

Keyifli Okumalar Dileriz

Binlerce kategoride milyonlarca PDF e-kitap, ders kitapları, dergiler ve romanlara platformumuz üzerinden ücretsiz ulaşabilirsiniz.

RESMİ WEB SİTEMİZ

<https://rantey.org>

Yedek ve Duyuru Kanallarımız

Sitemize erişim engeli gelmesi veya adres değişikliği durumunda aşağıdaki kanallardan güncel giriş adresine erişebilirsiniz:

- Telegram: <https://t.me/birkitapbir>
- WhatsApp Kanalımız : <https://whatsapp.com/channel/0029VbDHv8uE50Us4lvMoc0Y>

GEZİ-YORUM

GÉRARD DE
NERVAL

GÉRARD DE NERVAL

Doğu'ya Yolculuk

İKİNCİ CİLT

İKİNCİ CİLT

Doğu'ya Yolculuk

G rard de Nerval

(1808-1855)

Romantik şair, öykücü ve tiyatro yazarı G rard de Nerval, "El Desdichado" adlı şiiriyle sembolizme, "Les Chim res" adlı kitabında yer alan soneleri ve "Aur lia"  yk s yle de gerçeküstücülüğü öncülük etmiştir. Dünya edebiyatını olduğu kadar Türk edebiyatını da g cl  bir biçimde etkilemiş ve tıpkı Rimbaud gibi yapıtlarıyla olduğu kadar yaşamıyla da efsaneleşmiştir.

En önemli eserleri olan "Les Chim res"deki sonelerini ve "Sylvie" ve "Aur lia" adlı öykülerini tımarhanede yarı deli, yarı trans halde kaleme almıştır. Yaşamı d ş ve gerçek arasındaki bir zaman yolculuğunda geçen ve sonunda bir kış günü kendisini sokak lambasına asan G rard de Nerval'ın "Doğu'ya Yolculuk" adlı iki ciltlik ünlü seyahatnamesi de tıpkı hayatı gibi pek çok tartışmaya konu olmuştur.

Gérard de Nerval
Doğu'ya Yolculuk II
Özgün Adı: *Voyage En Orient II*
Çeviren: Alp Tümertekin
Yayına Hazırlayan: Şule C. Koçak

İthaki Yayınları - 415
Gezi-Yorum - 5
Takım ISBN 975-273-006-X
Cilt ISBN 975-273-008-6

1. Baskı Mart, 2006, İstanbul

© İthaki, 2006, İstanbul

Yayıncının yazılı izni olmaksızın herhangi bir alıntı yapılamaz.

Yayın Koordinatörü: Füsün Taş
Sanat Yönetmeni: İbrahim Çeşmecioğlu
Sayfa Düzeni Ve Baskıya Hazırlık: Yeşim Ercan
Kapak, İç Baskı: İdil Matbaacılık
(Penguin Kitap-Kaset Bas. Yay. Paz. Tic. Ltd. Şti.)
Cilt: Yıldız Mücellit

İthaki Yayınları:
Muhürdar Cad. İlder Ertüzün Sok. 4/6 34710 Kadıköy İstanbul
Tel: (0216) 330 93 08 – 348 36 97 Faks: (0216) 449 98 34
ithaki@ithaki.com.tr – www.ithaki.com.tr

Dağıtım:
Çatalçeşme Sok. Yavuz Han 26 Cağaloğlu-İstanbul
Tel: (0212) 512 76 00 Faks: (0212) 519 56 56
ithakidagitim@ithaki.com.tr

Ücretsiz PDF Kitap Arsivi - <https://rantey.org>

DOĞU'YA YOLCULUK

İkinci Cilt

Gérard De Nerval

Çeviren: Alp Tümertekin

Bir dosta

DÜRZİLER VE MARUNİLER

I. LÜBNANLI BİR PRENS

I. DAĞ

Ziyaretime gelen Lübnan emiri ya da prensinin, Kesruan'da Antura yakınlarındaki konağında birkaç gün kalma davetini hemen kabul ettim. Ertesi sabah yola çıkacağımız için, bana söz verilen atı kaç kiralayacağımı anlamak, fiyatını pazarlık etmek için Battista'daki otele ancak geri dönecek zamanım vardı.

Ahırá götürdüler beni; kemikli, büyük atlar vardı, bacakları güçlü, omurgası da balıklarınki gibi çıkıntılıydı; bu atların *neci* ırkından olmadıkları kesindi, ama bana bunların dağın sarp yamaçlarına tırmanmak için en iyi ve en güvenilir atlar olduklarını söylediler. Alımlı Arap atları çölün kumlu yarış alanlarında gözalır bir tek. Rasgele birini işaret ettim atlardan, ertesi sabah gün ağarırken kapımda olacağı sözünü verdiler. Bana eşlik etmesi için de, gayet iyi İtalyanca konuşan, *Musa* (Moiz) adında genç bir erkek çocuğunu tavsiye ettiler.

Gece olmuştu, ama Suriye'de geceler mavimsi gündüzden başka bir şey değil ki; taraçalara çıkmış serinliyordu herkes, dışardaki tepelere tırmanırken baktığım bu kent de Babil'i andırıyordu gitgide. Gündüz çok yüksek ve çok koyu renkli görünen evlerin oluşturduğu basamaklar üstünde ay beyaz silüetler çizi-

yordu; evlerin sunduğu tekdüzelik ise, servi ve hurma ağaçlarının tepeleriyle yer yer kesintiye uğruyordu.

Kentin dışına çıkıldığında, eciş bücüş bitkiler, sarısabırlar, kaktüsler, Frenk incirleri görülüyordu önce; bunlar, Hint tanrıları gibi, kırmızı çiçeklerle taçlanmış binlerce baş gibi duruyor, insanın yoluna korkutucu kılıçlar ve mızraklar gibi dikiliyordu; ama yolumuzu kesen bu engellerin dışında, beyaz dut ağaçlarının, parlak ve madeni yapraklı defne ve limon ağaçlarının ışıklı gölgeleleriyle karşılaşılıyordu. Parıldayan sinekler orada burada uçuşuyor, sık ağaçlıkların karanlığını şenlendiriyordu. Işıkları yanmış büyük evler, sivri kemerleriyle küçük kemerlerini gözler önüne seriyordu; ağırbaşlı görünüşe sahip bu konakların derinlerinden zaman zaman ahenkli ezgilere eşlik eden gitar sesleri yükseliyordu.

Kıvrıla kıvrıla, yukarı, oturduğum eve doğru çıkan toprak yolun köşesinde, dev bir ağacın gövdesindeki oyuga yerleşmiş bir meyhane vardı. Çevrenin gençleri burada toplanıp, genellikle sabahın ikisine kadar içip şarkı söylüyorlardı. Genizden gelen sesleri, hımhımlı ve tekdüze sözleri, çevrede bulunabilecek Avrupalıların kulaklarını hiçe sayarak sürüp gidiyordu her gece; ne var ki, bu ilkel ve İncilsî hava taşıyan müziğin solfej bilgisinden kaynaklanan önyargıların üstüne çıkmasını bilen biri için, zaman zaman çekici olabileceğini de eklemem gerekir.

Eve geri döndüğümde, Maruni ev sahibimi ve bütün ailesini, odama bitişik taraçada beni beklerken buldum. Bu iyi yürekli insanlar, bütün hısım akrabalarıyla ziyaret edip insanı onurlandırmak isterler. Bu durumda, onlara kahve sunmak ve çubuk vermek gerekti; bu iş de, elbetteki kiracının hesabına, ev sahibesi ile kızları tarafından yerine getirildi. İtalyanca, Yunanca ve Arapçayı birbirine katarak birkaç cümle oluşturup, zar zor sürdürdük konuşmayı. Bütün gün hiç uyumamış olduğumu, ertesi gün de şafak sökerken yola çıkmam gerektiğini hemen yatağıma girme-

yi istediğimi söylemeye cüret edemiyordum elbette; ne var ki, gecenin tatlı havası, yıldızlarla kaplı gökyüzü, yıldızların yansımalarıyla yer yer beyazlaşan koyu mavisini ayaklarımızın ucuna seren deniz, bu sıkıcı ziyarete katlanmama yardım ediyordu. Bu iyi yürekli insanlar sonunda veda edip ayrıldılar, onlar uyanmadan yola çıkmam gerekiyordu; gerçekten de, üç saat kadar, o da hep horoz sesleriyle kesile kesile, uyuyabildim ancak.

Uyandığımda genç Musa, taraçanın kenarında, kapımın önünde oturmuş beni bekliyordu. Getirdiği at, Arapların atları bir yerde tutabilmek için yaptıkları gibi, bir ayağı karnının altında iple bağlanıp kıvrılmış durumda, sekinin aşağısında bekliyordu. İnsanı bir mengene gibi sıkın ve düşmeyi neredeyse olanaksız kılan Türk tarzı yüksek eğelerden birine yerleşmekten başka bir şey yapmam gerekmiyordu. Kürek biçimindeki geniş bakır üzengiler öyle yüksekti ki, insanın bacakları ikiye katlanmak zorunda kalıyordu; üzengilerin keskin kenarları da atı mahmuzlamaya yarıyordu. Prens bir Arap süvarisi gibi oturmakta zorlandığını görünce gülümsedi ve bana bazı tavsiyelerde bulundu. Prens temiz yüzlü, dürüst görünüşlü genç bir adamdı; beni karşılamasından daha en başından etkilenmiştim; Ebu-Miran'dı adı, Kesruan'ın en tanınmış ailesi Hobeyşler'in bir kolundandı. Zengin sayılmazdı ama on-on iki kadar köyden oluşan bir ilçenin hakimiydi; buradan topladığı vergiyi de Trabluşam paşasına gönderiyordu.

Herkes hazır olunca, kıyı boyunca uzanan ve Doğu'dan başka her yerde bir su yatağı olarak kabul edilecek yola kadar indik. Bir fersah kadar yol almıştık ki, Beyrut kralının kızını yiyip yutacakken, Aziz Georges'un mızrağıyla delik deşik ettiği ünlü ejderhanın çıktığı mağarayı gösterdiler. Burası, Yunanlıların ve söz konusu çatışmanın gerçekleştiği yere küçük bir cami yapan Türklerin çok saygı duyduğu bir yer

Suriye atlarının tümü rahvan yürüyüşe alıştırılmış, dolayısıyla tırısları da çok yumuşak. Her an karşımıza çıkan, bıçak gibi keskin granit parçalar, yuvarlanan taşlar ve dümdüz kayalar arasından geçerken yere ne kadar sağlam bastıklarını görüp hayranlık duyuyordum... Gün iyice ağarmıştı, fıstık çamlarıyla taçlanmış tepeleri ve basamak basamak yükselen taraçalara ekilmiş bahçeleri ile iki fersah kadar denize doğru uzanan bereketli Beyrut burnunu geride bırakmıştık; iki sıradağı ayıran büyük vadi, çifte amfitiyatrosuyla göz alabildiğince uzanıyordu önümüzde; vadinin büründüğü mor renk, birçok köyün, manastır ve kalenin varlığını belirten tebeşir renkli noktalarla bezenmişti yer yer. Dünyanın en geniş manzaralarından biriydi bu; insan ruhunun karşı karşıya bulunduğu manzaranın boyutlarına ulaşmak istermiş gibi açılıp genişlediği yerlerden biriydi. Vadinin dibinde yazın bir ırmak, kışınsa sel olarak körfeze akan, bizim bir Roma köprüsünün kemerlerinin gölgesinde geçtiğimiz Nahr-Beyrut akıyordu.

Su atların ancak bacaklarının yarısına kadar geliyordu; zakkumların sık çalılıklarıyla kaplı tümsekler, akıntıyı bölüyor ve ırmağın gerçek yatağının her yanını gölgeleriyle kaplıyordu; taşkınların en yüksek düzeyini belirten iki kumluk alan, bu uzun, çiçekli ve yeşillikli şeridi vadinin zemininden kopartıyordu. Bunların ötesindeyse, dağın ilk yamaçları başlıyordu; ilk yokuşlar çıkılırken, likenler ve yeşillerle yeşile bürünmüş kumtaşları, çarpık çurpuk keçiboynuzları, koyu yeşil yapraklarıyla cılız meşeler, sarısabırlar, Frenk incirleri, gelip geçeni tehdit eden, taşlar arasına pusuya yatmış eli silahlı cüceler gibi karşınıza dikiliyor, ama atların ayakları altından kaçışan yüzlerce koskoca yeşil kertenkeleye sığınak sağlıyordu. Ne var ki, bütün bu vahşi bitki örtüsü yer yer, bir damla suya hasret, uzun kumluklarla parçalanıyordu. Biraz daha ileri gidince, bu sarımsı, çorak ara-

ziler tarıma açıldığı için, düzenli sıralar biçiminde dikilmiş zeytin ağaçlarıyla karşılaşılıyordu.

Çok geçmeden, aşağıdan bakılınca, Sannin kütlesiyle birmiş sanılan ilk tepelerin doruğuna ulaştık. Daha ötede, Nahr-Beyrut vadisine koşut bir vadi uzanıyordu ve bir başka doruğun görüldüğü ikinci bir doruğa ulaşmak için bu vadiyi aşmak gerekiyordu. Uzaktan tümü de aynı dağın karanlık yamacında yer alıyor gibi gözükten birçok köyün, aslında vadiler ve derin yarılarla birbirinden ayrılan tepeler zinciri üstünde bulunduğu, vadilere tepeden baktığı fark ediliyordu; kaleler ve kulelerle donanmış bu tepeler zincirinin, buralarda oturanlar, eskiden olduğu gibi, aynı bağımsızlık ilkeleri için mücadele vermek üzere birleştiklerinde, her ordunun karşısına aşılmaz bir engel dizisi olarak dikileceği kesindi. Ne yazık ki, aralarındaki ayrılıklardan yararlanmak pek çok başka halkın işine geliyordu.

Bizans üslubunda yapılmış bir Maruni kilisesinin bulunduğu ikinci yaylada durakladık. Kilisede ayin vardı, biz de bir şeyler duyabilmek için kapının önünde atlardan indik. Pazar günü olduğu için kilise doluydu, ancak arka sıralarda yer bulabildik.

Din adamlarının giysileri Yunanlılarınkine benziyor gibi geldi bana; çok güzel giysilerdi bunlar, rahipler de kadim Süryani diliyle ve kendilerine özgü genizden gelen bir sesle kutsal sözler söylüyor ya da ilahiler okuyorlardı. Kadınların tümü de, ön tarafı kafesli, yüksekçe bir yerde toplanmıştı. Kilisenin sade ama yeni onarılmış süslemelerini incelediğimde, Avusturya'nın çift başlı kara kartalının, bir zamanlar sadece Fransa'nın elinde bulunan koruma hakkının simgesi olarak her sütunu süslediğini üzülerək gördüm. Gerçekten de, Avusturya ve Sardinya, Suriyeli Katoliklerin etkinlik ve düşüncelerini etkileme konusunda ancak son devrimimizden bu yana rekabet etmeye başladılar bizimle.

Terden sırılsıklamken kiliseye girip tonozlardan, sütunlar-

dan aşağılara doğru sarkan nemli gölgeler altında kalınmadıkça, sabah ayini ne zarar verebilir ki insana; ama bu Tanrı evi öyle temiz, öyle güleçti ki, çanlar gümüşsü tınılarıyla öyle tatlı bir sesle bizi çağırmuşlar, biz de çıkışa o kadar yakın bulunuyorduk ki, kiliseden, içimiz sevinçle dolu, yolculuğumuzun geri kalan bölümüne son derece hazır biçimde çıktık. Süvarilerimiz sevinç dolu seslerle birbirlerine isimlerini bağırarak dörtlüyle kaldırdılar atlarını; birbirlerinin peşine düşmüş gibi yapıyor, kordonlarla, ipek sorguçlarla süslü mızraklarını cirit atarmış gibi ileri fırlatıyor, sonra da, hiç durmadan, uzak bir yerde saplandıkları topraktan ya da ağaç gövdesinden çekip çıkartıyorlardı.

Bu hüner gösterisi fazla uzun sürmedi, iniş zorlaşmıştı, atlar da ayaklarını, keskin parçalara ayrılmış ya da pürüzsüz kumtaşlarına çok daha sakınarak basıyordu. Atımın terkisine almayı önerdiğim halde, genç Musa oraya kadar, *mukra*'ların âdeti olduğu üzere yaya olarak izlemişti beni; onun durumuna gıpta etmeye başlıyordum. Aklımdan geçeni anlamış olmalı ki, atımı yönlendirmeyi önerdi bana; böylece ben de taşlar ve baltalıklar arasındaki kestirme yoldan geçebildim vadinin dibini. Öteki yamaçta dinlenecek zamanım oldu; ben de, yol arkadaşlarımın, Avrupa'da geçilmez sayılacak su yataklarında nasıl ustaca at sürdüklerini hayranlıkla izledim.

Bu arada, bir çam ormanının gölgesinde yükseliyorduk; prens de benim gibi atından indi. Bir çeyrek saat sonra, önceki kadar derin olmayan, yemyeşil bir amfitiyatroyu andıran başka bir vadinin kıyısında bulduk kendimizi. Küçük bir gölün çevresinde sürüler otliyordu; yağın ağırlaştırdığı kuyrukları yirmi libre kadar çeken o ünlü Suriye koyunlarından gördüm birkaç tane. Atları sulamak için, bana antik çağda yapılmış gibi gelen, genişçe taş bir kemerle örtülü bir çeşmeye kadar indik. Zarif biçimde örtünmüş birçok kadın, daha sonra başlarına koyup taşı-

dıkları büyük testileri doldurmak için buraya geliyorlardı; elbette ki, evli kadınlar gibi yüksek tepelikli başlıkları yoktu, ya hizmetçi ya da genç kızdı bunlar.

II. KARMA BİR KÖY

Yine çamların gölgesinde, çeşmeden birkaç adım ötede, Betmeri¹ köyünün girişinde bulduk kendimizi. Bu köy bir yaylada bulunuyordu; oradan, bir yanda körfez, öte yandaysa derin bir vadi, vadinin ötesindeyse, daha başka dağ dorukları mavimsi bir sis içinde giderek silikleşiyordu. Bu serinlik ve sessiz gölgeler ile birkaç saat önce terk ettiğimiz çakıltaşı alanlar ve ovaların kavurucu havası arasındaki karşıtlık, değeri ancak bu tür iklimlerde anlaşılabilen hoş bir duygu veriyordu insana. Yirmi kadar ev ağaçların altına yayılmıştı, bizim Fransa'nın güneyindeki evlere benzer bir görünüm sunuyorlardı. Şeyhin evine gittik, ama kendisi yoktu, karısı bize meyve ve kesilmiş süt ikram etti.

Solumuza düşen, çatısı çökmüş, kirişleri kömürleşmiş büyük bir evin önünden geçmiştik, kısa bir süre önce yandığı belliydi. Prens, birçok Maruni ailesi düğün için bir araya geldiğinde, Dürzilerin bu evi ateşe verdiğini söyledi bize. Neyse ki, davetliler zamanında kaçabilmişlerdi; ama işin en tuhaf yanı, suçluların da aynı köyde oturmalarıydı. Karma bir köy olan Betmeri'de yaklaşık yüz elli Hristiyan, altmış kadar da Dürzi yaşıyordu. Dürzilerin evleriyle Hristiyanların evleri iki yüz adım kadar uzaktı birbirinden. Bu düşmanca davranıştan sonra kan dökülünce, paşa da hemen işe el koymuş ve köyün iki kesimi arasına, masraflarını iki hasım tarafın ödediği, Arnavutlardan oluşan

1) Beit Meri: Beyrut'a kuş uçuşu sekiz kilometre uzakta bulunan bir yerleşme. Nerval'in güzergahı Beyrut'un kuzeydoğusuna doğru yirmi kilometrelik bir çember içinde kalıyordu. Anlattıklarının pek çoğunu okuduklarından dolayı Nerval'in Kitap Arsivi - <https://rantey.org>

küçük bir kamp yerleştirmişti.

Yemeğimizi henüz bitirmiştik ki, şeyh eve geldi. İlk nezaket cümlelerinden sonra, prensle uzun uzun konuşmaya daldı; Arnavutların orada bulunmalarından, ilçenin genel anlamda silah-tan arındırılmış olmasından yakındı. Ona kalırsa bu önlem bir tek Dürzilere uygulanmalıydı, çünkü geceleri saldırıp yangın çıkartanlar onlardı yalnız. Her iki reis de ara sıra seslerini alçaltıyorlardı, neyi tartıştıklarını tam olarak anlayamasam da, dolaşmak bahanesiyle yanlarından biraz uzaklaşmamın daha uygun düşeceğini düşündüm.

Birlikte yürürken, kılavuzum bana, bulunduğumuz El-Garb ilindeki Maruni Hristiyanların, kısa bir süre önce, çevredeki birçok köye dağılmış bulunan Dürzileri kovmaya kalkıştıklarını, Dürzilerin de Cebel-i Lübnan'daki dindaşlarını yardıma çağırdıklarını söyledi. İşte, bu olaydan sonra da, sık sık buna benzer çatışmalar çıkmış. Marunilerin en güçlü oldukları yer, Cebail ile Trablusşam'ın arkasında bulunan Kesruan iliydi; aynı şekilde, en kalabalık Dürzi nüfus da Beyrut ile Akka arasında kalan illerde yaşıyordu. Betmeri şeyhi, sözünü ettiğim son olay sırasında, Kesruanlıların kollarını bile kıpırdatmamış olmasından yakınıyordu kuşkusuz prence; ama Türkler kendilerinden hiç beklenilmeyen bir hızla çatışmaya el koydukları için, Kesruanlılara müdahale etme fırsatı vermemişlerdi. Türklerin bu kadar hızlı davranmalarının nedeni, çatışmanın tam da *miri verginin* ödenme zamanı patlak vermiş olmasıydı. Önce verginizi ödeyin, sonra canınız istediği kadar dövüşürsünüz, diyordu Türkler. Tam da hasat zamanı birbirinin boğazına çöken, birbirini mahveden insanlardan vergi toplama yolu mu bu yoksa?

Hristiyanların evlerinin oluşturduğu sıranın ucunda, bir ağaçlık altında durdum; uzaklarda, denizin gümüş rengi dalgalarının kumlar üstünde kırıldığı görülmüyordu. Bulunduğum yer-

den, aştığımız dağların kat kat yükselen sırtları, vadilerde kıvrıla kıvrıla akan küçük ırmaklar, güzelim Antonin yolunun kıyı boyunca uzanıp giden sarımtırak şeridi rahatça görülüyordu; şu güzelim Antonin yolu boyunca, kayalar üstüne kazınmış Roma yazıtları ve Pers alçak-kabartmaları göze çarpıyordu. Köyün, Arnavutlar tarafından işgalinden sonra, geçici bir yetkiyle buraya geldiğini sandığım *mudir* ya da Türk komutanın yanına kahve içmeye davet edildiğimde, gölgelik bir yerde oturuyordum.

Zemini güzel bir Hint hasırıyla, sediri de halıyla kaplı, ipek perdeli bu ev, şurası kesin ki, bu devlet görevlisinin şanına uygun biçimde yeniden tefriş edilmişti. Türk uşaklar uyardıkları halde, dediklerini anlayamadığım için, ayakkabılarımı çıkartmadan içeri girmek saygısızlığında bulundum. Müdür susmalarını işaret etti onlara, sonra da ayağa kalkmadan sedirde oturmam için yer gösterdi. Sonra, kahveyle çubuk getirtti ve yanında, bir taburede oturan katibinin uzattığı küçük kağıtlara mührünü basmak için zaman zaman susarak, birkaç nezaket cümlesi söyledi bana.

Bu müdür, oldukça genç ve mağrur görünümlü biriydi. Kötü bir İtalyanca ile, hep konuşulan, buhar gücü, Napoléon ve uçmaya yarayacak bir aracın keşfedilip edilemeyeceği konularında sorgulamaya başladı beni. Kendisini tatmin edecek cevapları verdikten sonra, etrafta bulunan çeşitli halklar konusunda bazı ayrıntılar sorabileceğime inandım. Bu konuda çok ketumdu; ama gene de, daha başka birçok konuda olduğu gibi bu konuda da anlaşmazlık çıkmasının, Dürzilerin vergilerini, paşaya karşı sorumluluk taşıyan Maruni şeyhlere vermemelerinin bulunduğunu açıkladı. Dürzilerin topraklarındaki karma köylerde de aynı olay, bu sefer tam ters yönde yaşanıyordu. Köyün öteki bölümünü ziyaret etmemde herhangi bir sakınca olup olmadığını sordum müdüre. “İstediğiniz yere gidin” dedi. “Biz burada ol-

duğumuzdan beri, bu insanlar çok sakin. Böyle olmasaydı, ya bir tarafın ya da öteki tarafın yanında, ya beyaz haç ya da beyaz el uğruna savaşmak zorunda kalırdınız." Haç ve el, Marunilerle Dürzilerin bayraklarını birbirinden ayıran simgelerdi, çünkü her iki bayrağın zemini de kırmızıydı.

Bu Türk'ten izin isteyip yanından ayrıldım. Yol arkadaşlarımla, günün bu en sıcak saatlerinde Betmeri'den ayrılmayacaklarını bildiğim için, Dürzilerin mahallesine yöneldim; yanımda bir tek Musa vardı. Güneş etrafı kavuruyordu; on dakika yürüdükten sonra, mahallenin ilk iki evine ulaştık. Sağdaki evin önünde, çocukların oynadığı, taraça biçiminde bir bahçe vardı. Geçtiğimizi görmek için koşuşturdular; evden iki kadının çıkmasına yol açan bağırışlar kopardılar. Kadınlardan biri *tantur* giymişti, bu da onun evli ya da dul olduğunu gösteriyordu; öteki daha genç görünümlüydü, başını sıradan bir peçeyle örtmüştü, yüzünün bir bölümünü gizleyecek biçimde çekiyordu peçeyi. Ama gene de seçilebiliyordu yüz çizgileri; bulutların ardında kalan sonra da kendini gösteren ay gibiydi yüzleri.

Hızla yapabildiğim bu gözlem, çocukların, çizgileri iyice oluşmuş apaçık yüzlerinin, bu iki kadına çok benzediğini saptamamla tamamlanmış oldu. Kadınların daha genç olanı, durduğumu görünce eve girdi ve gözenekli topraktan yapılmış, kulp-suz bir testiyle geri döndü; testinin ağzını, taraçanın kenarındaki kaktüslerin iri yaprakları üstünden bana doğru eğdi. Müdürün yanında serinletici bir şeyler içtiğim için susamış değildim, ama gene de testiden içmek için yaklaştım. Öteki kadın, ancak bir yudum içtiğimi görünce bana şöyle dedi: "*Turid leben?* Süt mü istiyorsun?" Hayır, der gibi bir işaret yaptım, ama kadın eve girmişti bile. Şu *leben* sözcüğünü duyar duymaz, Almancada *yaşam* demek olduğunu anımsadım. Lübnan'ın adı da zaten bu *leben* sözcüğünden geliyordu ve bunun nedeni de, bu ülkenin

dağlarını kaplayan bembeyaz kardı; çölün cayır cayır yanan kumlarının ortasındaki Araplar bu karları uzaktan süt gibi, yaşam gibi düşlüyorlardı! Kadıncağız, köpük köpük süt dolu bir çanakla koşturarak geldi gene. İçmemezlik edemezdim; kuşağımdan birkaç kuruş çıkartmaya davrandığımda, daha elimin ilk hareketinde, her ikisi de kabul etmeyeceklerini kesin biçimde işaret ettiler. Lübnan'daki konukseverliğin İskoçyalıların alışkanlıklarıyla en ufak ortak yanı olmadığını biliyordum: ısrar etmedim.

Bu kadın ve çocukların görünüşlerine bakarak bir yargıya varabildiğim kadarıyla, Dürzi nüfusun yüz çizgilerinin, İranlıların yüz çizgilerine benzediğini söyleyebilirim. Küçük kızların yüzlerine amber rengini yayan güneş yanığı, yüzleri yarı peçeli bu iki kadının donuk beyazlığını bozmamıştı; öyle ki, yüzü örtme alışkanlığının Doğulu kadınlar açısından her şeyden önce bir işve arayışı olduğu söylenebilirdi. Dağın canlandırıcı havası ve çalışma alışkanlığı, dudakları ve yanakları iyice renklendiriyor kuşkusuz; dolayısıyla, Türk kadınları gibi allık sürmelerine gerek kalmıyor; ama gene de rastık çekip, gökapaklarına hafif bir gölge atıyor ve kaşlarının kavisini uzatıyorlar.

Daha ileri gittim: en fazla tek katlı, kerpiçten yapılmış evler çıktı karşıma; daha büyük olanlarsa, kırmızımsı taşlardan yapılmıştı, içerden kemerlerle desteklenmiş düz çatılı evlerdi bunlar, dışarıdaki merdivenler dama kadar ulaşıyordu, kafesli pencere-lerden ya da aralık kalmış kapılardan görülebildiği kadarıyla, içlerindeki bütün eşya da, kabartmalı sedir ağacı kaplamalar, hasır ve sedirlerden oluşuyordu; yabancı birinin aralarından geçmesine pek şaşırmayan ya da bana içtenlikle, alışık oldukları biçimde *sal-kher* (günaydın) diyen çocuklarla kadınlar şenlendiriyordu bu görünümü.

Betmeri yaylasının sona erdiği yerde köyün ucuna ulaştı-

ğında, vadinin öteki yamacında, Musa'nın beni götürmek istediği bir manastırı gördüm; ama yorgun düşmeye başlamıştım, güneş de dayanılacak gibi değildi artık: bir duvarın gölgesine oturdum ve sakin bir gece geçirmedığım için üzerime çöken uyku hali nedeniyle sırtımı duvara dayadım. Evinden çıkan bir ihtiyar, beni evine davet etti, dinlenebileceğimi söyledi. Vaktin epey geç olmasından, ortada görünmediğim için yol arkadaşlarımın kaygılanacağından tedirgin olarak teşekkür ettim. Serinletici bir şey içmeyi de istemediğimi görünce, ikram edeceği bir şeyi almadan yanından ayrılamayacağımı söyledi. Gidip küçük kayısılar (*meçmeç*) aldı ve getirdi; bununla da kalmayıp, sokağın başına kadar eşlik etmek istedi bana. Musa'dan Hristiyan şeyhin evinde öğle yemeği yediğimi öğrenince biraz bozuldu ve şöyle dedi: "Gerçek şeyh benim ve yabancıları ağırlamak da *benim hakkım*." Bunun üzerine Musa, Emir Beşir² zamanında bu ihtiyarın, köyün gerçek şeyhi ya da ağası olduğunu, ama Mısırlıların yanında yer aldığı için, Türk yetkililerin onu tanımak istemediğini ve bir Maruni'nin seçildiğini söyledi.

III. KONAK

Saat üçe doğru yeniden at binip yola koyulduk ve dibinde küçük bir ırmağın aktığı vadiye indik. Denize doğru akıp giden ırmağı izleyip, daha sonra kayaların ve çamların arasına çıkarak, aralarına buğday ve arpa ekili dut ağaçları, zeytin ağaçları ve pamuk fidanlarıyla kaplı bereketli vadilerden geçerek, sonunda ender bulunan sularını, kırmızımtırak kayaların ve defne çalılıklarının arasına yayan Nahr-el-Kelp, yani Köpek Nehri'nin (eski Lycus) kıyısına ulaştık. Yaz mevsiminde ancak bir ır-

2) Lübnan prensi Beşir Emir Mehmet Ali'ye sadık kaldı; 1840'tan sonra da Türkler tarafından kılardan indirildi. <https://rantey.org>

mak halinde akan bu nehir, Antakya'ya kadar bu kıyıyı koşturarak izleyen ve Suriye denizine dökülen bütün akarsular gibi, Lübnan dağlarının karlı doruklarından beslenir. Antura manastırının yüksek taraçaları solumuzda yükseliyordu ve binalar, aramızda derin vadiler olduğu halde, çok yakındaymış gibi görünüyordu. Birçok köydeyse, öteki Yunan, Maruni ya da Avrupalı Lazaristlere ait manastırlar hemen göze çarpıyordu. Bütün bunların Apennin Dağları'na ya da Aşağı Alpler'e benzediği söylenebilirdi, ama Şam çölü ile Baalbek'in tozlu yıkıntılarından birkaç fersah uzaktaki bir müslüman ülkesinde bulunduğunu düşünen insanda müthiş bir karışıklık izlenimi uyandırdığı da gerçektir. Lübnan'ı çalışkan, özgür, ama en önemlisi zeki bir küçük Avrupa yapan şey, Asya halklarını huysuzlaştıran yakıcı sıcakların burada hissedilmemesidir. Burada şeyhler ve hali vakti yerinde kişiler, dağlar arasında kat kat serpili vadilerde kah daha alçağa kah daha yükseğe yerleşmiş mevsimlik evlerde otururlar; böylece sonu gelmez bir ilkbaharda yaşarlar.

Gün batarken ulaştığımız yüksek ama ormanla kaplı iki tepe dizisiyle korunan bölgenin ısısı çok hoşuma gitmişti. Musa bana, prensin topraklarının buradan başladığını söyledi. Yolculuğumuzun sonuna gelmiştik demek ki; ama ancak karanlık çöktüğünde ve atlarımızı yönetmede epey zorlandığımız, akça-ağaçlardan oluşan bir koruluğu geçtikten sonra, çevresine dik bir yolun dolandığı küçük bir tepedeki bir yapı öbeğinin farkına varabildik. Tam anlamıyla gotik bir şato görünümü vardı. Göze çarpan tek tük aydınlık pencere ise, sivri kemerli, dar açıklıklar sunuyordu; dört köşe bir kule ile yüksek duvarlardan oluşan konağın biricik dış süsü de buydu zaten. Ama, önümüze gelen basık kemerli alçak bir kapıyı açtıklarında, çevresi revaklı geniş bir avluda bulduk kendimizi. Atların yanında çok sayıda usak ve zenci toplanmış ve benî sedirlerle döşeli, geniş ama

basık tavanlı bir odaya ya da *serdara* aldılar; yemeği beklerken sedirlere kurulduk biz de. Prens yanındakiler ile bana serinletici içecekler getirttikten sonra, vakit çok geç olduğu için beni ailesiyle tanıştıramayacağından ötürü özür diledi ve Hıristiyanlarda olduğu gibi Türklerde de evin yalnızca kadınlara ayrılmış bölümüne geçti; yemek getirildiğinde bizimle birlikte yalnızca bir kadeh *portakal şerbeti* içmişti.

Ertesi gün, atlarla uğraşan zenci köleler ve seyislerin gürültüsüyle uyandım. Erzak getiren bir sürü dağlı ile her şeye iyi yürekli bir gülümsemeyle bakan, mavi giysili ve siyah kapüşonlu birkaç Maruni keşiş de vardı. Kısa bir süre sonra prens aşağı indi ve beni, iki yanı şatonun duvarlarıyla çevrili, taraça biçiminde düzenlenmiş bir bahçeye götürdü; Nahr-el-Kelb'in derin bir yatakta aktığı vadi görülebiliyordu buradan. Bu küçük alanda, muz ağaçları, cüce hurma ağaçları, limon ağaçları ve ovadaki başka bitkiler yetiştiriliyordu; bunlar, bulunduğumuz yüksek yaylada, nadir bulunan ve lüks sayılabilecek şeylerdi. Bu şatoda yaşayan ve kafesli pencereleri büyük olasılıkla şu küçük Cennet'e bakan kadınları düşündüm bir an, ama söz konusu bile değildi böyle bir şey. Prens bana ailesinden, dedesinin Avrupa seyahatlerinden, Avrupa'da kendisine verilen şeref payelerinden uzun uzun söz etti. Lübnan'daki pek çok şeyh ve emir gibi, o da gayet güzel İtalyanca konuşuyordu ve günün birinde Fransa'yı ziyaret etmeyi ister gibiydi.

Yemek saatinde yani öğlene doğru, avluya açık, yüksek bir galeriye çıkardılar beni; dipteki döşeme seki biçiminde yükseltilmiş, içi sedirlerle döşenmişti, duvarda açılmış bir oyuk gibiydi; iyice süslenmiş iki kadın, sedirde bağdaş kurmuş oturuyordu, yanlarındaki küçük bir kız çocuğu, âdet olduğu üzere, ben içeri girer girmez elimi öpmeye geldi. Doğrusu, usûle ters düşeceğini düşünmesem, ben de bu iki hanımın ellerini öpüp saygı-

mı dile getirmek isterdim. Selam vermekle yetindim ve prensle birlikte, üzeri yiyeceklerle dolu bir tepsi bulunan ahşap süslü bir masada yerimi aldım. Tam oturacağım sırada, küçük kız, iki ucu gümüş telle işlemeli uzun ipek bir peşkir getirdi. Sözünü ettiğim iki kadın ise, bütün yemek boyunca put gibi yerlerinden kıpırdamadılar. Biz de ancak sofraya kaldırıldıktan sonradır ki, gidip karşılarında oturduk; hanımların en yaşlısı emir verince de nargileler getirildi.

Bu hanımlar göğüslerini sıkıca saran yeleklerinin ve uzun kırmalı *çakşırlarının* üstüne, çizgili ipekten uzun entariler giymişlerdi; değerli taşlarla süslü ağır bir kemer, elmas ve yakut takıları, Suriye’de en alt sınıf üyesi kadınlarda bile görülen bir lükse tanıklık ediyordu; ev sahibesinin alınının üstünde sallandırdığı ve kendisine bir kuğunun hareketlerini kazandıran boy-nuz biçimindeki süs ise altın yaldızlı gümüşlendi, üzeri de firuze kakmalıydı; Yakınoğu’da genel olarak geçerli moda uyarınca, aralarına salkım salkım fındık altınları serpilmiş saç örgüleri ise omuzlarına doğru akıyordu. Bu kadınların sedir üzerinde kıvrılmış ayaklarında çorap diye bir şey yoktu, bu ülkelerde genelleşmiş bir durumdu bu, doğrusu bu özellik bizim anlayamadığımız ayrı bir baştan çıkarıcılık katıyordu güzelliklerine. Pek fazla yürümeyen, günde birkaç kez kokulu sularla yıkanan, ayakkabıları parmaklarını sıkıştırmayan bu kadınların, ayaklarını da elleri kadar çekici hale sokmaları kolayca anlaşılabilir; tırnakları kızıla boyayan kınalar, bilezikler gibi zengin süslemeli halıhallar, bizde, kadın bedeninin, kunduracıların şanı uğruna biraz fazla feda edilmiş bu parçasının zarafet ve çekiciliğini tamamlıyordu.

Prencesler Avrupa konusunda pek çok soru yönelttiler bana, daha önce gördükleri seyyahlardan söz ettiler. Bu seyyahların pek çoğu Kudüs’e hacca giden ve hükümdarlığın doğuştan ge-

çen bir hak olduğuna inanan kişilerdi; dolayısıyla, Lübnan'daki Hristiyanlar arasında Fransa konusunda bu kadar çelişkili düşüncenin bulunması da kolayca anlaşılabilirdi. Bu konuda söylenebilecek tek söz, bizdeki siyasal temelli görüş ayrılıklarının, toplumsal yapıları bizimkinden çok farklı olan halklar üzerinde pek etkili olmadığıdır. Türklerin padişahını metbu olarak tanımak zorunda kalan bu katolikler, bizim siyasal durumumuz konusunda açık seçik bir görüşe sahip değiller. Ama, kendilerini gene de sultana vergi vermekle yükümlü addediyorlar. Onlar için gerçek hükümdar hâlâ, 1840'taki askeri hareket sonrası İngilizler tarafından sultana teslim edilen Emir Beşir.

Bu ailede kendimi kısa bir sürede çok rahat hissetmeye başladım; ilk günkü törensellik ve kuralların ortadan kalktığını görmek de çok hoşuma gitti. Ülkenin sıradan kadınları gibi çok sade giyinmiş prensesler yanlarında çalışanların işlerine yardım ediyorlardı; içlerinden en genç olanı da, İncil'deki Rebeka ya da Homeros'un Nausikaa'sı³ gibi köy kızlarıyla çeşmeye gidiyordu. O sıralar, ipek üretimiyle uğraşıyordu. Böcekhaneye olarak kullanılan narın yapılı *kulübeleri* gösterdiler bana. Bazı odalarda, üst üste konulmuş çerçevelerde ipekböceği besleniyordu hâlâ; başka odalardaysa, kurtçukların üzerlerinde dönüşümlerini gerçekleştirdiği kesilmiş dikenli çalıkların zemini kapladığı görülmüyordu. Kozalar, sık çalılık oluşturarak yığılmış dalları altın zeytinler gibi yıldızlarla donatmıştı; daha sonra bunları toplayıp, dud-ı hadisi parçalamak için kükrütlü buharlara tutmak ve zar zor seçilebilen iplikleri kozalardan çekip çıkartmak gerekiyordu. Yüzlerce kadın ve çocuk çalışıyordu bu işte, prensesleri de onların başında durup çalışmalarını gözetiyordu.

IV. BİR AV

Geldiğimin ertesi günü, bayramdı; şafak yeni sökerken, tantanayla yapılacak bir av için uyandırdılar beni. Dağlıların karşısında Avrupalı itibarıma zarar vereceğinden korkarak, bu işte pek becerikli olmadığımından ötürü beni bağışlamalarını söylemek üzereyken, bunun yalnızca şahinlerle yapılan bir av olduğunu öğrendim. Doğuluların ancak zararlı hayvanların avlanabileceği yolundaki önyargısı yüzyıllardan beri, dökülen kanın günahını üstlenecek yırtıcı kuşların kullanılmasını gerektirmişti. Avcı kuşların gaddar davranışlarının tüm sorumluluğu doğaya aitti. Bu tür avın her zaman Doğu'ya özgü olmasını açıklayan da buydu. Haçlı seferlerinden sonra bu moda bizde de yayılmıştı.

Prenseslerin de tenezzül edip bizimle birlikte olacaklarını düşünüyordum, ki böyle bir şey bu eğlenceye şövalyelere özgü bir kimlik kazandıracaktı, ama hiç ortada görünmediler. Kuşlara bakmakla görevli uşaklar, avlunun içindeki küçük kulübelerde bulunan şahinleri almaya gittiler ve onları prenze ve topluluk içinde en göze çarpan kişiler olan iki yeğenine verdiler. Ben de kuşlardan birini almak için bileğimi uzatmışken, şahinlerin ancak kendilerini tanıyanlar tarafından taşınabileceğini söylediler. Üç tanesi bembeyazdı, başlıkları da çok zarifti; gözleri altın gibi ışıldayan bu kuşların Suriye'ye özgü bir ırktan olduğunu açıkladılar.

Nahr-el-Kelb'i izleyerek, ufkun genişlediği, geniş çayırların kavak ve ceviz ağaçlarının gölgesinde göz alabildiğince uzandığı noktaya kadar vadiye indik. Irmak bir dirsek yapıp kıvrılıyor, hasırotları ve sazlarla yarı yarıya örtülen geniş su birikintileri yayıyordu ovaya. Hep birlikte durduk ve atların nal seslerinden ürken kuşların, hareket etme ya da dinlenme alışkanlıklarına yeniden kavuşmaları için bekledik. Ortalık tam bir sessizlik

kapladığında, bataklıkta sineklerin peşine düşen kuşlar arasında, zaman zaman otların üstünde daireler çizerek uçan, büyük olasılıkla avlanan iki balıkçıl gördük. Tam zamanıydı şimdi: balıkçıları *kaldırmak* için tüfekte bir iki el ateş edildi, sonra da şahinlerin başlıkları çıkartıldı; süvariler, tuttukları kuşları salıverdiler, yüreklendirmek için de bağırıldılar.

Şahinler herhangi bir av aramak için sağa sola rasgele uçmaya başladılar, çok geçmeden balıkçıları fark ettiler ve ayrı ayrı saldırdılar, balıkçılar da gaga darbeleriyle savundular kendilerini. Bir an, tek başına saldıran şahinlerden birinin, saldırdığı balıkçılın gaga darbesiyle yaralanmış olmasından endişe duyuldu, ama mücadelenin tehlikesini fark etmiş olmalı ki, şahin tünekteki iki arkadaşının yanına döndü. Balıkçılardan biri düşmanından sıyrılarak sık ağaçların arasında gözden kayboldu, ötekiyse dimdik yükseldi gökyüzüne. Avın gerçekten ilginç yanı da o zaman başladı işte. Peşine düşülen balıkçıl boşu boşuna kaybolup gitmişti boşlukta, gözlerimiz seçemese de, şahinler bizim yerimize görüyordu onu, o kadar yükseğe çıkamadıkları için de, yeniden alçalmasını bekliyorlardı. Zar zor seçilebilen ve beyazlıkları gökyüzünün maviliğine karışan bu üç savaştının havada süzüldüğünü görmek çok heyecan vericiydi.

On dakika sonra, yorulan, belki de dolandığı yükseklerin fazlasıyla seyrelemiş havasının yetmediği balıkçıl şahinlere yakın bir yerde yeniden ortaya çıkınca, şahinler de hemen çullandılar üstüne. Kısa süreli bir mücadeleydi bu; giderek yere yaklaştığı için de, çılgınlık gelmeye başladı kulaklarımıza, kanatların, boyunların, pençelerin hırsla birbirine karıştığını görebildik. Dört kuş, apansız külçe gibi düştü otların arasına, atlı uşaklar bir süre aramak zorunda kaldı onları. Sonunda balıkçılı bulup getirdiler, kuş hâlâ canlıydı, daha fazla acı çekmemesi için boğazını kestiler. Avın midesinden kestikleri bir parça eti şahin-

lere attılar, yenilgiye uğramış kanlı bedeni zafer kazanmışçasına taşıdılar. Prens bir zamanlar Bekaa vadisinde şahin kullanarak yaptığı ceylan avından söz etti bana. Ne yazık ki bu avda, silah kullanılmasından da daha acımasız bir yan vardı, çünkü şahinler zavallı ceylanların kafasına konup gözlerini çıkartmak üzere eğitilmişlerdi. Bu kadar acıklı eğlencelere tanık olmaya hiç mi hiç meraklı değildim.

O akşam, birçok komşunun da davet edildiği gözalıcı bir ziyafet verildi. Avluya, davetlilerin mevkiine göre, çok sayıda Türk usûlü, yani alçak masa yerleştirilmişti. Av seferinin şanlı kurbanı olan balıkçıl, boynu tellerle dikleştirilmiş, kanatları da yelpaze gibi açılmış biçimde, prensin bir seki üstüne yerleştirilmiş masasının tam ortasına konulmuştu. Ben de prensin masasına davet edildim ve bayram dolayısıyla orada bulunan Antura'lı Lazarist papazlardan birinin yanına oturdum. Avlunun sahanlığına şarkıcı ve müzisyenler yerleşmişti; alttaki galeri ise, beş altı kişilik ufak masalara oturmuş insanlarla doluydu. Birkaç lokma alınan tabaklar ilk masalardan başlayıp öteki masalara iletiliyor, avluda dolaşp, yere oturmuş bulunan dağlıların kucagında boşalıyordu. Bizlere Bohemya yapımı eski bardaklar vermişlerdi, ama davetlilerin çoğu elden ele geçen çanaklardan içiyordu. Önemli masalar balmumundan yapılmış uzun mumlarla aydınlatılmıştı. Yemekler, ızgara etlerden, dağ gibi yığılmış zerdeli pilavdan, et yahnilerinden, buğulama balıklardan, kıymayla doldurulmuş sebzelerden, karpuz, muz ve yörenin öteki meyvelerinden oluşuyordu. Yemeğin sonunda, çalgıların gürültüsü ve topluluğun neşeli haykırışları arasında şerefe kadeh kaldırıldı; masalarda oturanların yarısı kalkıp ötekilerin sağlığına içti. Bu böylece uzun zaman sürdü. En başta orada bulunsalar da ziyafete katılmayan hanımların evin iç taraflarına çekildiklerini söylemeye gerek bile yok sanırım.

Şenlik gecenin geç saatlerine kadar sürdü. Arap âdetleri ile bizim bazı feodal çağ alışkanlıklarımızdan oluşan bu karışım bir yana, Maruni emirleri ve şeyhlerinin yaşamıyla öteki Doğuluların yaşamı arasında pek büyük bir fark olduğu söylenemez. Bu dağların eteklerinde, varlığını hâlâ sürdürdüğü görülen kabile yaşamının, kıyıdaki üretken kentlere ulaşmış ve bu kentleri dönüştürmekte olan modern uygarlık çağına geçişidir bu yaşam. İnsan burada 13. yy. ortası Fransa'sında yaşadığını sanıyor, ama Marunilerin Beyrut ile Sayda arasında yendiklerini söyleyip böbürlendikleri Selahaddin Eyyubi ve Malek-Adil'i düşünmekten de alamıyor kendini. Yemek boyunca yanında oturduğum (adı Rahip Adam'dı) Lazarist, Maruni din adamları konusunda epey ayrıntılı bilgi verdi bana. O zamana kadar ben bunların evlenme hakkına da sahip sıradan Katolikler olduğunu sanıyordum yalnızca. Bu da zaten bir tek Suriye Kilisesi'ne tanınmış bir hoşgörü örneği. Papazların karıları da fahri kadın papaz olarak tanınıyordu, ama kilisede hiçbir dinsel görevleri yoktu. Bir din meclisi tarafından atanan, Kilise yasaları uyarınca Antakya patriği ünvanını taşıyan Maruni patriğin varlığını Papa da kabul ediyordu; ancak ne patriğin ne de kendisine bağlı on iki patriğin evlenme hakkı yoktu.

V. KESRUAN

Ertesi gün Rahip Adam'ı Antura'ya geri götürmek için yola çıktık. Bu manastır, çevresindeki topraklara tepeden bakan taraçaya kurulu oldukça büyük bir yapı; taraçanın alt tarafında, koskoca portakal ağaçlarının bulunduğu geniş bir bahçe var. Duvarlarla çevrili araziden, kaynağını dağlardan alan ve büyük bir havuzda toplanan bir ırmak geçiyor. Kilise, iki dizi hücreye ayrılmış oldukça büyük bir binadan oluşan manastırın dışına

inşa edilmiş; rahipler, dağda yaşayan öteki keşişler gibi, zeytin ağaçları ve bağ kütükleri yetiştirmekle uğraşıyorlar. Çocuklar için açtıkları sınıflar da var; kitaplıklarında, dağda basılmış pek çok eser yer alıyor, çünkü manastırda matbaacı keşişler de var; öyle ki bu kitaplıkta, birkaç yıl öncesine kadar yayınlanan *L'Er-mite de la Montagne* adlı bir dergi-gazete koleksiyonunu da buldum. Rahip Adam, ilk matbaanın, yüz yıl önce, hurufatı kendisi oyup döken Abdullah Zeker adında Halepli bir din adamı tarafından Mar-Hanna'da⁴ kurulduğunu söyledi bana. Bu kutsanmış basım makinelerinden, dine ve tarihe ilişkin pek çok kitap, hattâ masal derlemeleri bile çıkmış. Bir manastırın duvarlarının dibinden geçerken, yeni basılmış sayfaların güneşte kurutulduğunu görmek gerçekten ilginç. Ayrıca, Lübnan'daki keşişler birçok meslek dalında çalışıyorlar, tembel oldukları söylenerek sitemde bulunulamaz onlara.

Nüfuz sahibi olmak için mücadele eden, birbirlerine hep dostça davranmayan Lazaristler ile Avrupalı Cizvitlerin manastırları dışında, Kesruan'da, özel nizamnameli keşişlerin aşağı yukarı iki yüz manastırı var; bunlara Mar-Elişa'daki birçok keşiş kulübesini de eklemek gerekir. Çoğu eğitimle uğraşan birçok kadın manastırı da var. Bütün bunlar, nüfusu iki yüz bin bile olmayan, yüz on fersah karelik bir ülke için hatırı sayılır bir din adamları topluluğu oluşturmuyor mu? Kadim Fenike'nin bu bölümünün, hep koyu dinsel inançlara sahip olmakla tanındığı doğrudur. Bulunduğumuz noktadan birkaç fersah kadar uzakta, bir zamanların Adonis'i Nahr-İbrahim, çok eskiden Venüs'ün simgesel gözdesi için gözyaşı döküldüğü dönemde, yani ilkbaharda hâlâ kırmızı bir renk alarak akıyor. Bilindiği gibi Kinyras'tan ve bu Fenikeli kralın öz kızı Myrrha'dan dünyaya gelen Adonis'in

4) Volney bu manastırda sekiz ay kaldı; Nerval burada aktardığı ayrıntıları, Volney'nin *Mısır ve Suriye Seyahati (Voyage en Egypte et en Syrie)* adlı kitabından edinmiştir. Çarşılar PDF Kitap Arsivi - <https://rantey.org>

doğduğu Cebeyl, yani kadim Byblos da bu ırmağın denize dö-
küldüğü yerin yakınında bulunuyor. Bu eski Masal'dan akılda
kalanlar, çok eski zamanlarda mahremlerle cinsel ilişkinin ve zi-
nanın böylesine yüceltilmesi, böylesi tanrısal onurla donatılması
hâlâ çileden çıkartıyor dini bütün Lazaristleri. Maruni keşişlerse
bütün bunları bilmemenin mutluluğu içindeler.

Prens ne bu kadar geniş ne de bu kadar kalabalık nüfuslu ol-
duğuna inanamayacağım Kesruan eyaletinde yaptığım birçok
gezide bana eşlik etmek ve kılavuzum olmak lütfunda bulundu.
Bu eyaletin başlıca kenti, beş kilisesi, altı bin de nüfusu olan Ga-
zir, Marunilerin en soylu üç ailesinden biri olan Hobeyş'lerin de
yaşadığı kent; öteki iki aile ise, Avaki'ler ile Hazen'ler. Yüzlerce
kişi bu üç ailenin soyundan geliyor; ailenin mal mülkünün er-
kek kardeşler arasında eşit paylaştırılmasını öngören Lübnan
örf ve âdeti, her birine düşen payı zorunlu olarak çok aza indir-
miş. O yörede, bu emirlerden bazılarının *zeytin ve peynir prensle-
ri* diyerek gelirlerinin çok az olduğunu ima edip neden alay
edildiği de böylece açıklanmış oluyor.

En geniş mülkler ise, Gazir'den de daha kalabalık bir kent
olan Zuk-Mikel'de yaşayan Hazen ailesine ait. XIV. Louis bu ai-
lenin üyelerinden pekçoğunu konsolosluk işleriyle görevlendire-
rek yükselmesine katkıda bulunmuştu. Kesruan Gazir denilen
eyalette beş, Balbek ile Şam tarafındaki Kesruan Bekfaya'da ise üç
ilçe var. Bu ilçelerden her biri, genelde bir emir tarafından yöne-
tilen bir ilçe merkezinden ve şeyhlerin yetkisine bırakılmış bir dü-
zine kadar köy ya da dinsel bölgeden oluşur. Bu feodal yapının
en üst noktasında ilçe emiri bulunur, ama o da yetkilerini Deir-
Hamar'da bulunan büyük emirden alır. Büyük emir günümüzde
Türklerin tutsağı olduğu için, yetkisi de bir Maruni biri de Dürzi
olan iki kaymakam ya da valiye devredilmiş bulunuyor; kayma-
kamlar ise, her tür siyasal sorunu pasalara aktarmak zorundalar.

Bu düzenin, iki halk arasında, aynı prensin yönetimi altında bir arada yaşadıkları zamanda görülmeyen, uzlaşmaz bir çıkar ve nüfuz çatışmasına düşmüş olmaları gibi kötü bir sonucu var. Gerçekten de, emir Fakardin'in, halkları kaynaştırmayı ve gerek ırk gerekse dinden kaynaklanan önyargıları silmeyi amaçlayan yüce düşüncesine ters düşülmüş bulunuluyor; karşılıklı hoşgörü ve dayanışma bağlarıyla birleşmiş tek bir ulusun bulunduğu yerde, birbirine düşman iki ayrı ulus oluşturma eğilimi ağır basmış.

Lübnan'daki hükümdarların, çeşitli dine sahip bu kadar halkın yakınlık ve bağlılığını nasıl olup da kazandığını sorabilir insan. Bu konuda, rahip Adam, bana, Emir Beşir'in vaftiz edilmiş olması nedeniyle Hristiyan, sürdüğü yaşam açısından Türk, ölüm açısından da Dürzi olduğunu söyledi; Dürziler, dağdaki hükümdarları gömme hakkına akıllardan anısı bile silinmiş zamanlardan beri sahiptiler. Rahip Adam söylediklerini pekiştirecek yerel bir hikaye de anlattı bana. Yol arkadaşlığı yapan bir Maruni ile bir Dürzi, "Bizim hükümdarımız hangi dinden?" diye sormuşlar. Biri, Dürzi, öteki de, Hristiyan, demiş. Oradan geçen bir *metuali*, yani bağnaz bir müslümanın hakemliğine başvurmuşlar; o da hiç tereddütsüz, "Türk'tür," demiş. Kendi aralarında bir türlü anlaşmaya varamayan bu adamcağızlar, bir çözüm bulması için emire danışmaya karar vermişler. Emir Beşir onları nezaketle kabul etmiş, ne için tartıştıklarını anlayınca, vezirine dönerek şöyle demiş: "Ne kadar da meraklı insanlar! Üçünün de boynunu vurun!" Bu hikayenin kanlı masal yanına fazla inanmasak da, Lübnan'daki büyük emirlerin değişmez siyasetini gösterdiğini söyleyebiliriz. Gerçekten de, emirlerin sarayında kilise, cami ve *kalue* (Dürzi tapınağı) hep bir arada yer alır. İzledikleri siyasetin uzun süre başarılı olması da bundandı, siyasetlerinin zayıf noktası da bu oldu belki.

VI. BİR ÇATIŞMA

Ilıman bir hava içinde, bizim Güney yörelerindekiilerden pek ayrı düşmeyen âdetler uyarınca sürdürülen bu dağ yaşamını mutlulukla benimsemiştim. Mısır'ın kavurucu güneşi altında geçirilen uzun aylardan sonra, bir dinlenmeydi bu; kişiler konusunda söylenebilecek şey ise, müslümanlarda tam anlamıyla görülmeyen ya da ırk konusundaki önyargıları tarafından pek çoğunda engellenen şu yakınlık, ruha gerçekten gereken şu yakınlıktır. Okunan her şeyde, yapılan konuşmalarda, ileri sürülen düşüncelerde, sıkılarak ya da bezginlik duyarak kaçtığımız, ama belli bir süre sonra, beklenmedik, garip, hattâ bilinmez bir şeyin düşünüyü kurar gibi yeniden düşlediğimiz Avrupa'ya özgü o şeyleri buluyordum. Bizim dünyamızın buradakinden daha değerli olduğunun itirafı değil bu, fark etmeden çocukluk izlenimlerine yeniden düşmek, herkese vurulan boyunduruğu kabullenmek yalnızca. Heinrich Heine'nin bir şiirinde, Kuzey ülkelerinin karlılarıyla kaplıyken çölün susuz kumlarıyla kavurucu göklerini arzulayan bir köknar ağacıyla aynı anda, Mısır ovalarının kurak havasında kavrulan, Kuzey ülkelerinin sislerini solumayı, erimiş karlara dalmayı, köklerini donmuş toprağa salmayı arzulayan bir hurma ağacından söz edilir.⁵

İşte, böyle bir karşıtlık içinde kalmaktan tedirginlik duydum ve Alp Dağları'na özgü manzaralara dalıp gitmek için Doğu'ya gelmediğimi kendi kendime söyleyerek yeniden ovaya dönme-yi düşünmeye başlamıştım bile; tam da bu sıralarda, bir akşam herkesin tedirginlik içinde bir şeyler konuştuğunu gördüm; keşişler, korku içinde, komşu manastırlardan indiler; Dürzilerin kalabalık biçimde kendi eyaletlerinden geldiklerinden ve Bey-

5) Heinrich Heine, *Intermezzo*, 28, Nerval tarafından çevrildi ve *Revue des Deux Mondes*, 11 Ocak 1848'de yayımlandı. <http://www.gutenberg.org>

rut paşası tarafından silahtan arındırılmış bulunan karma nüfuslu yerlere saldırdıklarından söz edilmektedir. Trablusşam paşalığı içinde yer alan Kesruan silahtan arındırılmamıştı; dolayısıyla, kendini savunamayacak durumda bulunan kardeşlere destek vermeye gitmek, ancak çok vahim durumlarda öte yakasına geçilen, gerçek bir Rubicon olan Nahr-el-Kelb'i aşmak gerekiyordu. Silahlı dağlılar köyün çevresinde ve çayırlarda sabırsız bir telaş içinde bekleyordu. Atlılar komşu yerleşmeleri dolaşp, "Tanrı'nın gücüyle! Savaşalım!" diyen o eski savaş çılgınlığını atıyorlardı.

Prens beni bir kenara çekip şöyle dedi: "Neler olup bittiğini bilmiyorum; bize ulaşan bilgiler abartılı olabilir, ama komşularımızın yardımına koşacak durumda olmamız gerekir her an. Paşanın yardımı her şey olup bittikten sonra ulaşır hep... Sizin de, ya Antura manastırına gitmeniz ya da deniz yoluyla Beyrut'a dönmeniz daha iyi olur."

"Hayır," diye cevap verdim; "size eşlik etmeme izin verin. Pek de savaşçı olmayan bir çağda doğma bahtsızlığına uğradığım için, şimdiye kadar bizim Avrupa kentlerinin içindeki çatışmalardan başka şey görmedim; sizi temin ederim ki, bunlar da pek hazin çatışmalardı! Dağlarımız öbeklenmiş evlerden, vadilerimiz de sokak ve meydanlardan oluşur bir tek! Ömrümde bir kez olsun katılayım bari biraz yüce bir çatışmaya, bir din savaşına. Savunduğunuz dava uğruna ölmek nasıl da güzel olacaktır."

Aklımdan bunlar geçiyor, dilimden bunlar dökülüyordu; çevremdeki coşku beni de ele geçirmişti. Ertesi geceyi bana en şanlı yazgının kapılarını açması gereken başarıları düşlemekle geçirdim.⁶

6) Bu bölümde anlatılanlar katıksız kurmaca örneğidir. Nerval babasına yazdığı 25 Temmuz ve 19 Ağustos 1843 tarihli mektuplarda bu türden bir maceradan söz etmemiştir. <https://rantey.org>

Gün ağardığında, prens avluda adamlarıyla birlikte at bindiğinde, ben de davrandım hemen; ancak genç Musa Beyrut'ta kiralamadığım atı kullanmama kesinlikle karşı çıktı: bu hayvanı canlı geri götürmek zorundaydı, savaşta başına bir şey gelmesinden haklı olarak korkuyordu.

Doğru bir şey istediğini anlayınca da, prensin atlarından birini almayı kabul ettim. Sonunda ırmağı geçtik, belki üç yüz kişi vardık, ama en fazla bir düzinemiz kadarı atlıydı.

Dört saat kadar yol aldıktan sonra, Mar-Hanna manastırı yakınında durduk; birçok başka dağlı da katıldı bize. Basileiosçu keşişler bize yemek verdi; onlara kalırsa beklemek gerekiyordu, çünkü Dürzilerin kenti işgal ettiği yolunda hiçbir bilgi yoktu. Ama yeni gelenler bunun tersini savunuyordu, dolayısıyla daha da ileri gitme kararı alındı. Koruluklar arasından kestirmeden gitmek için atları bıraktık ve akşama doğru, birkaç tehlike uyarısından sonra, kayalardan yankılanan silah sesleri duyduk.

Ağaçların üstünden görülen bir köye ulaşmak için yamacı tırmanırken prensten ayrılmıştım; birkaç kişiyle birlikte, taraça biçiminde ekili toprakların dibinde buldum kendimi. Adamların çoğu kafa kafaya vermiş ne yapacaklarını konuşur gibiydiler, sonra birden çiti oluşturan kaktüslere saldırdılar; gizlenmiş düşmanların içine sızıldığını düşünerek ben de yatağanımı sıyrıp saldırdım; dikenli kaktüs parçaları kesilmiş kelleler gibi yuvarlanıyordu yerlere, çok geçmeden bir gedik açıldı önümüzde. Arkadaşlarım içeri daldılar, ama kimsenin olmadığını görünce, dut ve zeytin ağaçlarının gövdelerini olağanüstü bir öfkeyle doğramaya başladılar. İçlerinden biri, hiçbir şey yapmadığını görünce elime bir balta tutuşturmak istedi, ama kabul etmedim, gözümün önünde gerçekleşen bu tahrip işi öfkeden kudurtuyordu beni. Bulduğumuz yerin, birkaç gün önce, misafirperverlikle karşılandığım Betmeri köyünün bir bölümü olduğunu fark etmiştim.

Uzakta, bizimkilerinin çoğunun yaylaya ulaştığını görünce içim rahatladı ve iyice tedirgin olduğu görülen prensle doğru yöneldim. Kaktüslerden ve dut ağaçlarından başka savaşacak düşmanımız yok mu diye sormak için yanına geldiğimde, prensin, olup bitenden son derece esef duyduğunu ve evlerin ateşe verilmesini engellemeye çalıştığını gördüm. Birkaç Maruni'nin ellerinde yanan köknar dallarıyla evlere yaklaştığını gören prens, onlara, geri dönmelerini emretti. Bunun üzerine Maruniler onun çevresinde toplanarak şöyle bağırmaya başladılar: "Dürziler Hristiyanların evlerini yakmışlardı; bugün biz güçlüyüz, biz de aynısını yapmalıyız."

Kısasa kısas, dağlılar arasında kutsal bir yasa olarak kabul edildiği için, prens bu sözler karşısında durakladı. Cana can alınmalı, uğranılan zarar için zarar verilmeli, yakılan yer için, yer yakılmalıydı. Zaten bir sürü ağaç kesildiğini, bunun da yeterli bir kısas sayılabileceğini anlatmaya çalıştım prensle. Ama, o daha inandırıcı bir güvence bularak şöyle dedi: "Yangının Beyrut'tan görülebileceğini düşünmüyor musunuz? Arnavutları buraya gönderirler yeniden!"

Bu düşünce herkesi yatıştırmaya yetti. Bu arada, evleri ararken buldukları beyaz sarıklı bir ihtiyarı getirdiler; yaşlı adamın, Betmeri'den geçerken, evinde dinlenebileceğimi söyleyen adamcağız olduğunu hemen anladım. İhtiyarı, bu gürültü patırtıdan canı sıkılmış görünen ve prensin yaptığı gibi ortalığı yatıştırmaya çalışan Hristiyan şeyhin yanına götürdüler. Dürzi ihtiyar çok sakın görünüyordu; prensle bakarak şöyle dedi:

"Huzur içinde olasin Miran; yurdumuzda ne yapıyorsun sen?"

"Kardeşlerin nerede?" diye sordu prens; "bizi uzaktan görünce kaçtılar kuşkusuz."

"Böyle bir alışkanlıkların olmadığını bilirsin," diye cevap ver-

di ihtiyar; "içlerinden sadece birkaçı senin halkına düşmandı; kadınlarla çocukları uzağa götürdüler. Ben, kalmak istedim."

"Ama bize, öteki dağdaki Dürzileri çağırdığınızı, epey de kalabalık olduklarını söylediler."

"Aldatmışlar sizi. Kardeşlerimiz intikam almak üzere daha sonra buraya gelsin diye bizi boğazlatmak isteyen kötü kişileri, yabancıları dinlemişsiniz!"

İhtiyar, bu açıklamaları yaparken ayakta duruyordu. Yanında bulunduğumuz şeyh, onun bu söylediklerine şaşırmış gibiydi; ona şöyle dedi: "Mahpus mu sanıyorsun kendini? Bir zamanlar dosttuk seninle; neden bizimle oturmuyorsun?"

"Oturmuyorum, çünkü sen benim evimdesin," diye cevap verdi ihtiyar.

"Haydi, gel," dedi Hristiyan şeyh, "unutalım bütün bunları. Sedirde yerini al; sana kahve ve çubuk getirsinler."

"Bir Dürzi'nin haksız vergilerin, toplanan haraçların mahsulü olduğu için Türklerden de dostlarından da hiçbir şey kabul etmediğini bilmez misin?" dedi ihtiyar adam.

"Türk dostu mu? Türklerin dostu değilim ki!"

"İbrahim'in zamanında, senin ırkınla benim ırkım huzur içinde yaşarlarken, köyün şeyhi bendim, benim yerime seni şeyh yapanlar onlar değil mi? Birkaç şamatacının çıkarttığı olay, yakılan bir ev, komşular arasında çıkan, bizim kendi aramızda rahatça halledebileceğimiz bir kavga için paşaya gidip şikayette bulunan sen değil miydin?"

Şeyh cevap vermeden başını salladı; prens konuşmayı kesti ve Dürzi'yi elinden tutup dışarı çıktı. "Türklerden hiçbir şey kabul etmemiş olan benimle kahve içersin değil mi?" diye sordu ona; sonra da *kahvecisine* dönüp, ağaçların altına kahve getirmesini emretti.

"Babanın dostuydum," dedi ihtiyar, "o zamanlar Dürzilerle

Maruniler huzur içinde yaşıyorlardı.”

Sonra da, iki halkın Şehab ailesinin yönetiminde birlik, beraberlik içinde yaşadığı, çatışmadan galip çıkanların keyfi davranışlarına terk edilmemiş olduğu çağlardan uzun uzun söz ettiler.

Sonuçta, prensin bütün adamlarını geri çekeceği, Dürzilerin de uzaklardan yardım çağırmadan köye geri dönecekleri, uğradıkları zararların, daha önce yakılmış olan bir Hristiyan evinin telafi edilmesi sayılacağı konusunda anlaştılar.

Kendi kendime şan ve şeref kazanma sözü verdiğim bu müt-hiş sefer de işte böyle bitti; ancak, bütün karma köy kavgalarının prens Abu-Miran kadar barışmadan yana hakemlere rasgelmediği de kesindir. Bununla birlikte, birbiriyle ilişkisi bulunmayan cinayetler yaşansa da, genelde yapılan kavgalarda kan dö-küldüğü nadirdir. Bir bakıma bu durum, taraflardan biri güçlü olduğunda ötekisinin saklanıp hiç ortaya çıkmadığı, tarafların birbirleriyle hiç karşı karşıya gelmeden dağ tepe iz sürdüğü şu İspanyol tarzı çatışmalara benziyor. Bağırıp çağırılıyor, evler ateşe veriliyor, ağaçlar kesiliyor, ilgililer tarafından kaleme alınan bültenlerde ise kaç kişinin öldüğünden söz ediliyor bir tek.

Aslında bu halklar birbirlerine sanıldığından çok değer veriyorlar, kaldı ki, bir zamanlar hep birlikte yaşamalarını sağlayan bağları zaten unutamazlar. Avrupalıların nüfuz sağlaması amacıyla ya misyonerler ya da keşişler tarafından bunaltılan ve tahrik edilen bu halklar, kan dökmeden çarpışan eski zaman paralı askerleri *condottieri* gibi davranıyorlar. Keşişler vaaz veriyor, dolayısıyla silah başına koşmak gerekiyor; İngiliz misyonerler tımtıraklı konuşmalar patlatıyor, sonra da ödeme yapıyorlar, öyleyse yiğitlik göstermeye kalıyor iş, ama bütün bunların altında hep bir kuşku ve bezginlik var. Türklerin öngörüsüzlüğünden destek alan, amaç ve çıkar açısından birbirinden ayrı düşen bazı Avrupalı güçlerin ne istediğini herkes anlamış durumda.

Karma köylerde çatışmalar çıkartarak, bir zamanlar dayanışma ve birlik içindeki iki ırkın birbirinden tümüyle ayrılması gerektiği kanıtlanmış sanılıyor. Lübnan'da bugün barış sağlama kisesi altında yapılan şey, Dürzilerin Hristiyan bölgesindeki mal ve mülklerine karşı, Hristiyanların Dürzi bölgesindeki mal ve mülklerinin değış tokuş edilmesinden başka bir şey değil. Böylece, çoklukla abartılmış iç çatışmalar ortadan kalkacak ve birbirinden tümüyle ayrılmış iki halk olacak ortada; bunlardan biri, belki de Avusturya'nın, öteki de İngiltere'nin himayesine girecek. O zaman da, Fransa'nın XIV. Louis zamanında, Dürzi ve Maruni halklar üzerine eşit olarak yayılmış nüfuzunu yeniden kazanması zorlaşacak.

Böyle vahim çıkarlar konusunda söz söylemek bana düşmez. Ben yalnız Lübnan'da Homeros'a daha layık mücadelelere katılmamış olmama esef edeceğim.

Dağın başka bir noktasına gitmek için, kısa sürede ayrılmak zorunda kaldım prensin yanından. Ama yol aldıkça, Betmeri olayının her yanda iyice duyulduğuna tanık oldum; İtalyan keşşilerin dur durak bilmez düşgücü sayesinde, dut ağaçlarıyla yapılan bu çatışma, yavaş yavaş bir Haçlı Seferi boyutlarına ulaşmıştı.

II. MAHPUS

I. SABAH VE AKŞAM

Gençlik konusunda ne diyelim ki, ey dostum! Gençliğin en yakıcı ateşlerini geride bıraktık, alçakgönüllüce söz etmekten başka bir şey uygun düşmez bize, daha yeni tanımıştık oysa! Horatio'nun *Eheu fugaces, Posthume...*⁷ diye başlayan dizelerini yakında kendimiz için söylemek zorunda kalacağımızı daha yeni anlamıştık, hem de açıkladıktan bu kadar kısa süre sonra... Ah! Çalışıp öğrenmek en güzel anlarımızı almıştı elimizden! Yitip gitmiş bu kadar çabanın koskoca sonucu şuydu işte: bu sabah, sarhoş bir Levanten tayfanın dudaklarından dökülen ve kulaklarımda çınlayan şu Yunanca şarkının anlamını kavrayabilmekti:

Nè kalimèra ! nè orà kali !

Bu adamın denizlerin rüzgarına, kıyıyı döven yankılı dalgalara kayıtsızca saldığı nakarat buydu işte: "Günaydın değil, iyi geceler de değil!" Bu sözlerde bulduğum anlam buydu işte; bu halk şarkısının yakalayabildiğim öteki dizelerinde de sanırım şu düşünce gizliydi:

7) *Odes*, II, 14: "Heyhat! Postumus (çn., Romalı kumandan; isyan edip Aşağı ve Yukarı Germania'da egemenlik kurdu, kendini İmparator ilan etti.), kaçarcasına akıp gidiyor yıllar."

*Sabah değil artık, akşamda olmadı henüz!
Feri kaçtı gözlerimizin ama;*

Sonra da biteviye yineleniyordu nakarat:
Nè kalimèra ! nè orà kali !
Ama şu sözleri de ekliyordu şarkı:

*Şafağa benziyordu ama lal rengi akşam,
Ve sonraları unutuşu getirir gece!⁸*

Yaşamın şu lal rengi akşamlarını ve de bu akşamların peşinden gelen geceleri düşlemek nasıl da hazin bir avuntu! Az sonra ne sabah ne de akşam olmayan o tımtırlıklı saat çalacak; dünyadaki hiçbir şey de önünü alamaz bunun. Ne çare bulacaksınız buna?

Kendim için tek bir çare görüyor gibiyim: alinyazımın beni savurup attığı Asya'nın şu kıyısında yaşamayı sürdürmek; birkaç aydır feleğin çemberini geri çevirdim gibi geliyor; daha genç hissediyorum kendimi, öyleyim gerçekten de, yirmi yaşındayım ancak!

Avrupa'da neden bu kadar çabuk yaşlanıldığını bilmiyorum; en güzel yıllarımız okulda, kadınlardan uzakta geçiyor, sonuçta, erkek giysilerini sırtımıza geçirmeyi başardığımızdaysa delikanlılık günleri geçip gitmiş oluyor. İlk aşkların kızıoğlan-kızı alaycı bir gülümseyişle karşılıyor bizi, daha görmüş geçirmiş güzel hanımlar ise, belki de küçük meleklerin belli belirsiz iç çekişlerini düşünüyor yanımızda!

Bir önyargı bu, hiç kuşku yok, hele Avrupa'da öyle ender ki

8) *Odelettes* adlı derlemede de yer alan şiir. J. Richer burada söz edilen dizenin Konstantinopolis Rumcasıyla söylendiğini belirtir; Türkçe de *ne... ne de...* demeyi denemiştir. Edebiyat Arsivi - <https://rantey.org>

melek bulmak. On altı yaşındaki Avrupalı bir erkek çocuktan daha sakar, daha biçimsiz, kısacası daha kaba hiçbir şey görmedim. Biz, gencecik kızların kırmızı ellerini, sıska omuzlarını, sarsak hareketlerini, çatlak seslerini yüzlerine vururuz; peki, ya askere alma konusunda karar veren kurumu umutsuzluğa sevkedip o kırılgan bedenli yiğitlere ne demeli? Bunların kolları bacakları çok sonraları biçimlenir ancak, eğriler belirginleşir, bütün kaslar, bütün etler gençliğin kemik yapısı üstünde güçle dolmuşçasına hareket etmeye başlar; erkek oluşup ortaya çıkar.

Doğulu çocukların bizimkiler kadar güzel olmadıkları söylenebilir belki; zengin çocukları iyice şişman, fakir çocuklarıysa, en başta da Mısır'dakiler, sıska ve koca karınlıdır; ama genelde ergenlik çağına varmış her iki cins de güzeldir. Yeniyetme erkeklerin kadınsı bir havası vardır; öyle ki, uzun giysiler giymiş olanları annelerinden ve kız kardeşlerinden ayırt etmek güçtür; ama işte sırf bu yüzden de erkek, yıllar ona daha erkekçe bir görünüş kazandırdığında, fizyonomi özelliklerini daha bir belirginleştirdiğinde baştançıkarcı olabilir ancak. Tüysüz bir âşıktan hiç hazzetmez Doğulu güzel hanımlar; oysa yılların ürünü heybetli ve gür sakala sahip erkek, *yamak*'ın deliklerinden parıltıya ya da beyaz gaz bezinden peçeyle karalığı ancak hafifletebilen yakıcı gözlerin hedefi olma konusunda çok daha talihlidir.

Ve de şunu unutma ki, yanakların sık tüylerle kaplandığı dönemden sonra, bedeni çok daha güzel göstereceğinden kuşkulanılmayacak bir semizlik dönemi gelir; bu dönemde beden, Avrupa'nın daracık giysileri içinde tüm zarafetini yitirir, bu giysiler içinde Antinoüs bile kaba bir köylü gibi görünür. Oysa bu dönem, dalgalanan giysilerin, işlemeli yeleklerin, geniş pilili pantolonların, silahların takılı olduğu geniş kemerlerin Levantenlere çok heybetli bir görünüş kazandırdığı dönemdir. Biraz daha ilerleyelim: gümüş teller sakala karştırılır, oradan da saçlara doğru

yükselip istila eder; saçlar ıslıl ıslıl aydınlanır, böylece en etkin, en güçlü, en heyecanlı, en şefkatli erkek de bizde bir roman kahramanı olmaktan kesinkes vazgeçmek zorunda kalır. Doğu'da yaşamın en güzel anıdır bu; bir başlık ya da sarık altındayken, saçların seyreldesinin ya da beyazlaşmasının pek önemi yok; genç bir erkek bu doğal süsten hiç yararlanamaz ki; beşikten beri kazınır saçları, o da doğanın kendisine düz mü yoksa kıvrıcık mı saçlar verdiğini asla bilemez. Ama İran'dan gelme bir boyayla renklendirilmiş sakalı ve rastık çekilerek hafifçe belirginleştirilen gözleriyle, bir erkek, eğer kendinde âşık olabilecek gücü buluyorsa, altmışına kadar hoşâ gideceğinden emindir.

Evet, Avrupa'da elimizden geldiğince genç olalım, ama ihtiyarlamak için, erkek demeye yaraşır erkekler ülkesine, ilk resullerin toprağına gidelim! Kurumların maddi gücü ortadan kaldırdığı Avrupa'da kadınlar çok güçlenmiş durumda. Tanrı'nın kendilerine verdiği tüm baştan çıkarma, hile, sebat ve ikna yetileri sayesinde, bizim ülkelerimizin kadınları, toplumsal açıdan erkekle eşit durumdadır, bu da, erkeğın kesin biçimde yenik düşmesine yeter de artar bile. Geleceğimi üstünde kurmayı düşündüğüm bir tasarıdan beni vazgeçirmek için, Paris ailelerinin mutluluk görüntülerini karşıma çıkarmayacağını umarım; Kahire'de buna benzer bir fırsatı kaçırdınca çok yakınmışım. Hepimizin ilk yurdu olan bu kutsal toprağın masum kızlarından biriyle evlenmem, atalarımızın şiiriyle inançlarının fışkırdığı bu cana can katan insanlık kaynaklarına yeniden dalmam gerek.

Seyahatimin başlangıcından bu yana, itiraf etmem gerekir ki, birçok konuda böyle coşkulu olmama gülüyorsun; ama çok ciddi bir kararın söz konusu olduğunu unutma, dolayısıyla, tereddüt etmek de hiç bu kadar doğal olmamıştı. Biliyorsun bunu, şimdiye kadarki itiraflarımı bir ölçüde ilginç kılan da bu belki; yaşamımı bir roman gibi sürdürmekten hoşlanıyorum; kendimi,

her ne pahasına olursa olsun dramı, olayın düğüm noktasını, ilgiyi, kısacası eylemi kendi çevresinde yaratmak isteyen etkin ve kararlı kahramanlardan birinin durumuna bile isteye soktuğumu biliyorsun. Ne kadar güçlü olursa olsun, rastlantı sıradan bir konu oluşturan öğeleri asla bir araya getiremedi, olsa olsa sahneye koyuşu düzenledi bir tek. Öyleyse bırakalım da her istediğini yapsın, en güzel yatkinlikler elde olsa bile, gene de hiçbir şey gerçekleşmeyecek. Düğümün ancak iki türde çözüleceği, yani olayın ya ölüm ya da evlilikle⁹ son bulacağı herkesçe kabul edildiğine göre, bunlardan birini amaçlayalım bari... çünkü şimdiye kadarki maceralarımın nerdeyse tümü de daha en başında son buldu; Abdülkerim'in bana sattığı güzelim kadın köleyi talihime yoldaş ederek basit bir olay gerçekleştirebildim ancak. Bu pek öyle sıkıcı bir şey değildi elbette, ama gene de bunu düşünmek, en azından gereken paraya sahip olmak gerekiyordu. Seyahat programımda yer aldığı halde Filistin'i dolaşmak yolundaki tüm umudumu feda ettim buna, vazgeçmek zorunda kaldım açıkça. Teni altın ışıltılı bu Malezyalı kız için gözden çıkardığım beş ke-seyle, Kudüs'ü, Beytüllahim'i, Nasıra'yı ve Ölü Deniz'i ve de Ürdün'ü ziyaret edebilirdim! Tanrı'nın cezalandırdığı peygamber gibi, vaat edilmiş ülkenin sınırında durdum ve dağın tepesinden içim burularak şöyle bir bakabildim ancak. Ciddi adamlar, her-kesten başka davranmanın hep hatalı olduğunu, Avrupa'nın sıradan bir Nasıralısıyken Türk gibi davranmak istemenin de hatalı olduğunu söyleyecekler. Haklı mı olacaklar? Kim bilir?

Temkinsizlik ettim elbette, boynuma koskoca bir taş bağladım elbette, çok ağır bir ahlaki sorumluluk üstlendim elbette; ama

9) Gelenek olduğu üzere, güldürünün düğümü evlilikle, tragedyanın düğümü ise, ölümle çözülür. Anlatının bu noktasında devralınan tiyatro modelinin ne denli önem taşıdığı konusunda, bkz. H. Bonnet, "Théâtre Voyage ou G. de Nerval au Liban" adlı yazısı; içinde: *Revue des Sciences humaines*, 167 (1977). Siz PDF Kitap Arsivi - <https://rante.org>

dünyanın bu kesiminde olup biten her şeyi düzenleyen kadere inanmak gerekmez mi? Zavallı Zeynep'in yıldızının benim yıldızıyla rastlaşmasını da, alinyasının çizgisini, belki de iyi yönde, değiştirmemi de gene kader istemişti! Temkinsizlik! Avrupalı önyargılarınızla böyle dersiniz işte siz! Peki, ama ya üstümde fazladan beş keseyle, tek başıma çöl yollarına düştüğümde, servetimin kokusunu uzaktan bile alan bir Bedevi sürüsü tarafından saldırıya uğramayacağımı, soyulmayacağımı, öldürülmeyeceğimi kim bilebilirdi! Doğru, kimse bilemezdi, hem bütün bilgelerin çok eskiden beri kabul ettiği gibi, betterin beteri vardır.

Karar vermeme yönelik bütün bu hazırlık nitelikli düşüncelerden sonra, bu Hintli köle kızla evlenerek, böyle bayağı bir yoldan vicdanımın sızlanmasını kesme kararı aldığımı sanıyorsunuz herhalde. Bu köle kızı başkasına satmayı bir an olsun aklımdan bile geçirmeyeceğimi bilecek kadar duyarlı olduğumu bilirsiniz; onu azat edebileceğimi söyledim, ama kabul etmedi, bunun da son derece basit bir nedeni vardı: özgür kalsa ne yapacağını bilmiyordu; üstelik, böyle güzel bir fedakarlıkta bulunma durumunda yerine getirmem gereken bir zorunluluk da vardı ki onu da yapmamıştım: âdet olduğu söylendiği üzere, azat edilen kişinin kimseye el açmaması için yeterli miktarda bir para da vermemiştim. İçinde bulunduğum öteki zorluklardan da haberdar olman için, kısa bir süredir başımdan neler geçtiğini anlatmam gerekir sana.

II. FRANSIZ OKULUNU ZİYARET

Dağlarda yaptığım seferden sonra, zavallı Zeynep'i böyle tehlikeli işlere karıştırmak istemediğim için bıraktığım Madam Carlès'in yurduna geri döndüm. Bu yurt, İtalyan mimari tarzında yapılmış, revaklı binaların yarı avlu yarı taraca biçimindeki

geniş bir mekanı çevrelediği büyük evlerden birinde yer alıyordu; çizgili bir *tendido*'nun gölgesi dalgalanıyordu ortadaki mekanın üstünde. Bu yapı, bir zamanlar Fransız konsolosluğu olarak kullanılmıştı; alınlıklarda hâlâ eskiden yaldızlı olan zambak çiçekli armalar görölüyordu. Avlunun taşları arasına açılmış yuvarlak deliklere nar ve portakal ağaçları dikilmişti; bu ağaçlar, dış doğaya tümüyle kapalı olan bu yeri biraz olsun şenlendiriyordu. Zavallı öğrenci kızların görebildiği biricik açıklık, çatı silmeleriyle kesilen ve zaman zaman komşu caminin güvercinlerinin geçtiği bir gökyüzü parçasıydı. İçeri girer girmez tekrarlanan derslerin uğultusunu duydum; birinci katın merdivenini çıkınca da, öğrencilerin kaldığı odaların önündeki revakta buldum kendimi. Madam Carlès'in oturduğu divanın çevresine serili Hint hasırının üstünde küçük kız çocuklarının Türk usûlü, bağdaş kurup daire olduklarını gördüm. En büyük iki kız Madam Carlès'in yanındaydı; onlardan birinin benim kölem olduğunu fark ettim, çok sevinerek geldi yanıma.

Madam Carlès alalecele bizi odasına götürdü ve yerini öteki büyük kıza bıraktı; bu kız, beni görür görmez, bu ülke kadınlarının doğal olarak yaptıkları bir hareketle, yüzünü hemen kitabıyla kapatmıştı. Demek ki Hristiyan değil, dedim kendi kendime, çünkü Hristiyan kadınlar ev içinde yüzlerini gizlemezler. Bu zarif görüntüden, ipek şeritlerle süslenmiş uzun sarı saç örgülerini, incecik parmaklı beyaz ellerini ve ırkını belli eden uzun tırnaklarını fark edebilmişim ancak. Pek başka bir şey de göremedim; köle kızın yeni konumunda ne durumda olduğunu bir an önce öğrenmeliydim. Zavallı kız! Elimi avuçlarının içine almış, alnına dayamış bir yandan sıkıyor, bir yandan da gözlelerinden yaşlar boşanıyordu. Bana bir şikayette bulunacağı için mi, yoksa uzun zaman benden ayrı kaldığı için mi böyle ağladığını bilmesem de epey sarılmıştım.

Burada rahatının yerinde olup olmadığını sordum. Kadın öğretmeninin boynuna sarılıp, onun annesi olduğunu söyledi...

Madam Carlès Provence yöresi ağzıyla "Çok iyi bir kız, ama hiçbir şey yapmak istemiyor," dedi; "küçük kızlarla birlikte birkaç kelime öğrendi, o kadar. Yazı yazmayı ya da dikiş dikmeyi öğretilim dediğimizdeyse, reddediyor. Ben de ona şöyle dedim: 'Seni cezalandıramam; geldiğinde efendin karar verir ne yapacağını.'"

Madam Carlès'in söyledikleri iyice sıkıştı canımı; ilerde kendi ayakları üstünde durabilmesi, yaşamını sürdürebilmesi için gerekenleri öğreterek bu kızın geleceği sorununu çözdüğümü sanmıştım; çocuğunun kötü niyetli ya da tembel olması nedeniyle tüm tasarıları altüst olan bir baba durumuna düşmüştüm. Öte yandan, haklarım bir babanın hakları kadar temelli değildi belki de. Elimden geldiğince sert bir havayla, kadın öğretmenin de yardımıyla, köleyle şunları konuştum:

"Peki, neden dikiş öğrenmek istemiyorsun ki?"

"Bir hizmetkar gibi çalıştığımı görürlerse, beni de hizmetkar yaparlar.

"Hristiyan kadınlar özgür, çalışıyorlar, ama hizmetkar da değiller."

"Öyleyse ben de bir Hristiyanla evlenmem," dedi köle kız; "bizde, koca karısına hizmetkar vermelii."

Köle olduğu için, bir hizmetkardan da aşağı durumda olduğunu söyleyecek oldum ona, ama, daha önce *cadine* (hanım) ile işi çalışmak olan *odaleuk* (odalık) arasında ayırım yaptığını anımsadım.

"Peki, ya yazı yazmayı da öğrenmek istememen neden?" diye konuşmaya başladım yeniden. "Daha sonra şarkı söylemeyi ve raks etmeyi de öğretecekler sana; bunlar, bir hizmetkarın yaptığı şeyler değil."

“Değil ama, bir *alme*’nin, bir rakkasenin hünerleri bunlar ve ben olduğum gibi kalmak istiyorum.”

Avrupalı kadınların zihinlerinde önyargıların ne kadar etkili olduğu bilinir; ama cehalet ve örf âdetleri, çok eski çağlardan gelen bir temele dayandığı için, Doğulu kadınların önyargılarının yıkılması olanaksızdır. Bu kadınlar kendi onurlarına ilişkin düşünceleri terk etmektense, inançlarını terk etmeye daha kolay razı oluyorlar. Madam Carlès şöyle dedi bana: “İçiniz rahat olsun; Hristiyanlığı kabul ettiğinde, bizim dinimizden kadınların onurlarını yitirmeden çalışabildiklerini göreceksiniz ve ne istediğimizi de anlayacaksınız. Capucin’lerin manastırındaki ayine birçok kez katıldım, gösterdiği sofuluk çok hoşuna gitti başrahibin. Kahire’de sırf merak ettikleri için ya da müzik dinlemek için gelen pek çok derviş ve mürabıt gördüm, son derece saygılı davranıyor, huşu içinde dinliyorlardı.” Yanıbaşımızdaki masanın üstünde Fransızca bir Yeni ahit vardı; kitabı rasgele açtım, başında İsa Mesih’in, biraz ötede de Meryem’in bir tasviri vardı. Bu gravürleri incelerken, köle kız yanıma geldi ve ilk resmin üstüne parmağını basıp “*Aisse!*” (İsa!), sonra ikincisini parmağıyla gösterip “*Miriam!*” (Meryem) dedi. Sayfaları açık kitabı gülümseyerek dudaklarına yaklaştırdım; ürktü ve “*Mafiş!*” (Olmaz!) diye bağırarak geri çekildi.

“Neden geri çekildin?” dedim; “dininizde *Aisse*’yi peygamber, *Miriam* ‘ı da üç azizeden biri olarak kabul etmiyor musunuz?”

“Evet ama, kitabımızda şöyle yazılmıştır: Tasvirlerle tapmayacaksınız!”

“Gördüğünüz gibi,” dedim Madam Carlès’e, “din değiştirme konusunda fazla bir yol alınmış değil.”

“Bekleyin, bekleyin!” dedi Madam Carlès.

III. AKKALE

Büyük bir kararsızlık içinde ayağa kalktım. Az önce bir babayla karşılaşıyordum kendimi; benden başka dayanağı olmayan bu zavallı kıza karşı deyim yerindeyse *aileye özgü* türden bir duygu besliyordum gerçekten de. Doğu'da anlaşıldığı biçimiyle köleliğin biricik iyi yanı da buydu zaten. Maddi nesneler ve hayvanlar konusunda kendini son derece güçlü biçimde ortaya koyan sahip olma duygusu, bize benzer yaratıklar söz konusu olduğunda, zihnimizde bu kadar soylu, bu kadar canlı bir etki uyandırmıyor mu yoksa? Bu düşünceyi, Hristiyan ülkelerdeki talihsiz zenci kölelere uygulamak istemem; burada bir tek müslümanların sahip olduğu ve konumları da din ve âdetler tarafından düzenlenen kölelerden söz ediyorum.

Zavallı Zeynep'in elini tuttum; ona öyle şefkatle baktım ki, Madam Carlès bundan yanlış bir sonuç çıkarttı sanırım.

"İşte, benim de ona anlatmak istediğim bu," dedi. "Görüyorsun kızım, Hristiyan olmak istersen, efendin belki de evlenir seninle, sonra da seni ülkesine götürür."

"Aman Madam Carlès!" diye haykırdım. "Din değişikliği konusunda bu kadar acele etmeseniz daha iyi olur... Bu nasıl bir düşünce böyle!"

Böyle bir çözümü aklımdan bile geçirmemiştim henüz... Doğrusu, evet, insanın Doğu'dan ayrılıp Avrupa'ya dönmeye karar verdiğinde, satın aldığı bir köle kızı ne yapacağını bilmemesi hâzindi, ama evlenmek de ayrı bir işti! Biraz fazla Hristiyanca bir iş olurdu bu. Böyle bir şeyi aklınızdan bile geçirmeyin Madam Carlès! On sekiz yaşına varmış bile bu kadın, Doğu ülkeleri açısından oldukça ileri bir yaş bu; güzelliğini sürdürebileceği bir on yılı daha var ancak önünde; ama ondan sonra ben hâlâ genç olacağım, alnında ve göğsünde güneş biçimli dövmeler, burnunun

sol deliğinde ise daha önce taktığı halkanın deliği bulunan sarı tenli bir kadının kocası olacağım. Düşünün hele, Levanten giysileri içinde çok hoş görünüyor bu kız, ama Avrupa modalarına uysa felaket olur. Yamyamca zevklere sahip olduğundan kuşku-lanılabilecek bir afetle bir salona girdiğimi düşünsenize bir! Bu hem onun hem de benim için çok gülünç bir şey olur.

Hayır, vicdanım bunu istemiyor benden, şefkatim de bu yönde öğüt vermiyor bana. Bu köle kız kuşkusuz çok değerli benim için, ama daha önce başka efendileri olduğunu da unutmamak gerekir. Eğitimi yok, bir şey öğrenmek de istemiyor. Kaba ya da aptal olmasa da, okuma-yazma bilmediği kesin olan bir kadını insan nasıl kendine eşit kılabilir ki? Öğrenme ve çalışmanın gerekli olduğunu daha sonra anlar mı acaba? Üstelik, acaba bunu söyleyecek miyim ama, bizim gibi birbirinden bu denli farklı iki ırka ait iki varlık arasında çok büyük bir yakınlık kurulabileceğinden de korkuyordum.

Ama gene de güçlkle terk edeceğim bu kadını...

O anda beynimde birbirine karışan bütün bu karşıt düşünceleri, bu kararsız duyguları açıklamak zordu. Madam Carlès'e kesin bir cevap vermekten kaçınmak amacıyla, gecikmiş gibi, ayağa kalktım ve hep birlikte, Madam Carlès'in odasından çıkıp, genç kızların, içlerinden en büyük olanın gözetiminde ders yapmaya devam ettikleri revaklı bölüme geçtik. Köle kız, büyük kızın boynuna sarıldı ve ilk geldiğimdeki gibi yüzünü örtüp gizlenmesini engelledi. "*Ya makbuba!*" ("*Arkadaşım!*") diye haykırdı sonra da. Genç kız, sonunda kendini göstererek, bizde olduğu gibi Asya'da da krallara yaraşır sayılan kemerli bir burnun katıksız görüntüsüyle birleşen Avrupalı beyaz bir ten üzerindeki yüz çizgilerine hayran olma fırsatını verdi bana. Zarafetin yumuşattığı mağrur bir hava, yüzüne zekice bir şeyler yayıyordu; her zamanki ciddiyeti, selam verdiğimde bana bakarak gülümsemesi-

ne bir anlam katmıştı. Madam Carlès şöyle dedi bana:

"Çok ilginç bir kızcağız bu; babası dağ şeyhlerinden biri. Ne yazık ki, kısa bir süre önce Türklerin eline geçti; kargaşalığın olduğu dönemde, temkinsizlik edip, Beyrut'a gitti, 1840 yılından beri vergisini ödemediği için yakalanıp hapse atıldı. Bugünkü iktidarı kabul etmek istemiyordu; bu nedenle malına mülküne el konuldu. Mahpusa düşüp, bir de herkes terk edince, o da kızını getirtti yanına, kızı da günde sadece bir defa görmeye gidebiliyor babasını, günün geri kalan zamanını ise burada geçiriyor. Ben ona İtalyanca, o da küçük kızlara edebi Arapça öğretiyor... çok bilgili bir kız. Onun milletinde, belirli bir düzeyin üstündeki ailelerin kızları eğitim görebilir, hattâ zanaatla da ilgilenibilirler, oysa bu, Müslüman kadınlar arasında daha aşağı sınıftan olmanın göstergesi olarak kabul edilir."

"Peki, hangi milletten bu kız?"

"Dürzi ırkıdan," diye cevap verdi Madam Carlès.

Bunun üzerine daha dikkatle baktım ona. Kendisinden söz ettiğimizi anlamıştı, bundan biraz sıkılmış gibiydi. Köle kız onun yanında sedire yarı uzanmış, uzun saç örgüleriyle oynuyordu. Madam Carlès bana şöyle dedi:

"Birlikte olmaktan hoşlanıyorlar; geceyle gündüz gibiler. Birbirleriyle konuşup eğleniyorlar, öteki kızlar çok küçük. Sizin kine şöyle diyorum bazen: 'En azından arkadaşını örnek alsan, bir şeyler öğrenmiş olurdun...' Ama bütün gün oynamaktan ve şarkı söylemekten başka bir şey yaptığı yok. Ne yapalım! Bu kadar ileri yaşıta elimize gelirlerse, artık yapacak hiçbir şey de olmaz zaten."

İyi yürekli Madam Carlès'in Provence ağzıyla vurguladığı bütün bu yakınmaları pek önemsemiyordum doğrusu. Köle kızın pek bir şeyler öğrenmemiş olmasından dolayı kendisinin suçlanmaması gerektiğini açıklamaya çalışırken, o sırada, asıl

öteki kızla ilgili bilgi edinmek istediğimi fark etmiyordu. Ama ben de merakımı açıkça göstermeye cesaret edemiyordum; aile babalarının, din adamlarının ve daha başka ağırbaşlı adamların ziyaretine alışkın olan, beni de aynı derecede ciddi bir müşteri olarak gören bu iyi yürekli kadının saflığını kötüye kullanmak gerektiğini hissediyordum.

Revaklı bölümün korkuluklarına yaslanmış, başım öne eğik, düşüncelere dalmış bir halde, mükemmel öğretmenin güneylilere özgü gevezeliğinden yararlanıp, gözlerimin önündeki hoş görüntüyü izliyordum hayranlıkla. Köle kız öteki kızın elini almış, kendisinininkiyle karşılaştırıyordu; kayıtsız bir neşe içinde, koyu renkli saç örgülerini öteki kızın sarı saçlarının yanına koyarak sürdürüyordu bu sessiz oyunu, öteki kız ise bu çocukça oyunlara gülümsüyordu. Böyle bir karşılaştırma yapmanın kendisine zarar verebileceğini sanmadığı açıktı; kendini Doğululara özgü safyürekliliğe kaptırmış, oynamak ve gülmek için fırsat yaratmaya çalışıyordu, ama bu gösterinin benim için tehlikeli olabilecek bir çekiciliği vardı; çok geçmeden hissettim bunu.

“Peki, ama,” dedim Madam Carlès’e, yalnız merakla soruyor havası içinde, “nasıl oluyor da bu Dürzi kızcağız, bir Hristiyan okulunda bulunuyor?”

“Beyrut’ta onun inancına göre kurum yok; kadınların sığınabileceği kamu kuruluşları oluşturulmadı hiç Beyrut’ta. Dolayısıyla, şerefine leke sürülmeden ancak benimki gibi bir kuruluşta yaşayabiliyor. Ayrıca, bildiğiniz gibi, Dürzilerin bizimkilere benzer pek çok inancı var; İncil’i de Eski ve Yeni Ahit’i de kabul ediyor, bizim azizlerin mezarlarında dua da ediyorlar.”

Bu defa daha uzun uzadıya sorgulamak istemedim Madam Carlès’i. Ziyaretim nedeniyle derslerin kesildiğini hissetmiştim, küçük kızlar da şaşırmış olarak kendi aralarında konuşuyor gibiydiler. Bu sığınagın yeniden her zamanki sükunetine

kavuşmasını sağlamak gerekiyordu; bir yandan da, kafamda ortaya çıkan bir sürü yeni düşünceyi acele etmeden ele almam gerekiyordu.

Madam Carlès'e ertesi gün gene geleceğime söz verdim ve kendisinden izin istedim.

Bu günlüğün sayfalarını okurken, bir dershanenin sıralarında rasgele karşıma çıkan küçük bir Arap kızı için duyduğum coşkuya, gülüyorsun değil mi? Apansız ortaya çıkan tutkulara inanmıyorsun ve benim bu konuda yeni tutkulara kapılmaya-cak kadar deneyim sahibi olduğumu düşünüyorsun; kapılıp gitmenin, iklimin, bulunulan yerin şiirselliğinin, giysilerin, denizden, dağlardan oluşan bütün bu sahneye koyuşun, geçici bir yanılsama için insan zihnini önceden kışkırtan anıların ve yerlerin yarattığı güçlü izlenimlerin bu işte payı olduğu kanısındasın. Sence gönlümü kaptırmadım da kaptırmış olduğuma inanıyorum... sanki sonuçta bu ikisi aynı şey değilmiş gibi!

Ağırbaşlı insanların, oyuncu kadınlara, kraliçelere, kadın şairlere ve bu insanlara göre, kalpten çok düşgücünü kamçılayan her şeye duyulan aşk konusunda şakalar yaptıklarını biliyorum; bu delice aşklar sonunda, insanlar çıldırıyor, ölüyor ya da zaman, servet ya da zeka açısından iştirilmedik fedakarlıklarda bulunuyorlardı. Ah! Âşık olduğumu sanıyorum; ah! Hasta olduğumu sanıyorum, değil mi? Ama, öyle sanıyorsam, öyleyimdir o zaman!

Heyecanlarımın kusuruna bakma; Plutharkos'un¹⁰ bu konudaki derlemelerinden *Werther*'e varıncaya kadar olabilecek bütün âşıkların öykülerini oku ve de çağımızda bile hâlâ âşıklar çıkabiliyorsa karşımıza, deneyin ve gözlemin sunduğu tüm çözümleme olanaklarını alt edebildiklerini, dolayısıyla ne kadar değerli olduklarını bir düşün.

10) Büyük olasılıkla *Eroticos* (Aşk üstüne konuşma).

Madam Carlès'in okulundan ayrılırken, aşkımı yalnızlığımı taşıdım bir av hayvanı gibi. Oh! Aklımda bir düşünce, bir amaç, bir istek, düşünüyü kuracak, ulaşmaya çabalayacak bir şey olduğu için nasıl da mutluydum! Gençliğimin tüm gücünü ve esinini yeniden canlandıran bu ülke, bana en azından bunu borçluydu; bu anayurda ayağımı basar basmaz, tarihimizin ve inançlarımızın kutlu kaynaklarına yeniden dalınca, yılların geçişini durduracağımı, dünyanın bu beşiğinde yeniden çocuk olacağımı, bu ebedi gençlik içinde gene genç olacağımı hissetmişim zaten.

Bu düşüncelere dalmış durumda, kalabalığın alışıldık hareketine dikkat etmeden geçip gittim bütün kenti. Dağın ve gölgelik yerlerin peşindeydim, alinyazımın pusula iğnesi birdenbire yerinden oynamış gibiydi, yeniden eski yerine getirmek için uzun uzadıya düşünmek, bunun bir yolunu bulmak gerekirdi. Müstahkem kapılardan, denize karşı taraftan, çıkıldığında, iki yanında çalılarla dolu bahçeleriyle kır evlerinin uzayıp gittiği, sık çalıların gölgelediği derin sokaklar çıkar karşımıza; daha yukarda, Beyrut burnunu tehdit eden kum istilasını engellemek için iki yüzyıl önce dikilmiş fıstık çamları ormanı uzanır. Beşli kümeler biçiminde fersah fersah uzaklara uzanan bu ormandaki ağaçların kırmızıya çalan gövdeleri evrensel doğaya adanmış ve bir yandan denize öbür yandan çöle, dünyanın bu iki hüznülü yüzüne, yükseklerden bakan bir tapınağın sütunlarını andırıyor. Belli bir amacım olmaksızın ve böylesi görünümlele karşı karşıya kalan işsiz güçsüz zihinlerde hep kaynaşan belli belirsiz felsefi sorunlardan başka bir şey düşünmeksizin düşler kurmak üzere daha önce de gelmişim buraya. Ama şimdi bereketli bir düşünce de getirmiştim beraberimde, yalnız değildim, geleceğim bu tablonun ışıltılı zemininde belirliyordu: herkesin düşlelerinde peşinden koştuğu ideal kadın benim için gerçek olup çıkmıştı; geri kalan her şey unutulmuştu.

Patikanın kırmızı kumlarını sağlam adımlarla çiğneyip ilerlerken, daldığım yüce düşüncelerden beni nasıl bir bayağı olayın çekip aldığını anlatmaya cesaret edemiyorum. Koskoca bir böcek, kendisinden daha büyük bir topağı iterek patikanın öteki tarafına geçiriyordu; bir domuzlan böceğiydi ve bu bana Mısırlıların dünyayı başlarının üstünde taşıyan domuzlan böceklerini anımsattı. Batıl itikatlı olduğuma inanırsın, dolayısıyla bu simgesel olaydan da bir anlam çıkardığımı düşünüyor olmalısın. Mücadele etmem gereken bir engelle karşı karşıya bulunduğumu düşünerek yoluma devam ettim.

Hemen ertesi gün, alelacele Madam Carlès'in yanına gitmeye davrandım. Bu kadar kısa süre içinde yeniden ziyaretine gitmemi gerektiren bahane olarak da, çarşıdan kadın süs eşyaları, bir Bursa mendili, entari süslemeye yarayacak işlemeli ve fistolu 70 cm.'lik ipekli kumaş, Levanten kadınların saçlarını arasına katıp süsledikleri küçük, yapay çiçeklerden yapılmış şeritler satın aldım.

Madam Carlès'in benim geldiğimi görünce kendi odasına soktuğu köle kız bütün bunları verdiğimde, sevinç çığlıkları atıp ayağa kalktı, sonra da bu değerli eşyalarını öteki arkadaşına göstermek üzere revaklı bölüme gitti. Madam Carlès'ten böyle çılgınca bir şeye yol açtığım için özür dileyerek köle kızı geri getirmek üzere arkasından gittim; ama bütün sınıf paylaşıyordu artık aynı hayranlığı, öyle ki Dürzi kız da dikkatlice, gülümseyerek baktı bana; bakışı, ruhumun derinlerine işledi. Ne düşünüyor acaba? dedim kendi kendime; kadın köleme tutkuyla bağlı olduğuma, bütün bu süslerin de duyduğum sevginin belirtisi olduğuna emin herhalde. Bütün bu getirdiklerim okulda kullanılamayacak kadar şatafatlı şeylerdi belki de, daha yararlı bir şeyler, pabuç gibi bir şeyler almam gerekirdi herhalde. Zavallı Zeynep'inkiler iyice yıpranmıştı doğrusu. Entarilerine dikeceği işlemler yerine, yeni bir entari almanın çok daha iyi olacağını fark

ettim. Bu olayın, dershanede yarattığı heyecana içtenlikle katılan Madam Carlès de bu yönde bir gözlemde bulunmuştu zaten:

“Bu kadar göзалıcı süsler için yepyeni bir entari gerekir!”

“Görüyor musun,” diye sürdürdü sözlerini köleye dönerek, “dikiş öğrenmiş olsan *sidi* (efendi) pazardan yedi sekiz boy canfes alır, sen de hanımlara yaraşır bir entari dikmiş olurdun kendine.”

Köle kızın hazır bir entariyi tercih edeceği kesindi.

Dürzi genç kız, kendi kaderine uymadığı gibi, köle kızın benden beklediği geleceğe de uymayan bu süslere, hüznle bakıyor gibi geldi; bütün bunları uygun ya da işe yarar olup olmadıklarını düşünmeden, rasgele almıştım. Dantel bir süsün, kadife ya da atlas bir fistan gerektirdiği açıktı; düşüncesizliğim işte böyle bir zor duruma düşmeme neden olmuştu. Üstelik, bizim Asya lüksü dediğimiz, ama Asya’da daha çok Avrupa lüksü düşüncesi uyandıran, her şeyi ortaya sermeye hazır zengin biri rolünü, o güç rolü oynar gibiydim.

Ama bu varsayımın genelde aleyhime olmadığını fark eder gibiydim. Ne yazık ki, dünyanın her ülkesindeki kadınlar biraz da olsa birbirlerine benziyorlar. Bundan böyle Madam Carlès daha bir önem verecekti belki de bana, Dürzi genç kız konusundaki sorularımı da bir seyyahın merakı olarak görmek lütfunda bulunacaktı herhalde. Ayrıca, ilk gün bana söylediği birkaç sözün, kızın babasının talihsizliğine ilgi duymama yol açtığını anlamasını sağlamak için de pek zorlanmadım.

“Bu insanlara yararım olabilir belki de,” dedim Madam Carlès’e; “paşanın yanında çalışanlardan birini tanıyorum, kaldı ki, biraz tanınmış bir Avrupalının konsolosları etkileyebileceğini siz de bilirsiniz.”

“A, evet, iyi olur,” dedi Madam Carlès Provence’lılara özgü o cevvaliyetle; “kendisi de babası da layık buna. Babası, *akkal*

denilen bir kişi, kutsal bir kişi, ilim irfan sahibi biri; eğittiği kızı da, din kardeşleri arasında aynı şekilde adlandırılıyor, *akkale-siti* (ruhani hanım) diyorlar ona.”

“Bu onun lakabı ama,” dedim, “başka adı yok mu?”

“Adı Salema; öteki adı, tarikattaki bütün kadınlara ortak bir ad. Zavallı çocuk,” diye ekledi Madam Carlès, “onu Hristiyan yapmak için elimden gelen her yolu denedim, ama bana kendi dininin de aynı şey olduğunu söylüyor hep; bütün inandıklarını bize o da inanıyor, öteki kızlar gibi kiliseye geliyor... İşte böyle, daha ne dememi bekliyorsunuz ki? Bu insanlar Türklere de aynı biçimde davranıyorlar; sizin Müslüman köle, onların inançlarına da saygılı olduğunu söyledi, bunun üstüne ben de bu konuyu bir daha hiç açmaz oldum. Evet, ama her şeye inanmak, hiçbir şeye inanmamak demektir! İşte bu kadar.”

IV. DÜRZİ ŞEYH

Okuldan çıkınca, genç *akkale-siti'*ye yararlı olma telaşı içinde, hemen paşanın sarayına gitmeye karar verdim. Ermeni arkadaşımı bekleme salonunda her zamanki yerinde buldum ve vergisini ödemediği için hapse atılan bir Dürzi reisinin mahpusluğu konusunda bir şey bilip bilmediğini sordum. “Ha, sadece buysa iyi,” dedi bana, “ama çok daha vahim bir durum olduğunu sanırım, çünkü Dürzi şeyhlerinden hiçbiri son üç yıldır miri vergiyi ödemedi. Daha kötü bir şeyler yapmış olması gerekir.”

Arkadaşım öteki çalışanlardan bir şeyler öğrenmek için gitti; çok geçmedi geri geldi ve şeyh Seyyid es-Şirazi'nin halkına kışkırtıcı sözler söylemekle suçlandığını açıkladı bana. “Kargaşalı zamanlarda tehlikeli bir adammış bu,” diye ekledi Ermeni. “Kaldı ki, Beyrut paşası onu serbest bırakamaz, Akka paşasının yetkisi dahilinde bu iş.”

“Akka paşası mı,” diye haykırdım; “ona verilecek bir mektup var bende, ayrıca kendisiyle Paris’te şahsen tanıştım!”

Bu durum karşısında öyle sevinmiştim ki, Ermeni delirdiğimi sandı. Sevincimin nedenini aklına bile getiremezdi kuşkusuz.

Kaderin cilvesi sonunda ortaya çıktığı anlaşılan beklenmedik olaylar (bu olaylar ne kadar önemsiz olursa olsunlar) biçiminde başlayan bir aşka hiçbir şey güç katamaz. Kader ya da inayet olsa da, yaşamın tekdüze dokusunun altında, göze görünmez bir patrona uygun biçimde çekilmiş ve şaşırdığımızda bize hangi yolu izlememiz gerektiğini gösteren belirli bir çizgi var sanki. Ben de hemen Suriye’de evlenmemin ezelden beri alınyazım olduğunu düşledim; talih bu önemli olayı öylesine öngörmüş ki, gerçekleşmesi için, yaşamım boyunca binlerce olayın tuhaf biçimde birbirine zincirlenmesi yetmişti; bütün bu olaylar arasındaki ilişkileri abartıyordum kuşkusuz ben.

Ermeni’nin yardımıyla devlet hapisanesini ziyaret iznini kolayca almıştım. Bu hapisane, kentin doğu surlarının bir bölümünü oluşturan bir kule öbeğı içinde bulunuyor. Hapisaneye Ermeni’yle birlikte gittim, görevlilere *bakchis* (bahşış) vererek, Dürzi şeyhe beni kabul edip etmeyeceğini sordurttum. Bu ülkedeki insanlar Avrupalıların meraklı olduklarını bilip kabul ettikleri için, hiçbir zorlukla karşılaşmadım. İç karartıcı, duvarlarından sular sızan bir yerle, zindanlarla karşılaşacağımı sanıyordum; ama hapisanenin bana gösterilen bölümü hiç de böyle değildi. Burası Beyrut’taki öteki evlere tıpatıp benziyordu; onları övmek için söylemiyorum bunları elbette; ortalıkta birkaç gardiyanla askerden başka kimse görülüyordu.

Başlıbaşına bir dairenin sahibi olan şeyh, taraçalarda dolaşmak özgürlüğüne de sahipti. Bizi, görüşme odası olarak kullanılan bir odada kabul etti ve kendisine ait bir köleye kahveyle çubuk getirtti. Ama kendisi Akkaların âdeti olduğu üzere tütün kul-

lanmıyordu. Yerlerimize oturduk ve kendisine dikkatlice bakabildiğimde, çok genç olduğunu görüp şaşırdım; benden biraz daha büyük gibi geldi bana. Soylu ve erkekçe çizgileri, kızının fizyonomisinin başka bir cinsten dile gelmesi idi sanki; gene aynı nedenden ötürü, sesinin içe işleyen tınısı da çok etkiledi beni.

Bu görüşmeyi pek düşünmeden istemiştin; daha şimdiden yalnızca meraklı bir ziyaretçiden çok daha heyecanlı ve tedirgin hissediyordum kendimi; ama şeyhin bizi sade ve güven verici biçimde kabul edişi içimi rahatlatmıştı. Düşündüklerimi ona tümüyle açıklayacaktım nerdeyse; ama bunun için bulmaya çalıştığım sözler, nasıl da tuhaf bir girişimde bulunduğum konusundaki uyarıyordu beni. Dolayısıyla, şimdilik, turist gibi konuşmakla yetindim. Şeyh hapisanede pek çok İngiliz görmüştü, bu nedenle, ırkı ve kendisine ilişkin sorulara alışkındı.

Zaten durumu da onu çok sabırlı, başkalarıyla konuşmaya ve birlikte olmaya istekli kılıyordu. Ülkesinin tarihi konusunda bilgili olmam, yalnız bilimsel bir ilgi nedeniyle hareket ettiğimi kanıtlamak için çok yararlı oluyordu. Dinleri konusunda Dürzilerden ayrıntılı bilgi edinmenin ne denli güç olduğunu bildiğimden, yarı yarıya sorular yönelterek konuşmaya giriyordum; "acaba doğru mu? diye söze başlıyor... sonra da Niebuhr'un, Volney'nin ve Sacy'nin iddialarını" sıralıyordum. Dürzi şeyh Doğululara özgü biçimde temkinli temkinli başını sallamakla yetiniyordu: "Nasıl? Öyle mi? Hristiyanlar bu kadar bilgili mi?... Nasıl oluyor da bütün bunları öğrenmişler?" gibi sorular yöneltiyor, kaçamak sözlerle sürdürüyordu konuşmayı.

Bu seferlik daha fazla bir şey öğrenemeyeceğimi anlamıştım. Şeyhle İtalyanca konuşmuştuk, İtalyancası oldukça iyiydi. Büyük emir Fakardin'in hikayesi üzerinde çalıştığımı belirttim, bu

11) Nerval'in Dürzilerin dinleri konusunda kullandığı kaynakların başlıcaları şunlardı: Niebuhr, *Voyage en Arabie* (1776); Volney, Silvestre de Sacy, *Exposé de la religion des Druzes* (1838).

çalışmanın bazı bölümlerini kendisine vermek üzere yeniden gelmek için izin istedim. Milliyeti konusunda beslediği özsaygısının, halkı açısından hiç de elverişli olmayan bazı olayları en azından düzeltmeye yönelteceğini sanıyordum. Yanılmıyordum. Avrupa'nın Doğulu halklar üstünde bu kadar etkili olduğu bir dönemde, bilginlerimizin ilgi ve kavrayışı karşısında direnemeyen gizli bir öğreti iddiasını bir ölçüde terk etmenin daha uygun düşeceğini anlamıştı belki de.

"Kitaplıklarımızda, sizin dininizle ilgili, tümü de okunmuş, çevirisi yapılmış ve yorumlanmış yüzlerce kitap var, bir düşünsenize," dedim şeyhe.

"Tanrımız büyüktür," diye cevap verdi iç çekerek.

Bu sefer beni bir misyoner sandığına iyice inandım, ama hiç belli etmedi bunu; kendisini ziyaret etmekten hoşnut olduğum için de, onu yeniden görmeye gitmem konusunda ısrar etti.

Dürzi şeyhle konuştuklarımın bir özetini verebilirim ancak sana; kendisiyle yaptığım görüşmelerde, kendi dini konusunda, Avrupalı bilginlerin rasgele çevirdiği ve yorumladığı Arapça kitapların bazı parçalarından edindiğim düşünceleri düzeltti. Bütün bunlar eskiden yabancılar için sırdı; Dürziler de kitaplarını evlerinin ve tapınaklarının en kuytu köşelerinde saklıyorlardı.

Ancak, Dürzilerin Türklere ya da Marunilere karşı vermek zorunda kaldıkları savaşlar sırasında, söz konusu elyazmalarının pekçoğu bir araya getirilebilmiş ve bu dogmanın bütünü konusunda bir fikir edinilebilmişti. Ama, sekiz yüzyıl önce kurulmuş bir dinin, çeşitli tarikatların ve zamanın art arda getirdiği evrelerin etkisiyle çelişkili bir iddialar yığını ortaya koymaması olanaksızdı. Bazı yazarlar bunu, insanların aşırıya kaçmasının en karmaşık anıtı olarak kabul etmişlerdi; bazı yazarlar ise, eskiğa özgü tarikata kabul törenleri ile Dürzi dini arasında bir bağ olduğunu ileri sürmüş, bu bağı yüceltmişlerdi. Dürziler sı-

rasıyla Pythagorasçılarla, Essenlilerle, Gnostiklerle karşılaştırılmıştı; Tapınak şövalyelerinin, Gül ve Haç Kardeşliği'nin, modern farmasonların onlardan birçok düşünce aldığı söylenir. Haçlı seferlerini işleyen yazarların, Dürzileri, İsmaililerle karıştırdığı da apaçık bir gerçektir; İsmaili mezheplerinden biri ise, bir süre için dünyadaki tüm hükümdarların korkulu rüyası haline alan ünlü Haşhaşiler örgütünün temeli olmuştu, ama Haşhaşiler Kürdistan'da bulunuyorlardı ve *cheikh el-djebel* (Dağdaki şeyh) ya da Dağın Piri adını verdikleri şeyhlerinin de, Lübnan'daki *dağın hükümdarı* ile¹² hiçbir ilgisi yoktu.

Dürzi dininin kendine özgü yanı, dünyaya en son vahyedilen din olduğunu ileri sürmesidir. Gerçekten de, Mesih'leri 1000 yılına doğru, yani Muhammet'ten hemen hemen dört yüz yıl sonra ortaya çıkmıştır. Bizim peygamberimiz gibi, o da bir erkek bedene bürünmüştü; ama zarfını iyi seçmiş olmalı ki, yeryüzünde bile bir tanrı gibi yaşamıştı, müminlerin başbuğu, hem Mısır hem de Suriye halifesi idi, onun yanında dünyanın bütün öteki hükümdarları bu şanlı 1000 yılında zavallı yaratıklar olarak görülüyordu. Doğduğunda bütün gezegenler yengeç burcunda bir araya gelmiş bulunuyordu, kıvılcımlar saçan *Pharouis** dünyaya geldiği saatte gözetiyordu onu. Üstelik, doğa da yerine getireceği rol için gereken her tür desteği vermişti ona. Yüzü arslan yüzü gibiydi, sesi yeri göğü titretirdi, gök gürültüsünü andırırdı, koyu mavi gözlerinin ışığına kimse dayanamazdı.

Bütün bu yetilere sahip bir hükümdarın, tanrı olduğunu söy-

12) Dağın şeyhi (çn., dağın piri) efsanesini Avrupa'ya Marco Polo getirmişti; bu İranlı reis, haşhaş sayesinde kendisine kayıtsız şartsız bağlı gençlerden bir ordu (*haşhaşiler, assassins*) oluşturmuştu. Silvestre de Sacy (Bkz. bir önceki not) *Mémoire sur la dynastie des Assassins et sur l'origine de leur nom* (1809) adlı yapıtında bu efsaneyi yeniden gündeme taşımıştı; öyle ki bu efsane, haşhaş konulu yazın başta olmak üzere (*l'Histoire de Hakem* dışında, bkz. Baudelaire, *les Paradis artificiels*) XIX. yüzyılda geniş bir okur kitlesi bulmuştu.

*) Zühal, Satürn (çn.)

leyerek kendine inandıramamış olmasını düşünmek gerçekten zor. Oysa Hakim mezhebine kendi halkından çok az kişiyi katabilmişti. Camileri, kiliseleri, sinagogları boşuna kapattırdı; ücretini cebinden ödediği alimlerin onun tanrısallığını savunmak için konuşmalar yaptığı evleri boşuna kurdu: halkın vicdanı hükümdara saygı gösteriyor, ama tanrıyı kabul etmiyordu. Fatımilerin bu güçlü mirasçısının insanlar üstündeki etkisi, dülgerin oğlunun Kudüs'te, deve kervancısı Muhammet'in Medine'de elde ettiği etkiye oranla çok güçsüz olmuştu. Gelecek onun için, sadık müminlerden oluşan bir halk ayırmıştı yalnız; sayıları ne kadar az olursa olsun, bunlar, bir zamanların İbrani halkı gibi, hakiki yasanın, ebedi krallığın, daha ilerki zamanların sırlarına sahip olduklarına inanırlar. Hakim yakın bir zamanda yeni bir biçime bürünüp ortaya çıkacak yeniden; şan ve kudret bakımından Müslümanlarla Hristiyanların yerine geçecek kendi halkının üstünlüğünü sağlayacak her yerde. Dürzi kitapların bu konuyla ilgili olarak belirlediği dönem ise, Hristiyanların Doğu'nun tümünde Müslümanları galebe çealacağı dönemdi.

Dürzilerin ülkesinde yaşamış, düşüncelerine hayranlıkla bağlanmış olan Lady Stanhope, bildiği gibi, avlusunda *Mahdi** binecek diye hazırlanmış bir at bulunduruyordu ve Mehdi mahşer günü ortaya çıkacak kişiydi, Lady Stanhope da şanlı gününde ona eşlik edeceğini umuyordu.¹³ Bu isteğin gerçekleşmediği

*) Mehdi. (çn.)

13) Hareketli bir yaşam peşinde olmak yanında gizli siyasal tutkuların esiri de olan Lady Esther Stanhope (1776-1839) 1810 yılında Doğu'ya gitmeye karar verdi. Yıllarca Suriye'nin çeşitli yörelerinde dolaştıktan sonra, Sayda yakınlarına yerleşti; Doğulu kadınlar gibi giyindi ve Arap hizmetkarlarla çevrili olarak yaşadı. Ülkenin hükümdarlarına karşı bağımsızlığını tutkuyla korudu; saygınlığına hâlel gelmemesi için çalışıp çabaladı, sıradışı davranışlarıyla ziyaretçilerini şaşırtmaktan geri kalmadı (Bkz. Lamartine, *Voyage en Orient*) Lady Stanhope, Reichstadt Dükü'nün inancı ile Muhammet'in bir gün eğeri doğuştan sırtında olacak bir ata binerek geri geleceği inancının birbirine karıştığı, Dürzi dininden ya da Arap yıldızbilimciliğinden kaynaklanan öğelerle desteklenen bir tür işrakiye (çn., aydınlanmışlık) peşindeydi.

biliniyor. Ne var ki, Mehdi'nin gelecekte bineceği, sırtındaki derinin kıvrımlarıyla oluşan doğal bir eğere sahip at hâlâ var ve Dürzi şeyhlerinden biri tarafından satın alınmış.

Bütün bunların çılgınlık olduğunu söyleyebilir miyiz? Aslında bütün modern dinler içlerinde buna benzer anlayışlar barındırır. Hattâ şunu da söyleyebiliriz: Dürzilerin dini, daha önceki din ve felsefelerin bazı parçalarının bir araya getirilmesinden başka bir şey değildir.

Dürziler yalnız tek bir tanrı tanır, o da Hakim'dir; ama bu tanrı, Hinduların Buda'sı gibi, yeryüzünde birçok, çeşitli biçimde kendini gösterir. Dünyanın farklı yerlerinde on kez bedenlenmiştir; önce Hindistan'da, sonra Pers diyarında, Yemen'de, Tunus'ta ve daha başka yerlerde. Bunlara *menziller* denir.

Hakim'in göklerdeki adı *Albar*'dır.

Onun hemen altında, doğrudan doğruya Tanrısallık'tan türeyen beş vezir yer alır; onların melek olarak adları da Cebrail, Israfil, Azariel ve Metatron'dur, simgesel olarak da Zeka, Ruh, Kelam, Mukaddim ve Müteakip diye adlandırılırlar. Bir alt derecedeki üç vezir ise, mecazi anlamda, İtina, Açılma ve Hayalet diye adlandırılmıştır; insan yaşamının sunduğu o büyük drama zaman zaman müdahale ettikleri için, çeşitli bedenlenişlerine uygun düşen insan isimleri de taşırlar.

Dolayısıyla, Dürzi dininin ders kitabına göre, en baş vezir Hamza'dır, Cebrail'le aynıdır ve yedi defa ortaya çıktığı kabul edilmektedir; Adem zamanında Şatmil, daha sonra Pythagoras, Davud ve Şuayib adını almış; İsa zamanında hakiki Mesih'ti ve Eleazar adını taşıyordu; Muhammet zamanında da Selman el-Farisi adı verilmişti, en sonunda da, Hamza adıyla, Dürzi dininin gerçek kurucusu, hem halife hem de tanrı olan Hakim'in peygamberi oldu.

Göksel dünyanın insanlıkla ara vermeksizin, her an ilgilen-

diğini kabul eden bir inanç bu kuşkusuz. Bu güçlerin müdahalede bulunduğu dönemlere ise *döngüler* diyorlar. İnsan ırkının yolunu şaşırp, ödevlerini iyiden iyiye unuttuğu her defasında, Yüce Varlık ve melekleri, insan kılığına giriyor ve insanca yollara başvurup yeniden düzeni sağlıyorlar.

Temelde bu, Hristiyanca bir düşünce ama Tanrısallık burada işe daha sık müdahale ediyor, İsa'ya yer vermeyen Hristiyan düşüncesi bu, çünkü Dürziler havarilerin Yahudilere sahte bir Mesih sunduklarına, onun da öteki gizli kalsın diye kendini feda ettiğine inanırlar; hakiki Mesih'in (Hamza) ise Eleazar adıyla müritlerin arasında bulunduğu ve kendi düşüncelerini Yusuf'un oğlu İsa'ya bir soluk olarak aktardığına inanırlar. İsa'nın yaşamını kaleme alan havarilere de, *bilgeliğin ayakları* diyorlar; anlatılarında bundan başka değişiklik yapmıyorlar. Bu inanın haça tapma ve insanlar tarafından öldürülen bir Tanrı düşüncesine yer vermediği doğrudur.

İşte, çağlar boyunca birbirini izleyen bütün bu vahiylerden oluşan düzene dayanan Dürziler Müslümanlık düşüncesini de kabul ediyorlar, ama Muhammet'e yer vermeyen bir Müslümanlık bu. Çünkü, bu yeni kelamı yayan da Selman el-Farisi adıyla anılan Hamza gene. Adem'den bu yana dünyaya tam yedi kez vahyedilmiş çeşitli inançları düzenlemek için, Hakim ile Hamza'nın son bedenlenişi gerçekleşmiştir. Bu inançlar ise, sırasıyla, Henok, Nuh, İbrahim, Musa, Pythagoras, İsa ve Muhammet zamanında vahyedilmiştir.

Bütün bu öğretinin İncil'in özel bir yorumuna dayandığı görülüyor, çünkü verilen bu zaman diziminde putperestlerin hiçbir ilahından söz edilmiyor ve Musa geleneğinin dışındaki tek kişi de Pythagoras. Dolayısıyla, bu inançlar dizisinin Dürzilerin kimi zaman Türk kimi zaman da Hristiyan sayılma nedenini açıkladığı söylenebilir.

Buraya kadar, insan yağınlarına müdahalede bulunan sekiz ayrı semavi kişi saydık; bunlardan bazıları İsa gibi kelamla, bazıları da Homeros'un tanrıları gibi kılıçla savaşıyordu. Ama buna taban tabana karşıt bir rol üstlenmiş kötü melekler de vardı kuşkusuz. İşte bunun içindir ki, Dürziler tarafından kaleme alınan dünya tarihinde, söz konusu yedi dönemden her birinde gözalıcı bir olay gerçekleşir, insan kılığına bürünmüş bütün bu ebedi düşmanlar birbirlerinin peşine düşerler, üstünlükleri ya da nefretleriyle kendilerini gösterirler.

Dolayısıyla, kötülüğün ruhu, zaman zaman, İblis ya da yılan, Tufan zamanında devler kentinin kralı Metuşael, İbrahim zamanında Nemrut, Musa zamanında Firavun, daha sonra da Antiokhus, Herodes ve öteki korkunç zorbalar olarak ortaya çıkar, bunlar Efendimizin saltanatını engellemek için gene aynı dönemlerde yeniden doğan uğursuz yardakçılar tarafından desteklenir. Bu yeniden doğuş ise, bazı tarikatlara göre, binyıllık bir döngü içinde, bazı yıldızların etkisinin sonucu; bu durumda, Muhammet'in zamanı büyük bir dönemsel döngü olarak kabul edilmiyor; dünyanın yüzünü her seferinde yenileyen mistik dram, kimi zaman kaybedilmiş cennet, kimi zaman da Tufan, Mısır'a kaçış ve Süleyman'ın saltanatı olarak düşünülüyor; İsa'ya verilen görev ile Hakim'in saltanatı ise bu mistik dramın son iki tablosunu oluşturuyor. Bu açıdan bakıldığında, şimdilik Mehdi'nin, olsa olsa, 2000 yılında yeniden ortaya çıkacağı söylenebilir ancak.

Bütün bu öğretilerde, ilk günah diye bir şey yok; iyi insanlar için cennet olmadığı gibi, kötü insanlar için cehennem de yok. Kefaret ve mükafat ise, ruhun başka bedenlerde geri dönmesi yoluyla dünyada gerçekleşir. Güzellik, zenginlik, iktidar seçilmiş insanlara verilir; köleler, hastalar, acı çekenler ise kafirden başka bir şey değil; ne var ki, saf bir yaşam sürdüklerinde, düştükleri

yere yeniden çıkmalarını sağlayabilir, sahip olduğu refahtan böbürlenene seçilmiş kişi de onların yerine gerisingeri düşebilir.

Ruhgöçü ise çok basit biçimde gerçekleşir: yeryüzündeki insanların sayısı hep aynı kalıyor. Her saniye biri ölür, biri doğar; ölümle kaçıp giden ruh, oluşan bedenin yarıçapına doğru mık-natıs gücüyle çekilir, yıldızların etkisi de bu alinyazısı değiş-tokuşunu takdir-i ilahi biçiminde düzenler, ama insanlar semavi ruhlar gibi ruhgöçünün farkına varmazlar.¹⁴ Ancak, müminler inisasyonun dokuz basamağını tırmanıp, yavaş yavaş hem kendilerini hem de her şeyi öğrenebilirler. İşte bu da, *akkallara* (ruhani kişilere) ayrılmış bir mutluluktur; bilgilenme ve erdem sayesinde bütün Dürziler bu mertebeye erişebilirler. Buna karşılık, bilgeliğe yönelmeyip, yasaya uymakla yetinenlere *djahel*, yani cahil denir. Ama bunların da başka bir yaşama yükselme ve maddi dünyaya fazlaca bağlı ruhlarını arındırmaları olanağı var.

Hristiyanların, Yahudilerin, Muhammedilerin ya da putpe-restlerin ise çok daha altlarda bulundukları açıktır. Ama Dürzi dininin övgüye layık bir yanı olarak belirtmemiz gereken nokta, bu dinin kendi düşmanlarına ebediyen eza cefayı reva görmeyen belki de tek din olduğudur. Mesih yeniden ortaya çıktığında, Dürziler bütün krallıklarda, hükümetlerde, topraklarda layık oldukları nispette yer alacaklar, öteki halklar da uşak, köle ve işçi mertebesine düşecekler, en sonunda da ayaktakımı olacaklar yalnızca. Neyse ki, şeyh, o gün geldiğinde, en kötü muameleye maruz kalanların Hristiyanlar olmayacağı konusunda güven verdi bana. Öyleyse Dürzilerin iyi efendiler olduklarını ummaktan başka da bir şey kalmıyor bize.

Bütün bu ayrıntılar son derece ilgimi çektiği için, tarihçilerin yarı Neron yarı Heliogabalus, öfkeli bir deli olarak betimlediği şu ünlü Hakim'in yaşamını öğrenmek istedim. Davranışlarının

14) Anlatıcı gene aynı kuramları benimsiyor. Bkz. *Aurélia* II, 6.

Dürziler açısından bambaşka biçimde açıklanması gerektiğini anlıyordum.

İyi yürekli şeyh benim durmadan ziyaretine gitmemden şikayetçi değildi; Akka paşası nezdinde kendisine yararlı olabileceğimi de biliyordu üstelik. Dolayısıyla, Arap dehasının o romanlara yaraşır şatafatıyla Hakim'in hikayesini anlatmak lütunda bulundu; ben de bu hikayeyi aşağı yukarı onun anlattığı biçimde kaleme aldım. Doğu'da her şey masal olup çıkar. Ama bu hikayenin başlıca olayları gerçek geleneklere dayanır; ben de modern Kahire'yi inceleyip gözlemledikten sonra, kadim Kahire'nin anılarını, sekiz yüzyıl önce Mısır'dan Suriye'ye sürülmüş ailelerde yeniden bulunca öfkelenmedim.

III. HALİFE HAKİM'İN HİKAYESİ

I. HAŞHAŞ

Nil'in sağ kıyısında, yeni kente yukardan bakan Mokattam Dağı'na pek uzak olmayan eski Kahire yıkıntılarının bulunduğu Fostat limanına belli bir uzaklıkta, Hristiyanlara göre İsa'nın doğumunun üstünden 1000 yıl geçtikten sonra, yani Müslümanların hicri dördüncü yüzyılında bir dönem oturanların büyük bölümünü Sabilerin oluşturduğu küçük bir köy vardı.¹⁵

Burada, nehrin kıyısındaki son evlerden bakınca gayet güzel bir manzarayla karşılaşılır; Nil okşayıcı dalgalarıyla Roddah Adası'nı çevreler, bir kölenin kollarında taşıdığı çiçek sepeti gibi tutar sanki onu. Öteki kıyıda Gize görülür; akşamüstü güneş kaybolmaya yüz tutmuşken, piramitler devasa üçgenleriyle, günbatımının menekşe rengi sisini yırtıp yükselirler. Hurma ağaçlarının, Akça ağaçların ve Firavun incirlerinin tepeleri, bu aydınlık üstünde siyah lekeler olarak belirir. Sfenks, ovada ileri atılmak üzere uzanmış bir köpeği andırıyordu; sfenksi uzaktan koruyormuş gibi görünen manda sürüleri uzun diziler halinde

15) Sabiler Hristiyan olabilirler. Sabilerin gerçekte pagan bir inanca sahip oldukları, Hermes ile Agathodaemon'a (Nil ile özdeşleşen bir Mısır tanrısının adı; Hermes ise simyacıların yardım dilendikleri yetkeydi) tapındıkları görülecek.

yalaklara iniyor; balıkçıların ışıkları, kıyıların ışık geçirmez karanlığını altın rengi yıldızlar gibi deliyor yer yer.

Sabilerin köyünde, bu manzaranın en iyi seyredilebileceği yer, keçiboynuzu ağaçlarıyla çevrili, büyük beyaz duvarları olan, taraçası suya kadar uzanan bir kahvehaneydi; öyle ki, Nil'in kaynağına ya da denize doğru seyreden mavnacılar, her gece, yağ dolu çanaklarda titreşen kandilleri görebiliyordu.

Nehrin ortasında yelkenli bir kayıkta bulunan meraklı biri, kahvehanenin içinde, kemerlerin altında, hurma ağacından yapılmış küçük masalara ya da hasırla kaplı sedirlere oturmuş seyahatlarla müdavimleri kolayca görebilirdi; ama tuhaf görünüşlerine şaşırırdı kuşkusuz. Taşkınca hareketlerinden, sonra birden sersemlemiş gibi hareketsiz durmalarından, anlamsız gülüşlerinden, göğüs boşluklarından yükselen, hiçbir anlam taşımayan çığlıklarından, buranın yasaklara aldırmayarak, şarapla, *bo-uz*a'yla (darı birasıyla) ya da haşhaşla sarhoş olan dinsizlerin geldiği bir yer olduğunu kestirebilirdi.

Buraları iyi bilen birinin kullandığı belli olan bir kayık, ilk basamakları suların içinde olan merdivene yanaştı ve balıkçıya benzeyen yakışıklı bir genç karaya atladı; basamakları kararlı ve hızlı biçimde çıkıp, içerde köşede, kendi yeri olduğu anlaşılan bir yere oturdu. Kimse dikkat etmedi; müdavimlerden biriydi kuşkusuz.

Aynı anda, karşıdaki yani kara tarafındaki kapıdan, siyah yünden kısa kollu bir gömlek giymiş ve burada âdet olmayan uzun saçları bir *takieh* (takke) altından görünen bir adam içeri girdi.

Adamın beklenmedik gelişi biraz şaşkınlık yarattı. Yeni gelen karanlık bir köşeye oturdu ve genel sarhoşluk yeniden ağır basınca, kimse de ona dikkat etmez oldu. Üstü başı dökülse de, yeni gelenin yüzünde, sefaletin yol açtığı kaygılı tevazu okunmuyordu. Yüzünün keskin çizgileri, bir arslan maskesinin sert çizgilerini akla getiriyordu. Gökyakut gibi koyu mavi gözlerinde

tanımlanmaz bir güç vardı; hem korkutuyor hem büyülüyordu.

Yelkenli kayığın getirdiği Yusuf adlı genç, burada görmeye alışık olmadığı yabancıya birdenbire gizli bir yakınlık duydu. Kahvehanedeki aleme henüz katılmadığı için, yabancının bağdaş kurduğu sedire yanaştı.

“Kardeşim,” dedi Yusuf, “yorgun görünüyorsun; uzak yoldan geliyorsun, değil mi? İçini serinletecek bir şey içmek istemez misin?”

“Evet, uzun bir yolculuk yaptım,” diye cevap verdi yabancı. “Dinlenmek için bu kahvehaneye girdim, ama burada da bir tek yasaklanmış içecekler veriyorlar, ne içebilirim ki?”

“Siz Müslümanlar, saf sudan başka bir şey değiştirmeye cesaret edemezsiniz dudaklarınıza; oysa, Sabi tarikatinden olan bizler, dinimizin yasalarını çiğnemededen, bağların eliaçık kanyla ya da darının sarı sıvısıyla susuzluğumuzu giderebiliriz.”

“Ama neden senin önünde mayalı bir içki görmüyorum?”

“Ah! Uzun zamandır tiksiniyorum bunların kaba sarhoşluktan,” dedi Yusuf bir zenciye işaret ederek, zenci de gümüş zarflı iki küçük cam çanakla, içine fildişi bir kaşık daldırılmış, yeşilimsi macunla doldurulmuş bir kutu koydu masaya. “Bu kutuda senin peygamberin tarafından kendisine inananlara vaat edilmiş cennet var ve eğer bu kadar kılı kırk yaran biri olmasan, seni Sırat köprüsünden geçirmeden bir saat içinde hurilerin kollarına atardım,” dedi Yusuf gülerek.

“Yanılmıyorsam, haşhaş bu macun,” dedi yabancı, Yusuf’un içine hayalleri süsleyen karışımdan bir parça koyduğu çanağı geri iterek, “haşhaş da yasaklanmıştır.”

“Hoşa giden her şey yasaklanmıştır,” diye cevap verdi Yusuf, macundan ilk kaşığını alıp yutarak.

Yabancı, koyu mavi gözbebeklerini Yusuf’a dikti; alnının derisi öyle keskin çizgilerle buluştu ki, bu dalgalanma saçlarında da

devam etti sanki. Bir an için karşısındaki kayıtsız gencin üstüne atılmak ve paramparça etmek istediği söylenebilirdi, ama kendini tuttu, yüz çizgileri yumuşadı, ansızın fikir değiştirdi, elini uzatıp çanağı aldı ve yeşil macunu yavaş yavaş tatmaya başladı.

Birkaç dakika sonra haşhaşın etkisi Yusuf'la yabancı üstünde hissedilmeye başladı; bütün organlarına hafif bir gevşeklik yayılıyor, dudaklarında belli belirsiz bir gülümseme dolaşıyordu. Birlikte ancak yarım saat geçirdikleri halde, binlerce yıldır tanıştıklarını sanıyorlardı. Uyuşturucu da etkisini gittikçe artırıyor, gülmeye, hareketlenmeye, aşırı bir gevezelikle konuşmaya başlamışlardı; özellikle de, dinin yasaklarını harfi harfine izleyen yabancı, bu macunu daha önce hiç tatmadığı için, çok daha fazla etkisinde kalıyordu. Olağandışı bir coşkunun esiri olmuş gibiydi; yeni, duyulmadık, akla hayale gelmez düşünceler alev anaforları gibi gelip geçiyordu ruhundan; gözleri, bilinmeyen bir dünyanın yansılıyla içerden aydınlatılmış gibi çakmak çakmak yanıyordu; insanüstü bir vakarla bakıyordu çevresine, ancak kısa bir süre sonra bu hayal dağıldı ve keyfin bütün mutluluklarına teslim olarak yere yığıldı.

"Ee dostum," dedi Yusuf, yabancının kendinden geçmesindeki bu kesintiye fırsat bilip, "bu şam fıstığı macununu nasıl buldun bakalım? Basık tavanlı bir yerde, kendilerince mutlu olmak için bir araya gelen bu adamcağızları hâlâ lanetleyecek misin?"

"Haşhaş, insanı tanıya benzer kılıyor,"¹⁶ diye cevap verdi yabancı ağır ve derinden gelen bir sesle.

"Evet," diye cevapladı Yusuf coşkuyla. "Su içenler, var olan şeylerin kaba ve maddi görünüşünü bilirler yalnız. Bedenin gözlerini bulandıran sarhoşluk, ruhun gözlerini aydınlatır; ağır zin-

16) Hakim efsanesini anlamak için vazgeçilmez öneme sahip olan izlek, Nerval'in yapıtının bir *leitmotiv*'idir zaten; Nerval kendisinin de "Tanrımanyaklığı" illetinden çektiğini açıklamıştı (Bkz. Mme. Dumas'ya mektup, 9 Kasım 1841). Bu konuyla ilgili olarak özellikle bakılması gereken kaynaklar şunlardır: *Aurélia* ve M. Jeanneret, *La Lettre perdue*, 2è.Partie.

dancısı bedenden kurtulan ruh, anahtarları hücrenin kapısının üstünde unutup uyuyakalmış gardiyanın hapisanesinden kaçan mahpus gibi sıvışır. Işık ve uzay içinde sevinçle, özgürce dolaşır, karşısına çıkan cinlerle tanışırcasına söyleşir, cinlerin uyandırdığı apansız ve hoş vahiylerle gözleri kamaşır. Hafif bir kanat çırpışıyla tarifsiz mutlulukların göklerinde uçar, bu duyumlar öyle hızla birbirini izler ki, insanın ebediyen sürdüğünü sandığı bir dakika içinde olup biter her şey. Hep aynı ama hep farklı bir rüya görüp durdum: hayallerimin ihtişamı karşısında sendeleyerek, haşhaşın harika hayallerine temel oluşturan yementaşlarının, kızyakutların, zümrütlerin ve yakutların kesintisiz ışıltısına gözlerimi kapayarak kayığımı döndüğümde... sonsuzluğun bağrındaymış gibi, semavi bir çehre görürüm, şairlerin yarattıkları her şeyden daha güzeldir, içe işleyen bir tatlılıkla gülümser bana, göklerden inip yanıma gelir. Melek mi, yoksa peri mi? Bilmem. Kayıkta yanıma oturur, hemen o anda kayığın o kaba tahatları da inci sedefine dönüşür, kayığım güzel kokular yüklü bir esintiyle, suları altın bir ırmağın üstünde süzölmeye başlar.”

“Çok güzel ve benzersiz bir hayal,” diye mırıldandı yabancı başını sallayarak.

“Dahası var,” diye devam etti Yusuf. “Bir gece çok daha az haşhaş çekmiştim; kayığım Roddah Adası’nın burnundan geçerken ayıldım. Rüyamdakine benzer bir kadın, insanınkiyle aynı olduğu halde, semavi bir parıltı da taşıyan gözlerini bana dikmişti; peçesi aralanmıştı, değerli taşlarla süslü yeleği ayışığında parıldıyordu. Elim, eline değdi; bir çiçeğin taçyaprağı gibi taze, kaygan ve yumuşak teni, aymaları parmaklarımı hafifçe çizen yüzükleri gerçek olduğuna inandırdı beni.”

“Roddah Adası yakınlarında mı?” dedi yabancı kendi kendine, düşünceli bir havayla.

“Rüya görmüyordum,” diye devam etti Yusuf, kendiliğın-

den ortaya çıkan bu sırdaşın sorusuna takılmadan; "haşhaş, ruhumun en derin yanına gömülü bir hatırayı depreştirmişti yalnızca, çünkü bu tanrısal yüz tanıdıktı bana. Peki, daha önce nerede görmüştüm onu? Hangi dünyada karşılaşmıştık? Daha önceki hangi hayatta bir araya gelmiştik acaba? Bilmiyordum bunları, ama bu son derece garip yakınlaşma, bu son derece tuhaf macera, hiç şaşırtmamıştı beni. İdealimi bu kadar eksiksiz gerçekleştiren bu kadının, suların yüzüne kadar yükselen o geniş çiçeklerden birinin çanağından atlamış gibi, Nil'in ortasında, benim kayığımda bulunması çok doğal geliyordu bana. Hiçbir açıklama yapmasını istemeden, ayaklarına kapandım ve rüyalarımındaki periymiş gibi, aşkın yüce coşkusu içinde yaratabileceği en ateşli ve en yüce sözleri söyledim ona; sınırsız anlama sahip sözler, bağrında düşünce evrenlerini barındıran deyişler, kayıp dünyaların yansımasının çınladığı sır dolu cümleler dökülüyordu dudaklarımdan. Ruhum, geçmiş ve gelecek içinde genişliyordu; açığa vurduğum aşkı, ezelden beri duyduğuma emindim.

"Ben konuştuğça, iri gözlerinin alevlendiğini ve buğular çıkardığını görüyordum; saydam elleri ışınlar içinde uzayarak bana doğru uzanıyordu. Bir alev ağıyla sarılmış gibiydim ve istemediğim halde, uyanıklık durumundan çıkıp rüyaya daldım. Kollarımı, bacaklarımı saran bu karşı konulmaz ve tatlı uyuşukluktan sıyrılabilirdiğimde, nehrin karşı kıyısında Gizeh'te, sırtımı bir hurma ağacına yaslamıştım; zencim, kuma çektiği kayığın yanında tatlı bir uykuya dalmıştı. Ufuk pembe bir aydınlıkla yarılmıştı; gün doğmak üzereydi.

"İşte, yeryüzündekilere hiç benzemeyen bir aşk," dedi yabancı, Yusuf'un anlattıklarındaki olmayacak şeylere hiç itiraz etmedi; haşhaş inanılmayacak olaylara inandırır insanı.

"Bu inanılmaz hikayeyi kimseye açmadım ben; daha önce hiç görmediğim sana niye anlattım acaba? Açıklamakta zorlanı-

yorum bunu. Esrarengiz bir nedenle sana doğru çekiliyorum. Bu kahvehaneye girdiğinde, ruhumun derinlerinden bir ses şöyle haykırdı: "Sonunda geldi işte!" Senin gelişin, beni hiç rahat bırakmayan bir tedirginliği yatıştırdı. Bilmeden beklediğim sendin. Düşüncelerim seni karşılamak üzere ileri atılmıştı, yüreğimin bütün sırlarını sana anlatmak zorunda kaldım."

"Senin bu hissettiklerini ben de hissediyorum," dedi yabancı, "şimdiye kadar kendime bile itiraf edemediğim şeyi söyleyeceğim sana. Sen olmayacak bir tutkunun esirisin, ben de canavarca bir tutkunun esiriyim; sen bir periyi seviyorsun, bense... tir tir titreyeceksin şimdi, kız kardeşimi! Ama işin garip yanı, bu gayrı meşru eğilim için hiçbir pişmanlık da duymuyorum. Kendimi ne kadar mahkum etmeye çalışsam boşuna, içimde hissettiğim sırlı bir güç bağıslıyor beni. Yeryüzünün kirlerinden eser yok aşkımda. Rüyalarımdeki hayal kadar güzel olduğu halde, kız kardeşime beni çeken şey, şehvet değil; tanımlanmaz biçimde çekiliyorum, deniz kadar derin, gökyüzü kadar geniş bir sevgi, ancak bir tanrının duyabileceği bir sevgi bu. Kız kardeşimin bir erkekle birleşebileceği düşüncesi iğrendiriyor beni ve bir kutsallık kirletilmiş gibi dehşete düşürüyor; etinin peçeleri ardında semavi bir şey olduğunu tahmin ediyorum. Dünyada ona verilen ada rağmen, ilahi ruhumun eşi o, yaradılışın ilk günlerinden itibaren bana adanmış bakire o; kimi zaman, görünüşler dünyasının karanlıkları ve çağları arasında, bir zamanki gizli ilişkimizi yakaladığımı sanıyorum. İnsanların yeryüzünde ortaya çıkışından önceki sahneler canlanıyor hafızamda; kendimi Cennet'in altın dalları altında, onun yanına oturmuş, itaatkar ruhlar tarafından hizmet edilirken görüyorum. Başka bir kadınla birleşsem, içimde yüreği çarpan dünya ruhunu kötü yola düşürdüğümden ve yok ettiğimden korkacağım. Oysa ilahi kanlarımızın birleşip yoğunlaşmasıyla, ölümsüz bir ırk, şimdiye kadar çeşitli adlar ve çeşitli

görünüşlerle bugüne kadar ortaya çıkmış bütün tanrılardan daha güçlü, kalıcı bir tanrı elde etmek isterdim!"

Yusuf ile yabancı bu uzun itiraflara girişmişken, kahvehane-nin müdavimleri, sarhoşluk içinde, akıl almaz biçimde eğilip bükülüyorlar, anlamsızca gülüyorlar, vecde kapılıp kendilerinden geçiyorlar, çılgınca dans ediyorlardı; ama kenevirin etkisi hafiflediği için yavaş yavaş sakinleşiyorlar, bu tür taşkınca hareketler sonrasında genellikle ortaya çıkan bitkinlik içinde se-dirlere yığılıyorlardı.

O sırada, sakalı uzun giysisini kaplayan, ilk peygamberlere benzeyen bir adam kahveye girdi ve tam orta yere kadar ilerledi.

"Kardeşlerim, kalkın ayağa," dedi çınlayan bir sesle, "gök-yüzünü gözlemledim; sfenksin önünde, Hermes ve Agathodaemon onuruna, beyaz bir horoz kurban etmenin saatidir."

Sabiler hemen ayağa kalktılar ve rahiplerinin peşi sıra gitmeye hazır göründüler; ama yabancı, bu sözleri duyunca, renkten renge girdi; gözlerinin mavisi karaya çaldı, yüzünde korkunç kırışıklıklar oluştu ve göğsünden öyle derin bir kükreme yükseldi ki, herkes kahvenin ortasına ansızın gerçek bir arslan düşmüş gibi titredi.

"Dinsizler! Kafirler! İğrenç hayvanlar! Putperestler!" diye haykırdı gökgürültüsü gibi yankılanan bir sesle.

Bu öfke patlayışı karşısında bütün oradakiler aptala döndüler. Yabancı'nın öyle etkileyici bir havası vardı ve gömleğinin kıvrımlarını öyle gururlu hareketlerle havalandırıyordu ki, hareketlerine cevap vermeye cüret edemedi kimse.

İhtiyar ona yaklaşp şöyle dedi: "İnancımızın kuralları gereği, iyi cinler olan Hermes ve Agathodaemon adına bir horoz kurban edilmesinde ne kötülük görüyorsun, kardeşim?"

Bu iki adı duyması bile yabancı'nın dişlerini gıcırdatmasına yetmişti.

"Sabilerin inançlarını paylaşmıyorsan burada ne işin var? İsa'nın ya da Muhammet'in dinine mi bağlısın?"

"Muhammet de İsa da sahtekardır," diye haykırdı yabancı, inanılmaz bir hakaretti bu.

"Öyleyse Persilerin dininden olmalısın mutlaka, ateşe tapıyorsun..."

"Bütün bunlar hayalet, yalan, alay," diye kesti siyah gömlekli adam, daha da öfkelenerek.

"Peki, kime tapıyorsun sen?"

"Kime taptığımı soruyor!... Kimseye tapmıyorum, çünkü ben kendim Tanrı'yım! Tek, gerçek ve biricik Tanrı'yım, bütün ötekilerse gölgemden başka bir şey değil."

Bu akla hayale sığmaz, işitilmedik, çılgın iddia üstüne Sabiler bu küfürbazın üstüne atıldılar ve eğer Yusuf kendisini ona siper etmese, bir çılgın gibi haykırıp çırpınmasına rağmen, geri giderek Nil sularının yaladığı taraçaya kadar sürüklemeydi, hiç kuşkusuz çok kötü şeyler gelecekti bu yabancının başına. Yusuf bir tekmeye kayığı kumsaldan kurtarıp Nil'e açıldı. Akıntıya ulaştıklarında "Seni nereye götürmem gerekli?" diye sordu arkadaşına.

"Oraya, Roddah Adası'nda, ışıkları gördüğün yere," diye cevap verdi yabancı; gece havasıyla coşkunluğu yatışmıştı.

Yusuf birkaç kürekte kıyıya ulaştı ve siyah gömlekli adam, kıyıya atlamadan önce, parmağından çıkardığı çok eski biçimde işlenmiş bir yüzüğü kurtarıcısına hediye ederek şöyle dedi: "Benimle nerede karşılaşırsan karşılaş, sadece bu yüzüğü göster bana; ne istersen yapacağım." Sonra uzaklaştı ve nehrin kıyısındaki ağaçların altında gözden kayboldu. Horozun kurban edilmesini görmek isteyen Yusuf, geç kalmamak için, Nil suları üstünde daha kuvvetle asıldı küreklere.

II. KİTLİK

Birkaç gün sonra, halife Mokatam rasathanesine gitmek üzere, her zamanki gibi sarayından ayrıldı. Onun, bir eşeğe binip, yanına da bir tek dilsiz bir köle alıp sarayından zaman zaman böyle çıktığını görmeye alışmıştı herkes. Bütün geceyi yıldızları seyrederek geçirdiğini varsayıyorlardı, çünkü gün ağarırken aynı biçimde geri döndüğünü görüyorlardı, tebaasını şaşırtmıyordu bu; çünkü her ikisi de Kabala bilimine çok ilgi duyan babası Aziz-Billah ve Kahire'nin kurucusu olan dedesi Muizziddin de aynı biçimde davranmışlardı; ancak halife Hakim yıldızların durumunu gözlemledikten sonra, yakın zamanda kendisini bekleyen hiçbir tehlike olmadığını anlayınca, her zamanki giysilerini çıkartıp, kendisini kulede beklemek üzere kalan kölesinin kılığına bürünüyor, tanınmamak için yüzüne biraz siyah boya sürünüyor ve halkın arasına karışmak, bir hükümdar olarak daha sonra işine yarayacak sırları öğrenmek için kente iniyordu. İşte, bir süre önce, gene böyle kılık değiştirip girmişti Sabilerin kahvehanesine.

Bu sefer, Kahire halkının en canlı olduğu Rumeli meydanına yöneldi. Burada, dükkanlarda, ağaçların altında toplanılıyor, şerbetler, limonatalar içilip, şekerlemeler yeniyor, masallar, şiirler anlatılıyor ya da söyleniyordu. Hokkabazların, rakkaselerin, hayvan oynatıcılarının çevresinde, bütün gün çalıştıktan sonra eğlenmek isteyen bir kalabalık toplanıyordu genellikle, ama o akşam her şey değişti, halk, fırtınalı, dalgalı ve çalkantılı bir denizi andırıyordu. Gürültü patırtının üstüne yer yer öfkeli sesler yükseliyor, her yanda hınç dolu nutuklar atılıyordu. Halife kulak verdi bunlara, her yanda şu çığlığı duydu: "Kamu ambarları tam takır!"

Gerçekten de, halk müthiş bir kıtlık endişesiyle yaşıyordu; Yukarı Mısır'dan kısa zamanda buğday geleceği umudu bir sü-

reliğine yatıştırmıştı endişeleri: herkes elinde olanla idare etmeye çalışıyordu, ama o gün, Suriye'den gelen kervan çok kalabalıktı, yiyecek bulmak olanaksızlaşmıştı nerdeyse, yabancıların tahrikine kapılan büyük bir kalabalık kadim Kahire'nin kamu ambarlarına hücum etmişti; büyük kıtlık yaşandığında başvurulacak en son kaynaktı bu ambarlar. Her hasat mevsimindeki ürünün onda biri, çok eski zamanlarda Amru tarafından yaptırılmış olan, yüksek duvarlarla çevrili, devasa ambarlarda saklanıyordu. Mısır fatihinin emriyle, kuşların da kendi paylarına düşeni alabilmeleri için, bu ambarlara çatı yapılmamış üstleri açık bırakılmıştı. Bu sofuca inanışa o zamandan beri de saygı duyulmuştu, zaten kuşlar da pek az tahıl yiyorlardı ve bunun kente uğur getirdiğine inanılıyordu, ama o gün öfkeyle dolu halk tahıl istediğinde, görevliler, kuş sürülerinin geldiğini, her şeyi yiyip bitirdiklerini söylemişti. Bunun üzerine halk da başında büyük bir belanın dolaştığına inanmıştı; o zamandan beri de müthiş bir korku dolaşıyordu her yanda.

"Nasıl oldu da bunlardan hiç haberim olmadı?" diyordu kendi kendine Hakim. "Böyle inanılmaz bir şey gerçekleşmiş olabilir mi? Yıldızlarda görmüş olmam gerekirdi bunu; çizdiğim *beşköşeli yıldızda* da bir bozukluk yoktu."

Hakim bu düşüncelere dalmışken, Suriyeli giysileri içindeki bir ihtiyar yaklaştı yanına; şöyle dedi: "Onlara neden ekmek vermiyorsunuz, efendim?"

Hakim şaşkınlıkla başını kaldırdı ve arslanı andıran gözlerini yabancıнын üstüne dikti; kıyafetini değiştirmiş olduğu halde bu adamın kendisini tanıdığını sandı.

Bu adam kördü.

"Göremediğin ve ancak tozlar içindeki ayak seslerini duyduğun birine böyle şeyler söylediğine göre deli olmalısın!" dedi Hakim.

"Tanrı karşısında bütün insanlar kördür," diye cevap verdi ihtiyar.

"Öyleyse tanrıya söylüyorsun bu sözleri, değil mi?"

"Hayır efendimiz, sana söylüyorum."

Hakim bir an düşündü, kafası haşhaş sarhoşluğu içindeymiş gibi yeniden karıştı.

"Kurtar onları," dedi ihtiyar, "çünkü iktidar sensin, hayat da, irade de yalnız sensin."

"Hemen şimdi, şurada, buğday yaratabileceğimi mi sanıyorsun?" diye cevap verdi Hakim, tanımlanmamış düşüncelere kapılarak.

"Güneş bulutun arkasından ışık saçamaz, bulut ışığı yavaş yavaş dağıtır. Seni şu anda örten bulut, içine inme tenezzülünü gösterdiğin bedendir ve de bu beden insanoğlunun gücüyle hareket edebilir ancak. Her varlık, Tanrı'nın emrettiği şeylerin yasasına boyuneğer. Bir tek Tanrı sadece kendi yaptığı yasaya boyun eğer. Kabaladan esinlenmiş bir sanatla yarattığı dünya Tanrı kendi iradesinden şaştığında hemen dağılıp gidecektir."

"Sen bir dilenciden başka bir şey değilsin," dedi halife biraz düşünerek; "kılık değiştirdiğim halde beni tanıdın, ama çok kaba övgülerde bulunuyorsun. Al şu kese altını ve beni rahat bırak."

"Konumunu bilmiyorum, efendimiz, çünkü ben gönül gözüyle görürüm yalnız. Altına gelince, siyâ konusunda bilgiliyim, gerek duyduğumda altın yapabilirim; bu keseyi de halkına veriyorum. Ekmek pahalı; ancak bu güzelim Kahire kentinde insanın elinde altın oldu mu her şeyi satın alabilir."

"Büyücü olmalı," dedi kendi kendine Hakim.

O sırada halk Suriyeli ihtiyarın yere saçtığı altınları kapışıyor ve en yakın ekmek fırınına koşuyordu. O günlerde bir okka ekmek için bir altın vermek gerekiyordu.

"Ha! demek böyle," dedi Hakim; "şimdi anladım. Bilgelik ülkesinden gelen ihtiyar beni tanıdı ve kinayelerle konuştu. Halife Tanrı'nın gölgesidir; dolayısıyla, Tanrı gibi cezalandırmam gerekir benim de."

Kaleye gitti ve devriyelerin başı olan Abu-Arus'u buldu; onun kılık değiştirerek dolaştığını biliyordu Abu-Arus. Hakim bu görevli ile cellada daha önce pek çok kez yaptıkları gibi peşinden gelmelerini emretti, Doğulu hükümdarların pekçoğu gibi o da bu tür cezalandırma yoluyla adalet tesis etmekten hoşlanıyordu; onları altınla ekmek satan fırına götürdü. "Bu adam hırsız," dedi devriyelerin başına.

"Öyleyse," dedi o da, "kulağını dükkanın pencere kanadına çivilemek gerek, değil mi?"

"Evet ama, önce kellesini uçuralım," dedi halife.

Böyle bir şenlik beklemeyen halk, sokağın ortasında, çember oldu etraflarında; ekmekçiye, masum olduğunu söyleyip itiraz ediyordu boşu boşuna. Kaleden aldığı siyah bir *abbah*'a (aba) sarınmış olan halife ise sıradan bir kadı gibi görev başındaydı.

Ekmekçi diz çökmüştü ve ruhunu Münkir ile Nekir'e¹⁷ emanet etmek üzereydi. İşte, tam o sırada genç bir adam kalabalığı yardı ve işlemeli gümüş bir yüzük göstererek Hakim'e doğru atıldı. Sabi Yusuf'tu bu genç.

"Bu adamı benim için bağışlayınız," diye haykırdı.

Hakim verdiği sözü hatırladı ve Nil kıyısındaki dostunu tanıdı. İşaret etti ve cellat ekmekçiden uzaklaştı, adamcağız da neşeye ayağa kalktı. Hayal kırıklığına uğrayan halkın homurdanmasını duyan Hakim, başdevriyenin kulağına bir şeyler fısıldadı, o da yüksek sesle şöyle dedi:

"İdam kararı yarın aynı saate ertelendi. Artık, her ekmekçi

17) Ölen kişiye ömrünü nasıl geçirdiğinin hesabını soran ve ya cennete ya da cehenneme gönderen melekler.

ekmeğin on okkasını bir altına verecek.”

“Geçen gün yasaklanmış içecekler karşısında duyduğunuz öfkeyi görünce, adaletli biri olduğunuzu anlamıştım; bu yüzük de bana arada sırada kullanacağım bir hak verdi,” dedi Sabili Hakim’e.

“Doğru söyledin, kardeşim,” dedi halife Yusuf’u kucaklayarak. “Bu akşamlik yapacaklarım sona erdi; haydi Sabilerin kahvehanesine gidip haşhaşın keyfini çıkartalım.”

III. KRALLIĞIN HANIMEFENDİSİ

İçeri girdiklerinde, Yusuf, kahvehane sahibini bir kenara çekerek, arkadaşının birkaç gün önceki davranışını bağışlamasını rica etti. Sarhoşluk içinde, herkesin takıntılı bir düşüncesi vardır; onunki de tanrım olmak, dedi. Bu açıklama, kahvehane müdavimlerine iletilince, nepsi de bunu anlayışla karşıladı.

İki arkadaş, daha önceki yerlerine oturdular. Zenci çocuk, içinde sarhoş edici macun bulunan kutuyu getirdi; macundan biraz yediler; çok geçmeden de etkisini gördüler. Ama halife hayallere teslim olmak ve taşkınlık içinde konuşmak yerine, takıntılı bir düşüncenin etkisindeymiş gibi ayağa kalktı: güçlü yüz çizgilerinden sarsılmaz bir karar aldığı anlaşılıyordu ve karşı konulmaz bir edayla şöyle dedi Yusuf’a:

“Kardeş, kayığa binmemiz ve beni geçen akşam Roddah Adası’nda bıraktığın yere, bahçenin taraçalarının yakınına götürmen gerek.”

Bu beklenmedik emir karşısında Yusuf, dilinin ucuna gelen bazı düşünceleri toparlamakta zorlandı: haşhaşın verdiği mutluluğun rahatça hükmünü gösterebilmesi için sedirlere uzanıp dinlenmeleri gerekiyordu, ama halifenin gözlerinde öyle bir irade gücü parlıyordu ki, genç adam ses çıkarmadan kayığına doğru in-

di basamakları. Hakim kayığın en ucuna, pruvanın hemen yanına oturdu, Yusuf da küreklere kapandı. Bu kısa yolculuk boyunca halife büyük bir coşkunluk içindeydi; öyle ki, kayığın kıyıya çekilmesini bile beklemeden yere atladı, ardından da haşmetli ve krallara layık bir hareketle arkadaşını geri gönderdi. Yusuf kahvehaneye geri döndü, hükümdar da sarayının yolunu tuttu.

Kimsenin bilmediği bir yaya dokunarak gizli kapıdan içeri girdi, karanlık birkaç dehlizden geçtikten sonra kendi dairelerine ulaştı. Sabahın ilk ışıklarıyla geri dönmesine alışkın adamları birdenbire ortaya çıkmasına şaşırdılar. Parıldayan yüzü, kararsız ama sert yürüyüşü, tuhaf hareketleri hadımların yüreğine nedeni belirsiz bir dehşet saldı; sarayda olağandışı bir şeyler olacağını düşünüyorlardı, sırtlarını duvarlara vermiş, başlarını öne eğmiş, ellerini bağlamış, saygılı bir tedirginlik içinde bekliyorlardı olacakları. Hakim'in adaletinin hızlı, korkunç ve görünürde nedensiz olduğunu biliyorlardı. Hepsisi de titriyordu, hiçbirisi süttten çıkmış ak kaşık değildi.

Ama hiç kelle almadı Hakim. Olanca varlığıyla çok daha ciddi bir düşünceye kapılmıştı; bütün bu inzibat işlerini bir kenara bıraktı ve Müslüman âdetlerini çiğneyerek, kız kardeşi prenses Setalmülk'ün dairesine yöneldi, kapıyı örten perdeyi kaldırdı, prensesin hizmetindeki hadımları ve yüzlerini hemen kapayan nedimleri şaşırtarak ilk odaya girdi.

Setalmülk (bu ad, *sitt'ül mülk*, yani krallığın hanımefendisi demektir) dairesinin iç taraflarındaki bir odada, duvar bedeninde açılmış bir yataklığı süsleyen dört köşe yastıklarda oturuyordu; odanın ihtişamı göz kamaştırıyordu. Küçük kubbelerden oluşan tavan, kırmızının, yeşilin, gök mavisinin ve altının parlak ışıklarının birbirine karıştığı, bilgi ve ustalıkla yapılmış süslemeleriyle sarkıtların bezediği bir mağarayı ya da bal peteğini andırıyordu. Duvarlar adam boyu yüksekliğine kadar cam mozaiklerden olu-

şan gözalcı levhalarla kaplanmıştı; kalp biçiminde oyulmuş kemerler, ince mermer sütunların tuttuğu, türban biçimli sütun başlarına doğru iniyordu. Kapı silmeleri boyunca, kapıların yan dikmelerinde, pencerelerin çerçevelerinde, zarif harfleri, çiçeklere, yapraklara, sarım sarım sarmalanan Arapkari tezyinata karışan karmatik harflerle¹⁸ yazılmış hatlar yer alıyordu. Odanın tam ortasında, kaymaktaşıdan yapılmış çeşmenin oymalı havuzunda, billursu fışkırırları kubbeye kadar yükselen, sonra da gümüşsü bir çiseleyişle yağın bir fıskiye bulunuyordu.

Hakim'in içeri girmesinin yarattığı telaştan tedigin olan Setalmülk, ayağa kalkıp kapıya doğru birkaç adım attı. Şahane boyu bütün çekiciliğini gözler önüne serdi; çünkü halifenin kız kardeşi dünyanın en güzel prensesiydi: kadife karallığında, kursuz birer yay biçimindeki kaşlar, güneş gibi delici gözlerin üstünde uzanıyordu; ince ve hafif kemerli burnu, kral soyundan olduğunu gösteriyordu ve yanaklarındaki hafif allıkla belirginleştirilen yaldızlı solgunluğu içindeki ağzı, incilerle dolu bir nar gibi, göz alıcı lal rengiyle parlıyordu.

Setalmülk'ün kıyafeti, duyulmadık zenginlikteydi: pullarla işli tül peçesi, elmaslarla kaplı boynuz biçimindeki madeni bir süsle tutturulmuştu; yarısı yeşil, yarısı da kan kırmızı kadifeden fistanı, ayrılmazcasına iç içe geçmiş işlemler altında görünmüyordu nerdeyse. Bu işlemler, yenlerde, dirseklerde ve göğüste, altının ve gümüşün kıvılcımlar saçtığı, gözalcı ışık kaynaklarına dönüşüyordu; boşluklar açılmış altın levhalardan oluşan ve iri yakut düğmelerle bezenmiş kemeri, ağırlığı nedeniyle, kıvrak ve şahane bir belden aşağı sarkıyor, kalçaların geniş dış çizgilerinin üstünde duraklıyordu. İşte, bu kıyafet içindeki Setalmülk, ataları birer tanrı olan, kaybolmuş imparatorlukların kraliçelerinden birini andırıyordu.

18) Yuvarlak hatlı, noktalamalara yer vermeyen Arap yazısı.

Kapıyı örten perde hızla açıldı ve Hakim göründü eşikte. Kardeşini gören Setalmülk, hayretle haykırmaktan kendini alamadı; haykırışının nedeni ise, bu beklenmedik olaydan çok, halifenin garip haliydi. Gerçekten de, Hakim yeryüzünde hayata ait değilmiş gibi görünüyordu. Solgun teni bir başka dünyanın ışığını yansıtıyordu. Gene halife biçimindeydi, ama başka bir ruh ve başka bir soluk hayat veriyordu sanki ona. Hareketleri hayaleti andırıyordu, kendi hayaleti gibiydi. Hareketleri insana özgü olmaktan çok, irade tarafından belirlenmiş gibiydi; Setalmülk'e doğru ilerledi ve öyle derin, öyle içe işleyen, yoğun ve düşünce dolu bir bakışla sarıp sarmaladı ki, prenses, görünmeyen bir el giysilerini parçalamış gibi kollarını göğsünün üzerinde kavuşturdu.

"Setalmülk, uzun zamandır sana bir koca vermeyi düşünüyorum," dedi Hakim; "ama hiçbir erkek layık değil sana. Soylu kanına başkası karışmamalı. Geçmişten devraldığımız hazineyi el sürülmeden geleceğe aktarmamız gerekiyor. Ben, halife, yerlerin ve göklerin efendisi Hakim, senin kocan olacağım: üç gün içinde düğün yapılacak. Kutsal iradem budur."

Prensес bu beklenmedik açıklama karşısında öyle şaşırdı ki, dilinin ucunda kaldı söyleyecekleri; Hakim öyle buyurgan, öyle büyüleyici bir kararlılıkla konuşmuştu ki, Setalmülk herhangi bir itirazda bulunamayacağını sezmişti. Hakim kız kardeşinin cevabını beklemeden kapıya kadar geriledi; sonra kendi odasına döndü ve etkisi doruk noktasına ulaşan haşhaşa yenik düştü, yastıkların üstüne külçe gibi yığıldı ve uyuyakaldı.

Kardeşi gider gitmez, Setalmülk başvezir Argevan'ı yanına çağırdı ve olup biteni anlattı. Argevan on bir yaşında halife ilan edilen Hakim'in gençlik yılları boyunca kral naibi olmuştu; hiçbir denetime boyun eğmeyen bir iktidar kalmıştı ellerinde, alışkanlıkların güçlü etkisiyle, gerçek bir hükümdarın yetkilerine sahipti; Hakim ise hükümdar olmanın şan ve şerefini taşıyordu yalnız.

Setalmülk'ün halifenin geceleyin kendisini ziyaret etmesine ilişkin anlattıklarını dinledikten sonra, Argevan'ın aklından geçenler insan diliyle betimlenemezdi; bu derin ruhun sırlarını kim deşebilir ki? Durmadan okuyup bilgilenmeye çalıştığı ve tefekküre daldığı için mi avurtları çökmüş, vakur bakışları kararmıştı? Kararlılık ve irade gücü mü, alınının çizgilerinde, kaçınılmaz alinyazısının işareti olan *tau* 'nun'¹⁹ meşum biçimini oluşturmuştu? İki kaşın arasında, o da ancak zaman zaman, kırıksıklık yaratmaktan öteye gitmeyen bu hareketsiz yüzün solgunluğu, Mağrip'in kavruk ovalarından geldiğini mi belirtiyordu yalnızca? Kahire halkında uyandırdığı saygı, zenginler ve güçlüler üstünde edindiği nüfuz, devlet yönetimine getirdiği adalet ve bilgeliğin doğurduğu şükran duygusundan mı kaynaklanıyordu acaba?

Ne olursa olsun, kendisini yetiştiren Argevan'a babası, yani bir önceki halife kadar saygı duyuyordu. Argevan da prenses kadar infiale kapılmıştı; şöyle demekle yetindi:

"Yazık! İmparatorluk için ne büyük bir felaket! Müminler hükümdarının kafası karışmış... Kıtlıktan sonra, tanrının başımıza gönderdiği başka bir afet bu. Herkesi dua etmeye çağırmalıyız, efendimiz aklını kaçırmış!"

"Tanrı korusun," diye haykırdı Setalmülk.

"Müminlerin hükümdarı uyandığında, umut ederim ki, kendine gelir ve de yeniden başkanlık eder divan toplantısına."

Argevan sabahın ilk ışıklarıyla uyanmış, halifenin kalkmasını beklemekteydi. Ama halife hizmetkarlarını çok geç çağırdı ve divanhanenin, ulema, yüksek görevliler ve kadılarla dolu olduğunu öğrendi onlardan. Hakim divanın toplandığı odaya girdiğinde, herkes, âdet olduğu üzere yerlere kapandı; ancak, biraz sonra doğrulan vezir efendisinin düşünceli yüzünü merak dolu

19) Masonların kullandığı *tau* işaretinin büyüğü özelliği konusunda Adoniram efsanesine bakınız s. 238.

bir bakışla sorguladı.

Halifenin gözünden kaçmamıştı bu durum. Vezirinin yüzünde buz gibi bir alaycılığın belirdiğini sanmıştı. Uzunca bir süredir, emrindekilere çok fazla yetki vermiş olmaya esef ediyor ve kendi başına davranmak istediği her defasındaysa, hepsi de Argevan'a sadık, ulema, kaşif ve idarecilerin karşı koyduğunu görüp şaşırıyordu. Son zamanlarda, kıyafet değiştirerek halkın arasına karışma kararı almasının nedeni de, üzerindeki bu vesayetten kaçmayı ve her şeyi kendi başına tartıp karar vermeyi istemesiydi.

Yalnızca her zamanki konuların ele alındığını gören halife, tartışmayı kesti ve yüksek sesle şöyle dedi: "Biraz da kıtlıktan söz edelim; bugün kendi kendime bütün ekmekçilerin kellesini uçurma sözü verdim." Bunun üzerine ulema saflarından bir ihtiyar ayağa kalktı ve şöyle dedi: "Müminlerin hükümdarı, dün gece onlardan birini bağışlamadın mı?" Bu sesi tanıyordu halife; şöyle cevap verdi: "Evet, doğru; ama bir altın karşılığında on okka ekmek satılması koşuluyla bağışladım onu."

"Düşün ki," dedi ihtiyar, "bu zavallılar bir *ardeb* un için on altın ödemek zorundalar. Onları değil, unu bu fiyata satanları cezalandır."

"Kim bunlar?"

"Mültezimler, kaşifler, idareciler, hattâ ulema; evlerinde yığınla un var hepsinin."

Bunun üzerine bir ürperti dolaştı divan üyeleri ve yardımcıları arasında; bunların hepsi de Kahire'nin ileri gelenleriydi.

Halife başını elleri arasına aldı, yere eğdi, birkaç dakika düşündü. Tedirgin olan Argevan, ihtiyar alimin söylediklerine cevap vermek istiyordu, ama Hakim'in gökgürültüsünü andıran sesi topluluğun üzerinde yankılandı:

"Bu akşam, namaz saatinde, Roddah'daki sarayımdan çıkacağım, kayığımla Nil'in kolunu geçeceğim; devriye başı cella-

dıyla beni bekleyecek kıyıda; *kaliş*'in (kanal) sol kıyısını izleyecek, Raşida Camisi'ne gitmek üzere Bab-el Tahla'dan Kahire'ye gireceğim. Rastladığım her mültezim, kaşif ya da ulemaya evinde buğday olup olmadığını soracağım; eğer yoksa, ev sahibini astıracak ya da kellesini alacağım."

Halifenin divandaki bu sözlerinden sonra sesini çıkarmaya cüret edemeyen Argevan, dairesine gittiğini görünce halifenin arkasından koştu ve şöyle dedi: "Bunu yapmayacaksınız, değil mi, efendimiz?"

"Yıkıl karşımdan!" dedi Hakim öfkeyle. "Çocukken bana şaka yollu *Kertenkele* dediğini hatırlıyor musun?... Eh işte, kertenkele ejderha oldu şimdi."

IV. MORİSTAN

Aynı günün akşamı, namaz saati geldiğinde, askerlerin kışlasından, yanında sadece devriye başı ve celladı olduğu halde kente girdi Hakim: geçeceği yerlerde bütün sokakların aydınlatılmış olduğunu gördü. Halktan insanlar, ellerindeki mumlarla, hükümdarın geçeceği yolu aydınlatıyordu, buyrukta adı geçen ulemanın, kaşifin, kanun adamının ya da önde gelen kişilerin evleri önünde toplanılmıştı daha çok. Halife girdiği her evde önemli miktarda buğday buluyordu; hemen bu ürünün halka dağıtılmasını emreliyor, ev sahibinin adını kaydediyordu. "Söz verdiğim gibi, kelleleriniz bağışlanacak," diyordu onlara; "ama bundan sonra, ne herkes sefalet içindeyken bolluk içinde yaşayabilmek için, ne de altın pahasına satıp, halkın bütün servetini kısa sürede ele geçirmek için evinizde yüklü miktarda buğday bulundurmayacaksınız."

Birkaç eve daha uğradıktan sonra, geri kalanlara görevliler gönderdi ve günlerden Cuma olduğu için, namazı kendisi kıldırmak üzere Raşida Camisi'ne gitti. Camiye girer girmez, şaşır-

dı, çünkü kürsü işgal edilmişti ve halife şu sözlerle selamlanıyordu: “Yerde de gökte de şan olsun Hakim’in adına! Yaşayan Tanrı’ya şükürler olsun!”

Halife’nin yaptıkları halkı ne derece coşturmuş olsa da, dine sadık müminlerde infial uyandırdı bu hayır duası; dolayısıyla, içlerinden birkaçı bu kafiri alaşağı etmek üzere kürsüye çıktı, ama kürsüdeki adam, ayağa kalktı ve ihtişamla aşağı inmeye başladı, attığı her adımla geriletti üstüne yürüyenleri, kendisini yakından gördüklerinde “Körün teki bu! Tanrı’nın himayesinde bu adam!” diye bağırانların arasından geçti. Hakim Rumeli meydanında karşılaştığı ihtiyarı tanıdı; insanın uyanıkken, bazen o zamana kadar unuttuğu bir rüyanın koşullarıyla herhangi bir maddi olay arasında beklenmedik bir bağıntı kurması gibi, hayatıyla hayaller dünyasındayken gördüklerinin sunduğu çifte varoluşun, şimşek gibi, birbirine karıştığına tanık oldu. Ancak, zihni, kapıldığı bu yeni izlenimle mücadele ediyordu hâlâ; öyle ki, camide daha fazla kalmayıp, atına atladı ve sarayına doğru yola koyuldu.

Saraya döndüğünde, vezir Argevan’ı çağırdı yanına, ancak bulamadılar Argevan’ı. Mokatam’a gidip yıldızları gözlemleme zamanı geldiği için, halife rasathane kulesine yöneldi ve kubbe de açılmış bölümden on iki yıldız burcunun görüldüğü üst kata çıktı. Hakim’in gezegeni olan Zühal, solgun ve kurşuni renkteydi; Kahire’ye adını veren Merih²⁰ ise, savaşı ve tehlikeyi haber veren kanlı bir parıltıyla alev alevdi. Hakim, dedesi Müizzüddin’in düzenlemiş olduğu Kabala çizelgesinin bulunduğu ilk kata indi. Bu çizelgede, Kalde dilinde bütün ülkelerin adının yazılmış olduğu bir dairenin ortasında, mızrağını genellikle düz

20) Merih, (çn., Mars) Herbelot’nun *Bibliothèque orientale*’de ileri sürdüğü üzere, Kahire’nin kurucusu kenti Mars’ın himayesine vermişti: Arap gökbilimciler Mars’a muzaffer, fatih anlamlarına gelen *Kaher* demişlerdi, öyle ki kent de Muzaffer anlamına gelen *El Kahire* adıyla anılmaya başladı.

tutan bronz bir süvari heykeli yer alıyordu; ama, düşman bir halk Mısır'ın üstüne yürüdüğünde, süvari de mızrağını aşağı doğru indiriyor ve saldırının geldiği ülkeye doğru dönüyordu. Hakim süvarinin Arabistan'a doğru döndüğünü gördü ve şöyle haykırdı: "Yine bu Abbasiler soyu! Bağdat'ta, başkentlerinde ezdiğimiz Ömer'in yozlaşmış oğulları! Ama şimdi vız gelir bu kafirler bana, elimde yıldırımlar var!"

Ne var ki, bu konuda biraz daha düşününce, eskiden olduğu gibi insan olduğunu hissetmişti gene; kapıldığı hayaller, tanrı olduğunu kesinlese de, elinde insanüstü bir güç bulunduğu konusunda güven uyandırmıyordu.

"Haydi, gidelim de, vecdin vereceği öğütleri dinleyelim," diye düşündü Hakim. Sonra da, o harika macunla sarhoş olmak üzere yola koyuldu; ölümsüzlerin besini ambruvazdan başka bir şey değildi belki de bu macun.

Sadık Yusuf gelmişti bile; hayallere dalmış olarak, her zaman kuraklıkla kıtlığı haber veren düzeye kadar çekilmiş olan Nil'in sularına bakıyordu. "Kardeşim," dedi Hakim, "aşklarının hayaline mi daldın? Söyle bana, sevgilin kim? Sözüm söz, senin olacak o."

"Yazık ki, ben de bilmiyorum," dedi Yusuf. "Hamsin esmeye başlayıp, geceleri boğucu hale getirdiğinden beri, onun yaldızlı kayığını da görmez oldum Nil'in sularında. Onu yeniden görsem bile, kim olduğunu sormaya cüret edebilecek miyim? Bazen bütün bunların, belki de artık aklıma zarar vermeye başlayan bu kalleş otun yarattığı yanılsamadan başka bir şey olmadığına inanıyorum geliyor... gerçekte rüyayı birbirinden ayıramaz oldum belki de."

"Öyle mi sanıyorsun?" dedi Hakim kaygıyla. Bir an durakladıktan sonra da, şöyle dedi arkadaşına:

"Ne önemi var ki? Hayatı bugün de unutulmuş gitsin."

Haşhaşın sarhoşluğuna daldıklarında, iki arkadaş, tuhaf

ama, düşünce ve izlenim yönünden ortaklık kuruyorlardı. Yusuf, arkadaşının, göklere doğru atılarak, şanına şerefine layık düşmeyen toprağı ayağıyla çiğneyip ona elini uzattığını, anafor gibi dönen yıldızların ve saçılmış yıldızlarla beyazlaşmış uzayda peşi sıra sürüklediğini hayal ediyordu; çok geçmeden, solgun ama ışıklı bir halkayla taçlanan Zühal, hızla hareket ederken yanına katıp sürüklediği yedi uydusuyla sarılmış olarak gittikçe büyüyor ve yaklaşıyordu; rüyalarının bu ilahi yurdu- na vardıklarında neler olduğunu kim söyleyebilir ki? İnsanların dili, bizim doğamıza uygun duyumları dile getirebilir ancak; ne var ki, iki arkadaş, bu ilahi rüyada konuşurken birbirlerine dünyadaki isimleri vermiyorlardı.

Yaşadıkları vecd içinde, bedenlerine atıl kütleler görünümü verdikleri noktaya geldiklerinde, Hakim birdenbire "İblis! İblis!" diye haykırarak kıvrandı. Tam da o anda *zeybekler* kahvehanenin kapısını kırdılar; onların başında bulunan vezir Argevan ise, kahvehanenin etrafının sarılmasını ve haşhaş ve mayalı içki kullanımını yasaklayan halifenin emrine karşı gelen bütün bu kafirlerin tutuklanmasını haykırıyordu. "Seni şeytan!" diye haykırdı halife kendine gelerek, "kelleni uçurmak için her yerde arattım seni. Kıtlığı yaratanın ve devlet ambarlarında ihtiyaten saklanan buğdayı kendi adamlarına dağıtanın sen olduğunu biliyordum! Müminlerin hükümdarı karşısında diz çök! Cevap vermekle başla, öleceksin sonunda!"

Argevan'ın kaşları çatıldı ve karanlık gözlerinde soğuk bir gülümseme belirdi.

Yanındaki muhafızlara dönüp, tiksintiyle "Kendini halife sanan bu deliyi Moristan'a götürün!" dedi.

Arkadaşını savunamayacağını kestiren Yusuf ise kayığına atlamıştı bile.

Günümüzde Kalaum Camisi'ne bitişik olan Moristan, o za-

manlar, sadece bir bölümü zirdelilere ayrılmış büyük bir hapisaneydi. Doğuluların delilere gösterdikleri saygı, zararlı olabilecekleri serbest bırakmaya kadar varmıyordu. Ertesi gün karanlık bir hücrede uyanan Hakim, öfkeye kapılmasının ve fellah giysileri içindeyken kendine halife demesinin hiçbir şeye yaramayacağını hemen anladı. Zaten bu hapisaneye daha önce kapatılmış beş halife ile bir yığın da tanrı vardı. Dolayısıyla, tanrı olduğunu söylemesi de halife olduğunu söylemesi kadar yararsızdı. Kaldı ki, Hakim de, bütün geceyi boşu boşuna zincirlerini kopartmaya çalışmakla geçirdiği için, güçsüz bir bedene hapsolmuş tanrısallığının, Hindistan'daki Buda'ların pekçoğu ve Yüce Varlık'ın öteki bedenlenişleri gibi, kendisini insanların bütün kötülüklerine ve gücün bütün maddi yasalarına terk ettiğinden emindi. Hattâ bulunduğu durumun onun için yeni bir şey olmadığına da hatırladı. "Kırbaçlanmayayım bari," dedi kendine. Ama kolay da bir şey değildi bu, çünkü o zamanlar tutarsız hayaller gören biri durumunda genelde kullanılan yol buydu. *Hekim* hastaları ziyarete geldiğinde, yanında yabancı biri gibi görünen başka bir bilgin daha vardı. Hakim öyle ihtiyatlıydı ki, bu ziyarete hiç şaşırmamış gibi yaptı; haşhaş çektiği için geçici olarak kendini kaybettiğini, ama artık kendini her zamanki gibi hissettiğini söylemekle yetindi. Hekim bu durumu yanındaki meslektaşına aktardı, onunla son derece saygılı biçimde konuşuyordu. Yabancı bilgin başını salladı ve delilerin zaman zaman kendilerine geldiklerini ve serbest kalmak için zekice davrandıklarını söyledi. Ama buraya kapatılmış olan bu adamın, avluda dolaşabilmesinde sakınca olmadığını da ekledi.

"Siz de hekim misiniz?" diye sordu halife bu yabancı bilgine.

"Bilimlerin sultanıdır o," diye haykırdı tımarhane hekimi.

"Suriye'den yeni gelen ve lutfedip Moristan'ı ziyaret eden büyük İbn-i Sina (Avicenne) dır."

Bilgin tabibin, insanların hayatı ve sağlığı konusundaki bu saygıdeğer ustanın, ünlü Avicenne adı (halk arasında mucizeler yaratan bir büyücü olduğuna inanılıyordu) halifenin ruhunu müthiş etkiledi. İhtiyatı bir kenara bırakıp şöyle haykırdı: “Ey sen ki, beni bir zamanlar tıpkı Aisse (İsa) gibi, büründüğüm şu biçimde terk edilmiş, bir insan olarak güçsüzlük içinde cehen-nemin eline düşmüş ve ne halife ne de tanrı olarak tanınmamış görüyorsun, şu aşağılık durumdan hemen çıkmam gerektiğini düşün. Benimle berabersen, söyle bunu; yok eğer sözlerime inanmıyorsan, lanet olsun sana!”

Avicenne cevap vermedi, ama hekime dönerek başını salladı ve şöyle dedi: “Görüyor musunuz!... Daha şimdiden akli başından gidiyor”; sonra da şunu ekledi: “İyi ki bunlar kimseye zarar vermeyen hayaller. Ben her zaman, haşhaş macununun yapıldığı kenevirin, Hipokrates’in dediği gibi, hayvanları çıldırtan ve kendilerini denize atmalarına yol açanla aynı ot olduğunu söylemişimdir. Daha Süleyman zamanında bile biliniyordu haşhaş: *Neşideler Neşidesi*’nde²¹ *haşişot* sözünü bulabilirsiniz; orada bu macunun sarhoş edici nitelikleri...” İki hekim başka bir avluya geçtikleri için, bu sözlerin devamını duyamamıştı Hakim. Yalnız kaldı, çok çelişkili izlenimler içindeydi; tanrı olduğundan kuşku duyuyordu, hattâ halife olduğundan bile kuşku duyuyordu, düşüncesinin dağınık parçalarını bir araya getirmekte zorlanıyordu. Kendisine bir ölçüde serbestlik tanınmış olmasını fırsat bilerek, tuhaf biçimlerde oraya buraya dağılmış bu zaval-lılara yaklaştı, şarkılarına ve konuşmalarına kulak kabarttı, duyduğu bazı düşünceler dikkatini çekti.

Delilerden biri, çeşitli döküntüleri toplayarak, cam parçalarından sanki yıldızlarla süslenmiş gibi bir taç yapmıştı kendine; omuzlarında, pullarla donattığı parlak işlemeli partallar vardı.

21) Yanlış. *Haşhaş* sözcüğü İncil’de bir kez bile geçmez.

"Ben, *Kaim-ül Zaman*'ım (yüzyılın emiriyim) ve zamanın geldiğini söylüyorum size," diyordu.

"Yalan söylüyorsun," diyordu bir başkası da. "Hakiki *Kaim-ül Zaman* sen değilsin; *devlerin* soyundansın ve bizi aldatmaya çalışıyorsun."

"Peki, sence ben kimim?" diyordu ilki.

"İsyankar cinlerin son kralı Thamurath'tan başkası değilsin sen! Serendip Adası'nda²² seni yenilgiye uğratanı hatırlamıyor musun? Adem'di seni yenen, yani bendim. Mızrağın ve kalkanın bu zaferin hatırası olarak mezarımda hâlâ* asılı duruyor."

"Mezarıymış!" dedi öteki kakhahalar atarak, "o mezarın yerini kimse bulamadı. Sen söyle bari."

"Mezardan söz etme hakkım var benim; insanlar arasında tam altı kere yaşadım ve tam altı kere gerektiği gibi öldüm; şahane mezarlar yapıldı benim için; ama asıl seninkini bulmak zor olacak... siz devler ölü bedenlerde yaşarsınız ancak!"

Bu sözlerden sonra yükselen gürültü, öfkeyle ayağa kalkan Devler'in zavallı imparatoruna yönelmişti ve Adem olduğunu ileri süren deli, elinin tersiyle vurup onun tacını düşürdü. Öteki deli de onun üstüne atladı; öyle ki, gardiyanlardan biri yeti-

22) Herbelot'nun *Bibliothèque orientale*'de ileri sürdüğü üzere, Perslerin efsanevi kralı Thamurath Devleri dize getirmiş ve yeraltı mağaralarına hapsedmişti. – Serendip Adası Seylan Adası'ndan başka bir yer değildir; Doğu geleneklerinde aktarıldığına göre, Tanrı Adem'i cennetten kovduğunda kendisine bu ada verilmişti.

*) Araplar ile İranlılar çok uzun yıllar boyunca dünyada *Adem-öncesi soyların* yaşadığına inanırlar; bu soyların son hükümdarı²³ ise, Adem tarafından yenilgiye uğratılmıştı.

23) Adem'den önceki ırklar konusunda Nerval şu açıklamayı getirir: "Daha insanın malı değilken, tam yetmişbin yıl boyunca dünyada dört büyük ırk yaşamıştı; bunlar Kuran'ın dediği üzere, "*yüce, seçkin ve nurlu bir malzemedendir*" yaratılmışlardı. Bunlar Kuzey halklarının efsanelerinde görülen semenderler, su perileri, toprak yaratıkları ve hava perileri gibi dört temel öğeye denk düşen Devler, Cinler, İfritler ve Periler'di (Bkz. *Voyage en Orient*, Pléiade, *Appendices* içinde *La légende de Soliman* bölümü) Aynı konuyla ilgili olarak *Aurélia* I, 7-8. Daha başka kaynaklar için bkz. J. Richer, *Nerval et les doctrines ésotériques*.)

şip, öküz kuyruğundan yapılma kırbaçla, hiçbirini kollamadan, vura vura ayırmasa, bu iki düşman da (kendi hesaplarına göre) beşbin yıl sonra yeniden kavgaya tutuşacaktı.

Deliler arasındaki bu konuşmayı Hakim'in neden dikkatle dinlediği, hattâ birkaç sözle kışkırttığı bile sorulabilir. Bütün bu aklını kaybetmişler arasında aklına sahip tek kişi olduğu için, Hakim de sessizce hatıralar dünyasına dalıyordu. Belki de vakur tavrı nedeniyle deliler ona saygı duyar gibiydiler, hiçbirinin yüzüne bakmaya cüret edemiyordu; ama, gecenin son saatlerinde henüz belirmiş ışığa doğru dönen bitkiler gibi, Hakim'in çevresinde toplanmalarına yol açıyordu bir şey.

Kendini bir anda peygamber hissedenden bir insanın ya da tanrı sanan bir ölümlünün ruhunda neler olup bittiğini ölümlüler kendi başlarına kavrayamazlarsa da, Masal ve tarih sayesinde, bu ilahi tabiatların zekaları, ete kemiğe bürünmenin geçici bağlarından kendini kurtardığı kararsızlık anında hangi kuşkulara, hangi kaygılara kapıldığını en azından kestirebiliyorlardı. Hakim zaman zaman Zeytin Dağı'ndaki insanın Oğlu gibi kendinden kuşku duyuyordu, ama kafasını en karıştıran şey, tanrı olduğu düşüncesinin haşhaşın yol açtığı vecd durumunda ilk defa açıklandığıydı. "Öyleyse," diyordu kendi kendine, "her şeyden daha güçlü başka bir şey olmalı, hem bir tarla otu böyle bir saygınlık yaratabilir mi?" Gerçek şu ki, bir tahtakurusu, cinler hükümdarının dayandığı asayı kemire kemire ortadan ikiye bölmüş ve Süleyman'dan daha güçlü olduğunu kanıtlamıştı²⁴, ama ben gerçekten Albar'sam (Ezeli ve Ebedi olansam) benim yanımda Süleyman nedir ki?"

24) Kuran'ın 34. suresi olan Sebe Suresi'nden alınan bu efsane Adoniram'ın Hikayesi'nde de kullanılmıştır; bu kitapta, bkz. Ramazan Geceleri Bölüm III.

V. KAHİRE YANGINI

Bir tek kötülük ruhunun aklına gelebilecek tuhaf bir alaycılık nedeniyle, günün birinde, kraliyet mensubu kişilerin âdeti olduğu üzere prenses Setalmülk mahpuslara yardım etmek ve avutmak amacıyla Moristan'ı ziyaret etti. Suç işlemiş olanlara ayrılmış bölümü gördükten sonra, akıl hastalarının kaldığı yeri de ziyaret etmek istedi. Prensес peçeliydi, ama Hakim sesinden tanıdı onu, veziri Argevan'ın kardeşinin yanında sakın biçimde ve gülümseyerek etrafı gezdirdiğini görünce zor bastırđı öfkesini.

"Binlerce aşırılığa terk edilmiş zavallılar işte," diyordu Argevan, "birisi cinlerin hükümdarı, ötekiyse Adem'in aynısı olduğunu ileri sürüyor, ama en hırslısı, şuradaki, kardeşiniz halifeye şaşıllacak derecede benzeyeni."

"Gerçekten de, olağandışı bir şey bu," dedi Setalmülk.

"Evet öyle," dedi Argevan; "onun başına gelen felaketin nedeni de bu benzerlik zaten. Herkesin kendisine halifenin sureti olduğunu²⁵ söylediğini duya duya, halife olduğunu sanmış, sonra bu düşünceyle de yetinmeyip, tanrı olduğunu ileri sürmüş. Aslında, sarhoş edici maddeler kullanarak aklını bozmuş fellahın teki yalnız... Doğrusu, gerçek halife karşısında neler söyleyeceğini görmek ilginç olurdu..."

"Sefil!" diye haykırdı Hakim, "demek bana benzeyen ve yetime geçen bir hayalet yarattın, öyle mi?"

Bunu söyler söylemez, ihtiyatı elden bıraktığını, dolayısıyla hayatını yeniden tehlikeye atabileceğini düşünerek sustu; iyi ki delilerin çıkarttığı gürültü nedeniyle söyledikleri duyulmadı. Bütün bu zavallılar Argevan'a lanet okuyorlardı, özellikle de Devler'in kralı korkunç tehditler savuruyordu.

"Sakin ol!" diye bağırdı. "Ölmemi bekle sadece, başka bir

25) *Le Roi de Bicêtre (Les Illuminés)*'deki durumun aynısı.

yerde karşılaşıcağız nasılsa.”

Argevan omuz silkip, Setalmülk’le birlikte dışarı çıktı.

Hakim kardeşinin hatıralarını uyandırmaya bile yeltenmemişti. Tek bir çabayla kurtulamayacağı kadar sıkı dokunmuş bir ağa düştüğünü açıkça görüyordu. Ya kendisine benzeyen bir sahtekar yüzünden kim olduğu gerçekten fark edilmemişti ya da kız kardeşiyle veziri Moristan’da birkaç gün geçirmek zorunda bırakarak ona bir bilgelik dersi vermek istemişlerdi. Belki de bu durum daha sonra herkes tarafından öğrenilince, bunu kendi yararlarına kullanıp, iktidarı ele geçirmeyi ve onu vesayet altına almayı düşünüyorlardı. Bunda gerçek payı olduğu kesindi; ayrıca bundan kuşkulananmaya yol açacak başka bir şey daha olmuştu: Setalmülk Moristan’dan ayrılırken, caminin imamına, delilere ayrılmış bölümün genişletilmesi ve muhteşem biçimde yeniden inşa edilmesi için hatırı sayılır bir bağışta bulunacağı sözünü vermiş ve “burasının, halifeye layık bir yer* haline gelmesi gerekir” demişti.

Kız kardeşiyle vezirinin gitmesinden sonra Hakim bir tek şunları söyledi kendine: “Böyle olması gerekiyordu!” O zamana kadar ki sabırlı ve sakin davranışından vazgeçmeyerek eskisi gibi yaşamaya devam etti. Tek yaptığı ise, zaman zaman akılları başlarına gelen bahtsız arkadaşlarıyla ya da Moristan’ın öteki bölümünde bulunup, komşularının aşırılıklarını görmek için avluları ayıran parmaklıklara kadar gelenlerle uzun uzun konuştu. Hakim onları çok güzel sözlerle karşılıyordu, öyle ki bu zavallılar da saatlerce çevresinde toplanıyor, onun ilahi ilhama sahip biri (*melbus*) olduğuna inanıyorlardı. İlahi kelama ilk inananların hep sefiller arasından çıkması tuhaf değil mi? Bundan binyıl önce Mesih’e ilk kulak verenler de sefiller, bağç** alanlar ve

*) Kahire’deki en güzel yapılardan biri olan şimdiki yapı ise, daha sonra inşa edilmiştir.

**) Osmanlı İmparatorluğu’nda gümrük vergisi, zorla alınan para, harç. (yhn.)

mültezimler olmuştu.

Halife, onların güvenini kazanınca hepsiyle teker teker konuşmaya, hayatlarını anlattırmaya, hangi koşullarda hata yaptıklarını ya da suç işlediklerini öğrenmeye başladı; onların bu düzensizliklerinin temelinde yatan ilk gerekçeleri derinlemesine araştırdı: cehalet ve sefaletten başka bir şey bulamadı. Bu adamlar ona toplumsal hayatın sırlarını, tefecilerin, tekel yaratanların, kanun adamlarının, lonca başkanlarının, istifçileri ve Kahire'nin en büyük tüccarlarının çevirdikleri dalavereleri, birbirlerini nasıl desteklediklerini, hoşgördüklerini, aileler arasında ittifaklar ve evlilikler kurarak iktidar ve nüfuzlarını nasıl artırdıklarını, koğuşturmuş ve her şeyi kokuşturan, resmi fiyatları canları istediği gibi indiren ya da artıran, kıtlık ve refah, karışıklık ya da savaş yaratan efendiler olduklarını, en temel ihtiyaçların pençesine düşmüş halkı nasıl baskı altında tuttuklarını anlatıyorlardı. Hakim'in reşit oluncaya kadar geçirdiği uzun yıllar boyunca vezir olan Argevan'ın yönetiminden çıkan sonuç buydu işte.

Üstelik, hapisanede meşum söylentiler de dolaşmaya başlamıştı; gardiyanlar da bu söylentileri yaymaktan geri kalmıyordu: denildiğine göre, yabancı bir ordu kente yaklaşmaktaydı, Gize ovasında karargah kurmuştu bile, ihanet sayesinde Kahire direniş göstermeden teslim edilecekti; kuşatma altında kalmanın servetlerini tehlikeye düşüreceğinden korkan beyler, ulema ve tüccarlar kentin kapılarını açıp düşmana teslim etmeye hazırlanıyorlardı, kale komutanlarını bile ayarlamışlardı. Düşman generalinin ertesi gün Bab-el-Hadid'ten kente girmesi bekleniyordu. O zaman, Fatımi soyu tahttan indirilecekti; Abbasiler Bağdat'ta olduğu gibi Kahire'de de hüküm sürecek ve adlarına hutbe okunacaktı. "Argevan bana bunu hazırlıyormuş demek ki" dedi halife kendi kendine. "Babamın tılsımının bana haber verdiği ve kıvılcımlar saçan Pharouis (Zühal)'in solgunlaşmasına yol açan

durum bu işte. Ama, sözlerimin gücünü ve bir zamanlar Nasıralı gibi yenilgiyi kabul edip etmeyeceğimi görme vakti geldi.”

Akşam saati oluyordu; mahkumlar da namaz kılmak için âdet olduğu üzere avlularda toplanıyorlardı. Hakim demir parmaklıklı bir kapıyla birbirinden ayrılmış olan delilerin ve suçluların oluşturduğu kalabalığa hitap etmeye başladı; kim olduğunu ve onlardan ne istediğini söyledi, öyle kesin konuşuyor öyle tartışılmaz kanutlar ileri sürüyordu ki kimse kuşku duymadı. Birdenbire yüzden fazla mahpusun zorlamasıyla, içerdeki parmaklıklar parçalandı, korkuya kapılan muhafızlar da cami yönündeki kapıları açmışlardı. Halife, sesinin etkisiyle coşan ve güven kazanan bu zavallıların omuzlarında camiye girdi. Mahkumlar “İşte halife! Müminlerin gerçek hükümdarı!” diye bağırıyordu. Deliler ise “Allah dünyayı yargılamaya geldi!” diye çığlıklar atıyordu. Delilerden ikisi, Hakim’in sağında ve solunda yer almış, “Efendimiz Hakim’in yapacağı toplantıya gelin hepiniz!” diye haykırıyorlardı.

Camideki kalabalık, namazın böyle bozulmasına bir anlam veremiyordu; ama, düşmanın yaklaşmakta olması nedeniyle ortalığı kaplayan tedirginlik, herkesi olağanüstü olayları bekler hale sokmuştu. Bazıları kaçışıyor, sokaklarda teyakkuza geçilmesine yol açıyordu; bazıları da “Son kararın verileceği gün geldi artık!” diye bağırıyordu. En zavallıları ve en acı çekenleri memnun ediyordu bu düşünce, “Nihayet, Efendimiz! Nihayet, senin günün geldi işte!” diye haykırıyorlardı.

Hakim caminin merdivenlerinde görüldüğünde, insanüstü bir aydınlık sarmıştı yüzünü; Müslümanların âdetine aykırı olarak hep uzun ve serbest bıraktığı saçlarının lüleleri ise, arkadaşlarının omuzlarına örttüğü lal rengi bir harmaniyeden aşağı sarkıyordu. Çarşayı kesen Sukarieh sokağında her zaman kalabalık olan Yahudiler ile Hristiyanlar da yerlere kapanıp şöyle diyorlardı: “Bu, Kitab-ı Mukaddes’te İsa’dan bin yıl sonra ortaya çı-

kacağı söylenen hakiki Mesih ya da Deccal!" Hükümdarı tanıyanlar olmuştu; ama, o sırada, piramitlerin bulunduğu ovada ordugah kurmuş olan düşmana karşı askerlerin başında yürüdüğü konusunda söylentiler yayıldığı için, nasıl olup da kentin ortasında bulunduğunu açıklayamıyorlardı.

"Ey halkım!" dedi Hakim, çevresini alan bahtsızlara, "Ey benim gerçek çocuklarım! Bugün benim günüm değil, sizin gününüz. İlahi kelamın ruhlar üstündeki iktidarını kaybettiği, faziletin cürüm, bilgeliğin delilik, şan ve şerefın utanç haline geldiği, her şeyin adalete ve hakikate ters düştüğü zamanlarda ortaya çıkan o döneme geldik. İşte bu zamanlarda yukarlardan gelen ses, gökgürültüsünden önceki şimşek gibi, zihinleri aydınlatmaktan asla geri kalmaz; işte, bunun içindir ki sırasıyla şöyle denmiştir: 'Rezilliklerin ve zorbalığın ve Kain'in çocuklarının kenti Hanok, lanet olsun sana! Lanet olsun sana Gomorra! İkini-ze de lanet olsun Ninova ve Babil! Lanet olsun sana Kudüs!' Yorulmak bilmez bu ses, çağlar boyunca yankılanır, ama tehdit ve ceza arasında nedamet getirilebilecek kadar zaman hep vardır. Ancak vade günden güne kısalıyor, fırtına yaklaştığında, ateş de daha yakından izler yıldırım! Kelamın elinde silah olduğunu gösterelim artık, peygamberlerin haber verdiği saltanatın niha-yet dünyada kurulacağını gösterelim! Evlatlarım! Yolsuzlukla, tefecilikle, adaletsizlik ve vurgunculukla zenginleşmiş bu kent sizin artık! Yağmalanmış bu hazineler, çalınmış bu servetler sizin artık! Aldatan bu lükse, bu sahte faziletlere, altın pahasına alınan bu meziyetlere, barış bahanesiyle sizi düşmana satan bu yaldızlı ihanetlere hak ettikleri cezayı verin. Yakın! Bu kenti yakın! Atam Müizzüddin'in zafer (*kahire*) sayesinde kurmuş olduğu bu kenti yakın ki, alçaklığınızın abidesi olarak yükselmesin!"

Halife hükümdar gibi mi yoksa tanrı gibi mi hitap ediyordu kalabalığa? Şurası kesin ki, sıradan bir adalet uygulamaktan çok

daha yüce bir nedeni vardı; yoksa, zincirlerini kopardığı haydutların öfkesi gibi o da önüne geleni rasgele yakıp yıkardı. Alevler, çok kısa bir süre içinde, sedir ağacı damlı çarşıları, narin sütunlu taraçaları kabartmalarla süslenmiş sarayları yakıp geçmişti; Kahire'nin en muhteşem ikametgahları, harap olmuş içlerini halkın gözleri önüne seriyordu. Hükümdarlık gücünün isyana dönüştüğü, ilahi intikamın cehennem silahları kullandığı dehşetengiz bir geceydi bu!

Kentin yakılması ve yağmalanması üç gün sürdü; kentin en zengin mahallelerinin sakinleri, kendilerini korumak için silaha sarılmışlardı; Argevan'ın yönettiği Yunan askerleri ile barbar *ketamis* birlikleri, Hakim'in emirlerine uyan mahpuslar ve ayakta-kımıyla savaşıyordu. Argevan Hakim'in sahtekarın teki olduğu ve hakiki halifenin, ordusuyla birlikte Gizeh ovalarında bulunduğu söylentisini yaymıştı. Bunun üzerine, yangın ateşiyle aydınlanmış büyük meydan ve bahçelerde kıyasıya bir çarpışma başlamıştı. Hakim Karafah'ın tepelerine çekilmiş ve kanlı yargılamalarını açık havada yapmaya başlamıştı; aktarılan efsanelere göre, çevresinde melekler vardı, Adem ve Süleyman da yanındaydı, biri cinlerin biri de insanların tanığıydı. Halkın nefret ettiği herkes oraya getiriliyor ve hızla yargılanıp karara varılıyordu; kalabalığın tezahüratı eşliğinde boyunları vuruluyordu; bu üç gün içinde binlerce kişi ölüp gitti. Kent merkezindeki karışıklık da en az bu kadar kanlıydı; Argevan sonunda Reidan adlı biri tarafından iki omuzu arasından mızrakla vuruldu ve kellesi halifenin ayaklarının dibine atıldı; direniş de o anda son buldu. Vezirin korkunç bir çılgılık atarak yere düştüğü an, aklını kaçırmışlara özgü o ikinci görüş yetisine sahip Moristan mahpuslarının, Argevan'ın cesedinden Şeytan'ın (Satan) havaya yükseldiğini ve o zamana kadar adamlarının bedenlerinde bulunan şeytanları çağırıp çevresinde topladığını gördükleri söyleniyordu.

Yeryüzünde başlayan çarpışma uzayda devam ediyordu; bu ezeli düşmanların birlikleri, derlenip toparlanıyor ve tabii unsurların güçleriyle mücadele ediyordu. Bu konuyla ilgili olarak bir Arap şair şöyle demişti:

“Mısır! Ey Mısır! Typhon boğucu nefesiyle havayı ve ışığı emdiğinde; veba, çalışkan insanların kırıp geçtiğinde; Nil taşkınlarını azalttığında; yoğun bulutlar halindeki çekirgeler, bir günde, tarlaların bütün yeşilliğini yiyip bitirdiğinde, iyi ve kötü cinler arasındaki bu kasvetli mücadelelere tanık oldun sen.

“Cehennem bu korkunç afetlerle yetinmemiş olmalı ki, çakalların ve yılanların sapkın doğasını insan sureti altında gizleyen gaddar ve açgözlü ruhlarla doldurmuştu yeryüzünü!”

Ama, dördüncü gün geldiğinde, yarı yarıya yanmış kentte, yüksek derece görevliler camilerde toplandılar ve Kuran'larını havaya kaldırarak şöyle haykırdılar: “Ya Hakim! Ya Allah!” Ama ettikleri dualarla kalplerindeki bir değildi. Hakim'in ilahi yanını daha önce selamlamış ola ihtiyar önüne dikildi ve şöyle dedi: “Efendimiz, yeter artık; atanız Müizzüddin'in hakkı için bu yıkımı durdurun.” Hakim hep en uğursuz anlarda ortaya çıkan bu garip kişiye bir şeyler sormak istedi, ama ihtiyar, etraftaki insanların itişip kakışması arasından kaybolup gitmişti bile.

Hakim, her zamanki gibi külrengi eşeğine bindi ve kentte dolaşmaya başladı; uzlaşma ve bağışlama yolunda sözler söyledi. İşte, bundan sonra, Hristiyan ve Yahudilere karşı çıkartılmış sert fermanları yeniden düzenledi; Hristiyanlar sırtlarında ağır bir tahta haç, Yahudiler de boyunlarında bir değnek taşımaktan kurtuldular. Bütün dinlere eşit hoşgörü göstererek, insanlara yavaş yavaş yeni bir öğretiyi benimsetmek istiyordu. Konuşma yerleri düzenlendi, bunların en başında da *bilgelik evi* geliyordu; çok sayıda din bilgini Hakim'in tanrısallığını herkesin önünde, açıkça savunmaya başladı. Ama insan zihni, eskilere dayanma-

yan inançlara o kadar karşı çıkar ki, bu yeni inancı benimseyenlerin sayısı Kahire’de otuzbini geçmedi. Almoşadkar adlı biri Hakim’e inananlara şöyle diyordu: “Tanrı yerine adını andığınız bu adam, ne bir sinek yaratabilir, ne de bir sineğin kendisini rahatsız etmesini engelleyebilir.” Bu sözleri öğrenen halife, inanç konusunda kimseyi zorlamak istemediğini göstermek amacıyla, bu adama yüz altın gönderdi. Başkaları da şöyle diyordu: “Fatımi ailesinden pek çok kişi böyle yalan hayallere kapılmıştır. Hakim’in dedesi Müizziddin de günlerce bir yerde saklanıyor, sonra da göklere çıktığını söylüyordu; daha sonraları, yeraltındaki bir mağaraya çekildi, bunun üzerine öteki insanlar gibi ölmeyip, toprağın içinde yok olduğu söylendi.” Hakim bu söylenenleri öğreniyor ve derin düşüncelere dalıyordu.

VI. İKİ HALİFE

Halife artık, herkes tarafından kabullenilmişti; düşmanlarından kurtulmuş, Nil kıyısındaki sarayına geri dönmüştü; her zamanki hayatına devam etmeye başlamıştı. Bir süredir her şey olağan seyrine kavuşmuştu bile. Hakim bir gün kız kardeşi Setalmülk’ün dairesine girdi ve gizlice yapılmasını istediği evlilik için her şeyi hazırlamasını söyledi. Halk, Hakim’in tanrısallığına tamamen inanmış olmadığı için, yerleşik yasalara böyle ters düşerek infial uyandırmaktan korkuyordu Hakim. Evlilik törenleri sarayın camisinde yapılacak ve yalnız hadımlarla köleler hazır bulunacaktı; sarayın gölgelerinin fenerlerle yıldızlar gibi aydınlatılmasına da, nehrin öteki kıyısından gece esintilerinin getirdiği nağmelere de alışkın olan Kahire halkı ise, izdivaç sonrasında yapılması gereken şenliklere dikkat bile etmeyecek, farkına varsa da hiç mi hiç şaşırmayacaktı. Daha ilerde, zamanı geldiğinde, zihinler böyle bir şeye yatkın olduğunda Hakim de

bu mistik ve dinsel izdivacı herkese açıklayacaktı.

Akşam olduğunda, halife âdeti olduğu üzere kıyafet değiştirip saraydan çıktı ve yıldızlara danışmak üzere Mokatam'daki rasathanesine yöneldi. Gökyüzü Hakim'in içini rahatlatacak hiçbir şey söylemiyordu: gezegenler uğursuz biçimde kesişiyor, yıldızlar karmakarışık düğümler oluşturuyordu, her şey kendisinin yakında ölüm tehlikesiyle karşı karşıya kalacağını öngörüyordu. Tıpkı Tanrı gibi kendi ezeli ve ebedi varoluşunun bilincinde olduğu için, yalnız şu bitip tükenebilen kabuğuna yönelen bu tehditlerden dolayı pek kaygılanmadı. Ancak, bıçak gibi saplanan bir hüznle burulduğunu hissetti yüreğinin, her zamanki gibi dolaşmayı bir kenara bırakıp, gecenin ilk saatlerinde saraya geri döndü.

Kayıyla nehri geçerken, sarayın bahçelerinin şenlik varmış gibi aydınlatıldığını görüp şaşırdı: içeri girdi. Bütün ağaçlara kızyakut, gökyakut ve zümrüten yapıma meyvelere benzer fenerler asılmıştı; güzel kokular veren fıskiyeler yaprakların altına gümüşü ışıklarını yayıyorlardı; mermer arklardan sular akıyor ve küçük köşklerin delikler açılarak işlenmiş kaymaktaş yerdöşemelerinden, en değerli güzel kokuların mavimsi buğusu, ince sarmallar halinde, çiçeklerin kokusuyla karışarak yükseliyordu. Nereden geldiği bilinmeyen tatlı, ahenkli nağmeler, fenerlerin ışığına aldanarak şafağın söktüğünü sanan kuşların cıvıltılarına karışıyordu. Bu ışık cümbüşünün ardında, mimari çizgileri ateşten kurdelelerle belirginleşen sarayın cephesi, kendini daha geride gösteriyordu.

Hakim son derece şaşırmıştı. "Ben burada yokken kim böyle bir şölen vermeye cüret edebilir ki? Bu saatte hangi bilinmedik misafirin gelişi kutlanıyor ki?" diye soruyordu kendine, "Bu bahçelerin ıssız ve sessiz olması gerekirdi. Bu sefer haşhaş da çekmiş değilim, aldatan hayallerin oyuncağı olmuş da değilim."

Hakim biraz daha ilerledi. Göz kamaştırıcı kıyafetler içindeki rakkaseler, hareketleri ve duruşları iyi görülsün diye lambalarla aydınlatılmış bir İran halısının üstünde yılanlar gibi kıvrılıyorlardı. Halifeyi fark etmemiş gibiydiler. Sarayın kapısında, altın tepsilerde buzlu meyveler ve reçeller taşıyan bir yığın köle ve hizmetkarla karşılaştı; gümüş kaseler şerbetlerle doluydu. Yanlarından geçtiği, dirsekleri çarpıştığı halde kimse en ufak biçimde bile dikkat etmedi ona. Bu garip durum, gizli bir tedirginlikle içine işledi. Bir gölge, görünmez bir ruh olduğunu hissediyordu; kalabalığın arasında, odadan odaya, parmağında Gyges'in sihirli yüzüğü varmış gibi ilerledi.

En sondaki odanın eşiğine vardığında, bir ışık seliyle gözleri kamaştı: gümüş şamdanlardaki binlerce mum, alev alev hallerini birleştirerek, ateş demetleri gibi pırıltılar saçıyordu. Yüksekçe yerlere gizlenmiş çalgıcılar, zafer kazanmanın verdiği canlılıkla adeta gürlemekteydi. Halife sendeleyerek yaklaştı ve dibadan yapılmış büyük bir kapı perdesinin kalın kıvrımları arasına gizlendi. O zaman odanın öteki ucunda, bir sedirin üstünde, Setalmülk'ün yanına oturmuş bir adam gördü; baştan aşağı değerli taşlarla kaplı gibiydi bu adam, ıslıl ıslıl pulların ve menşurdan geçmiş ışınların ortasında, kıvılcımlar saçan elmaslarla bezenmişti. Harun-ur Reşit'in hazineleri, bu yeni halifeyi giydirip kuşatmak için tüketilmişti sanki.

Bu beklenmedik manzara karşısında Hakim'in nasıl şaşırdığını anlamak zor değil herhalde: hakkını çalan bu sahtekarın üzerine atılmak için belindeki hançerine davrandı; ama karşı konulmaz bir kuvvet engel oluyordu kendisine. Gördüklerinin semavi bir ihtar olduğunu düşündü; ama kız kardeşinin yanında oturan adamın yüz çizgilerinde kendi yüzünün çizgilerini gördüğü ya da gördüğünü sandığı an, aklı iyice karıştı. Kendi *ferouer'*sini ya da ikizini görür gibi olmuştu; Doğululara göre, insa-

nın kendi hayaletini görmesi, büyük bir uğursuzluk işaretiydi. Gölge bedeni bir gün içinde peşinden gelmeye zorluyordu.²⁶

Ama bu durumda hayalet çok daha tehdit ediciydi; çünkü *ferouer* Hakim tarafından tasarlanmış bir amacı gerçekleştiriyordu peşinen. Hakiki halifenin evlenmek istediği Setalmülk'le evlenen bu hayal ürünü halifenin yaptığı şey, çözülmesi gereken bir bil-mecenin anlamını, esrarlı ve dehşet verici bir simgeyi saklamıyor muydu? Kıskaç bir ilah, Setalmülk'ü kardeşinin elinden alarak, acunun yaratılışında yer alan çifti, birbirine adanmış eşleri ayırarak, ilahi gücü gasp etmek istemiyor muydu? Devlerin ırkı, bu sayede, yüce ruhların soyunu kesintiye uğratmak, onun yerine kendi dinsiz soyunu mu koymak istiyordu? Bu düşünceler üşüşmüştü Hakim'in zihnine: müthiş bir öfkeye kapılarak, bir deprem, bir tufan, bir ateş yağmuru ya da herhangi bir afet yaratmak istedi; ama yeryüzü balçığından yoğrulmuş olduğunu hatırlayıp, ancak insanın yapabileceği işleri gerçekleştirebileceğini düşündü.

Zafer kazanarak kendini gösteremeyeceği için, yavaşça geri çekildi ve Nil'e açılan kapıya ulaştı; orda bir taş sıra vardı, sıraya oturdu ve az önce tanık olduğu garip olaylara bir anlam vermeye çalışırken aklına gelen düşünceler nedeniyle bitap düştü. Birkaç dakika sonra kapı yeniden açıldı ve Hakim karanlığın içinde, bir tanesi, gecenin perdesine daha karanlık bir leke düşüren iki gölgenin çıktığını gördü. Doğu'da toprağın, gökyüzünün ve suların belirsiz yansılarını nedeniyle asla zifiri karanlık olmayan gecenin içinde, bu gölgelerden birinin Arap ırkından bir delikanlı, ötekinin de dev gibi bir Etiyopyalı olduğunu seçebildi.

Kıyının nehre doğru çıkıntı yaptığı bir yerine geldiklerinde, genç adam diz çöktü, zenci de onun yanına geldi ve palasının parıltısı bir yıldırım şeraresi gibi çaktı karanlığın içinde. Ancak, halifeyi çok şaşırtan bir şey oldu: genç adamın kellesi düşmedi;

26) *Aurélia* I, 3'teki uyarının aynısı.

zenci kurbanının kulağına doğru eğildi, bir şeyler fısıldadı sanki, genç adam ayağa kalktı, sakın ve telaşsızdı, taşkınlık yaparak sevincini bile göstermedi, az önce olanlar kendisinin değil de başkasının başına gelmiş gibiydi. Etiyopyalı palasını kınına soktu; genç adam da hiç kuşkusuz kendisini getirmiş olan sandalı bulmak üzere, Hakim'in tam yanından nehrin kıyısına yöneldi. Ama tam orada, uyuyup da uyanmış görünmeye çalışan halifeyle yüz yüze geldi; halife şöyle dedi: "Huzur içinde ol, Yusuf; burada ne arıyorsun?"

"Sen de huzur içinde ol," dedi Yusuf, dostunu her zamanki gibi bir macera arkadaşı gibi görerek; kavurucu yaz gecelerinde Nil'deki çocukların yaptığı gibi onu da kıyıda uyuyakalmış bulduğuna hiç şaşırmadı.

Yusuf kayığına bindirdi onu ve doğu kıyısı boyunca nehrin akıntısına bıraktılar kendilerini. Şafak, yakındaki ovayı kırmızı bir şeritle boyamıştı bile; Heliopolis'in çölün kenarında hâlâ ayakta kalmış yıkıntılarının dış çizgilerini çekiyordu. Hakim hayallere dalmış görünüyordu; arkadaşının, ağarmaya başlayan günde daha da iyi görünen yüz çizgilerine dikkatle bakınca, onun, hep geceleyin karşılaştığı ya da haşhaş aleminin verdiği sarhoşluk içinde gördüğü için o zamana kadar hiç gözüne çarpmadığı halde kendisine benzediğini fark etmişti. Onun *ferouer*, yani kendi ikizi, bir gece önce gördüğü olduğundan kuşku duymuyordu artık; Moristan'da kaldığı sırada, kendisinin yerine geçirilen ve halife rolü oynatılan da oydu belki. Doğal bir açıklamaydı bu, ama halife gene şaşkındı.

"Birbirimize kardeş gibi benziyoruz," dedi Yusuf'a; "bazen aynı yörede doğmuş olmak, böyle bir rastlantıyı doğrulamaya yeterli olabilir. Sen nerede doğdun, dostum?"

"Atlas Dağları'nın eteklerinde, Mağrip'te, Ketama'da, Berberi ve Kabililer arasında doğdum. Doğumumdan kısa bir süre

sonra bir çatışmada hayatını kaybeden babam Davas'ı hiç tanımadım; çok yaşlı olan dedem, kumlar arasında kaybolmuş bu ülkenin şeyhlerindendi."

"Benim atalarım da o ülkeden," dedi Hakim; "belki de aynı kabiledeniz... ama ne önemi var ki bunun? Kalıcı ve samimi olması için kan bağlarına ihtiyacı yok dostluğumuzun. Söyle bakalım, birkaç gündür nerelerdesin?"

"Şu sorduğuna bak," dedi Yusuf; "günlerim, ama daha çok da gecelerim, çünkü uyuyarak geçiriyordum günlerimi, harikalarla dolu, nefis rüyalarla geçti. Zaptiyeler kahvehaneyi basıp, bizi ayırdıktan sonra, Nil'de yeniden o büyüleyici hayali gördüm; öyle ki, gerçek olduğundan kuşku yok artık. Geçtiğimiz kapıyı görmeyeyim diye sık sık gözlerimi elleriyle kapattı, ihtişamıyla gözkamaştıran bahçelere, haşhaş çektiğimiz zaman bulutlar üstüne kurduğumuz, masallara yaraşır yapıları dehasıyla aşan mimarın elinden çıkma inanılmaz güzellikteki odalara götürdü. Nasıl da garip bir alinyazım var! Uyanık olduğum zamanlar, uykuda olduğumdan daha çok rüya görüyordum.! Girdiğimiz sarayda, kimse şaşırmamıştı orada olmama; yanlarından geçtiğimdeyse, bütün başlar saygıyla eğiliyordu önümde. Sonra bu garip kadın ayaklarının dibine oturttu beni, sözleriyle, bakışlarıyla sarhoş etti. Uzun kirpikli gözkapaklarını her kaldırışında, önümde yeni bir cennetin açıldığını sanıyordum. Ahenkli sesindeki iniş çıkışlar karşı konulmaz vecd hallerine sokuyordu beni. Bu büyüleyici ezgiyle okşanan ruhum da, zevk içinde eriyordu. Köleler lezzetli yiyecekler, gül reçelleri, karşerbetleri getiriyorlardı, ama o sadece dudaklarını değdiriyordu onlara; bu kadar mükemmel ve bu kadar semavi bir yaratık güzel kokularla, sabah çiğleriyle ve ışınlarla beslenmeliydi kuşkusuz. Bir ara, sihirli sözler söyleyerek, esrarlı mühürlerle kapatılmış bir döşeme taşını açarak, hazinelerinin bulunduğu

mahzene indirdi beni ve kendisine âşıkсам ve de cesaretim varsa, zenginliğini ayrıntılı olarak anlattığı bütün bu hazinelerin benim olacağını söyledi. Cinlerin hazinelerinin saklı olduğu Kaf Dağı'nda²⁷ bulunan harikalardan daha çoğunu gördüm orada, billurdan yapılma filler, değerli taşlardan yapılmış ve altın ağaçlar üzerinde kanatlarını çırpın kuşlar, elmas güneşleriyle süslenmiş kuyruklarını yelpaze gibi açan tavuskuşları, telkari işiyle çevrelenmiş, kavun biçiminde yontulmuş som kafur parçaları, direkleri som gümüşten kadife ve diba çadırlar, ambara yığılı tohumları andıran altınlar, gümüş sikkeler, inci ve kıızılyakut yığınları..."

Bu anlatılanları dikkatle dinlemiş olan Hakim arkadaşı Yusuf'a şöyle dedi:

"Bu gördüklerinin Fatımilerin eline geçen Harun-ur Reşid'in hazineleri olduğunu ve de bunların sadece halifenin sarayında bulunabileceğini bilmez misin?"

"Bilmiyordum; ama tanımadığım bu kadının güzelliği ve zenginliğinden, en üst zümreden birisi olması gerektiğini tahmin etmiştim; ne bileyim, başvezirin bir yakını, güçlü bir beyin karısı ya da kıızıydı belki de. Ama adını öğrenmem gerekli miydi? Beni seviyordu, yetmez miydi bu? Dün, her zamanki buluşma yerimize geldiğimde, köleler buldum karşımda, yıkadılar beni, güzel kokular sürdüler ve halife Hakim'in bile sahip olmayacağı muhteşem elbiseler giydirdiler. Bahçe aydınlatılmıştı; bir düğün hazırlanıyormuş gibi şenlik havası vardı etrafta. Sev-

27) "Doğu'da inanıldığı üzere, bu dağ bir çember ya da bir kemer gibi sarar dünyayı. Adem-öncesi kişilerden Süleyman Kuzey Kutbunda yaşar; doğanın gizli atölyesi ise Güney Kutbunda bulunur; doğuda iyi cinlerin hükümdarlığı, batıda ise kötü cinlerin hükümdarlığı yer alır (...) Bütün öteki dağlar ise, gökyüzüne kadar yükselen bu ana dağın dallanıp budaklanmasından başka bir şey değildir" (Von Hammer, *Contes inédits des Mille et Une Nuits*, 1828, I, p. 159). Daha ileride, s. 299'da görüleceği üzere, Adoniram'ın Kain diyarındaki ataları işte bu dağın altında barınmışlardı.

diğim kadın, sedire, yanına oturmama izin verdi ve elini avuçlarıma bıraktı; baygın ve şehvet dolu gözlerle baktı bana. Ama, sanki sadece kendisinin gördüğü uğursuz ve karanlık bir hayal şenlikleri bozmaya gelmiş gibi, birden sarardı. Bir el hareketiyle köleleri gönderdi ve boğuk bir sesle şöyle dedi bana: 'Mahvoldum! Kapıyı örten perdenin ardında affetmeyen mavi gözbebekleri gördüm. Hayatını verecek kadar seviyor musun beni?' Bağlılığımın sınırı olmadığını söyledim ona. 'Sen hiç yaşamamış biri olmalısın,' diye devam etti, 'yeryüzünde hayatının hiçbir izi kalmamalı, beden paramparça edilmeli, bir zerresi bile bulunmamalı; yoksa, kendisine tabi olduğum efendi, zalimlikte Devler'i bile dehşete düşürecek, cehennemin dibindeki lanetlileri bile titretecek işkenceler yapacak bana. Şu zencinin peşinden git. Canını teslim et ona, ne yapılacağını biliyor.' Kapıdan çıktığımızda, zenci, kafamı kesmek istiyormuş gibi, diz çöktürdü bana, palasını iki üç kere havada salladı; sonra da, benim kararlılığımı görünce, bunun bir oyun, bir sınama olduğunu ve prensesin, söylediğim kadar cesur ve kendisine bağlı olup olmadığını öğrenmek istediğini söyledi. 'Yarın akşama doğru Kahire'de Âşıklar Çeşmesi'ne gelmeyi unutma; yeni bir buluşma sağlanıyor sana' diye ekledi bahçeye girmeden önce."

Hakim, bu açıklamaları dinledikten sonra, kendi tasarılarını alt-üst eden koşullardan hiç kuşkusu kalmadı. Kız kardeşinin ihanetine de, halifenin kız kardeşi olarak kendisinden çok aşağı seviyeden bir genç adama duyduğu aşka da öfkelenmemiş olmasına şaşırıyordu sadece. Sayısız kanlı infazda bulunduktan sonra, cezalandırmaktan bıkmış mıydı acaba yoksa tanrısallığın bilincinde olduğu için, bir tanrının kendisi tarafından yaratılanlara beslemesi gereken şu sonsuz baba şefkatiyle mi dolmuştu içi? Kötülüğü acımasızca cezalandıran Hakim, gençliğin ve aşkın dayanılmaz çekiciliği karşısında yenik hissediyordu kendi-

sini. Önyargıları nedeniyle bir cürüm olarak gördüğü bir izdivacı reddettiği için suçlu muydu Setalmülk? Kim olduğunu, hangi zümreden biri olduğunu bilmediği bir kadını sevdiği için daha da mı suçluydu Yusuf? Bunları düşünen halife, sadece bağışlamak ve bu evliliği kutsamak için, Yusuf'a verilen yeni buluşma sözünün akşamında, oraya gitmeye karar verdi. Yusuf'u itirafta bulunmaya çalışmasının tek nedeni de buydu. Bir kuşku vardı hâlâ aklında, ama artık kendi alinyazısıydı onu tedirgin eden. Olaylar aleyhime dönüyor, iradem de artık beni savunmuyor, diye düşündü. Yanından ayrılırken şöyle dedi Yusuf'a: "Kahvehanede geçirdiğimiz güzel akşamları özlüyorum. Yeniden gideceğiz oraya, çünkü halife haşhaşı ve mayalı içkileri yasaklayan yasayı iptal etti. Yakında görüşeceğiz dostum."

Hakim sarayına döndü; bin kişilik bir birlikle gece devriyesi yapan başmuhafızı Abu-Aras'ı çağırdı yanına ve kargaşalık günlerinde uygulanmayan buyruğun yeniden geçerli olduğunu söyledi: Hakim'in rasathanesine gittiği saatte, Kahire'nin bütün kapıları kapalı olacaktı ve sadece bir kapı, dönmek istediği zaman, daha önce kararlaştırılmış bir işaretle yeniden açılacaktı. Kapı emini hadım Nesim'in yanında, adamlarının hazırladığı eşeğe binerek yanındakilerle Der-al Siba denilen sokağın sonuna kadar gitti o akşam; daha sonra da sadece yaya bir uşak ve kendisine her zaman eşlik eden dilsiz genç köyle kirlere çıktı. Dağı tırmanıp, henüz kuleye bile girmeden, yıldızlara baktı, ellerini çırpıp ve şöyle haykırdı: "Uğursuz işaret, demek ortaya çıktın!" Daha sonra, kendisini tanıyıp, yardım dileyen Arap süvarilerle karşılaştı; hediyeler verilmesi için uşağıyla hadım Nesim'in yanına gönderdi onları; daha sonra, kuleye gitmek yerine, Mokatam'ın solunda kalan kabristana yöneldi ve hasırotu yetiştirdiği için *Maksaba* denilen yerin yakınındaki Fokkai mezarına kadar ilerledi. İşte, orada elleri hançerli üç kişi çullandı üstü-

ne, ama ay ışığında yüzünü görüp kim olduğunu anlayan saldırganlardan biri, öteki ikisine karşı çıktı, vurulup halifenin yanına düşene kadar onlarla mücadele etti ve son anda şöyle haykırdı: "Ah, kardeşim!" Bu katliamdan kurtulan ve Abu-Arus'u uyarmak için Kahire'ye doğru kaçan kölenin anlattıkları bu kadardı işte. Ama muhafızlar cinayet yerine geldiklerinde, kanlı giysiler ve halifenin külrengi eşeğini, dizlerinin bağları kesilmiş *Kamar*'ı buldular sadece.

VII. YOLA ÇIKIŞ

Halife Hakim'in hikayesi bitmişti. Şeyh sustu ve derin düşüncelere daldı. Kuşkusuz Golgotha'da çekilen kadar olmasa da, Hakim'in *çilesinin* hikayesi heyecanlandırmıştı beni; üstelik, Kahire'de bulunduğum sırada, Hakim'in rasathanesinden geri kalan yıkıntıların görüldüğü Mokatam'a sık sık çıktığım için, bu hikayenin geçtiği yeri de biliyordum. İster tanrı ister insan olsun, Kıpti ve Müslüman tarihçilerin kara çalıp durdukları halife Hakim'in, aklın ve adaletin saltanatını kurmak istediği kanısındaydım; El-Macin, Makrısı, Novayri ve Kahire'de okuduğum başka yazarların anlattıklarına yeni bir anlam veriyordum artık; kim olursa olsunlar, peygamberleri, reformcuları, mesihleri, önce feci bir ölüme, sonra da insanların nankörlüğüne mahkum eden alinyazısına esef ediyordum.

"Ama Hakim'in öldürülmesini hangi düşmanlarının emrettiğini söylemediniz bana," dedim şeyhe.

"Tarihçileri okumuşsunuz," dedi bana; "ama Davas oğlu Yusuf'un, Âşıklar Çeşmesi'ne buluşmaya gittiğinde, kendisini, kıyafet değiştirmiş prenses Setalmülk'ün beklediği bir eve götüren kölelerle karşılaştığını; prensesin Hakim'in kendisini öldürmek istediğini söyleyerek Yusuf'u halifeyi öldürmeye ikna etti-

ğini, halifeyi öldürdükten sonra da onunla evlenmeye söz verdiğini bilmiyor musunuz? En sonunda da tarihe malolmuş şu sözleri söyledi: 'Dağa gidin, kesinlikle gelecek ve tek başına kalacak, yanında uşağından başka kimse olmayacak. Vadiye girecek; işte o zaman arkasından koşun ve onu öldürün, uşağını da ve eğer yanındaysa, genç köleyi de öldürün.' Setalmülk Yusuf'a, ucu mızrak gibi olan ve *yafur* denen bir hançer verdi; silahlandırdığı iki köleyi de yanına kattı ve sözünde durmazsa, Yusuf'u öldürmelerini emretti. Yusuf halifeye ilk darbeyi indirdikten sonra, onun, gece alemlerindeki arkadaşı olduğunu fark etti; yaptığı işin dehşetine kapılıp, iki köleye saldırdı, ama bu sefer de kendisi hançerlenip can verdi."

"Tarihçiler, yalnız eşeğin ve Hakim'in düğmeleri açılmamış yedi gömleğinin bulunduğunu söylediğine göre, iki cesede ne oldu?"

"Ben cesetlerden söz ettim mi size? Bizim geleneğimizde yok böyle bir şey. Tehlikeyle yüz yüze geldiği Hicri 411 yılının o 27 Şevval gecesini kurtulsaydı, halifenin seksen yıl yaşayacağını söylüyordu yıldızlar. Ortadan kaybolmasından on altı yıl sonra, Kahire halkının, onun yaşadığını söyleyip durduğunu bilmiyor musunuz?"

"Buna benzer çok şey anlatıldı bana, ama Hakim'in sık sık ortaya çıkışı, ona az çok benzeyen ve Hakim olduğunu söyleyen Şerut'a, Sikkin'e ve daha başkalarına atfediliyordu. Hayatları halk efsaneleri haline gelen muhteşem hükümdarların hepsinin başına gelen de budur. Kıptiler İsa-Masih'in Hakim'e görüldüğünü, Hakim'in de dinsizliğinin bağışlanması için yalvardığını

*) Efsaneye ilişkin genel bilgiler gibi bütün bu ayrıntılar da sözü edilen tarihçiler tarafından aktarılmış, daha sonra da Sivistre de Sacy'nin Dürzilerin dinini konu alan kitabında yer almıştır. Dürzilerin bakış açısına dayanarak aktarılan bu anlatıda, insan biçimine bürünmüş iyi ve kötü ruhlar arasında binlerce yıldır süregelen çatışmalardan biriyle karşı karşıya bulunmaktayız; bu çatışmaya ilişkin genel bilgi vermiştik daha önce.

ve çölde pişmanlıkla uzun yıllar geçirdiğini ileri sürerler.”

“Bizim kitaplarımıza göre,” dedi şeyh, “Hakim aldığı darbe-ler nedeniyle ölmedi. Kim olduğu bilinmeyen bir ihtiyar tarafın-dan bulundu; böylece kız kardeşinin kendisini öldürtmek iste-diği o kaçınılmaz gece canını kurtardı ama tahtan bıktığı için Ammon çölüne çekildi ve daha sonra müridi Hamza tarafından tanıtılan öğretisini oluşturdu. Ölümünden sonra kendisine ina-nanlar Kahire’den kovuldular ve Lübnan’a çekildiler; işte orada da Dürzi ulusunu oluşturdular.”

Bütün bu efsane dolanıp duruyordu aklımda; öyle ki, Ha-kim’in dini konusunda yeni yeni ayrıntılar sormak üzere yeni-den Dürzi şeyhin yanına dönme sözü veriyordum kendime; ama beni Beyrut’ta kalmak zorunda bırakan fırtına yatışmıştı ve benim de mahpusla ilgilenebilir umuduyla paşayla görüşmek üzere Saint-Jean-d’Acre’a gitmem gerekiyordu. Dolayısıyla, şeyhi ancak veda etmek üzere görebildim yeniden, ne kızından söz etme cesaretini bulabildim ne de kızını daha önce Madam Carles’in okulunda gördüğümü söyleyebildim.

IV. AKKALAR – ANTİ-LÜBNAN

I. YOLCU GEMİSİ

Arap ve Yunan teknelerine binince, Odysseus ve Telemakhos'un oradan oraya sürüklenmelerine yol açan alınyazısının tekrarlanmasına hazır olmak gerekir; en hafif bir rüzgar bile esse, Akdeniz'in her yanına savrulurlar: dolayısıyla, Suriye kıyılarında bir yerden ötekine gitmek isteyen Avrupalı, Filistin *limanlarına* uğrayan biricik yolcu gemisini, yani İngiliz yolcu gemisini beklemek zorundadır. Bir *vapur* bile olmayan büyük bir yelkenlidir bu ve her ay, bugün adları da yıkıntıları da ortadan silinmiş olan bir zamanların ünlü kentleri Béryte, Sidon, Sur, Ptolemais ve Césarée boyunca inip çıkar. Bu deniz ve ticaret kraliçelerinin biricik mirasçısı olan İngiltere, bir *steamboat** tahsis etme şerefini vermez. Ancak, bu özgür ulusun pek değer verdiği toplumsal ayrımlar, birinci sınıf bir gemiye biniliyormuş gibi, güvertede son derece titizlikle uygulanır. *First places* alt kademeden, yani cüzdanları pek dolgun olmayan yolculara yasaklanmıştır; bu durum, tüccarları en muteber yerlerde ama şeyhleri, şerifleri hattâ emirleri, askerlerle uşaklar arasında gören Doğuluları şaşırtır bazen. Hava genelde kamaralarda yatılamayacak

*) Buharlı gemi. (çn.)

kadar sıcak olduğundan, her yolcu İncil'deki felçli gibi, sırtında yatağıyla biner gemiye, kendine güvertede bir yer seçip geceyi geçirir ya da öğleden sonra şekerleme yapar; geri kalan zamandaysa, şiltesinin ya da hasırının üstünde çömelip sırtını geminin bordasına dayayarak çubuğunu ya da nargilesini içer. Sadece Frenkler günü güvertede dolaşarak geçirirler; Levantenler de sincaplar gibi yerlerinde duramayan bu adamların ne yaptığını anlamaz, hayret ederler. Ne var ki, bir Türkün ya da Bedevinin ayağına takılmadan güverteyi böyle arşınlayıp durmak zordur: hemen irkilir, hançerine el atar, sizinle daha sonra görüşeceğini söyleyerek küfürler savurur. Haremleriyle birlikte yolculuk eden ve ayrı bir kamara tutacak kadar para ödememiş olan Müslümanlar, karılarını, kış tarafta korkuluklarla çevrili bir yere bırakmak zorunda kalırlar; kadınlar da koyunlar gibi yığışırılar oraya. Bazen deniz tutar kadınları; o zaman, her kocanın gidip karılarını bulması, aşağı indirmesi, sonra da ağıla benzeyen o yere geri getirmesi gerekir. Bir Türkün, kafirlerin alaycı bakışları altında, ailesine gösterdiği ihtimamdaki sabırla hiçbir şey boy ölçüşemez. Sabah akşam, aptes almak için kullanılan bakır kaplara su doldurmak için herkesin kullandığı büyük fıçının başına giden, nargilelerin suyunu değiştiren, teknenin yalpalamasından rahatsız olan çocuklarla ilgilenen, karıları ya da kölelerinin Frenklerle, tehlikeli ilişkiler içine girmekten, olabildiğince koruyan da odur. Ama sadece Levanten yolcuların bulunduğu gemilerde böyle ihtiyatlı olmaya gerek yoktur. Çeşitli dinlerden olmalarına rağmen, Levantenler, özellikle de kadınlar söz konusu olduğunda kendi aralarında belirli görgü kurallarına uyarlar.

Akka'ya gitmek üzere benimle birlikte gemiye binmiş olan İngiliz misyoner, Yunus'un balinanın karnından dışarı atıldığı yer olduğu söylenen kıyıdaki bir noktayı bana gösterdiği sırada öğle yemeği saati gelmişti. Orada bulunan küçük bir cami, Müs-

lümanların İncil'deki bu rivayete bağlılığını gösteriyordu; ben de, bu vesileyle, Avrupa'da artık moda olmayan ama dinin her şey olduğu hissedilen bu ülkelerde yolcular arasında kendiliğinden ortaya çıkan dinsel tartışmalardan birine giriştim muhterem pederle.

"Aslında Kuran, Eski Ahit ve Yeni Ahit'in başka terimlerle yazılmış ve bu iklime uygun bazı buyruklarla zenginleştirilmiş özetinden başka bir şey değildir," dedim. "Müslümanlar tanrı olmasa da peygamber olarak ulularlar İsa'yı; *Kadra Myriam'a* (Bakire Meryem'e), meleklerimize, peygamberlerimize ve azizlerimize saygı duyarlar; peki, o zaman, Müslümanları Hıristiyanlardan ayıran ve aralarındaki ilişkileri asla güvenilmez kılan o devasa önyargı nereden geliyor?"

"Benim inancım açısından kabul edilecek bir şey değil bu," diye cevap verdi muhterem peder, "bence Protestanlarla Türkler anlaşacaklar bir gün, ara konumda bulunan bir tarikat oluşturacaklar, bir tür Doğu Hıristiyanlığı..."

"Ya da Anglikan İslamiyeti," dedim. "Peki, bu kaynaşmayı Katoliklik neden gerçekleştiremiyor?"

"Çünkü Doğuluların gözünde Katolikler putperesttir. Yontulmuş ya da boyayla yapılmış bir tasvire değil de, tasvir edilen ilahi kişiye taptığınızı, meleklerle ve azizlerle tapmadığınızı, sadece *saygı gösterdiğinizi* anlatamazsınız onlara: aradaki bu ayrımı anlamazlar. Zaten, hangi putperest halk madene ya da ahşabın kendisine tapmıştır ki, sorarım size. Dolayısıyla, onların gözünde hem putperest hem de çoktanrıcsınızdır, oysa çeşitli Protestan topluluklar..."

Burada özetlediğim tartışmamız, öğle yemeğinden sonra da sürüyordu ve bu son sözler, gözleri cin gibi, siyah sakallı, kukuletasıyla Doğu'da bir insanın hangi zümreden ve hangi halktan olduğunu belli edecek biricik göstergiyi, yani saçlarını örtmüş, üstü-

ne bir Yunan kabanı giymiş ufak tefek bir adamın kulağına gitti.

Uzun süre kararsız kalmadık bu konuda.

"Daha neler! Azize Meryem!" dedi adam yüksek sesle. "Bu konuda Protestanlar da pek bir şey yapamazlar. *Türkler* hep *Türk* olarak kalacaklardır!" (Türkler sözcüğünü, *Tür* diye seslendiriyordu).

Adamın densizlik edip söze karışması ve Fransa'nın güneyinde yaşayanlara özgü vurgulaması, yurttaşlarımdan biriyle karşılaşmış olmanın verdiği hazzı engellemedi. Ona doğru döndüm, birkaç sözcükle cevap verdim dediklerine; o da heyecanla karşılık verdi sözlerime.

"Hayır, Mösyö," dedi, "*Tür*'le (Türkler) hiçbir şey yapılamaz; onlar, kaybolup giden bir halk!... Mösyö, son zamanlarda Konstantinopolis'teydim; *Türler* nerede? diye soruyordum kendime, bir tane bile yok artık ortada!"

İleri sürülen bu aykırı düşünce telaffuzla birleşince, bu adamın bir Canebiere çocuğu olduğu gittikçe daha da belirginleşiyordu. Ama, tekrarlanıp duran bu *Tür* sözcüğü canımı sıkıyordu biraz.

"Biraz ileri gidiyorsunuz!" diye cevap verdim. "Şimdiye kadar pek çok Türk gördüm..."

Türk sözcüğünün son harfine bile bile basıyordum, ama benim Provence'lı orali olmuyordu.

"Gördüklerinizin *Tür* olduğunu mu sanıyorsunuz?" diyordu bana, son heceyi daha da kısık bir sesle seslendirerek; "onlar gerçek *Tür* değiller. Ben Osmanlı *Türleri*'ni kastediyorum... Müslümanların hepsi *Tür* değildir!"

Bir güney Fransalı, kendi telaffuzunun kusursuz, Parislinin telaffuzunun ise son derece gülünç olduğunu düşünür zaten; ben de muhatabımın telaffuzuna, aykırı düşüncesinden daha fazla alışıyor gidiydim.

"Bunun böyle olduğundan emin misiniz?" dedim.

"Bakın, Mösyö, Konstantinopolis'ten geliyorum ben; orada hep Yunanlılar, Ermeniler, İtalyanlar, Marsilyalılar var. Bulunabilen bütün *Tür*leri ise kadı, ulema, paşa yapıyorlar; ya da oradakiler görsün diye Fransa'ya gönderiyorlar..."

İngiliz misyonere doğru dönmüştüm, ama bizden uzaklaşmış, kış güvertede dolaşıyordu.

"Mösyö," dedi Marsilyalı, kolumu tutarak, "reaya gelip de onlara 'Başımıza gelen felakete bakın! Bütün imparatorlukta bir tane bile *Tür* yok artık... ne yapıp edeceğimizi bilemiyoruz, her şeyi size bırakıyoruz' dediğinde diplomatların ne yapacağını sanıyorsunuz ki!" dedi.

Bu varsayımın cüretkarlığı içtenlikle güldürdü beni. Marsilyalı hiç duraksamadan devam etti:

"Avrupa şöyle diyecek: 'Bir yerlerde birkaç tane daha kalmış olmalı, iyice arayalım!... Nasıl olur bu? Paşa yok, müşir yok, vezir yok, nazır yok... Bütün diplomatik ilişkileri bozacak bu durum. Kime başvuracağız? Sefaret tercümanlarına ücretlerini nasıl ödeyeceğiz?'"

"Gerçekten de çok sıkıcı bir durum olacak bu."

"Papa da şöyle diyecek: Tanrım! Nasıl yapacağız? İsa'nın mezarını kim koruyacak şimdi! Ortada *Tür* yok ki!..."

Bir aykırı düşünce geliştiren Marsilyalı'nın elinden kolay kolay kurtulamazsınız. Bu da, yurttaşlarından birinin ağzından dökülen safça bir sözü, tersine çevirip şöyle diyordu: "Konstantinopolis'e mi gidiyorsunuz?... Çok *Tür* görürsünüz orada!"

Yanına döndüğümde, muhterem peder, çok soğuk karşıladı beni. Gemide birinci mevkide olduğum için, ikinci mevkideki bi-

*) Bizim Güneylilerin başka bir çağın gerçeklerine dayanan bu şakasını ciddiye almamak gerekir kuşkusuz. Türk imparatorluğunun gücü bir zamanlar Utman soyundan gelenlere yabancı milislerin cevvaliyetinden kaynaklanmışsa da, Bab-ı Ali sonunda bu tehlikeli unsurları içinden çıkartıp atabildi ve Reform (çn., Tanzimat) düşüncesini içtenlikle gerçekleştirmekle yeniden gücüne kavuşabildi.

riyle konuşmamı yakışksız bulduğunu anladım. Bundan böyle onun gibi insanların oluşturduğu toplum da yerim yoktu; *gentleman* olarak davranmayan birisiyle ahbablık etmiş olmaktan esef ediyordu kuşkusuz. Levanten kıyafetimden ötürü, sarı eldivenlerim ve cilalı botlarım olmasını hoşgörmüştü belki, ama ilk kez karşılaştığım bir adamla konuşmaya kalkmam, kesinlikle *improper** bir davranıştı. Muhterem peder bir daha konuşmadı benimle.

II. PAPAZ VE KARISI

Artık kimseyi idare etmem gerekmediği için, ben de Marsilyalı'nın arkadaşlığının tam anlamıyla tadını çıkarmaya karar verdim. Bir İngiliz yolcu gemisinde, eğlenme fırsatı pek az olduğu için, Marsilyalı çok değerli bir arkadaş haline geliyordu. Bu adam çok seyahat etmiş, çok şey görmüştü; yaptığı ticaret nedeniyle, limandan limana dolaşması gerekiyordu; bu durumda, herkesle ilişki kurması da doğal oluyordu. "İngiliz sohbet etmek istemiyor artık" dedi bana, "belki de deniz (*denizzz* diye telaffuz ediyordu) tutmuştur. Hah! İşte, kamaraya daldı... Öğle yemeğini fazla kaçırması olmalı..."

Sustu ve bir kahkaha attıktan sonra devam etti:

"Koca ve yağlı parçalar seven meclis üyelerimizden biri gibi işte; bir gün, sariasma diye bir baykuş (*baykus* diye telaffuz ediyordu) sokuşturduk ona. 'Hah! İşte kocaman, yağlı bir parça!' dedi. Hepsini bitirdiğinde, yediğinin ne olduğunu söyledik... Adam yalpaya tutulmuş gibi oldu, Mösyö!..."

Bizim Provence'lı pek matah biri değildi kuşkusuz, ama Rubicon'u geçmiştim artık. *First places*** ile *second places**** arasın-

*) İng. Yakışksız. (çn.)

**) İng. Birinci mevkii. (çn.)

***) İng. İkinci mevkii. (çn.)

daki sınır aşılmıştı bir kere, *kibarlar aleminden* değildim artık; bu alinyazısına boyun eğmek gerekiyordu. Temkinsizlik edip benimle samimi olan muhterem peder, heyhat, belki de Milton'ın günahkar meleklerine benzetiyordu artık beni. Buna pek öyle yakınmadığımı itiraf etmeliyim; geminin ön tarafı kış tarafından kat kat eğlenceliydi. Resmi yapısı yırtık pırtık giysiler, çeşitli ırktan adamlar, hasırların, şiltelerin, delik kilimlerin üstünde sıkış tıkış oturuyordu; güneş üzerlerine altınyaldızlı bir manto atmıştı, şu gözalıcı güneşin ışığı altında parıldıyorlardı. Çakmak çakmak gözler, bembeyaz dişler, dağlıların kayıtsız gülümsemeleri, çölde çadırdıymış gibi şurada burada yelkenlerin altında öbek öbek toplanmış yoksul Kürt ailelerin ataerkil tavrı, para pul zengini değil de ecdat zengini olan emirlerin ve şeriflerin etkileyici ağırbaşlılığı ve Don Quichotte gibi kendilerine "Nereye oturursam oturayım, hep şeref mevkiindeyim"²⁸ dercesine davranmaları, işte bütün bunlar, kimseyle konuşmayan bazı turistlerin ve bir takım teşrifat düşkünü Doğulunun arkadaşlığından çok daha iyiydi kesinlikle.

Marsilyalı, çene çalarak, beni şiltelerini serdiği yere kadar götürdü; hemen yanında, Kudüs'e hacca giden bir Yunan rahibi ile karısı kendi şiltelerini sermişlerdi. Bunlar, Marsilyalı'yla daha şimdiden sıkı bir dostluk kurmuş olan neşeli iki ihtiyardı. Dizlerinde ve ayaklarında sıçrayarak gezip duran, onların yemeğine ortak olan bir de kargaları vardı. Marsilyalı yanına oturttu beni ve bir sandıktan koskoca bir sucukla, biçiminden Avrupa şarabı olduğu anlaşılan bir şişe çıkarttı.

"Biraz önce öğle yemeği yememiş olsaydınız, bundan ikram edecektim size," dedi, "ama tadabilirsiniz; Arles sucuğu bu Mösyö, ölünün bile iştahını açar!... Birinci mevkiide size ne ver-

28) *Don Quichotte*, II, 31. Konuşan Don Quichotte değil, öyküsü Sancho tarafından aktarılan bir soyludur.

diklerini görüyorsunuz işte, hepsi de teneke kutulardaki rozbif ve sebze konserveleri... bir dilim sucuğa bile değmez bütün hepsi, bıçağın bile ağzının suyu akıyor!... Cebinizde bu sucuk olunca çölü bile geçebilirsiniz, hattâ Araplara ikram bile edebilirsiniz; bunun kadar lezzetli bir şey yemediklerini söyler onlar da!"

Bu iddiasını ispat etmek için Marsilyalı sucuktan iki dilim kesip, papazla karısına ikram etti; onlar da bu lezzetli ikramı övmekte gecikmediler. "Ne var ki, insanda hep içki içmek isteği uyandırır bu," diye devam etti Marsilyalı... "İşte, Camargue şarabı, Kıbrıs şarabından daha iyidir kuşkusuz... ama bir kase la zım, yalnız olduğumda şişeden içerim ben."

Papaz, elbiselerinin altından, iç tarafı yer yer altın yıldız kaplı, eski tarz bir işçilikle yapıldığı belli olan, kabartmalı, gümüş bir kupa çıkardı; kiliselerde kullanılan kutsal bir kadehti belki de. Üzümün kanı altın yıldızlı kasede neşeyle, inci gibi parılıyordu. Uzun zamandır, değil Fransız şarabı, kırmızı şarap bile içmemiştim; dolayısıyla hiç nazlanmadan kafaya diktim kadehi. Marsilyalı'nın şarabıyla papaz ve karısı da tanışmıştı.

"Bakın şu dürüst insanlara," dedi bana Marsilyalı, "ikisinin yaşını toplasan yüz elli yıl eder herhalde; ama gene de ölmeden önce Kutsal Topraklar'ı görmek istemişler. Evliliklerinin ellinci yıldönümünü Kudüs'te kutlayacaklar; çocukları varmış, ama ölmüşler; şu kargadan başka bir şeyleri yok artık. İşte böyle, ama onlar hiç üzülüyor bu duruma, Tanrı babaya şükranlarını sunmaya gidiyorlar!"

Kendisinden söz ettiğimizi anlayan papaz, siyah takkesinin altından iyimserce gülümsüyordu; mavi yünden, uzun giysilere bürünmüş ihtiyar karısı da, vakur Rebeka'yı hatırlatıyordu bana.

Gemi yavaşlamıştı; ayakta duran birkaç yolcu, kıyıdaki beyaz bir noktayı gösteriyordu birbirine; Sayda limanının, yani es-

kiden Sion denilen yerin önüne gelmiştik. Hristiyanlarla Dürziler gibi Türklerin de kutsal saydığı Elia* (*Mar-Elia*) dağı, kentin solunda görünüyordu; Fransız hanının ağır kütlesi hemen dikkatimizi çekti. Duvarları ve kuleleri, Lübnan'ın bütün deniz kıyısı kentlerini harap eden 1840 İngiliz bombardımanının izlerini taşıyordu. Üstelik, Trablusşam'dan Akka'ya kadar olan bütün limanlar, bilindiği gibi, Dürzilerin prensi Fakardin'in emriyle, Türk askerinin karaya çıkmasını engellemek amacıyla doldurulmuştu bir zamanlar; öyle ki, bütün bu ünlü kentler harap ve perişan durumdaydı. Ama doğa, kaynağını İncil'den alan bu lanetin uzun yıllar boyunca tekrarlanan sonuçlarına ortak olmamıştı; bütün bu yıkıntıları nefis bir yeşillikle kaplamıştı. Sidon bahçeleri Astarte'ye tapınıldığı zamanki gibi çiçekler içinde. Modern kent, eskisinden bir mil uzağa kurulmuş; eski kentin yıkıntıları, doruğunda, kendisi de harap durumda, dört köşe bir Ortaçağ kulesi bulunan tepeyi çevrelemekte.

Yolcuların çoğu Sayda'da iniyordu; gemi burada birkaç saat kaldığı için, ben de Marsilyalı'yla aynı zamanda karaya çıktım. Papazla karısı da gemiden indi: deniz yolculuğuna daha fazla dayanamayacakları için, hacca karayoluyla gitmeye karar vermişlerdi.

Bir kayıkla, küçük bir ada üzerindeki kaleyi kente bağlayan köprünün kemerleri boyunca ilerledik; yeterli derinliği bularak limana bağlanabilen küçük yelkenli tekneler arasından geçtik ve bazıları suyun altında kalan çok iri taşlardan yapılmış eski bir iskeleye yanaştık. Dalgalar bu döküntüler üstünde kırılıp köpürüyordu; ayaklarımızı ıslatmadan karaya çıkabilmek için, neredeyse çıplak *hammallara* kendimizi taşıtmamız gerekiyordu. Misyonerin yanındaki iki İngiliz kadının, bu bakır rengi tenli, yarı balık yarı insan hammalların kollarında *Galateia'nın Zafe-*

*) İlyas. (çn.)

ri'ndeki²⁹ periler kadar sarışın, ama çok daha giyimli olarak kıvranıp durmalarına güldük biraz. Yoksul Yunan karı-kocanın can yoldaşı karga ise kanat çırpıyor, çığlıklar atıp duruyordu. Deve kılı çuvallardan kendilerine çizgili *maşlahlar* yapmış bir güruh hayta, bavullara saldırdı; bazıları Fransızca birkaç söz haykırıp rehberlik edebileceğini anlatmaya çalışıyordu. Portakallarla, incirlerle, vaat edilmiş toprakların iri üzümleriyle yüklü tekneleri görmek zevk veriyordu insana; biraz ilerde, keskin bir baharat, salamura ve kızartma kokusu dükkanların pek uzak olmadığını işaret ediyordu. Gerçekten de, bahriye ve gümrük binalarının arasından geçince, iki yanında tezgahların bulunduğu ve Fransız hanının tam kapısına ulaşan bir sokağa çıkılıyordu. Kendi topraklarımızdaydık işte. Sayda'nın en önemli binası olan bu hanın üstünde ülkemizin üç renkli bayrağı dalgalanıyordu. Ortasında bir havuz bulunan ve akasyaların gölgelediği dört köşe büyük avlu, alt tarafta dükkanların, üst taraftaysa tüccarların kaldığı odaların yer aldığı iki sıra revakla çevriliydi. Binanın sol köşesinde yer alan konsolosluğu gösterdiler bana; ben yukarı doğru çıkarken, Marsilyalı, papazla birlikte, dip tarafta bulunan Fransiskan manastırına yönelmişti. Bu Fransız hanı kent gibi bir şey; bütün Suriye'de de ondan daha önemli bir yerimiz yok. Ne yazık ki, yaptığımız ticaret, kontuarımız yanında zayıf kalır.

Ben, konsolos vekilimiz Mösyö Conti ile tatlı tatlı sohbet ederken, Marsilyalı Fransiskanlerden yakınp, Voltaire'vari sıfatlarla donatarak heyecan içinde apansız yanımıza geldi. Fransiskanler papazla karısını manastırlarına kabul etmemişlerdi.

"Kendilerine yazılmış bir tavsiye mektubu olmayan kimseyi, manastırda yatırmazlar," dedi M. Conti.

29) Bunları yazarken Nerval'in aklında Raffaello'nun freskosu mu yoksa Annibal Carracci'nin resmi mi var acaba? 1834 yılında Roma'da olduğu için her ikisini de görmüş olabilirdi.

"Vay canına! Amma kolay iş!" dedi Marsilyalı, "bu keşişlerin hepsini de tanırım, hep böyledirler zaten! Parasız pulsuz birini gördüklerinde hep aynı şeyi söylerler, ama hali vakti yerinde olanlar, her manastırda, günlük sekiz kuruş (iki frank) verirler, vergi de değil, fiyatı bu; bunu verince de, her yerde iyi karşılanacaklarını bilirler."

"Yoksul hacıların da tavsiye edildiği oluyor," dedi M. Conti, "keşişler de para almadan kabul ediyor onları."

"Elbette ki, ama üç gün sonra da kapıya koyuyorlar," dedi Marsilyalı. "Bu zavallılardan kaç tane kabul ediyorlar ki bir yılda? Fransa'da Doğu'ya gitmek isteyen, ancak seyahat edebilecek kadar parası olanlara pasaport verildiğini biliyorsunuz siz de."

"Evet, çok doğru," dedim M. Conti'ye, "bu da bütün Fransızlara uygulanan eşitlik kuralları çerçevesinde yer alıyor... elbette ki ceplerinde para olması gerekiyor önce."

"Herhalde sizin de bildiğiniz gibi," diye cevap verdi M. Conti, "Babıali ile yapılan kapitülasyon anlaşmaları gereği, konso-lolar Avrupa'ya dönebilecek kadar parası olmayan kendi vatandaşlarını *ülkelerine geri göndermek* zorundadırlar. Bu da devlet için ağır bir yük."

"Dolayısıyla, artık kimsenin içinden gelip de haclı seferine kalkışması, hacca gitmesi de mümkün değil, bir de bizim devlet dinimiz var!" dedim.

"Bütün bunlar olup biterken, bu zavallılar da kalacak bir yer bulamıyor," diye bağırdı Marsilyalı.

"Onları memnuniyetle tavsiye edeceğim," dedi M. Conti, "ama her halükarda bir Katolik manastırının kalkıp bir Yunan papazıyla karısını kabul edemeyeceğini de takdir edersiniz. Burada gidebilecekleri bir Yunan manastırı var."

"İşler daha da kötüleşti," dedi Marsilyalı. "Bu zavallılar Râfizi Yunanlılardan; zaten bütün dinlerde inançlar birbirine ne

kadar yaklaşırsa, inananlar da birbirlerinden o kadar nefret etmeye başlıyor; gel de çık işin içinden... Şimdi gidip bir *Tür*'ün kapısını çalacağım, en azından şu iyi yanları var ki, kapılarına kim gelirse gelsin misafir ederler."

M. Conti Marsilyalı'yı boşu boşuna yatıştırmaya çalıştı; ama bizimki papaza, karısına ve sahiplerinin tedirginliğine katılarak yalvar yakar gaklayan kargaya başlarını sokacakları bir yer bulma sorumluluğunu istekle yüklenmişti.

Konsolosumuz hem mükemmel bir insan hem de bilgin bir şarkiyatçıydı; bir Dürzi tarafından kendisine verilen elyazmalarından çevrilmiş iki eser gösterdi bana. Anlaşıldığı kadarıyla, Dürzilerin öğretisi eskisi kadar gizli değildi artık. Bu konuyla ilgilendiğimi anlayınca, akşam yemeği boyunca uzun uzun sohbet etti benimle. Daha sonra, Suriye kıyısının en güzel bahçelerinden geçerek ulaşılan harabeleri görmeye gittik. Kuzeydeki harabeler ufalanıp toz haline gelmiş: sadece bir duvarın temelleri Fenikeliler zamanına ait gibi görünüyor; gerisi Ortaçağ'dan: Aziz Louis'nin kenti yeni baştan inşa ettiği ve eskiden Ptolemaios'lar tarafından yapılmış dörtköşe bir şatoyu onarttığı biliniyor. Sayda'nın geçmişe neler borçlu olduğuna Elie sarnıcı, Zabolon mezarı, içinde direk ve resim kalıntıları bulunan, ölülerin gömüldüğü birkaç mağara şahit yalnız.

Geri dönerken, M. Conti deniz kıyısında bir ev gösterdi bize; Suriye seferi sırasında Bonaparte bu evde oturmuş. Savaş simgeleriyle süslü duvar kağıtları onun için duvarlara kaplanmış; üzerlerinde Çin vazoları bulunan iki kitaplıkta, kahramanın sürekli başvurduğu kitap ve planlar yer alıyordu. Bonaparte'ın Lübnan emirleriyle ilişki kurmak için Sayda'ya kadar ilerlediği biliniyor. Yaptığı gizli bir anlaşmayla, Akka üzerine yürüyen Şam paşasının ordusunu durduracak altı bin Maruniyi ve altı bin Dürziyi parayla kendi yanına çekmişti. Ne yazık ki, devrim

düşüncesine düşman olan Avrupa hükümdarlarının ve bazı manastırların entrikaları halkların atılımını engellemiştir; hep politik davranan Lübnan prensleri de, resmi yardımlarını, Akka kuşatmasının sonucuna bağlıyorlardı. Ama, Türklerden nefret eden binlerce yerli savaşçı Fransız ordusuna katılmıştı bile; ne var ki, çok asker olması önemli değildi bu koşullarda. Kuşatmada kullanmak üzere beklenen araç gereç İngiliz filosu tarafından ele geçirilmişti; sonuçta, İngilizler kendi mühendis ve topçularını Akka'ya indirdiler. Bilindiği gibi, savunma Napoléon'un eski bir okul arkadaşı olan Phelippeaux adında bir Fransız tarafından³⁰ yönetilmişti.

Dünyanın alinyazısı, bir okul çocuğunun kaynağı çok eskilere uzanan hıncı tarafından belirlenmişti belki de.

III. AKKA'DA BİR ÖĞLE YEMEĞİ

Gemimiz yelkenlerini açmıştı; Akka'ya yaklaştıkça Lübnan dağları alçalıp geriliyordu; kıyı kumlarla kaplanıyor, yeşillik ortadan kalkıyordu. Ama çok geçmeden birkaç yolcu almak için durduğumuz kadim Tyr, yani *Sur* limanını görmekte gecikmedik. Bu kent Sayda'dan da daha önemsiz. Kıyıda inşa edilmiş ve Büyük İskender'in kuşattığı dönemde Tyr'in kurulu bulunduğu küçük ada ise sadece bahçeler ve otlaklarla kaplı şimdi. Bu fatihin inşa ettirdiği iskele tamamıyla kumlarla kaplı, insan elinden çıktığına dair hiçbir iz görülüyor; çeyrek fersahlık bir berzah sadece. Ama Antikçağ'ın bu kıyılarda kırmızı ve gri sütun yıkıntılarıyla kendisini göstermesine karşılık, Hristiyanlık dönemi çok daha önemli kalıntılar bırakmış. Suriye zevkine uygun olarak inşa edilmiş, birbirlerinden duvar ayaklarıyla ayrılmış yarım

30) Cezzar Ahmet Paşa'nın emrinde çalışan bu Fransız, Bonaparte'ın Akka'ya saldırmasından önce ölmüştür.

daire biçimli üç sahınla bölünmüş eski katedralin temelleri hâlâ görünüyor; Tyr yakınında Kasamy'de suda boğulan Frédéric Barberousse'un mezarı da burada. Süleyman peygamber tarafından açıldığı ileri sürülen, gerçek birer *artezyen kuyusu* olan ve İncil'de övgüyle anılan ünlü Res-el-Ayn akarsu kuyuları kentin bir fersah uzağında hâlâ görülebiliyor; bu kaynakların suyunu Tyr'e getiren kemerlerden birkaçı hâlâ yer yer bölüyor gökyüzünü. İşte Tyr'in bütün bütün koruyabildiği de bu; oysa şeffaf kaseleri, lal rengi kumaşları, değerli ahşapları bütün dünyaya ün salmıştı. Kentin zenginliğini sağlayan bu ihracatın yerini, Metualiler³¹ tarafından yetiştirilen, kentte çok sayıda bulunan Yunanlılar tarafından satılan küçük çaplı bir tahıl ticareti almış.

Akka limanına girdiğimizde gece bastırıyordu. Gemiden inmek için geç bir saatti, ama yıldızların duru aydınlığında, toprak ile suyun karşıtlığı sayesinde, Akka ile Hayfa arasında zarif bir eğri çizen körfezin bütün ayrıntıları seçilebiliyordu. Birkaç fersah ilerde, ufukta, sol tarafa doğru alçalan Anti-Lübnan dağlarının dorukları, sağ taraftaysa, Celile'ye doğru uzanan Karmel Dağları'nın kat kat yükselen dik sırtları görünüyordu. Uykuya dalmış kent, surlarının burçlarıyla, dörtköşe kuleleri ve uzaktan bakıldığında bir tek minaresi görülen camisinin kurşun kaplamalı kubeleriyle kendini belli ediyordu. Bu Müslümanlık belirtisi bir kenara bırakılsa, Haçlıların savundukları son noktada, Tapınak şövalyelerinin feodal kentinde olduğumuzu hayal edebiliriz.

Ama gün aydınlandığında, şu son yıllara gelinceye kadar gerçekleştirilen kuşatmalar ve bombalamalar sonunda oluşan biçimsiz yıkıntı yığını ortaya çıkınca, bu hayal de uçup gitti. Gün doğarken, Marsilyalı, sadece sekiz fersah uzaktaki Nasıra köyü üzerinde yükselen sabah yıldızını göstermek için uyandırdı beni. Böyle bir hatıra karşısında heyecanlanmamak mümkün değil.

31) Güney Lübnan'da yaşayan Şiilere verilen ad. (çn.)

Marsilyalı'ya oraya kadar kısa bir yolculuk yapmayı önerdim.

"Ne yazık ki Bakire Meryem'in evi yok artık orada," dedi; "ama meleklerin onu bir gecede Venedik yakınlarındaki Lorette'e götürdüğünü biliyorsunuz. Orada, evin yerini gösteriyorlar sadece. Hiçbir şey olmadığını görmek için değmez oraya gitmeye!"

Zaten ben de tam o sıralarda paşayı ziyaret etmeyi düşünüyordum. Marsilyalı, Türk âdetlerini bildiği için, paşanın karşısına nasıl çıkmak gerektiği konusunda bana tavsiyede bulunabilirdi. Paris'te paşayla nasıl tanıştığımı anlattım ona.

"Beni tanır mı, dersiniz?" diye sordum.

"Elbette ki tanır," diye cevap verdi, "ama yeniden Avrupalı kıyafetinize bürünmeniz gerekir, yoksa paşanın huzuruna kabul edilme sıranızı beklemeniz gerekir, belki de paşayı bugün göremezsiniz."

Marsilyalı'nın bu tavsiyesine uydum, ama saçlarım Doğulu-larınki gibi kesilmiş olduğu için başlığımı çıkarmadım.

"Sizin paşayı iyi tanırım," diyordu Marsilyalı, ben üstümü değiştirirken. "Konstantinopolis'te ona *gözlük*, yani gözlük takan adam derler."

"Çok doğru," dedim; "tanıştığım da gözlüklüydü."

"İşte böyle! *Tür*lerde hep böyle olur zaten: bu lakap onun adı olup çıktı, ailesine miras kaldı. Oğluna da, soyundan gelen herkese de *Gözlükoğlu* denecek. Özel isimlerin çoğunun kökeni buna benzer... Bu da kendi meziyetleriyle yükselmiş bir adamın çocuklarının, çoklukla alay yollu verilmiş bir lakabı miras gibi kabul ettiklerini gösterir genellikle; çünkü bu lakap kişinin ya gülünç bir yanını ya bedensel bir özrünü ya da yükselmeden önceki mesleğini belirtir.

"Ama bu da Müslümanlığın eşitlik ilkelerinden biri," dedim. "Alçakgönüllü olmakla övünüyor bu insanlar. Hristiyanlığın ilkelerinden biri de değil mi bu?"

"Baksanıza," dedi Marsilyalı, "paşa dostunuz olduğuna göre, benim için bir şey yapmanız gerek. Kendisine bütün İtalyan operalarını çalabilecek sarkaçlı bir saat satabileceğimi söyleyin. Saatin üstünde kanat çırpıp şakıyan kuşlar da var. Küçük bir harika... *Türler* bunu çok sever!"

Çok geçmeden karaya indik, ama ben, paşanın huzuruna çıkmak için uygun saati beklerken, dar ve tozlu sokaklarda dolaşmaktan sıkıldım. Sivri tonozlu çarşıdan ve kısa bir süre önce onarılmış Cezzar Ahmed Paşa Camisi'nden başka, görülecek çok az şey kalmış kentte; Haçlılar zamanının kilise ve manastırlarının planlarını çizmek için mimarlığa yatkın olması gerekir insanın. Temel kalıntılarından nerelerde bulundukları anlaşılıyor bunların; Kudüs Saint-Jean şövalyeleri sarayının kalıntısı olarak, liman boyunca uzanan bir revak ayakta kalmış sadece.

Paşa kent dışında, ovayı boydan boya kateden bir su kemezinin bitiminde, Abdullah bahçelerinin yakınında bulunan yazlık bir köşkte oturuyordu. Avluda ziyaretçilerin atlarını ve kölelerini görünce, Marsilyalı'nın kıyafetimi değiştirmekte ne kadar haklı olduğunu anladım. Levantenler gibi giyinmiş olsam, önemsiz biri gibi görünecektim kuşkusuz; ama şimdi siyah kıyafetimle bütün bakışları üstüme çekiyordum.

Merdivenin aşağı tarafında, sıra sütunların altında içeri girenlerin çıkarıp bıraktığı bir yığın pabuç vardı. Beni karşılayan *serdarbaşı*³² botlarımı çıkarttırmak istedi, ama reddettim, bu da benim çok önemli biri olduğum düşüncesine yol açtı. Öyle ki, bekleme odasında çok az kaldım. Zaten, getirmeyi üstlendiğim mektup da paşaya iletilmişti; o da sıram olmadığı halde içeri alınmamı emretti.

Burada çok daha tumturaklı biçimde kabul edildim. Avrupai

32) J. Richer'e göre bu sözcük *serdarbaşı*, yani sınırı bekleyen birliklerin komutanı anlamına geliyor. Belki de *sekanbaşı*, yani muhafızların başı demek daha doğru olur.

biçimde karşılanacağımı bekliyordum; ama paşa, odanın bir bölümünü dolanan sedirde yanına oturtmakla yetindi. Paris'te Fransızca konuştuğunu duyduğum halde, burada sadece İtalyanca konuşur gibi yaptı. Nezaket gereği “*Keyifler nasıl?*” diye sordu; bu, “İyi misin?” anlamına geliyordu. Çubuk ve kahve ikram etti. Sıradan konulardan konuştuk. Biraz sonra paşa yeniden “*Keyifler nasıl?*” diye sordu ve bir fincan kahve daha getirtti bana. Bütün sabah, Akka sokaklarında dolaşıp durmuş, ovayı boylu boyunca kat etmiş ama gene de tek bir *trattoria* (küçük lokanta) bile bulamamıştım. Marsilyalı'nın ikram ettiği Arles sucuğu ile bir parça ekmeği de Müslümanların misafirperverliğine güvenerek reddetmiştim; büyüklerin dostluğuna güvenirsen böyle olur işte! Konuşmamız uzuyor, ama paşa şekersiz kahve ve tütün dumanından başka bir şey ikram etmiyordu bana. “*Keyifler nasıl?*” diye tekrarladı üçüncü defa. İzin istemek üzere ayağa kalktım. Tam o sırada, başımın üstündeki bir sarkaçlı saat on ikiyi çaldı ve bir ezgiye başladı; nerdeyse aynı anda bir ikincisi çaldı ve başka bir ezgi tutturdurdu; üçüncü ve dördüncü saatler de sıraya girip ezgilerini duyurdular; bu hengameyi varın siz düşünün artık! Türklerin tuhaflıklarına alışkın olduğum halde, aynı yerde bu kadar çok saatin bir araya getirilmesini bir türlü anlamıyordum. Paşa yaratılan bu ahenge hayran olmuştu; bir Avrupaiya ilerleme denilen şeyi ne kadar sevdiğini göstermekten de kuşkusuz gurur duyuyor olmalıydı. Marsilyalı'nın bana yüklediği görevi düşünüyordum. Odanın duvarlarına tam dört tane saat, birbiriyle bakışumlu olarak yerleştirilmiş olduğu için, söz konusu alış-veriş mümkün gelmiyordu bana. Beşinci saat nereye konulabilirdi ki? Onun için, hiç açmadım bu konuyu.

Beyrut'ta hapse düşmüş Dürzi şeyhin durumundan da söz etmenin sırası değildi. Bu nazik konuyu, paşanın beni belki de daha sıcak karşılayacağı başka bir ziyarette açmayı düşündüm.

Kentte yapacak işlerim olduğunu bahane edip paşanın huzurundan ayrıldım. Avluya çıktığımda, bir görevli gelip, paşanın, gitmek istediğim her yerde iki *kavasin* yanımda bulunmasını emrettiğini söyledi. İlgili uşaklara dolgun bir *bahşişle* halledilen bu ihtimama pek önem vermedim.

Kente girdiğimizde, bunlardan birine nerede yemek yenebileceğini sordum. Bu saatte böyle bir yer bulunamayacağını söyleyerek hayretle baktılar birbirlerine. Israr edince, tavuk ve pirinç almak için bir *colonnate* (İspanyol kuruşu) istediler benden... Peki, nerede pişirmeyi düşünüyorlardı acaba bunları? Bir karakolda pişireceklermiş. Bu hem çok pahalı hem de çok karışık bir iş gibi geldi bana. Sonunda beni Fransız konsolosluğuna götürmek geldi akıllarına; ama orada da, görevlimizin körfezin öteki yakasında, Karmel Dağı'nın arka tarafında oturduğunu öğrendim. Lübnan'daki kentlerde olduğu gibi Akka'da da, Avrupalılar, dağlarda, kavurucu sıcakların ve ovanın yakıcı rüzgarlarının etkisinin hissedilmediği yüksek yerlerde oturuyorlar. Denizden bu kadar yüksek bir yere gidip de, yemek isteme cesaretini bulamadım kendimde. Manastıra da gidemezdim, tavsiye mektubu olmadan kabul edilmeyeceğimi biliyordum. Dolayısıyla, muhtemelen çarşıda olacak Marsilyalı'yı bulmaktan başka çarem yoktu.

Gerçekten de, Marsilyalı Yunanlı bir tüccara, Türklerin yassı saatlere tercih ettikleri, babalarımızdan kalma soğan biçimindeki eski saatleri satmaya uğraşıyordu. En büyükleri en fazla para edenlerdi; hele Nuremberg *yumurtaları* paha biçilmez parçalar. Bizim eski Avrupa tüfekleri de Doğu'da çok revaçta; çünkü sadece çakmaklı tüfeklere talep var. "İşte, ben de bu ticareti yapıyorum," dedi Marsilyalı, "bütün bu eski püskü şeyleri Fransa'da ucuza satın alıyor, sonra da burada olabildiğince yüksek fiyata satıyorum. İnce el işçiliğiyle yapılmış eski takılar, eski

kaşmirler de çok iyi satılıyor. Bütün hepsi Doğu'dan geldi bunların, şimdi de Doğu'ya geri dönüyor. Fransa'da güzel şeylerin değeri bilinmiyor; moda ya bağlı her şey. Bakın, en iyi iş, seyahatların değişik zamanlarda Fransa'ya getirdikleri Türk yapımı silahları, çubukları, değersiz eski kitapları, bütün ilginç Doğu eşyalarını satın almak, daha sonra da gelip bu ülkelerde satmak, en iyi iştir. Avrupalıların bu kumaşları, giysileri, silahları burada satın aldıklarını görünce kendi kendime şöyle diyorum: "Zavallı salak! Paris'teki bir eskicide bunu daha ucuza alabilirdin!"

"Sevgili dostum, asıl mesele bu değil ki!" dedim. "Şu Arles suçuğundan bir parça daha var mı?"

"Ha, anladım, var sanırım, çok dayanıklıdır bu sucuk. Anladığım kadarıyla yemek yememişsiniz, çok iyi. Bir *kahveciye* gidelim şimdi, biraz ekmek de aldırırız size."

İşin tatsız yanı, bütün bu kentte, galetaya ya da karnavallarda yapılan gözlemeye benzer, saç üstünde pişirilmiş mayasız ekmekten başka bir şey bulunmaması. Mideye oturan bu yiyeceğe, ancak çok az miktarda, o da eksikimi başka yiyeceklerle gidermek koşuluyla katlanıyorum. Sucukla birlikte bunu yemekse daha da güçtü; dolayısıyla, yemeğim bir şeye benzemedi.

Sucuktan kavaslara da ikram ettik, ama dinsel kaygılar nedeniyle almak istemediler. "Zavallılar!" dedi Marsilyalı, "bu sucuğun domuz etinden yapılmış olduğunu sanıyorlar!... Arles suçuğunun katır etinden yapıldığını bilmiyorlar..."

IV. BİR MARSİLYALININ MACERALARI

Öğleden sonra şekerleme yapma vakti geleli epey olmuştu; herkes uyuyordu, bizim de uyuyacağımızı sanan iki kavas, kahvehanedeki sıraların üstüne uzanmıştı. Ben de cansıkıcı maiyetimi orada bırakıp kent dışına çıkarak, gölge bir yerde *keyfimi*

çatmak istiyordum; ama, Marsilyalı bunun uygun olmayacağını, çünkü bulunduğumuz çarşının kalın duvarları arasında, dışarıdakinden daha çok gölgelik ve serinlik olduğunu söyledi. Bunun üzerine, zaman geçirmek için çene çalmaya başladık. Ne durumda olduğumu, tasarılarımı anlattım ona; Suriye'ye yerleşmek istediğimden, buradan bir kadınla evlenmek niyetinde olduğumu, din değiştirmeden Müslüman bir kadın seçemediğim için, her açıdan bana uygun düşen Dürzi bir genç kızla ilgilenmek zorunda kaldığımı aktardım Marsilyalı'ya. İnsanın kral Midas'ın berberi gibi, sırlarını herhangi bir yere açma ihtiyacı duyduğu anlar vardır. Hercai biri olan Marsilyalı'ya bu kadar güvenmek gerekmiyordu belki de, ama iyi biriydi ve içinde bulunduğum durumla ilgilenmesi de bunu açıkça gösteriyordu.

"Paşayı Paris seyahati günlerinden tanıdığım için, itiraf edeyim ki, beni bu kadar resmi biçimde kabul etmeyeceğini ummuştum," dedim. "Hattâ size söz ettiğim Dürzi kızın babası olan şeyhe yardım edebileceğim için de umutluydum... Şimdiyse ne beklemem gerektiğini bilmiyorum."

"Şaka mı ediyorsunuz, dağlı bir küçük kız için bu kadar zahmete mi gireceksiniz?" dedi Marsilyalı. "Siz bu Dürzileri ne sanıyorsunuz ki? Anladın bir Dürzi şeyhi! Bir Avrupalı, nazik bir Fransız yanında nedir ki bu adam? Geçenlerde İngiliz konsolosu M. Parker'ın oğlu, bu kadınlardan biriyle, Trablusşamlı bir *Ansari*³³ ile evlendi; ailesinden kimse onunla görüşmek istemiyor artık! O da bir şeyh kızıydı."

"Evet, ama Anşariler Dürzi değil ki!"

"Bakın, bütün bunlar genç bir erkeğin heveskarlığı sadece. Trablusşam'da uzun süre kaldım; dağda bir ipek imalathanesi kurmuş olan bir memleketlimle iş yapıyordum; bu adam oradakileri çok iyi biliyordu; bunlar erkeklerin, kadınların çok tuhaf

33) Nusayriler.

bir yaşam sürdüğü halklar.”

Gülmeye başladım, çünkü Dürzilerle ortak bir kökenden başka ortak bir yanı bulunmayan mezheplerin söz konusu olduğunu biliyordum; bu konuda bildiklerini bana anlatmasını rica ettim Marsilyalı’ya.

“Bunlar çok *tuhaf* adamlar...” dedi kulağıma, Güney Fransalı-lara özgü bir deyişle; bu deyişle, çok gülünç bir şeyden söz ettiğini anlatmak istiyordu.

“Olabilir,” dedim, “ama sözünü ettiğim genç kız, Dürzilerin yozlaşmış ilkel tapınışlarından bazılarını hâlâ uygulayan o tür mezheplerden birine bağlı değil. Alim ya da akkale denen biri o.”

“Tamam, şimdi oldu; benim gördüğüm insanlar rahibelerine *akkal* derler; aynı sözcük bu, ama yerel telaffuzla biraz farklılaşmış. Peki, ya bu rahibelerin ne işe yaradığını biliyor musunuz? *Kadra’yı* (Bakire Meryem) temsil etmesi için kutsal masanın üstüne çıkartırlar onları. Elbette ki, en sade kılık kıyafet içindedirler, üstlerinde ne entari vardır ne de başka bir şey ve rahip, analık imgesine tapınmak gerektiğini söyleyerek dualar okur. Ayin yapar gibidir; tek fark, mihrapta, önce rahibin içtiği, sonra da bütün orada bulunanların elden ele geçirdiği, içi şarap dolu büyük bir kase vardır.”

“Başka inançtan insanların uydurduğu bu yalanlara inanmıyorsunuz değil mi?” diye sordum.

“İnanıyorum, elbette. Gözlerimle gördüğüm için inanıyorum. Kadmus’ta, İsa’nın Doğumunun kutlandığı bayram günü, bütün erkeklerin, yolda rastladıkları kadınların önünde eğildiklerini ve dizlerini öptüklerini gördüm.”

“Ne olacak ki! Bütün bunlar Hristiyan düşünceleriyle karışmış kadim Astarte tapınışının kalıntılarından başka bir şey değil.”

“Peki, ya 6 Ocak yortusunu nasıl kutladıklarına ne dersiniz?”

“Krallar Bayramı’nı mı?”

"Evet... Ama onlar için, bu bayram aynı zamanda yılın başlangıcıdır da. O gün erkek ve kadın *akkalar* (dinin sırlarına erenler) *halue* dedikleri tapınaklarında bir araya gelirler: ayının bir yerinde bütün ışıklar söndürülür, artık siz düşünün gerisini."

"Bunların bir tekine bile inanmıyorum; ilk Hıristiyanların birlikte yedikleri yemekler için de böyle şeyler söylenmiştir. Hem sonra, bu tapınaklara bir tek ermişler girebildiğine göre, söz konusu ayinleri hangi Avrupalı görmüş olabilir ki?"

"Kim mi görmüş? Bu akkallardan biriyle iş yapan ve Trablusşam'da tanıştığım, ipek imalathanesi sahibi bir memleketlim görmüş. Bu akkalın arkadaşına borcu vardı. Arkadaşım da ona şöyle demişti: "Beni sizin toplantılardan birine götürürsen borcunu silerim." Öteki işi yokuşa sürüp durdu, kim olduklarını anlarlarsa ikisini de hançerleyip öldüreceklerini söyledi. Kafasına bir şey koymuşsa Marsilyalı'ya her şey vız gelir. Sonuçta, bayram günü için sözleştiler; akkal arkadaşına önceden anlatmıştı ne gibi soytarlıklar yapması gerektiğini; kılık kıyafeti yüzünden ve de yöre dilini iyi bildiğinden kendisini pek öyle büyük bir tehlikeye atıyordu. Böylece şu *halueler*den birinin önüne gelmişler; sırtını kayalara dayamış, üstü küçük kubbeli, dörtköşe bir tapınaktı bu, türbeye benziyordu. Dağda görmüş olmalısınız bunlardan."

"Evet, gördüm."

"Sonra, *Sockra* dedikleri yıldızın doğmasını beklemişler, bu yıldıza taparlar; bizim Zühre dediğimiz yıldızdır bu."

"Astarte inancının başka bir kalıntısı olmalı bu da."

"Acele etmeyin. Sonra, kayan yıldızları saymaya koyulmuşlar. Bunlar belli bir sayıya ulaşınca, kehanetler çıkarmışlar, bunların hayırlı olduğunu görünce de, hepsi tapınağa girmiş ve ayin başlamış. Dualar edilirken kadınlar teker teker içeri giriyormuş; sıra kurbana gelince ışıklar söndürülmüş."

"Peki, Marsilyalı ne olmuş?"

"Ne yapması gerektiği söylenmiş ona, seçme hakkı yokmuş elbette ki; kapalı gözle evlenmek gibi bir şey bu..."

"Tamam! Bu da onların evlenme tarzı işte. İşin içinde kutsama olduğu için, olayın korkunç yanı da hafifliyor bence; çirkin kadınların çok işine gelen bir âdet bu."

"Ne dediğimi anlamıyorsunuz! Onlar zaten evli ve her erkeğin karısını getirmesi gerekiyor bu ayine. *Mekkadam* dedikleri büyük şeyhin bile uyması gerekiyor bu eşitlikçi uygulamaya."

"Arkadaşınızın başına geleceklerden endişelenmeye başladım."

"Arkadaşım kendine düşen paydan çok memnun olmuş. Şöyle demiş kendi kendine: kısa bir an bile sürse kimi sevdiğini bilememesi çok yazık insanın! Ne kadar saçma bu adamların düşünceleri..."

"Bu adamlar babalarının kim olduğunu kesin biçimde bilmek istemiyorlar kuşkusuz; eşitlik ilkesini biraz fazla ileri götürmek oluyor bu. Doğru, komünizm konusunda bizden çok daha ileride."

"Arkadaşımın aklına dâhice bir düşünce gelmiş," diye sürdürdü sözlerini Marsilyalı, "birlikte olduğu kadının entarisinden bir parça kesmiş ve şöyle demiş kendine: yarın sabah, gün ışıdığı anda, hangi kadınla birlikte olduğumu anlarım."

"Vay! Vay!"

"Mösyö," diye devam etti Marsilyalı, "gün ışıdığı anda, rahipler iyi yürekli Tanrı'nın ya da kimbilir belki de şeytanın, kurulan bütün bu evliliklerden doğacakları kutsaması dileğinde bulunup dua etmelerinden sonra, herkes hiç konuşmadan dışarı çıkmış. Bu arada benim arkadaşım da, yeniden peçelere bürünmüş kadınları kollamaya başlamış. Çok geçmeden entarisinden bir parça eksik olan kadını görmüş. Hiçbir şey olmamış gibi evine kadar peşinden gitmiş; biraz sonra da, yoldan geçen biriymiş

gibi, kapıyı çalıp su istemiş; dağlarda biri su istediğinde hemen verirler; arkadaşım, bir anda çocuklar ve torunlar arasında bulmuş kendini... İhtiyar bir kadınmış bu!"

"Niye her şeyi böyle kurcular ki insanlar? Kapıldığımız hayali sürdürmek daha iyi değil mi? Antik çağın esrarı çok daha zarif bir efsaneye, Psyche'nin efsanesine yer verir."

"Size masal mı anlattığımı sanıyorsunuz; Trablusşam'daki herkes biliyor bu hikayeyi. Peki, ya şimdi ne düşünüyorsunuz bakalım bu rahipler ve yaptıkları ayinler konusunda?"

"Hayalgücünüz çok fazla çalışıyor," dedim Marsilyalı'ya; "sözünü ettiğiniz âdet, bütün öteki mezheplerin reddettiği bir mezhepte ortaya çıkmış olabilir ancak. Buna benzer örfleri Ansari ve Dürzilere atfetmek, Anabaptistlere ya da Vaudois'lara* atfedilen bazı benzer çılgınlıkları Hristiyanlık çerçevesi içinde ele almak kadar haksız bir davranış olacaktır."

Tartışmamız bu minvalde sürüp gitti. Lübnan'da yaşayanlara duyduğum yakınlık dolayısıyla, arkadaşımın yanlışı canımı sıkıyordu ve düştüğü yanlıştan onu çekip çıkarmak için hiçbir fırsatı kaçırmıyordum; bir yandan da, yaptığı gözlemlerin sunduğu değerli bilgileri de kaydediyordum.

Seyyahların pekçoğu, bazı halkların gerek hayatında gerekse âdetlerindeki tuhaflıkların ayrıntısını görürler bir tek. Gördüklerinin genelde ne anlam taşıdığını kavrayamazlar; derinlemesine incelemeye girişmedikçe kavranılamaz zaten bu. Lübnan'daki bu kadar çok sayıdaki halkın tarihi ve dinsel öğretileri

* Bilindiği gibi buna benzer uygulamalar kısa bir süre önce Fransa'da Béguin tarikatına da³⁴ yakıştırılmıştı; anlaşıldığı kadarıyla din alanındaki çılgınlığı Doğulu bağnazlar kadar ileri götüren yok.

34) Bu işrakiler (çn., aydınlanmışlar) tarikatının başında bir mason vardı ve onun Elia (çn., İlyas) peygamberin yeniden bedenlenmesi olduğuna inanılırdı. Béguinler kabul edilemeyecek tapınış biçimlerine sahip olmakla suçlandılar ve 30 Ocak 1851 yılında mahkemeye çıkartıldılar. Nerval bu davayla ilgili olarak bir yazı kaleme aldı ve gerek Ansariler gerekse başka tarikatlere yöneltilen suçlamalara karşı çıktı.

konusunda önceden kesin bilgiler edindiğim için memnundum; ayrıca, bütün bu halklara saygı da duyuyordum. Onların arasına yerleşmek istediğim için de, bütün bu bilgilere son derece değer veriyordum; öte yandan, Avrupalıların önyargılarının çoğuna karşı koyabilmek için bu bilgilere ihtiyacım da vardı.

Biz Suriye’de, genelde, bizim gibi Katolik olan Marunilerle, düşünceleri bizim düşüncelerimize Müslümanlardan daha yakın olan Yunanlılar, Ermeniler ve Yahudilerle ilgileniriz daha çok; Kuzey uygarlığının ilkelerine bağlanabilecek ve Arapları yavaş yavaş bu uygarlığa doğru çekebilecek bir dizi ara inanç olduğunu aklımıza bile getirmiyoruz.

Şurası kesin ki, Suriye ticari ilişkiler kurabilmek için Avrupa’nın ayağını sağlam basabileceği biricik Doğu ülkesidir. Suriye’deki halkların en azından yarısı ya Hristiyanlardan ya da aydın Müslümanların el üstünde tuttuğu reform düşüncelerine yatkın ırklardan oluşuyor.

V. PAŞANIN YEMEĞİ

Günün oldukça ileri bir saatiydi; denizden esen meltemin getirdiği serinlik, kenttekilerin öğleüstü şekerlemesine son veriyordu. Kahvehaneden çıktık; yemek konusunda tedirgin olmayı başlamıştım, ama kavaslar, Arapçadan çok Türkçe olduğu için pek iyi anlayamadığım konuşmaları sırasında, Molière’in Levantenleri gibi³⁵, durmadan bana *ti sabir?* diye soruyorlardı.

En sonunda dayanamayıp, “Neyi bilmem gerekiyormuş acaba, sorar mısınız şunlara,” dedim Marsilyalı’ya.

“Paşanın yanına dönme zamanı geldiğini söylüyorlar.”

“Neden dönecekmişim ki?”

“Birlikte yemek yemek için.”

35) *Le Bourgeois gentilhomme*, IV.

"Hayret doğrusu," dedim, "artık aklımdan bile geçirmiyordum; paşa beni davet etmemişti ki!"

"Yanınıza kavasları kattığı an belliydi bu zaten."

"Ama bu ülkelerde yemek genelde öğlene doğru yenir."

"Türklerde böyle değildir; ana yemeğin zamanı, güneş batıktan ve namaz kılındıktan sonradır."

Marsilyalı'dan izin isteyip ayrıldım ve paşanın köşküne yöneldim. Güneşin kavurduğu vahşi otlarla kaplı ovayı geçerken, bir zamanlar bu kadar güçlü ve bu kadar görkemli olan, ama bugün, son elli yılda yaşadığı üç korkunç bombardımanın yıkıntılarının üst üste yığıldığı, dalgalara doğru ilerleyen bu biçimsiz kara parçasına dönmüş eski kentin temellerini hayranlıkla izliyordum.³⁶ İnsanın burada attığı her adımda ayağına toprağı kalbura çevirmiş güllerin ve bombaların kalıntıları takılıyordu.

Sabahleyin kabul edildiğim köşke girdiğimde, merdivenin dibinde yığın yığın pabuç görmedim bu defa; ziyaretçi kalabalığı da yoktu *mabahim'* de (giriş odası); sarkaçlı saatlerin bulunduğu odadan geçirdiler beni yalnız, bir sonraki odada, pencerenin kenarına oturmuş çubuğunu içen paşayla karşılaştım; teklifsizce ayağa kalktı, Fransızlar gibi el sıkıştı benimle. "Nasil gidiyor işler? Güzel kentimizde iyice dolaştınız mı?" Dedi Fransızca, "her şeyi gördünüz mü?" Beni sabahkinden o kadar farklı karşılamıştı ki, şaşkınlığımı tamamen saklayamadım.

"Sizi bu sabah *paşa* olarak kabul ettiğim için özür dilerim," dedi. "Kabul salonunda bulunan o adamcağızlar, bir *Frenk* olarak teşrifatı hiçe saymamı hoş görmezlerdi. Konstantinopolis'te herkes anlar böyle bir şeyi, ama burası *taşra*."

Bu son sözcüğün üstüne iyice bastıktan sonra, Lorraine bölgesinde Metz'de topçu hazırlık okulu öğrencisi olarak uzun za-

36) İngiliz, Avusturya ve Türk donanmalarına komuta eden (1840) Amiral Napier, İbrahim Paşa (1832) ve Bonaparte'ın (1799) emriyle açılan top ateşleri.

man kaldığını bana açıklamak lütfunda bulundu. Bu ayrıntı, kendisinin de arkadaşı olan bazı dostlarımdan söz etme olanağı verdiği için bütünüyle rahatlattı beni. Konuşmamız sırasında, güneşin battığını haber veren top sesi duyuldu kent tarafından. Avlulara dağılmış bulunan Arnavutlara namaz vaktinin geldiğini bildiren bir trampet ve fifre gürültüsü de koptu aynı anda. Paşa kısa bir süreliğine yanımdan ayrıldı, dinsel gereklerini yerine getirmiş olmalı; sonra geri döndü ve bana “Avrupalılar gibi yemek yiyeceğiz,” dedi.

Gerçekten de, buralarda genelde olduğu gibi, bir tabure ters çevrilip üstüne bir sini konmadı, çevresine yastıklar da yerleştirilmedi; bunun yerine, yüksek bir masa ile iskemleler getirildi. Paşanın benim için böyle bir şey yaptığını biliyordum, ama Doğu’yu yavaş yavaş istila eden bütün bu Avrupa âdetlerini sevmediğimi de söylemeliyim. Bana bayağı bir turistmişim gibi davrandığı için paşaya yakınmaktan da geri kalmadım.

“Ama siz de beni görmeye gelirken siyah bir elbise giyiyorsunuz,” dedi paşa.

Verdiği cevap yerindeydi, ama ben yine de haklı olduğumu hissediyordum. Ne yaparsanız yapın ve Türk’ün teveccühünü ne kadar kazanırsanız kazanın, bizim yaşama tarzımız ile onunki arasında hemen bir kaynaşma olacağına inanmamak gerekir. Bazen benimsediği Avrupa âdetleri, kendisini tam anlamıyla teslim etmeden bizi kabul ettiği tarafsız bir alan haline gelir; bizim dilimizi kullandığı gibi âdetlerimizi taklit etmeye de razı olurlar, ama bunu bir tek bizimle karşı karşıya olduklarında yaparlar. Yarı köylü ve yarı senyör şu balık karakteri gibidirler; Avrupa’ya *gentleman* yanı gösterirler, ama Asya için hep bir *Osmanlı* kalırlar.

Halkların önyargıları nedeniyle bu siyaset bir zorunluluk olur zaten.

Ama Akka paşasının çok nazik ve tatlı dilli, kusursuz biri ol-

duğunu, büyük güçlerin Türkiye'ye yaptıklarına çok üzüldüğünü de söylemeliyim. Bana, konsolosluğun can sıkıcı işleri başını ağrıttığı için, yüksek bir mevkii olan Tophane paşalığını bıraktığını, Konstantinopolis'i terk ettiğini anlattı. Bana şöyle dedi: "Yüz bin kişinin adaletten kaçtığı, her hırsızın, her katilin, her serserinin bir konsolosun himayesine girebildiği büyük bir kent düşünün. Yirmi ayrı kolluk kuvveti işi birbirinin üstüne atar ve de bütün olup bitenden de paşa sorumlu tutulur!... Kendi şeyhleri, emirleri, kadıları olan yedi ya da sekiz farklı halk arasında burada da pek mutlu değiliz. Vergilerini verdikleri sürece dağlarında rahat rahat yaşamalarına göz yumuyoruz. Ama son üç yıldır tek bir kuruş bile alamadık."

Beyrut'ta hapiste olan Dürzi şeyhinden söz etmenin henüz zamanı olmadığını anladığım için, konuşmamızı başka bir konuya yönelttim. Yemekten sonra paşanın eski âdetler uyarınca beni, ortaya rakkaseler çıkartarak keyiflendireceğini umuyordum, çünkü Fransız kibarlığını, beni karılarına takdim etmeye kadar vardıracağını biliyordum; ama Avrupa hayat tarzını sonuna kadar çekmek zorundaydım. Öyle ki, sabahın birine kadar karambol yaptığımız bir bilardo salonuna indik. Elimden geldince iyi oynamaya çalışıyordum; paşa da Metz okulundaki eğlenceli günlerini hatırlayıp kahkahalarla gülüyordu.

"Bir Fransız, hem de yenilmeyi kabul eden bir Fransız!" diye bağırıyordu.

"Evet, kabul ediyorum ki, Akka bizim silahlarımız için pek uygun bir yer değil," diye cevap veriyordum, "ama burada tek başınıza savaşıyorsunuz siz, oysa eski Akka paşasının elinde İngiliz topları vardı."

Sonunda ayrıldık. Beni, büyük bir şamdan içinde tam orta yere konulmuş bir mumla aydınlanan çok büyük bir odaya götürdüler. Yerel âdetler gereği idi bu. Köleler yere serilmiş yas-

tıklarla bir yatak yaptılar bana; üstüne de, örtülerin tek bir kenarına dikilmiş çarşaflar serdiler; kenarları bizim melon şapkalarına benzeyen, sarı ipek kumaştan yapılmış, içi pamukla doldurulmuş büyük bir gece takkesi de verdiler.

VI. YAZIŞMA (PARÇALAR)

Seyahatimle ilgili olayları, yani gerçeğin titizlikle dile getirilişinden başka bir değeri olmayan yerel izlenimlerin gün be gün, saat be saat kayda geçirilişini burada kesiyorum. Öyle anlar vardır ki, zamanın yasalarına rağmen hayatın çarpıntıları, zembereği bozulmuş çılgın bir saat gibi, artar; ama öyle anlar da vardır ki, her şey farkına varılmaz ya da kaydetmeye değmez duyumlar olarak sürüyüp gider. Bana sadece kurak bir topografya sunan yerlerden, fizyonomileri ancak uzun süre sonra kavranabilen, ağırbaşlı tavırları, tekdüze hayatları, kentlerin gürültülü ve karşıtlıklarla dolu halklarına oranla betimlemeye çok daha az yatkın olan insanlar arasında yaptığım gezilerden mi söz edeceğim sana?³⁷ Bir zamandır, büyüyle yeniden canlandırılmış çok eski bir yüzyılda yaşıyormuşum gibi geliyor bana; feodal çağ, kurumlarını koruyup sürdüren kule taşı gibi hareket-siz kurumlarıyla sarıyor beni.

Dağlardan sonra, öğle güneşinin sis çemberlerini belirginleştirdiği kara uçurumlar, yıkıntılar kadar ünlü olan ve tapınakların sütunları ile ilahların kırılmış putlarını sürükleyen ırmaklar, çağlayanlar; etekleri çölün yakıcı sıcaklarıyla kavrulan yerlere kadar uzanan dağları taçlandıran ezeli karlar; denizin, mavi dalgalarıyla yarıya kadar kapladığı vadilerin uzak ufukları; güzel kokulu sedir ve tarçın ağacı ormanları; keşiş kulübelerinin çanı-

37) Nerval, *Yolculuk*'unun başında olduğu gibi burada da, arkadaşı Théophile Dondey'yle (takma adı: Timothée O'Neddy ya da O'Neill) konuşur.

nın yankılandığı yüce kayalıklar; ince uzun testilerini başlarında taşıyan genç kızların akşamları üşüştüğü, İncil'deki perinin övgüler düzdüğü çeşmeler; evet, siz hepiniz, Avrupalı için kutsal-sınız, baba yurdusunuz ve vatansınız hâlâ! Arap kenti Şam'ı, çölün kıyısında ihtişamla yayılmaya ve doğan güneşi yüksek minarelerinden selamlamaya bırakalım! Ancak, Lübnan ile Karmel Haçlılar'ın mirasıdır: sadece haçın değilse de, en azından haçın simgeleştirdiği şeyin, yani özgürlüğün malı olmaları gerekir.

Birkaç aydır, başıboş alınyazımda karşıma çıkıp biriken değişiklikleri özetliyorum senin için. Oradan geçerken, Akka paşasının beni ne kadar hoş karşıladığını biliyorsun. Sonunda, şeyh Eşşirazi'nin kızıyla evlenme tasarımı ve bu vesileyle kendisinden yardımda bulunmasını beklediğimi itiraf ettim ona. Doğuluların o saf coşkusuyla güldü önce ve şöyle dedi bana: "Ya, demek öyle! Kararlı mısınız bu konuda?"

"Kesinlikle kararlıyım," diye cevap verdim. "Doğrusu, bir Müslüman'a rahatça söylenebilecek bir şey bu: kaderin işi bütün bunlar. Evlenme düşüncesini Mısır'da aklıma soktular; çok basit, hoş, kolay ve Avrupa'da bu kuruma zarar veren bütün engellerden sıyrılmış bir şey gibi göründü bu, dolayısıyla ben de kolayca benimsedim bu düşüncüyü, içimde yavaş yavaş büyümesi için kuluçkaya yatırdım. Ama zor biriyim, bunu saklayacak da değilim, bir de Avrupalı erkeklerin çoğunun, burada evlenme konusunda pek özenli davranmadıklarını akıldan çıkartmamak gerekir... kızları anababalarından satın almak düşüncesi, bana her zaman insanı isyan ettirecek bir şey olarak gelmiştir. Avrupalılarla bu tür alışverişe giren Kıptilerle Yunanlılar evlilik akdinin sözde dinsel biçimde kutsanmasına rağmen, bu evliliklerin hiçbir ciddi yanı olmadığını bilirler... Tereddüt ettim, düşündüm, sonun-

da bir eş için vereceğim parayla bir köle kız satın aldım. Ama insan ait olmadığı bir dünyanın âdetlerini başını belaya sokmadan benimseyemez ki; bu kadını ne geri gönderebiliyor, ne satabiliyor, ne gönül rahatlığıyla terk edebiliyor, hattâ ne de delirmeden evlenemiyordum. Ayağımda bir zincir bu, köle olan benim; görüyorsunuz işte, kader aslında beni burada tutan!"

"Bu kadar mı?" Dedi paşa. "Kızı bana verin... karşılığında bir at vereyim ya da dilediğiniz herhangi bir şeyi, yok o da olmazsa para vereyim; bizim sizden çok değişiktir düşüncelerimiz."

"Karşılığında şeyh Eşşirazi'yi serbest bırakın; en azından çok asil bir bedel olur bu."

"Olmaz," dedi, "lütuf alınıp satılmaz ki."

"Pekala! Gördüğünüz gibi, gene tereddütte kaldım. Köle bir kadın alan ilk Frenk ben değilim ki; zavallı kadın, genelde bir manastıra bırakılır, manastırda şatafatlı bir biçimde din değiştirir, bunun şanı ve şerefi de efendisiyle köleyi yetiştiren rahiplere düşer; daha sonra, rahibe olur ya da artık ne olursa olur, yani çoklukla mutsuz olur. Böyle bir şey çok azap verir vicdanıma."

"Peki, ne yapmak istiyorsunuz?"

"Sözünü ettiğim kızla evlenmek ve köle kızı da ona düğün hediyesi, dulluk hakkı olarak vermek istiyorum; ikisi de arkadaş, beraber yaşarlar. Üstelik, bu düşünceyi onun kendisinin verdiğini de söylemem gerekir size. Gerçekleşmesi size kalmış artık."

Paşanın yardımseverliğini harekete geçirmek ve faydalı kılmak için aklıma gelenleri düzensiz biçimde açıklıyorum sana. "Bu konuda pek bir şey yapamam," dedi paşa sonunda, "Akka paşalığı eskiden olduğu gibi değil artık; paşalığı üç eyalete böldüler, benim de bir tek Beyrut eyaletinde göstermelik yetkim var. Şeyhi serbest bırakmayı başardığımı varsaysak bile, bu iyi-

lişe şükran beslemeyeceğini söylemem gerekir size... Bilmezsiniz bu adamları! Bu şeyhin övgüye layık bazı yanları olduğunu itiraf etmeliyim. Yaşanan son karışıklıklarda, karısı Arnavutlar tarafından öldürüldü. Duyduğu öfke nedeniyle pek temkinsiz davrandı, hâlâ da tehlikeli biri. Bundan sonra sakın olacağına söz verirse, bakarız."

Bu elverişli durumdan yararlanmak için bütün gücümü kullandım ve Beyrut valisi Esad Paşa'ya verilmek üzere bir mektup aldım. Eski yol arkadaşım Ermeni'nin kendisi nezdinde bana yardımcı olduğu Esad Paşa, şeyhin kısa bir süre önce isyan etme dolayısıyla ağırlaşan suçunu, basit bir vergi vermeme suçuna indirdi, ki bu durumda kolayca bir şeyler ayarlanabilirdi, işi başından attı ve mahpusu Dürzi kaymakama nakletmeye razı oldu.

Gördüğün gibi, bu ülkede paşalar bile tek başlarına her şeyi halledemiyorlar; yoksa Mehmed'in bana duyduğu olağanüstü yakınlık bütün engelleri ortadan kaldırırdı. Belki de alt dereceden memurlara müdahalede bulunduğunu gizleyerek, beni büyük bir borç altında bırakmak istememiş de olabilir. Gerçek şu ki, onun tarafından kaymakama takdim edilince çok iyi karşılandım; Emir Beşir'in yetkilerinin bir bölümünü devralmış bulunan şeyh, şimdi ikamet ettiği Deir-Hamar'a nakledilmişti bile. Bildiğin gibi, günümüzde, bir Dürziler bir de Maruniler için ayrı iki kaymakam (vali) var; temelde Türklerin son sözü söylediği karma bir iktidar bu, ama böyle bir kurumun olması, bu halkların kendi ulusal kibirlerine düşkünlüklerini de, kendi kendilerini yönetme iddialarını da oldukça iyi tatmin ediyor.

Deir-Hamar'ı ve dik bir dağ üstünde, yıkılmış bir Babil'i hatırlatan taraçalara yerleşmiş, düz damlı evlerini herkes betimlemiştir. Dağ emirlerinin eski ikametgahı olan Beit-Eddin, bu doruğa

hemen bitişik gibi gelen ama derin bir vadiyle ayrılan başka bir dorukta. Deir-Hamar'dan Beit-Eddin'e baktığınızda, peri masallarındaki şatolardan birini gördüğünüzü sanırsınız; sivri kemerli revakları, dik taraçaları, sütun dizileri, köşkleri ve küçük kuleleri, genel kütesinden çok ayrıntılarıyla hayranlık uyandıran, bütün uslupların gözalıcı bir karışımını sergiliyor. Bu saray, içinde yaşayan emirlerin siyasetinin simgesi. Sütunları ve resimleri nedeniyle Hristiyanlık öncesi putperest, kuleleri ve sivri kemerleri nedeniyle Hristiyan, kubbeleri ve köşkleri nedeniyle de Müslüman bir saray bu; tapınak, kilise ve cami birbirine sarmalanmış yaşıyor burada. Hem konak hem hisar hem de saray olan bu yapının günümüzde tek bir bölümünde insanlar yaşıyor, ki o da hapisanesi.

İşte, şeyh Eşşirazi'yi geçici olarak buraya koymuşlardı; şeyh de en azından kendisine yabancı olmayan bir adaletin pençesinde bulunmaktan mutluydu. Kendi soyundan prenslerin yaşadığı eski sarayın tonozları altında uyumak, içini rahatlatıyordu kuşkusuz; kızının da kendi yanında bulunmasına izin vermişlerdi, ki Beyrut'ta ona tanımadıkları bir lütuftu bu. Bununla birlikte, mahpusun ya da borcun sorumluluğunu üstlenmiş olan kaymakam sıkı bir gözetim altında bulunduruyordu şeyhi.

Beyrut'taki gibi, burada da şeyhi ziyaret etme izni aldım; Deir-Hamar'da bir ev tuttuğumdan, sarayın devasa taraçasına ulaşmak için aradaki vadiyi geçmem yetiyordu; oradan uzaklarda, dağların dorukları arasında mavi bir deniz parçasının parıldadığı görülüyordu. Bir zamanlar hizmetkarlar, köleler ve askerlerle dolu olan, şimdiyse in cin top oynayan galeriler, ıssız odalar, Stuart'ların çöküşü nedeniyle krallık zamanındaki ihtişamını kaybeden ve Walter Scott tarafından betimlenen şatolarımı aklıma getiriyordu. Doğanın sunduğu muhteşem görü-

nümler de aynı derecede etkiliyordu beni... Şeyhe durumumu samimiyetle açıklamak ve kendisine neden yararlı olmaya çalıştığımı söylemek gerektiğini düşündüm. İnsanın, hak etmediği bir minnet borcunun bildirilmesine tanık olması kadar kötü bir şey yoktur.

Müthiş sıkılarak söze başlamıştım ki, şeyh elini alnına vurup şöyle dedi.

"*Ente mecnun?*" (deli misin?) diye sordu.

"*Mecnun*, ünlü bir âşığın lakabıdır ve bu lakabı reddetmek aklımın ucundan bile geçmez," dedim.³⁸

"Kızımı gördün mü?" diye bağırdı.

O an bana öyle baktı ki, Dürzilerden söz ederken Akka paşasının anlattığı bir öykü geldi aklıma ister istemez. Doğrusu pek hoş bir anı değildi bu. Bir *kyaya* başından geçen olayı şöyle anlatmıştı paşaya: "Uykuya dalmıştım; geceyarısı kapının çalındığını duydum; sırtında torbayla bir Dürzi girdi içeri. Ne var o torbada?, dedim Dürzi'ye. -Kız kardeşim bir dalavere çevirdi, ben de onu öldürdüm. Torbada *tantur*'u (Dürzi kadınların başlarına taktıkları mücevherli taç) var -Ama niye iki *tantur* var torbada? -Olanları bildiği için annemi de öldürdüm. Ulu Tanrı her şeye kaadirdir." Dürzi kurbanlarının mücevherlerini Türk adaletini yatıştırmak için yanına almıştı. *Kyaya* onu durdurup şöyle dedi: "Haydi, uyu şimdi, seninle yarın konuşacağım." Ertesi gün Dürzi'ye şöyle demiş: "Uyumadın değil mi, herhalde?" Öte ki de şöyle cevap vermiş: "Tam tersine, namusuma leke sürüldüğünden kuşkulandığım için tam bir yıldır gözüme uyku

38) Herbelot, *Bibliothèque orientale*'e bakılırsa, *mecnun* sözcüğü yalnız *deli* değil *âşık* anlamına da geliyor. Mükemmel âşık örneği olarak övülen ünlü birinin de adı. Leyla'ya duyduğu aşk gerek Arap, gerek Fars gerekse Türk dillerinde sayısız şiir ya da anlatıya konu olmuştu. S. Jeune'ün dikkat çektiği bir noktayı aktaran J. Richer *La Chronique*, tome V (mars-juillet 1844) içinde G. de Nerval'in kaleminden çıkma *Medjnoun et Leila, épisode oriental* başlıklı yapıtın yayımlanacağını duyurulduğunu söyler. Bilindiği kadarıyla bu çalışma yayımlanmamıştır.

girmiyordu, ama bu gece çok güzel uyudum.”

Bu öykü şimşek gibi gelip geçti aklımdan; durum apaçık ortadaydı. Kendim için korkulacak bir şey yoktu kuşkusuz; ama kızı bu mahpusun yanındaydı: onun peçesiz görünmekten başka bir şey yapmış olmasından kuşkulanamaz mıydı? Madam Carlès'i ziyaret ettiğimi, kölem orada bulunduğu için bunun hiçbir sakıncası olmadığını, kölemin onun kızına dostluk beslediğini, onunla tesadüfen karşılaştığımı söyledim şeyhe; rahatsızlık doğurabileceği için, peçe olayına değinmedim... Her halükarda içtenliğimden kuşkulamayacağını düşündüm. Şunları da ekledim: “Dünyanın bütün halklarında bir kız babasından istenir, neden şaşırdınız ki, anlamıyorum doğrusu. Bu ülkedeki ilişkilerim nedeniyle, sizden daha aşağı konumda olmadığımı düşünebilirsiniz. Din konusuna gelince, dinimi dünyanın en güzel evliliği için bile değiştirmem; ancak sizin dininizi biliyorum, çok hoşgörülü olduğunu da, Tanrısallığın çeşitli olmakla birlikte aynı derecede kutsal kendini gösterişlerini, tüm tapınma biçimlerini ve de bilinen tüm vahiyleri benimsediğini de biliyorum. Bu düşüncelere tümüyle katılıyorum ve Hıristiyanlığımı bir kenara bırakmadan, öyle sanıyorum ki...”

“Ah, zavallı! Olacak iş değil bu!” diye bağırды şeyh, “*kalem kırıldı, mürekkep kurudu, kitap da kapandı!*”

“Ne demek istiyorsunuz?”

“Bizim yaşamızın sözleri bunlar. Topluluğumuza kimse giremez artık.”

“Topluluğunuzun sırlarının herkes tarafından öğrenilebileceğini sanıyordum.”

“Halkımızdan olan ve hem öğrenerek hem de erdemle kendilerini yükselten *cahillere* açıktır, yoksa yabancılara kapalıdır, çünkü Tanrı'nın seçtiği biricik halk bizimkidir.”

“Öteki halkları da mahkum etmiyorsunuz ama...”

“Kuşun yerde sürünen hayvanı mahkum etmemesi gibi bu.

Söz size vaaz edilmişti, ama siz, dinlemediniz."

"Ne zaman?"

"Efendimiz Hakim'in peygamberi *Hamza'nın* zamanında."

"Peki ama, onun söylediklerini duyabilir miydik?"

"Duyabilirdiniz elbette, çünkü bütün *adalara* (bölgelere) misyonerler (*dai'ler*) göndermişti."

"Bizim ne kabahatimiz var? Daha doğmamıştık o zaman."

"Başka bedenlerde var oluyordunuz, ama ruhunuz aynıydı. Bizimki gibi ölümsüz olan bu ruh, tanrının sözüne kapalı kaldı. Böylece ne denli alçak bir doğaya sahip olduğunu da gösterdi. Ezeli ve ebedi olarak söylenmiştir her şey."

Felsefe eğitimini Almanya'da almış, Kreutzer'in *Symbolik'ini*³⁹ özgün metninden okumuş bir genci şaşırtmak kolay değil. Dolayısıyla, bu değerli akkalin ruhgöçü öğretisini gönülden kabul ediyordum ve buna dayanarak şöyle dedim:

"İsa'nın doğumundan sonra 1000 yılına doğru, *dai'ler* sözü bütün dünyaya yaydıklarında, bu dağlardan başka yerlerde de insanları kendi dinlerine döndürmüşlerdi değil mi? Benim bu insanların soyundan gelmediğimi kim ispat edebilir? *Alilec* (simgesel bitki) denen bitkinin nerede yetiştiğini söyleyeyim mi sana."

"Senin ülkende dikildi mi o bitki?"

"O bitki, Hakim'i gerçek Tanrı sayan ve teslise inanmayan müminlerin gönlünde yetişir ancak."

"Bu, kutsal sırrı dile getiren cümlelerin ta kendisi, ancak bu sözleri bir mürtetten de öğrenmiş olabilirsin."

"Dürzi dininin temel inançlarını ve kurallarını, baştan aşağı

39) Kreutzer değil. Frédéric Creuzer tarafından kaleme alınan ünlü *Symbolik und Mythologie der alten Völker* (1810-1812) başlıklı çalışma *Religions de l'Antiquité considérées principalement dans leurs formes symboliques et mythologiques* (10 cilt, 1825-1851) adıyla Fransızcaya çevrildi ve romantizmi kalıcı biçimde etkiledi.

ezbere söylememi ister misin?⁴⁰”

“Frenkler bizden çok kitap çaldı ve de kafirlerin elde ettiği bilgi kötü ruhlardan kaynaklanabilir ancak. Eğer sen öteki *adaların* Dürzilerinden biriysen, senin de siyah taşın (*hors*) olmalı; göster taşını, biz de tanıyalım seni.”

“Taşı daha sonra göreceksin...” dedim şeyhe. “Ama aslında ne demek istediğini bilmiyordum. Bu seferlik görüşmemizi kesip, kendisini yeniden görmeye geleceğimi söyledim ve Deir-Hamar’a döndüm.”

Aynı akşam, bir yabancıнын her zaman görülen merakına kapılmış gibi, *Hors’un*, ne gibi bir şey olduğunu sordum kaymakama. Hiç zorluk çıkarmadan, bunun, Dürzilerin kendilerini tanıtmaya işareti olarak üzerlerinde taşıdıkları hayvan biçiminde yontulmuş bir taş olduğunu ve bazı ölümlerin üzerinde bulunmuş olması dolayısıyla, onların bir danaya taptıkları düşüncesine yol açtığını söyledi bana. Bu, Hristiyanların, simgesel kuzuya ya da güvercine taptıklarını sanmak kadar saçma bir şeydi. Bu inancın yayılmaya çalışıldığı ilk zamanlarda bu taşlar, bütün inananlara dağıtılıyor ve babadan oğula geçiyordu.

Demek ki, akkalı, Dürzi dinine inanmış çok eski bir adamın soyundan geldiğime inandırmak için, bu taşlardan bir tane bulmam yeterliydi; ama bu yalan iğrendiriyordu beni. Mevkii nedeniyle, yurttaşlarından daha bilgili ve Avrupalı düşüncelere daha açık bir kişi olan kaymakam, her şeyi ansızın apaçık görmemi sağlayan ayrıntılar anlattı bana. Bir anda, her şeyi anladım ve tahmin ettim, sevgili dostum; saçma sapan rüyam, hayatım olup çıktı, olanaksız olan şey gerçekleşti!

Uğraş bakalım, ipe sapa gelmez varsayımları geçir aklından

40) *Voyage en Orient* (Pléaïde) *Appendices* bölümünde, Nerval’in Baron de Bock tarafından kaleme alınan *Essai sur l’histoire du Sabéisme* (1788) adlı çalışmadan uyarladığı ve burada ele alınan öğretisel konuları tamamlar nitelikli “Catéchisme des Druses” metni de yer alır.

ya da Madame de Sévigné'nin⁴¹ dediği gibi dilini yut. Benim bugüne kadar üzerinde belli belirsiz bir fikir sahibi olduğum şeyi öğren şimdi: Dürzi akkalları, Doğu'nun farmasonlarıdır.

Dürzilerin, bazı Haçlı şövalyelerinin soyundan geldikleri yolundaki iddialarını açıklamak için başka bir nedene gerek yok. Türklere karşı Avrupa'nın desteğini isterken büyük emir Fakardin'in Medici'ler sarayında söyledikleri yanında, IV. Henri ile XIV. Louis'nin, resmi belgelerinde Lübnan halklarının lehine sık sık hatırlatılmış olanlar, bir bölümüyle gerçektir en azından.⁴² Tapınak şövalyeleri, Lübnan'ı işgal ettikleri ikiyüz yıl içinde, çok derinlere kök salmış bir kurumun temellerini atmışlardı. Farklı ırk ve dinden milletleri egemenlikleri altına almaları gerektiği için, yerel âdetlerin de izlerini taşıyan bu mason birlikleri sistemini onların kurduğu besbellidir. Ama bu şövalyelerin tarikatını etkileyen Doğu fikirleri de, onların Avrupa'da din sapkınlığıyla suçlanmalarına bir ölçüde yol açmıştı. Bildiğin gibi, farmasonluk, Tapınak şövalyelerinin öğretisini devralıp benimsedi; işte, böylece bağıntı kurulmuş oluyor ve Dürzilerin, çeşitli ülkelerde ve de özellikle İskoç dağlarında (*cebel-el-Skuziye*) dağınık halde bulunan dindaşlarından söz etmelerinin nedeni de anlaşılıyor. Bu sözlerle, *İskoçyalı* kalfaları ve üstatları ve de dereceleri eski Tapınak şövalyelerine denk gelen gül-haç rütbelerini kastediyorlar*. Ama benim, *dul kadının çocukları*'ndan biri ve bir *louveteau*** (farmason üstat çocuğu) olduğumu, Adoni-

41) Emmanuel de Coulanges'a 15 Aralık 1670 tarihli mektup: "Size son derece şaşırtıcı bir şey soracağım (...) Tahmin edin bakalım: üç deyince söyleyeceğim: dilinizi köpeklerle atar mısınız?"

42) Lamartine *Voyage en Orient*, II adlı yapıtında yayımlamıştı bu mektupları.

*) İngiliz misyonerler Dürziler arasında kendi ülkelerini nüfuzlu kılmak için bu konuda çok ısrar ederler. *İskoç ritinin* İngiltere'ye özgü olduğuna inandırmaya çalışırlar Dürzileri. Fransız farmasonluğunun bu durumun erkenden farkında olduğu kesin; çünkü daha "Fransız Devrimi döneminde *Birleşik Dürziler, Lübnan Komandörleri*, vb. gibi localar kurmuştu.

**) Kurt yavrusu. (çn.)

ram'ın öldürülmesinin dehşetini yaşayarak yetiştigimi ve sütunları Lübnan'ın sedir ağaçlarından yapılmış Kutsal Tapınak'a⁴³ hayranlık duyduğumu biliyorsun. Doğru, masonluk bizde iyice yozlaşmış durumdadır. Ama gördüğün gibi seyahatte yine de işe yarayabiliyor. Kısacası, Dürzilerin gözünde kafirin teki değilim artık; bir *muta-darrasin'im*, yani bir öğrenciyim. Bu masonluktaki çiraklık derecesine denk düşüyor; daha sonra yoldaş* (*refik*), ondan sonra da üstat (*dai*) olmak gerekiyor; akkal ise bizdeki gül-haça ya da *kadoş* şövalyeye denk düşmeli.

Sonra neler olduğunu anlıyorsundur. Yanımdaki belgeler arasındaki, Doğuluların yabancıları olmadıkları, Kabala simgeleleriyle bezenmiş o güzelim mason diplomalarından birini bulup gösterdim. Şeyh yeniden siyah taşıma göstermemi istediğinde, Fransız Tapınak şövalyelerinin yakılarak öldürüldükleri için, taşlarını, daha sonra onların manevi izleyicileri olan farmasonlara iletemediklerini söyledim. Olasılık taşıyan bu olaya inanmak gerekiyordu; bu taş, Tapınak şövalyelerine açılan davada söz konusu edilen *bahomet* (küçük put) olmalıydı.⁴⁴

Bu açıdan bakıldığında, benim evlenmem de bir yüksek politika konusu olup çıktı. Eskiden Dürzileri Fransa'ya bağlayan ilişkiler yeniden kurulsa iyi olur belki de. Bu adamcağızlar, eskiden Fransa krallarının, onları Haçlıların torunları ve *deyim yerindeyse*

43) Kudüs Mabedi'nin inşaatı konusunda daha ilerdeki Adoniram efsanesine bakınız. Bir geleneğe göre farmasonluğun kökeni, Mabel'in kışkacı ustabaşları tarafından öldürülen mimarı Adoniram ya da Hiram'a bağlanır. Babası büyük olasılıkla farmason olsa da, Nerval'in bir locaya kayıtlı olduğu kesin değildir. Nerval'in gizli cemiyetlere ilgi duyması konusunda ise, bkz. Léo Buckart ve *Les Illuminés*.

*) Kalfa. (çn.)

44) Tapınak Şövalyeleri gerçekten de sakallı bir kafa biçimindeki bir puta tapmakla suçlanmışlardı. *Bahomet* adı verilen bu putun ismi büyük olasılıkla Mahomet (çn., Muhammet) adının bozulmasından kaynaklanmaktadır.

Hristiyan* olarak gördükleri, kendilerine yakınlık duydukları halde, bugün sadece Katolikleri himaye ettiğimiz için yakınıyorlar. İngiliz ajanları ise, verdikleri desteği pekiştirmek için bu durumdan yararlanıyorlar; öyle ki, bir zamanlar aynı prenslerin yönetimi altında birlik içinde yaşamış bu iki halkın, yani Dürziler ile Marunilerin mücadele edip durmaları da buradan kaynaklanıyordu.

Kaymakam, en sonunda, şeyh Eşşirazi'nin ülkesine dönmesine izin verdi; bunu da, Akka paşasına ricada bulunmam sayesinde yapabildiğini söyledi. Şeyh de şöyle dedi bana: "Yararlı olmak istedinse, herkesin yerine getirmesi gereken bir ödevi yaptın zaten; yok, eğer bir çıkar güttüysen, sana neden teşekkür edeyim ki?"

Şeyhin öğretisinin beni şaşırtan yanları var, ama iyi kavranırsa, soylu ve katışıksız bir öğreti bu. Akkallar, erdem ve cürüm diye bir şey tanımıyorlar. Dürüst insanın bir üstünlüğü yok; o sadece, varlık kademelerinde yukarıya doğru çıkar; kötü insan ise, aşağıya iner. Ezayı da ödüllendirmeyi de getiren, ruhgöçüdür.

Bir Dürzinin öldüğü değil, ruhgöçüne uğradığı söylenir.

Dürziler, sadaka vermezler; çünkü, onlara göre sadaka, alan insanı alçaltır. Sadece, karşılığını bu hayatta ya da başka bir hayatta görmek üzere misafirperver davranırlar.

İntikam yasasını benimsemişlerdir; her haksızlık cezalandırılmalıdır; bağışlama, bağışlanan insanı alçaltır.

Dürzilerin arasında, alçakgönüllülükle değil, bilgi sahibi olarak yükselir insan; elden geldiği kadar Tanrı'ya benzemek gereklidir.

Dua etmek zorunlu değildir ve işlenmiş bir hatayı kapatmaya da yaramaz.

*) Bu sayfalarda yazılanlar ne denli havai olursa olsun, söylenenlerde gene de belirli bir gerçek payı var. Bu konuda yakınlarda Dürziler ile Marunilerin⁴⁵ Meclis'e verdikleri ortak dilekçeyi anımsayalım.

45) 4 Temmuz 1847 tarihli *Le Moniteur*, biri Lübnanlı Hristiyanlar, ötekiyse Dürziler tarafından imzalanmış iki dilekçenin Meclis'e sunulduğundan söz eder. Bu dilekçelerde Emir Beşir ya da oğlu Emir Emin'in yeniden iktidara gelmesini ve de Fransa'nın yeniden Lübnan'ı himayesine almasını isterler.

Yaptığı bir kötülüğü gidermek insanın kendisine düşer. Ama kötü davranmış olduğu için değil, kötülük, bir gün er geç onu yapanın başına geleceği için.

Akkalların durumu, Çin'deki okumuşların durumuna benzer biraz. Soylular (*şerifler*), dini sırlara ulaşma sınavlarından geçmek zorundadırlar; köylüler (*salemler*), bu yolda onlara erişirler ya da daha yükseğe çıkarlarsa, onların eşitleri ve onlardan yüksek insanlar haline gelirler.

Şeyh Eşşirazi, işte bunlardan biriydi.

Benim köleyi şunları söyleyerek sundum ona: "işte kızının hizmetkarı," ilgiyle baktı köle kıza, onu yumuşak başlı ve dindar buldu. O zamandan beri, bu iki kadın birlikteler.

Dördümüz de katırlara binerek Beit-Eddin'den ayrıldık; kadim Suriye çukurluğu olan Bekaa ovasını geçtik ve Zakle'ye ulaştıktan sonra, Anti-Lübnan'daki Baalbek'e geldik. Volney ve Lamartine'den sonra artık betimlenemeycek olan bu muhteşem yıkıntılar arasında birkaç saat hülyalara daldım. Çok geçmeden, Hauran'a yakın inişli çıkışlı sıradağlara vardık. Orada, Şam'a bir gün uzakta bulunan, bağlar ve dut ağaçlarıyla kaplı bir köyde durduk. Şeyh, düz damı akasya ağacıyla (Hiram'ın ağacı) sarılıp desteklenmiş gösterişsiz evine götürdü beni. Belli saatlerde, bu ev, çocuklarla dolu oluyor; bir okul burası. Bir akkalın evine verilecek en güzel isim de bu zaten.

Nişanlımla pek nadir olan görüşmelerimi sana anlatmayacağımı çok iyi tahmin edersin. Doğu'da, bazı özel durumlar dışında, kadınlar bir arada, erkekler de bir arada ayrı ayrı yaşıyorlar. Ama nişanlım olan sevimli yaratık, bana bir kırmızı lale verdi ve bahçeye, aşkımızla birlikte büyüyecek bir akasya fidanı⁴⁶ dikti. Bu ülkede, bir âdet bu.

46) Hiram-Adoniram bir akasya fidanı altına gömüldü. Gerek bu anıştırma gerekse Dürzilerle farmasonlar arasında kurulan ilişki Adoniram efsanesi ile Halife Hakim efsanesi arasındaki bağı da güçlendirir.

Ve ben şimdi, kısa zamanda ulaşacağımı umduğum *refik** mertebesinin saygınlığını kazanmak için harıl harıl çalışıyorum. Evliliğin o zaman yapılması kararlaştırılmış.

Zaman zaman Baalbek'e gidiyorum. Orada yolculuk yapmakta olan Maruni metropolit Plancet ile karşılaştım. Verdiğim kararı kınamadı, ama evlenmemin... gerçek bir evlenme olmayacağını söyledi bana. Felsefi fikirlerle yetişmiş bir insan olduğum için, bu Cizvit'in görüşü üzerinde pek durmadım. Ama, Lübnan'a *karma evlilikleri* getirmenin bir yolu yok mu acaba? – Bunu iyice düşüneceğim.

*) Yoldaş; kalfa. (çn.)

V. HATİME

I. KONSTANTİNOPOLİS

Dostum, insanoğlu kıvranıp durur, Tanrı da ona yol gösterir. Evlenmenin saçma denecek kadar kolay olduğu Mısır'da da Suriye'de de evlenemeyeceğim ezelden beri belliydi 'kuşkusuz. Şeyhin kızıyla evlenmeye layık olmaya başladığım sırada, insanı öbür dünyaya götürmese de, aylar ya da yıllar süren Suriye hummalarından birine yakalandım. Ülkeyi terk etmekten başka çarem yoktu. Şam ovasını taşıyan ırmakların taşıdığı, hem nemli hem de tozlu Hauran vadilerinden kaçmak için acele ettim. Beyrut'ta sağlığıma kavuşacağımı umuyordum; ama orada, Trieste'den gelen ve beni önce İzmir'e, sonra da Konstantinopolis'e götüren Avusturya posta vapuruna binmeye yetecek gücü bulabildim ancak. En sonunda Avrupa toprağına ayak basabildim. – Burada, bizim güney kentlerimizin iklimi var aşağı yukarı.

Düzelen sağlığımla duyduğum esefi daha da pekiştirdi... Ne çözüm bulabilirim ki? Daha sonra yeniden Suriye'ye dönersem, talihsizce yakalandığım humma depreşirmiş; doktorlar böyle diyor. Seçtiğim kadını buraya getirmeye kalksam, Kuzey ülkelelerinde yaşamaları istenen Doğulu kadınların dörtte üçünü öldüren korkunç hastalıklara davetiye çıkartmak olmayacak mı bu?

Nekahatin verdiği zihin sakinliğiyle bütün bunları uzun uzadıya düşündükten sonra, sözümü geri aldığımı, ona da sözünü geri verdiğimi bildirmek için Dürzi şeyhe mektup yazmaya karar verdim.

II. GALATA

Galata Kulesi'nin dibinde, Konstantinopolis'in bütün panoraması, Boğaziçi ve denizleri önümde uzanıyordu; bakışlarımı bir kere daha, çoktan gözden silinip gitmiş Mısır'a çeviriyorum!

Beni çevreleyen dingin ufkun ötesinde, Müslüman olsa bile, daha şimdiden vatanımı aklıma getiren bu Avrupa toprağında, anılarımda yanıp sönen, tozuyan o uzak serabın gözümü aldığını hissediyorum hâlâ... tıpkı uzun zaman gözümüzü dikip baktığımız güneşin imgesinin, yorulup da yeniden gölgeye çekilen gözün peşini bırakmaması gibi.⁴⁷

Çevremi saran şeyler de ekleniyor bu izlenime: Cenevizli Galata'nın surlarının gölgesindeki bir Türk mezarlığı bu. Arka tarafta, bir Ermeni'nin aynı zamanda kahvehane de olan berber dükkanı var; geceleyin dalaştıkları için her yanları yara bere içindeki koskoca sarı ve kıvıll renkli köpekler, çimenlerin üstünde, güneşte serilip yatmışlar. Solumda, keçe külahlı saygıdeğer bir keşiş cennete önceden ermek saydığı huzurlu bir uykuya dalmış. Aşağıda, camisiyle, çeşmesiyle, boğazın girişine hakim top bataryalarıyla Tophane var. Ara sıra, genizden gelen seslerle söylenen Yunanca mezmurlar geliyor kulağıma; Pera'ya giden şosede, alınlarında imparatorluğu belirten taşlar bulunan papazların başı çektiği uzun cenaze alayları görüyorum. Uzun sakalları, pullar serpiştirilmiş ipek giysileri ve sahte mücevherlerden süsleriyle, bu papazlar Eski İmparatorluk hükümdarları-

47) *Odelettes* içindeki *Le Point Noir* adlı şiirde de aynı imgeye yer verilir.

nın hayaletlerine benziyor.

Bütün bunlar pek neşe verici değil şimdilik. Geçmişe dönemlim biz. Bugün Mısır denince esef ettiğim, İbranilerin Kenan diyarında bulunmuyor diye gözyaşı döktükleri koskoca soğanlar değil.⁴⁸ Bir dost ve bir kadın için gözyaşı döküyorum ben –biri ni bir tek mezar ayırdı benden, ötekiniyse ebediyen kaybettim.

Ancak hatıralarımda ve de yalnızca kişisel izlenimler nedeniyle karşılaşabilen bu iki ismi neden burada bir araya getiriyorum ki! Sana daha önce sözünü ettiğim ve Kahire’de beni çok iyi karşılamış olan Fransa başkonsolosunun ölüm haberini Konstantinopolis’e geldiğimde aldım. Bilime ilgi duyan tüm Avrupalılar tarafından bilinen biriydi; hem bir diplomat hem de engin bilgili biriydi, ki bu iki niteliğe bir arada pek az rastlanır. Genelde özel bilgiler edinmeyi gerektirmeyen konsolosluklardan birini ciddiye almak zorunda saymıştı kendini.

Gerçekten de, diplomatlık mesleğinde ilerlemeyi yöneten her zamanki yasalara göre, İskenderiye’de bulunan bir konsolos günün birinde Brezilya’da tam yetkili bir elçi makamına yükseltilir, Kanton’daki maslahatgüzar da Hamburg’a başkonsolos oluverir. Bu durumda, bir ülkenin dilini öğrenmek, örflerini incelemek, ticaretimizin bulabileceği pazarlar konusunda bilgi edinmek neden gereksin ki? Olsa olsa, daha öncekinden şatafatlı olması istenen ikametgahın yeri, havası ve güzellikleriyle ilgilenmek gerektiği düşünülür yalnızca.

Kendisiyle Kahire’de karşılaştığım zaman konsolos, Mısır’daki eski eserler konusunda yapacağı araştırmalardan başka bir şey düşünmüyordu. Bana yeraltı yapılarından ve piramitlerden söz ettiği bir gün, şöyle dedim: “Mezarlarla bu kadar ilgilenmek gerekir mi?... Yoksa öteki dünyada bir konsolosluk mu istiyorsunuz?”

O anda gaddar bir şey söylediğimi hiç sanmıyordum. Kon-

48) Kitabı Mukaddes, Sayılar, XI, 5.

solos bana şöyle cevap verdi: "Ne durumda olduğumu fark etmiyor musunuz?... Zorlukla nefes alabiliyorum, ama gene de piramitleri görmek istiyorum. Kahire'ye de bunun için geldim. İskenderiye'de deniz kıyısındaki ikametgahım daha tehlikesizdi...; ama buranın toz ve kül yüklü havası öldürecek beni."

Doğrusu, o sırada Kahire'nin pek öyle sağlıklı bir havası yoktu; altına akkor kömürler konulmuş kapalı bir odada boğuluyor gibiydim. *Hamsin* Nubiye çölünün bütün kavuruculuğunu üfürüyordu sokaklara. Gücümüzü gece toplayabiliyorduk bir tek, böylece ertesi güne de katlanabiliyorduk.

Mısır'ın gözkamaştırıcı yüzünün kasvetli tersiydi bu; eskiden de hep olduğu gibi, iyiliksever tanrıların eserini yerle bir eden Tayfun'un uğursuz soluğuydu bu.

Böylesi hüzünle bu ölümü yeniden düşünmeme yol açan, Suriye'de yakalandığım hummanın etkisi mi acaba?

Her şey bunaltıyor beni. Beyrut konsolosuna, berim için çok değerli varlıklar haline gelmiş kişilerin ne durumda oldukları konusunda bilgi vermesini rica etmek üzere kaleme sarıldım... Pek müphem şeyler söyleyebilirdi ancak. Hauran'da yeni bir isyan patlak vermişti. İyi yürekli Dürzi şeyhinin, kızının ve ailelerine emanet ettiğim kölemin başına neler geleceğini kim bilebilir ki? Bundan sonraki bir mektupla ne olduğunu öğrenirim belki.

III. PERA

Beyrut'tan Konstantinopolis'e yapacağım yolculuk ister istemez çok kısa. Avusturya posta vapuruna binmiştim; yola çıkışımızın ertesi günü Kıbrıs'ın bir limanı olan Larnaka'ya demir attık. Ne yazık ki, başka yerlerde olduğu gibi orada da karantina-ya girmek koşuluyla karaya ayak basmamıza izin verilebiliyordu ancak. Bütün takımadadaki gibi kıyılar çorak burada da;

söylenene bakılırsa, uçsuz bucaksız ovaları, sık korulukları, gölgelik ormanları görmek için adanın içerilerine doğru girmek gerekirmiş. Bir zamanlar bu ormanlar tanrıça Paphos'a adanmıştı. Tapınağın kalıntıları hâlâ ayakta; tapınağın çevresindeki köyde ise bir piskopos yaşıyor.

Ertesi gün, Anadolu kıyılarının koyu renkli dağları görüldü. Rodos limanında bir kez daha durduk. Bir zamanlar devasa Apollon heykelinin ayaklarının dayanmış olması gereken iki kayayı gördüm. İnsan bedeninin oranları göz önüne alındığında, bu bronz heykel, Notre-Dame'ın kulelerinden iki kat daha yüksek olmalıydı. Limanın girişini, eski şövalyelerin inşa ettiği iki kale koruyor.

Ertesi gün, takımadaların doğudaki bölümünü, karayı bir an olsun gözden kaybetmeden, kat ettik. Hippokrates'ın hatırasıyla ünlenmiş İstanköy Adası saatlerce solumuzda kaldı. Yer yer yeşilliklerden oluşan çizgiler çarptı gözümüze; insanda mutlu bir yaşam sürdürülebileceği izlenimi uyandıran beyaz evli kentler gördük. Tıbbın babası yaşayacağı yeri iyi seçmişti doğrusu.

Yüksek kayalıkların ve dağların, sabah akşam büründüğü pembe renkler pek şaşırtmadı beni. –Daha dün, Aziz Yuhanna'nın adası Pathmos'un bu tatlı ışıklara gark olduğunu görmüştüm zaten.

Mahşer'in zaman zaman bu kadar çekici betimlemelere yer vermesinin nedeni de bu belki... Havarinin geceleri de gündüzleri de canavarlar, yıkımlar ve savaşların düşünüyormakla geçiyordu; sabah akşam demeden hoş bir dille, İsa'nın gelecekteki saltanatının harikalarını, aydınlıklar içinde ışıldayan yeni Kudüs'ün müjdesini veriyordu.

İzmir'de on günlük bir karantinadan geçirildik. Toulon'daki doğal limanı andıran uçsuz bucaksız körfezi kucaklayan nefis bir bahçede kaldığımız gerçek. Kira karşılığı bizlere verilmiş ça-

dırlarda kalıyorduk.

Onbirinci gün serbest bırakıldık; biz de bütün gün İzmir sokaklarında dolaşıp durduk. İzmir'e iki fersah uzakta, tacirlerin sayfiye evlerinin bulunduğu *Bornova'yı* göremediğime üzüldüm. Denilene göre, çok güzel bir yermiş.

İzmir nerdeyse tam bir Avrupa kenti. Doğu'daki bütün ötekilerden hiç farkı olmayan pazarı, kaleyi ve de Homeros'a⁴⁹ lakabının verilmesine neden olan kadim Meles Irmağı üstündeki kervanların geçtiği köprüyü gördükten sonra, yapılacak en iyi iş kapı ve pencerelerde –Vergilius'un perisi gibi önce kendilerini gösterip sonra da kaçıveren– genç Rum kızlarının belirsiz yüz çizgilerinin hayal meyal seçilebildiği Güller Sokağı'na uğramaktır.⁵⁰

İtalyan tiyatrosunda Donizetti'nin bir operasını izledikten sonra vapura döndük.

Bir zamanlar Truva'nın, Tenedos'un bulunduğu ve de ufukta yalnızca sisli bir çizgi olarak görünen birçok ünlü yeri solumuzda⁵¹ bırakarak Çanakkale Boğazı'na varmamız bir gün sürdü.

Geniş bir ırmağa benzeyen Çanakkale Boğazı'ndan sonra, bütün bir gün Marmara Denizi'nde yol aldık; ertesi gün şafak vakti, kesinlikle dünyanın en güzeli olan Konstantinopolis limanının gözalıcı panoramasının tadını çıkardık.

49) Bir geleneğe göre Homeros Anadolu'daki bu küçük ırmağın kıyılarında doğmuştu, ki *Melesigenes* (çn., Meles çayı kıyısında yaşayan) adı da buradan kaynaklanır.

50) *Bucoliques*, III, 65.

51) Sağda demesi gerekiyordu; yanlış söylemiş.

Ramazān Geceleri

I. İSTANBUL VE PERA

I. BALIK PAZARI

Konstantinopolis ne garip bir kent! İhtişam ve sefalet, gözyaşı ve neşe bir arada; başka her yerde olduğundan daha çok keyfi davranış var burada, ama daha fazla da özgürlük var; dört farklı halk, Türkler, Ermeniler, Rumlar ve Yahudiler birbirinden çok da nefret etmeden hep beraber yaşıyorlar. Aynı toprağın evlatları olan bu insanlar, bizim çeşitli taşralılarımızdan ya da partililerimizden çok daha hoşgörülü davranıyorlar birbirlerine.

Eski Müslüman örfleri uyarınca gerçekleştirilebilecek olan son bağınazlık ve barbarlık edimine tanıklık etmek mi yazılıydı alnımda? – Pera’da yaptığı portre ve tablolardan elde ettiği kazançla gül gibi geçinen ve üç yıldır burada yaşayan en eski dostlarımdan birini, bir Fransız ressamı buldum⁵² – işte bu da, Konstantinopolis’in sanat tanrıçalarıyla arasının sanıldığı kadar açık

52) Nerval’in on yıldan fazla bir süredir tanıdığı Camille Rogier, Doyenné Çıkmazı’nda (çn., günümüzde yıkılan bu çıkmaz sokak, Louvre’un tam ortasında bulunan Carrousel du Louvre’un olduğu yerdeydi) yaşayan önde gelen kişilerden biriydi. (Bkz. *Petits Châteaux de Bohême*) 1833 yılında Hoffmann’ın *Masalları*’nın bir basımını resimlemişti. Sırasıyla İtalya’da üç yıl ve Konstantinopolis’te üç yıl geçirdikten sonra, 1843 yılında Nerval’le birlikte Fransa’ya döner. 1848 yılında ise Beyrut posta idaresinin başına geçer.

olmadığını kanıtlıyor. Frenk semti Pera'dan Türk semti İstanbul'un çarşılarına gitmek üzere birlikte yola çıktık.

Galata'nın tahkim edilmiş kapısından geçtikten sonra, iki yanında meyhaneler, pastacılar, berberler, kasaplar ve bizimkileri hatırlatan, masalarının üzerinde Rum ve Ermeni gazeteleri yığılı Frenk kahvehanelerinin bulunduğu uzun ve dolambaçlı bir yoldan inmemiz gerekti; –bir tek Konstantinopolis'te bu iki dilde beş ya da altı tane gazete yayınlanıyor, ki bunlara bir de Mora'dan gelen Yunancaları eklemek gerekir. Bu da her seyyahın, gün be gün yenilenen bu canlı Yunancanın birkaç sözcüğünü kapabilmek için klasik bilgilerini sınamasına iyi bir fırsat. Gazetelerin çoğu, anlaşılmayacak duruma düşmemeye dikkat ederek, modern taşra ağzından uzaklaşmaya ve eski Yunancaya yaklaşılmaya çalışıyorlar. Romence basılmış Ulah ve Sırp gazeteleri de var burada; içine pek çok Latince sözcük karıştığı için Yunancadan çok daha kolay anlayabiliyoruz bu gazeteleri. Türk kahvecilerin bilmediği şekerli bir *gloria* içmek için birkaç dakika durduk bu kahvehanelerden birinde. Daha aşağıda, meyve çarşısı çıkıyor karşımıza; Konstantinopolis'in çevresindeki kırların ne denli bereketli olduğuna tanıklık eden harika birer örnek bu meyveler. Dolambaçlı ve sıkış tıkış kalabalık yollardan geçerek, hep yokuş aşağı yürüyerek, *limana* ulaşıyor; *Haliç*'in öteki kıyısına geçmek için kayığa binmek gerekiyor buradan. Haliç çeyrek fersah genişliğinde, aşağı yukarı bir fersah uzunluğunda bir körfez ama aynı zamanda dünyanın en harika ve en güvenli limanı da; İstanbul'u Pera ve Galata denilen dış mahallelerden ayıran da gene bu liman işte.

Bu küçücük yerdeki gidiş gelişlere, hareketliliğe inanmak zor; liman tarafında sıra sıra zarif kayıkların bağlandığı ahşaptan yapılmış bir iskele var. Kürekçiler ipek bürümcükten yapılmış, uzun kollu, çok zarif kesimli gömlekler giymiş; kayıkları

balık biçiminde oldukları için, limanın girişini dolduran her ulustan yüzlerce tekne arasından kolayca süzülüp geçebiliyor.

Balık Pazarı'nın bulunduğu karşı *limana* on dakikada ulaşılyor; işte orada, olağanüstü bir manzaraya tanık olduk. Pazarın dar bir kavşağında, birçok insan çember olup toplanmıştı. İlk başta hokkabazların kapıştığını ya da ayı oynatıldığını sandık. Kalabalığı yarıncı, yerde mavi ceket ve pantolonlu, boynu vurulmuş birinin cesedini gördük; kasketli başı, biraz aralanmış bacaklarının arasına konulmuştu. Frenk olduğumuzu anlayan bir Türk bize dönüp şöyle dedi: "Şapkalı kafalar da kesiliyor galiba." Bir Türk için kasket ve şapka önyargı konusu bir şey; bunun nedeni de, namaz kılarken başlıklarını çıkartmadan alınlarını yere değdirmeleri gerektiğinden Müslümanların siperlikli bir başlık giymelerinin yasak olması. – İğrenerek bu manzardan uzaklaştık ve pazarlara doğru gittik. Bir Ermeni dükkanında şerbet içmeye davet etti bizi; sonra da bize bu garip infazın hikayesini anlattı.

Gördüğümüz başı kesilmiş ceset, üç gündür Balık pazarında sergilenmekteydi; balıkçılar da hiç memnun değildi elbette bundan. Üç yıl önce bir Türk kadınıyla basılmış Yuvakim adında bir Ermeni'nin cesediydi bu. Böyle bir durumda, kişi ya ölmeyi kabul etmeli ya da dininden vazgeçmeliydi. – Bunu bir Türk yapmış olsa sopalanmakla kurtarırdı kendini. Yuvakim de Müslüman oldu. Daha sonra, korkuya kapılıp karşı koymadığına pişman oldu; yeni dininden döndü ve Yunan adalarına çekildi.

Üç yıl sonra yaşadığı olayın unutulduğunu sandı ve Frenk elbisesi giyerek Konstantinopolis'e geri döndü. Bağnazlar onu gammazladılar; Türk yetkililer de, o zamanlar adamakıllı hoşgörülü olmalarına rağmen, yasayı uygulamak zorunda kaldılar. Avrupalı konsoloslar Yuvakim'i kurtarmaya çalıştılar, ama kesin bir yasaya karşı ne yapılabilir ki? Doğu'da yasa hem dinsel

hem de medenidir; Kuran ile mevzuat tek bir şeydir. Türk adaleti aşağı sınıfların şiddetinden pek bir şey kaybetmemiş bağnazlığını hesaba katmak zorundadır. Yuvakim'e dininden yeniden dönerse serbest kalacağı teklifinde bulunuldu önce. Yuvakim kabul etmedi bu teklifi. Daha da fazlası yapıldı; kaçmasına yol açıldı. İşin tuhaf yanı, Yuvakim Konstantinopolis'ten başka bir yerde yaşayamayacağını, bu kenti terk ederse üzüntüden, yeniden din değiştirip kalırsa da utancından öleceğini söyleyerek, bu teklifi de reddetti. Böylece infaz gerçekleşti. Kendi dininden pek çok kişi Yuvakim'i aziz saydı ve onuruna mumlar yaktı.

Bu hikaye bizi çok etkilemişti. Alinyazısı bu olayı öyle koşullar içine yerleştirmişti ki, başka biçimde sonuçlanamazdı zaten. Cesedin Balık Pazarı'nda sergilenmeye başladığı üçüncü günün akşamında, âdet olduğu üzere, üç Yahudi cesedi omuzlayıp, denizin şurada burada kıyılara vurduğu boğulmuş köpek ve at cesetleri arasına, Boğaz'ın sularına atmışlardı.

Tanığı olmak bahtsızlığına uğradığım bu üzücü hikayeden sonra, yeni Türkiye'nin ilerici eğilimlerinden en ufak biçimde bile kuşkulanmıyorum. İngiltere'de olduğu gibi bu ülkede de yasa, daha iyi yorumlanabilinceye kadar, bütün iradeleri de bütün zihinleri de boyunduruk altında tutar. Günümüzde, zina ve dinden dönme gibi konularda bir tek bu tür üzücü olaylarla karşılaşılabilir hâlâ.

İstanbul'un merkezini oluşturan gözalıcı çarşıları gezdik. Burası Bizans zevkine uygun olarak taştan, çok sağlam biçimde inşa edilmiş koskoca bir labirent; sıcak günler için de uçsuz bucaksız bir sığınak. Yontulmuş direkler ve revaklar üstünde yükselen kimi kemerli kimi sivri kubbeli olan bu koskoca galerilerin her biri belli bir malın ticaretine ayrılmış. İnsan özellikle, kadın elbiselerine ve terliklerine, nakışlı ve lame kumaşlara, kaşmirlere, halılara, altın, gümüş ve sedef kakmalı mobilyalara,

mücevherlere, hepsinden çok da, çarşının bedesten denilen bölümünde bir arada sergilenen pırıl pırıl silahlara hayran kalıyor.

Deyim yerindeyse bu yeraltı kentinin bir ucu, Seraskerlik Meydanı denilen ve çevresi camiler ve binalarla çevrilmiş olan çok neşeli bir meydana açılıyor. Burası, kadınlarla çocukların sıkça geldiği kent içi bir gezinti yeri. –İstanbul’da kadınlar Pera’da olduğundan çok daha fazla örtünmüş durumdalar; yeşil ya da mor bir *ferace* giyiyorlar, yüzleri de kalın bir tülle örtülmüş durumda; gözlerinden ve burunlarının üst bölümünden başka bir şeyi gösterdikleri pek ender. Ermeni ve Rum kadınları yüzlerini çok daha ince bir tülle örtüyorlar.

Meydanın bir yanında, müstensihler, minyatürcüler ve kitapçılar yer alıyor; avlularında, kimi zaman meydana üşüşen binlerce güvencinin uçuştığı, avluları ağaçlarla dolu komşu camilerin zarif yapıları, kahvehaneler ve mücevherlerin sergilediği tezgahlar, bütün kente tepeden bakan, hemen yakındaki *Seraskerlik* kulesi, hattâ daha uzakta bulunan ve valide sultanın ikamet ettiği Eski Saray’ın karanlık görünüşlü duvarları, bu meydana çok özgün bir kimlik kazandırıyor.

II. SULTAN

Limana inerken, benzersiz bir gezinti arabasıyla Sultan’ın geçtiğini gördüm; geniş üstlüğü bir gölgelik gibi kare biçiminde olan ve önünde altın tel saçaklı kadife bir cibinlik eteği sarkan bu iki tekerlekli arabanın okuna iki at koşulmuştu. Sultan’ın üstünde, reformdan beri Türklerde gördüğümüz, yakaya kadar düğmeli sade bir redingot vardı; kimliğini belirten tek işaret ise, kırmızı fesi üstüne pırlantalarla işlenmiş imparatorluk alame-tiydi. Solgun ve seçkin yüzünde bir hüznün izleri vardı. Kendisini selamlamak için hiç düşünmeden şapkamı çıkartmıştım; as-

lında bu, bir yabancının kibarca davranmasıydı yalnızca, yoksa Balık Pazarı'ndaki Ermeni'nin başına gelenlerden korktuğum için değildi... Sultan dikkatle baktı bana, çünkü şapkamı çıkartmakla âdetleri bilmediğimi de göstermiştim. Sultan'a selam verilmezdi aslında.

Kalabalıkta bir an için gözden kaybettiğim arkadaşım şöyle dedi bana: "Sultan'ı izleyelim, o da bizim gibi Pera'ya gidiyor; ama onun Haliç üstündeki dubalı köprüden geçmesi gerekiyor. Bu en uzun yol, ama kayığa binmek gerekmiyor, hem deniz de biraz dalgalı zaten."

İki yanında camiler ve göz kamaştırıcı bahçeler bulunan uzun bir yoldan ağır ağır inen gezinti arabasının arkasına takıldık. Bu yolun ucunda, birkaç dönemeç sonra, seçkin Rum tüccarlar ile Rum önde gelenlerinin yaşadığı *Fener'e* geliniyordu. Bu mahalledeki evlerin pekçoğu gerçek birer saray; kentin, İstanbul denilen ve özellikle Türklerin yaşadığı bu bölümünde, duvarları parlak renkli resimlerle süslü birkaç kilise büyük camilerin gölgesine sığınmış.

Yolumuza devam ederken, Abdülmecid'in hiç beklemediğim görünüşünün ve kendisini sıradan bir hükümdar gibi selamlamamdan ötürü sitem ediyora benzeyen bakışındaki içe işleyen yumuşaklığın bende yarattığı izlenimden söz ediyordum arkadaşşıma. Bu ince, uzun ve solgun yüz, uzun kirpikler arasından, iyi yüreklilikle yumuşamış şaşkınlık dolu, anlık bir bakış yöneltten bu badem gözler, bu rahat davranış, bedeninin narin biçimi onun için iyi düşüncelere kapılmama yol açmıştı. Balık Pazarı'nda cesedini gördüğümüz zavallı adamın başının vurulmasını nasıl olup emretmişti, diye sordum kendime.

Arkadaşım şöyle dedi bana: "Bu konuda elinden başka bir şey gelmezdi; sultanın iktidarı, bir meşrutî monarkın iktidarından daha sınırlıdır. Sultan, ülkenin hem hukuk hem de din ala-

nında söz sahibi olan zümresi ulemayı ve de memnuniyetsizliğini yangın çıkartmak ve isyan etmekle ortaya koyan halkı hesaba katmak zorundadır. Atalarını sık sık zora soktuğunu bilse de, elinde bulunan silahlı kuvvetlerle keyfi bir harekete girişebilir kuşkusuz, ama daha sonra, çevresindekilerin kullanabileceği silahtan, yani zehirden ya da herkesin kullanabileceği silahtan, yani cinayetten kim korur onu? Cuma günleri her mahalle onu sırasıyla görsün diye kentin camilerinden birinde namaz kılıp halkın karşısına çıkmak zorundadır. Bugün Mevlevilerin Pera'daki *tekkesine* gidiyor."

Arkadaşım, hükümdarın nasıl bir durumda olduğu konusunda daha başka ayrıntılar da anlattı bana; öyle ki, sonuçta hükümdarın yüzündeki hüznü hava da bir yere kadar açıklanmış oldu. Bütün Türkler arasında toplumsal eşitsizlikten en yakınabilecek kişi de oydu belki. Müslümanlar tam anlamıyla demokratik bir düşünceyle, kendi uluslarının başına hem herkesin üstünde hem de herkesten farklı birini getirmişlerdi.

İmparatorluğunda evlenmek, yasal olarak, bir tek ona yasaklanmıştı. Nedeni ise, böyle önemli bir izdivacın bazı ailelere nüfuz sağlamasından kaygı duyulmasıydı; ayrıca Sultan yabancı bir kadınla da evlenemezdi. Dolayısıyla, Muhammet'in bakma gücü olan müminlere alma hakkı tanıdığı dört eşten de mahrum kalmıştı. Onun yasal eş diyemeyeceği sultan kadınları da, köken açısından bakıldığında, köle kadınlardı; Türk imparatorluğundaki bütün kadınlar, Ermeniler, Rumlar, Katolikler ya da Yahudiler özgür sayıldığı için, haremine de müslüman olmayan ülkelerden kadın alınabilirdi ancak, üstelik söz konusu ülkelerin imparatorlukla resmi ilişkilerinin de olmaması gerekiyordu.

Babıali'nin Avrupa'yla savaş içinde bulunduğu çağda, Padişah'ın haremî hayranlık uyandıracak kadar doluydu. Bir tek tiyatrodan değil, gerçekte de yaşamış olan kalkık burunlu Fransız

güzeli Roxelane'ın da⁵³ tanıklık ettiği gibi beyaz tenli ve sarışın güzeller eksik olmuyordu haremden. Roxelane'ın kaşmirlerle örtülü ve sorgucların gölgelediği sandukası, Süleymaniye Camisi'nde eşinin sandukasının yanında bulunuyor. Ama günümüzde bizim bahtı kara Sultan'ımız için Fransız kadını, hattâ Avrupalı kadın bile yok. Pazar gezmelerinde son moda Avrupa elbiseleriyle böbürlenerek dolaşan Pera yosmalarından birini aparmak istese bile, yabancı sefir ve konsoloslar tarafından verilecek diplomatik notalar altında ezildiğini görecektik, üstelik bu da belki bir zamanlar güzel Elena'nın kaçırılmasıyla başlayan savaştan daha uzun bir savaşın açılmasına vesile olacaktı.

Sultan'ın Pera'da kendisini görmek isteyen yığınla Rum kadınının arasından geçerken, iğvaya kapılmamak için bakışlarını başka yöne çevirmesi gerekirdi; çünkü muaşeret gereği geçici bir metres edinemez, özgür olarak doğmuş bir kadını haremine kapatamazdı. Köle konumunda olabilecek Çerkeslerden, Malezyalı ve Habeş köle kadınlardan kısa sürede bıkmış olmalıydı; birkaç sarışın İngilizisi ya da nüktedan Fransızı özlemiş olmalıydı, ama bunlar ona yasaklanmış birer meyveydi.

Arkadaşım o gün sarayda kaç kadın bulunduğunu konusunda da bilgi verdi. Bu sayı Avrupa'da sanılandan çok uzaktı. Sultan'ın haremde yalnızca otuz üç kadın ya da hanım bulunuyordu; bunların yalnız üç tanesi gözde olarak kabul ediliyordu. Saraydaki kadınların geri kalanı *odalıktı*, yani oda hizmetkarıydı. Demek ki, Avrupa odalık sözcüğüne yanlış bir anlam yüklemiş. Sultan kadın olma mertebesine, efendilerinin gelip geçici bir hevesi ya da âdetleri hiçe sayması sayesinde ulaşabilen dansözler ve şarkıcılar da vardı. Sultan yalnız köle kadınlara sahip

53) Marmontel'in bir masalına dayanarak Favart tarafından kaleme alınan *Soliman second ou Les Trois Sultanes* (1761) adlı güldürüsünde gerçekten de bir "Fransız Rokselan" olarak anılan Hürrem Sultan, Fransız değil Rus kökenliydi.

olabildiği için, kendisi de bir köle evladı oluyordu; halk memnun olmadığı zamanlarda Türklerin Sultan'ın yüzüne vurdukları bir gerçekti bu.

Zavallı Sultan! deyip durarak konuşmamıza devam ediyorduk. Bu arada Sultan Fener rıhtımında arabadan indi, çünkü, en dar noktalarından birinde, Haliç'in iki yakasını birleştiren dubalı köprü, arabayla geçilemiyordu. Teknelerin geçebilmesi için yüksekçe iki kemeri vardı köprünün. Sultan ata bindi, sonra da öteki kıyıya geçince, koskoca servilerin gölgelediği Küçük Mezarlık'tan geçerek, Galata'nın dış surları boyunca uzanan keçi yollarına yönelip Pera'nın büyük caddesine ulaştı. Dervişler avluda sıraya girmiş onu bekliyorlardı; biz içeri giremedik elbette. Uzun süre Osmanlı ordularının başında olan ve Almanya'da Hristiyan ordularına karşı çarpışan Kont de Bonneval'in⁵⁴ (ki din değiştirenlerin en ünlülerindendir) mezarı da bu *tekke* ya da manastırdadır. Onunla birlikte İstanbul'a gelen Venedikli karısı savaş alanında yaverlik ediyordu ona.

Biz tekkenin kapısında durdurulup beklerken, Rum papazların başı çektiği bir cenaze alayı, mahallenin öteki ucuna yöneliyordu. Sultan her an dışarı çıkabileceği ve bir cenazeyle karşılaşması uygun olmayacağı için, muhafızlar papazlara geri çekilmelerini emretti. Birkaç dakika tereddütle geçti. Sonunda, imparatorlarinkini andıran tacıyla, pullarla işli uzun Bizans elbisesiyle Charlemagne kadar kurumlanır gibi görünen arşimandrit* muhafızların başına sert uyarılarda bulundu; ardından öfkeli bir havayla, papazlarına devam etmeleri gerektiğini söyledi ve eğer Sultan o anda dışarı çıkacak olursa, cenazenin geçmesi için

54) Kont Alexandre de Bonneval Avusturya ve Fransız ordularında hizmette bulunduktan sonra, Türklerin tarafına geçti, Müslümanlığı kabul etti, Ahmed Paşa adını alıp generalliğe yükseldi. 1747 yılında Konstantinopolis'te öldü.

*) Rum manastırlarının başrahibi, başpapaz. (çn.)

beklemesi gerekeceğini belirten bir el hareketi yaptı.

Bunu, Konstantinopolis'te farklı tapınışlara gösterilen hoş-görü örneği olarak aktardım.

III. BÜYÜK MEZARLIK

Hareketli ve yemyeşil ufukları, renk renk boyalı evleriyle, kurşun kaplı kubbeler ve narin minarelerle donanmış zarif camileriyle yalnızca haz merkezli düşünceler ve tatlı hülyalar vermesi gereken gülyeryüzlü ve gözalıcı bir kent olan Konstantinopolis konusunda cenazelerden ve mezarlıklardan bu kadar sıkça söz etmek biraz tedirgin ediyor beni. Ama bunun nedeni, bu ülkede ölümün bile bir bayram havasına bürünmesi. Biraz önce sözünü ettiğim Rum cenaze alayının, bizim kasvetli toprağa verme törenlerimizle en ufak bir ilgisi yok. İşlemeleri parıltıyan elbiseler giymiş aydınlık yüzlü papazlar, arkalarından gelen, uzun elbiseleri capcanlı renkli genç din adamları, onların ardındaysa en zengin elbiselerine bürünmüş dostları, tam ortadaysa henüz gençliğini sürmekte olan ölü kadın, yüzü balmumu gibi solgun ama yanaklarına allık sürülmüş, başında güllerden bir taç, atlastan ve kadifeden yapılmış en güzel elbiseleriyle çiçekler üstüne yatırılmış, üstü de inanılmaz miktarda elmasla kaplanmış, herhalde mezara bunlarla birlikte konulmayacak olmalı; cenaze alayının sunduğu görüntü buydu ve içe işlemekten çok hüzne boğuyordu insanı.

Mevlevi tekkesi, iki yanında koca servi ağaçlarının bulunduğu esrarlı yolları bahriye binalarına kadar uzanarak denize inen Küçük Mezarlık'a bakıyor. Neşeli mizaçlı ve epey de geveze kişiler olan dervişlerin seve seve geldikleri, nargile ya da çubuğun yanında kahve de içilebilen kahvehane, sıra sıra masa ve tabureleriyle tekkenin karşısında bulunuyor. İnsan burada oturup gelip geçen

Avrupalıları seyredebilir. Zengin İngilizlerin ya da sefirlerin arabaları yanında yerli kadınların bindiği altın yaldızlı arabalar da çok geçer bu sokaktan; bu arabalar, boyanın ve altın yaldızın kattığı gözalcılık bir kenara bırakılırsa, bizim çamaşırcı kadınların iki tekerlekli arabalarına benziyor. Kadınların bindiği arabaları öküzler çekiyor, ama bunun iyi tarafı da var: mesire yerine giden haremmin tamamını kolayca taşıyabiliyorlar. Çoklukla Türklerin tatil günü olan Cumaları yapılan bu gezintilere kocalar asla katılmıyor.

Kalabalığın hareketliliğine ve seçkin kişilerden oluştuğuna bakarak, büyük olasılıkla mahallenin dışında bir yerlerdeki şenliğe gidildiğini anladım. Arkadaşım kendisine bir tablo ısmarlayan Ermenilerin evine yemeğe gitmek üzere beni bıraktı; ama Pera'nın yukarı kısmında bulunan bir Viyana restoranını salık vermekten de geri kalmadı. Tekkeden ve sokağın öteki tarafına yayılan yeşil alandan sonra, insan kendini tam anlamıyla Paris'te bir mahallede buluyor. Çeyrek fersahlık bir mesafe boyunca, insanın karşısına bir tek modaya uygun elbiseler satan pırlıl pırlıl dükkanlar, kuyumcular, şekerlemeciler, çamaşırcılar, İngiliz ve Fransız otelleri, kıraathane ve kahvehaneler çıkıyor. Konsoloslukların çoğunun cephesi de bu sokağa bakıyor. Rus sefaretinin tamamen kagir, devasa sarayı hemen göze çarpıyor. Bu bina gerektiğinde Pera, Galata ve Tophane semtlerine egemen olacak sağlam bir kale gibi. Fransız sefareti ise Tophane'ye doğru inen bir yokuşta bulunuyor, doğrusu pek öyle gösterişli bir yerde değil; şimdiye kadar birkaç milyon harcanmış olmasına rağmen henüz tamamlanmış değil bu saray.

İlerledikçe sokağın daha uzakta genişlediği görülüyor; sol tarafta, haftada yalnız iki gün açık olan İtalyan tiyatrosu çıkıyor karşımıza. Daha sonra gözalcı bahçelere bakan güzel burjuva evleri var; ardından sağ tarafta Türk yüksekokulu ve özel okullar yer alıyor; daha ilerde, soldaysa, Fransız hastanesi bulunuyor.

Mahalle bu noktada sona eriyor; genişleyen yolda, zerzavatçılardan, tava işi yapan aşçılardan, karpuzlardan, balıklardan geçilmiyor; buradaki meyhaneler kenttekiler kadar saklanıp gizlemiyor kendilerini. Genelde devasa boyutlardalar. Kapıdan girildiğinde, tiyatro kadar geniş bir salonda buluyor insan kendini; yukarı tarafta, korkulukları ahşap torna işi yüksekçe bir de balkon bulunuyor. Bir taraftaysa, beyaz ve kırmızı şarapların kulp-lu bardaklara doldurulup verildiği bir tezgah var; bardağını alan müşteri gözüne kestirdiği masaya gidip oturuyor; öteki taraftaysa et yahnisinin verildiği koca bir fırın var; tabağını dolduran masasına kadar kendi götürüyor yiyeceğini. Sonra sıra, bütün bunları, insanın dizine kadar bile gelmeyen alçak bir masaya koyup mideye yuvarlamaya geliyor, ki doğrusu, bu da alışık olmayanın zorlanacağı bir iş. Bu tür yerlerde yığışan kalabalık, Türklerinkinden daha küçük serpuşlarıyla göze çarpan Rumlardan, üstüne külrengi bir kumaş sarılı küçük türbanlardan ayırt edilen Yahudilerden ve üst tarafı şişmiş bir humbaracı başlığına benzeyen koskoca kalpaklı Ermenilerden oluşuyor yalnızca. Bir Müslüman içki satılan bu yerlere alenen girmeyi göze alamaz.

Değişik ırkları, özellikle halk arasında, birbirinden ayıran bu başlıklara bakıp da, Türkiye'de eşitsizliğin eskisi gibi sürüp gittiğini sanmamak gerekir. Bir zamanlar başlıklar gibi pabuçlar da ülkede yaşayan herkesin hangi dinden olduğunu gösterirdi. Yalnız Türklerin hakkıydı sarı pabuç ya da çizme giymek; Ermenilerinki kırmızı, Rumlarınki mavi, Yahudilerinki siyahtı. Parlak ve zengin kıyafetler de Müslümanların giyebileceği şeylerdi. Bu farklar evlerde de görülüyordu: Türklerin evleri canlı renklere boyandığı için hemen ayırt ediliyordu; öteki evlerse koyu renklere boyanabiliyordu ancak. Bütün bunlar değişmiş bugün: İmparatorluk'un her uyuğu, Reform'un* öngördüğü nerdeyse Avru-

*) Tanzimat'ın. (çn.)

pai sayılabilecek kıyafeti giymek ve kırmızı *fes* takmak hakkına sahiptir; takılan bu fesin bir bölümü ise, gök mavisi bir saç havası verecek kadar cömertçe sarılan mavi renkli ipek altında kalır.

Gerçek Türklerin pek uğramadığı Pera'nın Avrupalı gezinti yerine, dediğim gibi giyinmiş pek çok kişinin, yaya ya da atlı olarak yöneldiğini görünce, bu konuda hiç kuşku kalmadı. Eskiden ayakkabıların yol açtığı eşitsizlik de, en azından her ırktan *çelebi* (kibarlar) arasında, cilalı çizmeler sayesinde ortadan kalkmış. Ancak, bağnazlığın Müslümanlara göre reaya arasında daha bir ayak dirediğini de belirtmek gerekir. Öte yandan, ırkları sınıflandırmaya yarayan eski kıyafetlerin sürdürülmesinde alışkanlık ya da yoksulluk da etkili oluyor.

Frenklere özgü bu gezinti yerinin böyle canlı olmasına hayranlık duyan kişi Konstantinopolis'in hoşgörüden uzak olduğuna inanabilir mi ki? Mahallenin çıkışında her türden araba hızla ilerleyip karşılaşıyor, atlar çark ediyor, süslü püslü kadınlar, orda burda, denize doğru inen bir ağaçlığa ya da sol taraftan, tüccarlarla bankacıların sayfiye evlerinin uzandığı Büyükdere yoluna yöneliyor. Dümdüz giderseniz, birkaç adım sonra, çalılıkların çevrelediği, köknarlarla karaçamların gölgelediği, çukur bir patikaya varırsınız; ağaçların arasından, denizi ve İstanbul'un bir ucu olan Sarayburnu ile Üsküdar arasında kalan Boğaz'ın girişini görürsünüz.

IV. SAN DİMİTRİ

Ama insanların çoğu da yolun iki yanındaki zarif kahvehanelerde duraksıyor. Solda, geniş galerileri, bir yanda Büyük Mezarlığa, öte yanda bahçeler içindeki narin yapılarla dolu konaklar ve tepelerle kaplı geniş bir alana bakan bu kahvehanelerden biri çıkar karşımıza. Çok ötede ise, İstanbul'un cami ve minare-

leriyle kesilip biçilen çizgi çıkar gene ortaya. Uzun süre bakıldığında tekdüzeleşen bu gergef işli ufuk çizgisi Boğaz'ın girişinde sık sık karşımıza çıkar.

Bu kahvehane çok hoş bir buluşma yeri; öyle ki, bizim Champs-Élysées'nin şarkılı kahvelerinden biri sanki. Yolun iki yanındaki masaları, Pera'nın kibarları ve zarif kadınları süslüyor. Dondurmalar, limonata ve moka, hepsi de Fransız usulüyle servis ediliyor. Tek yerel özellik ise, kahve istediğiniz zaman gelip masanızın önüne soru işaretleri gibi konan üç ya da dört leyleğin hiç yadırganmayan varlığı. Masaya tepeden hakim, üst tarafı da bir yakayla donanmış olan uzun gagalarıyla şekerliğe saldırmaya bile kalkışmıyorlar. Saygıyla bekliyorlar. Bu evcil kuşlar şeker ve bisküvi alarak, masadan masaya gezip duruyorlar. Yakınımdaki bir masada, biraz demode kesimli siyah bir takım elbise giymiş, yakasına çeşitli tuhaf renklerden oluşan bir şerit takmış, saçları da kravatı gibi beyaz yaşlı bir adam vardı. Kahvehanenin bütün gazetelerine el koymuş, *Echo de Smyrne*'in üstüne *Journal de Constantinople*'u, *Portofoglio maltese*'yi de *Courrier d'Athènes*'in üstüne koymuştu; kısacası, Avrupa'dan haberler edinip zevk almamı sağlayacak her şeye el koymuştu. Bu sayfa yığınının en üstündeki *Moniteur Ottoman*'ı dikkatle okuyordu.

Özür dileyerek, gazetelerden birini kendime doğru çekmeye cüret ettim: ancak sadece Paris'in eski kahvehanelerinin müdavimlerinde gördüğüm yırtıcı bakışlardan birini yöneltti bana...

"*Moniteur Ottoman*'ı bitiriyorum" dedi.

Birkaç dakika bekledim. Merhametli davrandı ve sonunda ait olduğu XVIII. yy. kokan bir selamla gazeteyi bana verdi.

"Bayım," diye ekledi, "bu akşam büyük bir şenlik var. *Moniteur*, bir prensesin doğduğunu haber veriyor ve Haşmetmeapların bütün uyrukları için çok güzel olan bu olay, rastlantı ola-

rak, Ramazan'ın başlangıcına denk düşüyor."⁵⁵

Bundan sonra da herkesi şenlik havası içinde görmek beni şaşırtmaz oldu; öyle ki, zaman zaman arabalarla atlı kalabalığın canlandığı yola bakarak, zaman zaman da, okumasını bitirdiğinde komşumun bana verdiği Frenk gazetelerine göz gezdirerek, sabırla bekliyordum.

Kıbarlığımı ve sabrımı takdir etmişti kuşkusuz ve dışarı çıkmaya hazırlandığım sırada bana şöyle dedi:

"Nereye gidiyorsunuz ki? Baloya mı?"

"Balo mu var?" diye cevap verdim.

"Müziği buradan duyuyorsunuz sanırım."

Gerçekten de, bir Rum ya da Vlah orkestrasının keskin akorları kulağıma geliyordu. Ama bu, dans edildiğini kanıtlamazdı; çünkü Konstantinopolis'in meyhanelerinin ve kahvehanelerinin çoğunda, müzisyenler gündüz de çalardı.

Bu yabancı "Benimle gelin," dedi.

Çıktığımız köşkten, belki de iki yüz adım sonra, iki yolun keşiştiği noktada, üçgen biçiminde bir bahçenin girişini oluşturan göz alıcı bezeklerle süslenmiş bir kapı gördük. Yaprak ve çiçeklerden süslerle birbirine bağlanmış beşli ağaçlar, masaların çevresindeki çimenlik toplantı yerleri, evet bütün bunlar, bir Parisli için yeterince bayağıydı. Ama kılavuzum coşku içindeydi. İçeriye girdik; burası müşterilerle dolu birçok salondan oluşuyordu; orkestra tek telli kemanlar, kamış flütler, silindir biçimindeki davullar ve kitaralarla yiğitçe çabalayıp duruyor ve de hayli özgün havalar çalıyordu. Balonun nerede olduğunu sordum.

"Sabırsızlanmayın," dedi yaşlı adam, "gün batmadan başla-

55) Nerval 25 Temmuz ile 28 Ekim arasında Konstantinopolis'teydi; demek ki Ramazan ayını bu kentte geçirmişti. J. Richer'e göre 1843 yılında Ramazan ayı 25 Eylül ile 25 Ekim tarihleri arasında sürmüştü. Ramazan geceleri bayram edilip, gündüzleri oruç tutulan bir aydır. Gérard burada daha sonra anlatacaklarının büyük bölümünün yaşandığı düş ve gece yaşamına adım atar.

yamaz balo. Polisin nizamnamesi böyle. Ama, gördüğünüz gibi, pek uzun sürmez.”

Beni bir pencerenin yanına götürdü ve gerçekten de, güneş, Haliç üzerindeki mor ufuk çizgilerinin arkasında batmakta gecikmedi. Ansızın her yandan müthiş bir gürültü koptu. Topthane'deki toplardı bunlar, daha sonra da çifte bayramı kutlayan limanlardaki bütün gemilerin topları kükredi. İstanbul'daki anıtların birer oyma gibi gözük­tüğü uzaklarda, ufukta ise büyü­lü bir gösteri başladı aynı zamanda. Gökyüzünden karanlık indikçe, camilerin kubbelerini belirten, üzerlerinde hiç kuşkusuz altın yaldızlı harflerle kaleme alınmış menkıbeleriyle arabeskler çizen uzun ateş tespihlerinin ortaya çıktığı görülüyordu; yapıların üzerinde binlerce gemi direği gibi yükselen minareler, narin şerefelerini belirten ışık yüzükleri takmış gibi görünüyordu. Her yandan, müezzinlerin genelde ince ve hoş seslerle okudukları, ama bugün zafer türküleri gibi gürültülü gelen ezanlar duyuluyordu.

Salona geri döndük; dans başlamıştı.

Bulunduğumuz yerin ortasında büyük bir boşluk oluşmuştu; dip taraftan, kırmızı başlıklı, ceketleri işlemeli, parlak kemerli onbeş kadar dansçının girdiğini gördük. Kadın yoktu aralarında.

En baştaki, elele tutuşarak kollarını sallayan ötekileri yönetir gibi görünüyor ve ölçülü dansını hepsinin bir ucundan tuttuğu bir mendille yanındakinin oyununa uyduruyordu. Arkadaşlarının halkalarını oluşturduğunu söyleyebileceğimiz, bükülgen boyunlu bir yılanın başı gibiydi.

Bu bir Rum dansıydı kuşkusuz; kalça kıvırmalara, iç içe geçmelere, sıra halinde adım atmalara dayanan bir koreografisi vardı. Dansı bitirdiklerinde, Mısır'da da çok gördüğüm erkek dansçılarından sıkıldığımı belli etmeye çalışıyordum ki, gene onbeş kadar kadının, aynı havaya uyup oynamaya koyulduğu-

nu gördük. Üstlerindeki Levanten giysiler içinde son derece hoş ve zarıftı çoğu; altın işlemeli kırmızı takkeleri, saçlarındaki çiçekler ve sırmalar, ayaklarına kadar inen ve fındık altınlarıyla süslenmiş uzun saç örgüleri, seyirciler arasındaki hayranlarının sayısını artırıyordu. – Ama, bunlar arkadaşları ya da erkek kardeşleriyle gelmiş İyonyalı genç kızlardı ve onları baştan çıkarma girişimi de bıçaklanmakla son bulurdu.

Yeni tanıştığım sevecen ihtiyar, “Birazdan daha iyisini göstereceğim size,” dedi.

Ve şerbetlerimizi içtikten sonra, Pera Frenklerinin *Mabille*’i⁵⁶ olan bu eğlence yerinden çıktık.

İstanbul uzakta, daha da kararmış olan ufkun üzerinde, aydınlıklar içinde parılıyordu ve binlerce narin kavisli çizgileri de açıkça gösteriyordu kendini; çocukların iğneyle delerek ışıkların önünde gezdirdikleri resimleri akla getiriyordu. Oraya gitmek için vakit çok geçti; günbatımından sonra körfezden geçilmiyordu.

“Konstantinopolis’in gerçek özgürlük yurdu olduğunu kabul ediniz,” dedi bizim ihtiyar. “Birazdan buna daha da çok inacaksınız. Yeter ki akılcıca davranıp köpeklerle saygı duyalım ve güneş battığı zaman fenerlerimizi yakalım; o zaman burada bütün gece Londra’da olduğu kadar özgürdür insan... Paris’teyse buradakinden çok daha az özgürdür!”

Cebinden, bezden kıvrımları, körük gibi açılıp uzayan teneke bir fener çıkarttı ve içine bir mum yerleştirdi: “Bakın,” diye devam etti, “Büyük Mezarlık’ın bu servili uzun yolları, bu saatte bile ne kadar kalabalık?” Gerçekten de, ipek giysiler ve ince kumaştan feraceler, çalılıkları sıyrarak sağdan soldan geçiyordu; gürgenlerin karanlığından esrarlı çene çalmalar, alçak sesle

56) Bir dans hocası olan Mabille tarafından 1840 yılında Champs-Élysées’de açılan dans salonu.

gölüşmeler sızıyordu. Gezintiye çıkmış olanların ellerinde oradan oraya adeta uçuşan fenerlerin yarattığı etki, *Robert*⁵⁷ rahibelerinin yaptıklarını aklıma getiriyordu, yanlarından geçtiğimizde aydınlanan bu binlerce düz ve yatay mezar taşı birden ayağa kalkacaktı sanki; yok, ama her şey, güleç ve sakindi; sadece, denizden esen hafif meltem, porsuk ağaçlarında ve servilerde uyuyan güvercinleri beşikteymişler gibi sallıyordu. Goethe'nin şu dizesini hatırladım:

*Mezarlar üzerinde gülümsüyorsun ölümsüz Aşk!*⁵⁸

Bu arada, üstünde ağaçların tepelerinin silinip gittiği, denizin tekne direklerine asılmış renkli fenerleri yansıtıp yer yer parıldadığı mavimsi zemini taçlandıran ılık cümbüşünün ve körfeze doğru inen vadinin hayranlık verici görünümünü seyretmek için dura dura, Pera'ya doğru ilerliyorduk. "Şu anda, imparatoriçe II. Yekaterina'nın eski bir hizmetkârıyla konuştuğunuz aklınıza gelmiyor değil mi?" dedi bizim ihtiyar.

"Bunun çok saygıdeğer bir şey olduğunu düşünüyorum; çünkü geçen yüzyılın sonları söz konusu olmalı."

"Şunu söylemeliyim ki," dedi biraz kendini beğenmişlikle, "hükümdarımız (çünkü ben, Rüşum), o dönemde, biraz... benim bugün olduğum haldeydi."

İç geçirdi ve sonra, imparatoriçenin, zekasından, çekici zarafetinden, iyiliğinden uzun uzun söz etmeye başladı: "Yekaterina'nın rüyası," diye ekledi, "her zaman Konstantinopolis'i görmektir. Kimi zaman, Alman burjuvası kıyafetine bürünerek buraya gelmekten söz ediyordu. Ama fetihle buraya girmeyi

57) *Robert le Diable*, Scribe ve Meyerbeer'in ünlü operası (1831). Mezarlarından çıkan rahibelerin dans ettiği bale gösterisi geceyarısı bir manastırın kalıntılarında gerçekleştiriliyordu. Brüksel'de Jenny Colon'un sahne aldığı bu opera Nerval'i derin biçimde etkilemişti.

58) *Voyageur*'ün bu bölümünü Nerval kendisi, değişik biçimde, çevirmişti: "Ve sen, ey insan! Geçmişin yüce enkazıyla bir kulübe yapıyorsun kendine. Mezarlar üstünde zevke dalıyorsun!"

tercih etti kuşkusuz ve bunun için, Yunanlıların devrimini, uzaktan da olsa, hazırlayan ve kont Orloff'un komutasında olan kuvveti Yunanistan'a gönderdi. Kırım savaşının da başka bir amacı yoktu zaten; ama Türkler kendilerini öyle iyi savundular ki, sonunda yalnızca bir barış antlaşmasıyla sağlama alınan bu bölgeye sahip olabildi çariçemiz.

O ülkede yapılan ve sizin maceracı kibar beyefendilerinizden çoğunun katıldığı eğlencelerden söz edildiğini duymuşsunuzdur. Onun sarayında, Fransızcadan başka dil konuşulmuyordu; ansiklopedistlerin felsefesinden, Paris'te oynanan trajedilerden ve hafif şiirlerden başka şeyle ilgilenilmiyordu. Ligne prensi, Guymond de la Touche'un *Iphigénie en Tauride*'ini seyrettikten sonra çok coşkulanmıştı. İmparatoriçe, gaddar Thoas'ın⁵⁹ yaptırdığı tapınağın yıkıntılarının bulunduğu inanan kadim Tauride'in bir bölümünü hemen ona armağan etmişti. Prens, bütün gün tütün ve kahve içmekten başka bir şey yapmayan Müslüman çiftçilerin yaşadığı bu birkaç kilometrekarelik armağandan çok sıkılmıştı. Savaş, bu çiftçileri böylesine zaman öldürmeye devam edemeyecek kadar yoksullaştırmış olduğu için, Ligne prensi, erzaklarını yenilemeleri amacıyla onlara para vermek zorunda görmüştü kendini. Sonunda dostça ayılmışlardı birbirlerinden.

"Bu âlicenaplıktı sadece. Potemkin, daha da şahaneydi. Bulunan kumlu bölgenin görüntüsü, imparatoriçeyi rahatsız ettiği

59) Guimond de la Touche'un oyunu 1757 tarihli. Euripides'in de benimsediği mitosa göre, Iphigenia kurtarılıp Tauris'e götürüldükten sonra, Diana rahibelerine katıldı ve tiran Thoas'ın buyrukları uyarınca ülkeye adım atan bütün yabancıları tanrıça Diana'ya kurban etti. *Pandora'nın düşü*, imparatoriçe Yekaterina (çn., II. Yekaterina) tarafından eskiçağda Tauris diye bilinen toprakların Ligne prensine (çn., Charles Joseph de Ligne -doğumu 1735, ölümü 1814- Viyana Kongresi'ni "Kongre yürümüyor, dans ediyor" diyerek eleştirmişti) verilmesi öyküsünün Nerval'i ne denli derinden etkilediğine tanıktır. Fransızca kaleme alınmış dizelerin öyküsü de gene aynı kaynaktan alınma: *Lettres et pensées du prince de Ligne* (1809).

için, elli fersah uzaktan kesilmiş köknar ağaçları getirtmişti; tabii bunlar, ancak, İmparatorluk maiyetinin orada kaldığı sürece gölge verebilmişlerdi.

"Ne var ki Yekaterina, Asya kıyısını ziyaret etme fırsatını kaçırdığı için bir türlü avunamıyordu. Kırım'daki ikameti sırasında, boş zamanlarında bir şeyle meşgul olmak amacıyla, Fransızca manzumeler yazmayı öğretmesi için M. de Ségur'den ricada bulundu. Her tür kapris vardı bu kadında. Bu konudaki güçlükleri kavrayınca, çalışma odasına dört saat kapanıp, eh işte denebilecek topu topu iki aleksandren yazdıktan sonra dışarı çıktı; şöyle yazmıştı:

Bir Han'ın sarayında, işlemeli yastıklar üzerinde

Parmaklıklarla çevrili bir altın köşkte...

"Gerisini getirememişti."

"Bu mısralarda bir Doğu havası var," dedim; "hattâ Türklerin kibarlığı deyince ne anlamak gerektiğini bilme arzusu da var."

"Ligne prensi, bu beytin kafiyelerini tiksindirici buldu; bu da imparatoriçeyi Fransız nazmıyla uğraşma konusunda yıldırmaya uğrattı... Kulaktan duyarak öğrendiğim şeylerden söz ediyorum size sadece. O zaman beşikteydim ben; bu büyük saltanatın ancak son yıllarını gördüm... Konstantinopolis'i görme konusunda imparatoriçenin duyduğu arzu, ölümünden sonra bana miras kaldı besbelli. Ailemden ayrıldım ve cebimde pek az parayla buraya geldim; yirmi yaşındaydım, çok güzel dişlerim ve çok biçimli bacaklarım vardı..."

V. ESKİ SARAYDA BİR MACERA

Yaşlı yol arkadaşım biraz iç geçirip sustu ve gökyüzüne bakarak şöyle dedi bana: "Hikayeme devam edeceğim, ama önce İstanbul'da başlayan ve otuz gece sürecek olan bayramın sulta-

nını göstermek isterim size." Parmağıyla gökyüzünde soluk bir hilalin kendini gösterdiği noktayı işaret etti: yeni aydı bu, Ramazan ayıydı, ufukta belli belirsiz görülüyordu. Bayram da, yeni ay minarelerin ya da kentin çevresindeki dağların tepelerinden açık seçik görüldüğünde başlar ancak. Ayın görüldüğü işaretlerle haber verilir.

İhtiyarın gençlik hatıralarını gözünün önüne getirmekten hoşlandığını sezerek "Bu olaydan sonra Konstantinopolis'e gelince ne yaptınız?" diye sordum.

"Konstantinopolis bugüne göre çok daha göзалıcıydı o zamanlar Mösyö; evlerinde ve büyük binalarında doğu zevki ağır basıyordu, ama bunlar o zamandan sonra hep Avrupai tarzda inşa edildi. Örfler çok sıkıydı burada, ama entrika çevirmenin güçlüğü de ayrı bir çekiciliğe sahipti."

"Devam ediniz," dedim, sustuğunu görünce, ilgiyle.

"Sıradan kişilerle kurduğum bazı tatlı ilişkilerden söz edecek değilim size. Aslında bu tür ilişkiler bir tek kadın için tehlikelidir zaten, yeter ki, bir Türk kadınının evinde ziyaret etmek ya da evine gizlice girmek gibi vahim bir ihtiyatsızlık yapmış olmayasınız. Göze aldığım bu tür tehlikeli maceralarla övünecek değilim. Belki bir tek sonuncusu ilginizi çekebilir.

"Ailem kendilerinden uzakta olmama üzülüyordu; Konstantinopolis'te daha uzun süre kalmamı sağlayacak parayı ısrarla göndermek istemedikleri için, Galata'da bir ticarethanede iş bulmak zorunda kaldım. Zengin bir Ermeni kuyumcunun defterlerini tutuyordum; bir gün, arkalarında saraya ait olduklarını gösteren kıyafetler içindeki kölelerin bulunduğu birçok kadın geldi dükkana.

"O zamanlar, saraylı hanımlar, alışverişlerini yapmak için Frenk mahallesindeki tüccarların dükkanlarına gelmekte serbesttiler; çünkü, onlara saygıda kusur etmenin tehlikesi o kadar büyüktü ki, kimse buna cüret edemezdi. Üstelik o zamanlar, Hı-

ristiyanlar pek de adamdan sayılmıyordu... Fransız sefiri bile saraya geldiğinde, ayrı bir yerde yemek veriliyordu ona, sultan daha sonra başvezirine şöyle diyordu: 'Yiyecek verdin mi köpeğe?', 'Evet, karnını doyurdu', diye cevap veriyordu başvezir. 'İyi! Defedin gitsin!' Bunlar teşrifat gereği söylenen sözlerdi... Tercümanlar da bu sözleri bir iltifatla tercüme ediyorlardı, iş de böylece kapanmış oluyordu."

Yol arkadaşından, saraylı hanımların kuyumcuyu ziyaret etmelerine dönmesini rica ederek, konudan dışarı çıkmasını önledim.

"Hal bu olunca," diye devam etti, "söz konusu güzel hanımların başlarında kızlarağası bulunan doğal muhafızlarla dolaşmalarına da şaşmamak gerekir. Kaldı ki, tiyatro oyunundaki bir baloda, maskeli ve kukuletalı mantolar giyenler kadar sarıp sarımalandıkları için, bu kadınlarda dış görünüşlerine bakıp da herhangi bir ölçüde çekicilik bulmak ancak zengin bir hayalgücüyle mümkündü. Ötekileri yönetiyormuş gibi görünen hanım, önüne bazı takılar konulmasını istedi ve bir tanesini seçerek götürmeye hazırlandı. Takının kaşının temizlenmesi gerektiğine ve birkaç küçük taşın eksik olduğuna dikkatini çektim.

"'Peki, öyleyse,' dedi, 'ne zaman aldığımız gerekir?... Sultanın huzuruna çıkacağım bir eğlencede buna ihtiyacım var.'

"Hanımı saygıyla selamladım ve yapacağımız bu iş için kesin bir zaman verilemeyeceğini belirttim.

"'Peki, öyleyse,' hazır olduğunda genç adamlarınızdan biriyle Beşiktaş sarayına gönderin, dedi, etrafına dalgın dalgın bakarak...

"'Ben gelirim prensesimiz,' diye cevap verdim, 'çünkü bu kadar değerli bir takı bir köleye hattâ bir çırağa bile emanet edilemez.'

"'Peki öyleyse!,' dedi, 'bunu getirin bana; parasını hemen alacaksınız.'

“Bir kadının gözü burada, başka yerde olduğundan çok daha fazla şey anlatır, çünkü herkesin arasındayken onun başka bir yerini göremezsiniz. Benimle konuştuğu sırada, prensesin gözünden bana özel bir yakınlık duyduğunu sezer gibi oldum, yüzümün ve yaşımın da bunu haklı çıkardığını unutmamak gerekir... Mösyö, bugün artık kibirlenmeden şu kadarını söyleyebilirim ki, o zamanlar Avrupa’nın en son yakışıklılarından biriydim.”

Bu sözleri söylerken ayağa kalktı ve boyu posu daha önce fark etmediğim bir zarafet kazandı sanki.

“Takıyı bitirdiğimizde,” dedi, “şu an bulunduğumuz Büyükdere yolundan Beşiktaş’a gittim. Saraya kır tarafındaki avlulardan girdim. Kabul salonunda biraz beklettiler beni; sonra, huzuruna getirilmemi emretti prenses. Takıyı kendisine verdikten ve parasını aldıktan sonra, ayrılmaya hazırlandığım sırada, bir görevli, benden daha önce içeri girmiş olan ip cambazlarının gösterisinde bulunmak isteyip istemediğimi sordu. Kabul ettim, prenses de bana yemek verdirdi; üstelik bana nasıl hizmet edildiği konusunda bilgi almak lütfunda da bulundu. Böyle yüksek mertebeden birinin bana bu kadar açıkyürekli davrandığını görmek, benim açımdan bazı tehlikeler yaratıyordu kuşkusuz... Hava karardığında, hanım öncekinden daha şatafatlı bir salona aldirttı beni; hem kahve hem de nargile getirttirdi. Çalgıcılar parmaklıklarla çevrili yüksek bir balkonda yerlerini almışlardı; müziklerinin eşlik edeceği olağanüstü bir şey bekleniyor gibiydi. Sultanın benim için bir eğlence hazırlattığı açıkça anlaşıyordu; bu arada kendisi, bir imparatoriçe edasıyla salonun dip tarafındaki bir sedir üstüne yarı uzanmış duruyordu. Önündeki gösterilere dalıp gitmiş gibiydi. Duygularını bana açmasını engelleyen bu çekingenliği ya da teşrifati anlayamıyordum; biraz daha cüretkar olmak gerektiğini düşündüm.

"Fazla direnmeden bana bıraktığı eline uzanmıştım ki, tam o sırada etrafımızda büyük bir patırtı koptu. Köleler ve hizmetkarlar 'Yeniçeriler! Yeniçeriler!' diye haykırıyordu. Sultan görevlilere bir şeyler sorar gibiydi, işitemediğim bir emir verdi onlara. İki ip cambazı ve ben, gizli merdivenlerden, basık tavanlı bir odaya götürüldük, bir süre karanlıkta bıraktılar bizi. Başımızın üzerinde askerlerin koşuşturmalarını, ardından da korkudan kanımızı donduran bir tür kavga patırtısı duyduk. Bizi şimdiye dek koruyan bir kapının zorlandığı ve sığınağımıza ulaşılacağı besbelliydi. Sultanın görevlileri hızla merdivenden indiler ve 'Her şey mahvoldu... buradan inin!' diyerek, bulunduğu odadaki bir tür döşeme kapısını açtılar. Merdiven basamakları bekleyen ayaklarımız, basacak bir yer bulamadı. Üçümüz de Boğaz sularına daldık... Deniz kıyısındaki sarayların, özellikle de, Avrupa yakasında kentten çeyrek fersah kadar uzakta görebileceğiniz Beşiktaş sarayının bir bölümü, kazıklar üstünde inşa edilmiştir. Alt kat odaları sedir ağacı döşemelidir ve bu döşeme tam su yüzeyindedir; sarayın hanımları yüzmek istediklerinde, bu döşeme kaldırılır. İşte biz, zifiri karanlıkta, bu tür bir deniz hamamının sularına dalmıştık. Döşeme kapakları başımızın üstüne kapanmıştı; bunları kaldırmanın olanağı da yoktu. Düzenli adımlar ve silah patırtıları da kesilmemişti hâlâ. Kendimi suyun yüzeyinde tutarak, zar zor da olsa zaman zaman biraz hava soluyabiliyordum. Artık saraya çıkma yolunda hiçbir olanak kalmadığını görerek, en azından dışarı doğru yüzmeye çalışıyordum. Ne var ki, dış sınıra gelince, herhalde kadınların yüzerek saraydan kaçmalarını ya da dışarıdan görülmelerini engellemeye yarayan, kazıklarla oluşturulmuş çepeçevre bir parmaklıkla karşılaştım.

"Nasıl da berbat bir durumda bulunduğumu düşünün bir Mösyö: başınızın üstünde her tarafı kapalı bir döşeme, döşeme

tahtalarının altında altı parmaklık bir hava boşluğu ve her altı saatte bir ya da iki ayak kaban Akdeniz'in belli belirsiz çalkantıları. Çabucak boğulacağımdan emin olmama yetiyordu bu da. Bir kafes gibi çevremi saran kazıkları umutsuzluk dolu bir güçle sarsmaktan da geri kalmıyordum. Zaman zaman, benim gibi bir çıkış yolu bulmaya çalışan zavallı iki ip cambazının iniltileri geliyordu kulağıma. Sonunda, rutubetin kemirdiği ya da ötekilerden daha eski bir keresteden yapılmış bir kazıkla karşılaştım. Kolumun gücüne dayanamayacak gibiydi. Umutsuz bir çabayla, kazığın çürümüş bir parçasını söktüm ve o zamanki çakı gibi vücudumla dışarı süzüldüm. Sonra, yorgun olmama rağmen, dışarıdaki kazıklara tutunarak kıyıya ulaştım. Talihsiz iki arkadaşımın ne olduğunu bilmiyorum. Başıma gelen her tür tehlikeden korkuya kapılarak, bir an önce Konstantinopolis'ten ayrılmaya karar verdim."

Yaşadığı tehlikelerden ötürü üzüntüye kapıldıktan sonra, muhatabıma, hikayesindeki bazı gerçekleri biraz üstü kapalı geçtiğinden kuşkulandığımı söylemekten de alamadım kendimi.

"Mösyö," diye cevap verdi, "bu konuda daha fazla açıklama yapamam; bana gösterilen iyiliklere asla ihanet etmem..."

Konuşmanın sonunu getirmedi. Geçen yüzyılın sonlarına doğru, *Eski Saray*'daki bazı hanımlara atfedilen bu karanlık maceralardan söz edildiğini daha önce de duymuştum... Yaşlandığı için eski coşkusunu da yitirmiş olan bu Buridan'ın⁶⁰ ağzının sıkı olmasına saygı gösterdim.

60) Rivayete göre, Marguerite de Bourgogne'un sefiş yaşamına karışan, bu nedenle çuvala konulup Seine Nehri'ne atılan filozof Buridan, bir biçimde kendini kurtarır. A. Dumas (baba) tarafından kaleme alınan *La Tour de Nesle* (1812) adlı yapıtta bu öyküden söz edilir.

VI. BİR RUM KÖYÜ

San-Dimitri'nin yukarılarındaki bir tepeye varmıştık. Burası, Küçük ve Büyük Mezarlıklar arasında kalan bir Rum köyü. Gerek inşaat tarzı gerekse dış süslemeler açısından biraz Çin zevkini hatırlatan çok zarif ahşap evlerin bulunduğu bir sokaktan iniliyor köye.

Bu sokağın Pera'ya geri dönmek için geçmemiz gereken yolu kısaltacağını sanıyordum. Ama, dibinde bir derenin aktığı bir vadiye kadar inmek gerekiyordu. Bu vadinin kenarı denize inen bir yoldu. Her iki yanda birçok meyhane ve gazino vardı.

Yol arkadaşım "Nereye gitmek istersiniz?" diye sordu.

"Gidip yatsam çok daha iyi olur"

"Ama, Ramazan'da yalnız gündüz uyunur. Sabahlayalım... sonra, güneş doğunca da gidip yatarız, bu daha akıllıca bir şey olur. İzin vererseniz, bakara oynanan bir eve götüreceğim sizi."

Aralarından aşağı doğru indiğimiz, sokağa doğru çıkan cumbalarla donanmış evlerin cepheleri, içeriden aydınlatılmış kafesli pencereleri ve parlak renklerle cilalı duvarları, gerçekten de, buraların daha önce dolaştığımız yerler kadar şenlikli toplanma mekanları olduğunu belirtiyordu.

Oldukça hassas bazı betimlemelerden gözünüz korkarsa, Konstantinopolis'in âdetlerini resmetmekten de vazgeçmeniz gerekir. Pera ve Galata mahallelerinde bulunan İtalyan, Fransız, İngiliz, Alman, Rus ya da Yunanlı elli bin Avrupalı'nın arasında hiçbir manevi bağ, hattâ mezhepler birbirine en karşıt dinlerden bile daha fazla bölünmüş olduğu için, bir din bağı bile yoktur. Üstelik, doğrusu bu ya, karmakarışık insanların geldiği bazı gazino ya da toplantı yerleri de olmasa, kadın topluluğun bu kadar kapalı bir yaşam sürdüğü bu kentte, bu ülkede doğmuş bir kadının yüzünü görme olanağı bile bulunmayacaktı. Gemi

subayları, büyük ticarethanelerde görevli gençler, çeşitli sefaret personeli, Avrupalı topluluğun bütün bu tek başına kalmış ve dağınık öğeleri, sefirlerin, yüksek mevkideki tercümanların ve bankerlerin gece davetlerinden çok daha tarafsız toplantı yerlerine gerek duyuyorlar. Pera'nın içlerinde, katılım bedeli ödeyerek düzenlenen baloların bu kadar çok olmasının temelinde de işte bu yatar.

Burada, Frenk nüfusun Capoa'sı olan ve sadece Rumların oturduğu bir köyde bulunuyoruz. Daha önce, gündüz vakti bu köyden geçmiştım; ama bu kadar gece eğlencesini, gazinoyu ve itiraf etmek gerekir ki, kumarhaneyi barındırdığını da aklıma getirmemiştım. Sıralarda oturan ya da doğrama, tuğla ve dokuma tezgahlarında çalışan babaların ve kocaların ataerkil havası, Rum tarzında giyinmiş kadınların alçakgönüllü halleri, çocukların tasasız sevinci, kümes hayvanları ve domuzlarla dolu sokaklar, sisli vadiye ve yeşilliklerle çevrilmiş dereye bakan, parmaklıklılık yüksek balkonlarıyla kahvehaneler, bütün bunlar, çamların yeşilliği ve oymalı çatmalı evlerle birlikte Aşağı Alplerin sakin manzaralarını çağırıştırıyordu. Geceleyin, pencerelerdeki kafeslerden hiçbir ışığın yayılmadığını görünce, bambaşka bir durumun söz konusu olduğu hiç akla gelir miydi? Oysa, karartma saatinden sonra, bu evlerin çoğunda ışıklar yakılıyordu; iskambil oyunları yanında danslar da akşamdan sabaha kadar sürüyordu. Yunan *ki-bar fahişeler* geleneğine kadar geri gidilmese de, gençlerin, bu boyalı kapıların üstüne, kadim Alcimadure⁶¹ devrinde olduğu gibi, zaman zaman çelenkler astıklarını düşünebiliriz. Oradan, başında çiçekli tacıyla sevdalı bir Rum değil de, ama bir İngilizize benzeyen, belki de denizci olan, ama tepeden tırnağa siyahlar giyinmiş beyaz kravatlı ve eldivenli bir adamın geçtiğini gördük;

61) La Fontaine, *Daphnis et Alcimadure. Imitation de Théocrite*, önce *Fables* (XII, 24) içinde, sonra da *Fables* yapıtı ekinde yer alan şiir.

önünde de bir kemancı yürüyordu. Bu adam, çehresi gamlı olsa da neşe saçması gereken çalgıcının ardından ciddi ciddi yürüyordu. Onun, bir tayfa başı ya da *bosseman** olduğunu, bir seferden sonra eline geçen parayı cömertçe harcadığını düşündük.

Rehberim, dışardan bakılınca ışıkları en az ötekiler kadar özenle karartılmış bir evin önünde durdu ve cilalı kapıya kısa kısa vurdu. Biraz korkmuş gibi görünen bir zenci kapıyı açmaya geldi; şapkalı olduğumuzu görünce selam verdi ve *efendiler* diye hitap etti bize.

Girdiğimiz ev, zarif ve hoş görünüşlü olmasına rağmen, Türk evi denilince akla gelene pek uymuyordu. Zaman akıp gitmiş, kadim Doğu'nun dillere destan hareketsizliği, uygarlığın itkisi nedeniyle tedirginleşmişti. Osmanlıya fes giydiren, boğazına kadar ilikli bir redingot içine hapseden Tanzimat, konutlara da modern zevkin benimsediği sadeliği getirmişti. Dalı budaklı arapkariler de, arı peteği biçimindeki ya da sarkıtlı tavanlar da, dantelalı bezekler de, sedir ağacından tavan tekneleri de yoktu artık; onların yerini sade boyalı, cilalı, kornişleri pek az kabartmalı dümdüz duvarlar, tahta panoların çevresindeki birkaç basmakalıp resim, içinden sarmal bezekler ve dallar çıkan birkaç çiçeklik almıştı; bütün bunlar masal dünyasından kaynaklanan coşkun Doğu zevkini ancak uzaktan uzağa hatırlatan bir üsluptaydı ya da üslupsuzluktaydı.

İlk odada hizmetkarlar vardı; daha süslü olan ikinci odada gördüklerim karşısında şaşırıp kaldım. Ortada, üzerine kalın bir halı örtülmüş bir tür yuvarlak masa vardı; çevresinde de bu ülkede *tandır* denen eski tarz yataklar yer almıştı. Yataklarda, halının örttüğü bir ısı kaynağına doğru ayaklarını uzatmış ve bir tekerleğin çubuklarını oluşturur gibi görünen yarı yatmış kadınlar vardı. Bu kadınların muhteşem ve saygıdeğer şişmanlık-

*) *Gedikli bir denizci.* (çn.)

ları, kürklü hırkaları, renkli giysileri, geçmişten kalma saç tuvaletleri, Romalılarda hoş görülen “koca hatun” nitelemesinden alınmayacak yaşta olduklarını gösteriyordu; gece yapılan bu toplantıya kızlarını ya da yeğenlerini getirmişlerdi yalnız ve de opera binasının dinlenme yerinde bekleyen balerin anaları gibi, toplantının bitmesini bekliyorlardı. Çoğu, ancak sabah dönebilecekleri komşu evlerden gelmişlerdi.

VII. DÖRT PORTRE

Bizim âdetlerimize göre salon sayılabilecek bezemeli üçüncü oda, canlı, rengarenk ipeklerle örtülü sedirlerle döşenmişti. Dipekteki sedire, ilginç bir rastlantı ya da özel bir seçim sonucu, her biri belli bir Doğulu tip örneği dört güzel kadın kurulmuş oturuyordu.

Sedirin ortasındaki Çerkes’ti ve ırkının ayırt edici özellikleri olan donuk beyaz teniyle karışıklık oluşturan iri siyah gözlerinden, pürüzsüz ve ince uçlu hafifçe eğik burnundan, uzunca boyundan, ince ve uzun boyu posundan, narin el ve ayaklarından belli oluyordu bu. Sarık gibi sarılmış, altın benekli ince tüllerden oluşan başlığından kuzguni saç örgüleri dökülüyor ve allıklı yanaklarını daha da belirginleştiriyordu. İşlemeli ve alacalı renkleri kumaşın çevresinde bir çiçek şeridi oluşturan, kenarları püs-küller ve ipek fistolarla süslü bir cepken giymiş; gümüş bir kemer ve lame pembe ipekten bol bir şalvar, zarif olduğu kadar göz kamaştırıcı da olan kıyafetini tamamlıyordu. Daha iri ve parlak görünsünler diye, âdet olduğu üzere, gözlerine *sürme* çekmişti; uzun tırnakları ve ellerinin ayası, kınayla pembe bir renk almıştı; bileklerindeki gümüş halkaları ara sıra çınlatarak sedir üstüne zarif biçimde kıvırdığı çıplak ayakları da elleri kadar bakımlıydı.

Onun yanında, çarpıcı zenginliği o kadar belli olmayan, kıyafeti o günkü Konstantinopolis modasını çağrıştıran bir Ermeni ka-

dını oturmuştu; bir sorguçtan çıkan mavi renkli ipek, kalın bir püskülün örttüğü ve arkaya doğru eğmiş olduğu erkeklerinkine benzeyen fesi, oldukça mağrur çizgili, ama hemen hemen hayvani bir dinginlik içindeki profilini süslüyordu. Kenarları sık kuğu tüyleriyle işlenmiş yeşil kadifeden bir çeşit kısa ceket giymişti; bunun beyazlığı ve kalınlığı küçük tuğlarla süslü ince kordonların çevrelediği boynuna daha da zarafet veriyordu. Üstlerinde filigranlı düğmeler bulunan ve değerli taşlarla bezenmiş gümüş levhalardan yapılmış bir kemer vardı belinde; pabuçlarını halının üzerinde bırakmış olan kadının tam anlamıyla modern bir zarafetle bıraktığı ayaklarındaysa, yanları işlemeli ipek çoraplar vardı.

İnce kaytanlar ve küçük madeni levhalarla süslü saç örgülerini omuzlarından ve sırtlarından serbestçe aşağı bırakan arkadaşlarının aksine, Ermeni'nin yanındaki Yahudi kadın, kendi saç örgülerini, dininin emirleri gereği, XIV. yüzyıl kadınlarınınkini ya da Christine de Pisan'inkini anımsatan üstü yuvarlak bir çeşit beyaz takke içine saklamıştı. Daha ağırbaşlı bir görünümü olan giysisi, üst üste iki esvaptan oluşuyor, üsttekiyse dizlerine kadar iniyordu; renkleri öteki kadınlarinkilere göre daha olgün, işlemleri daha sönüktü. Boyun eğmenin sonucu olan bir tatlılığı ve nazik bir düzenliliği dile getiren yüzü, Konstantinopolis'e özgü Yahudi tipini belirtiyordu, ki bu bizim bildiğimiz tiplere hiç benzemiyordu. Bizde bir yüzün Rebeka ya da Raşel diye yaftalanmasına yol açan eğri bir burnu yoktu bu kadının.

Sedirin kenarına oturmuş olan dördüncüsü, antikçağ heykellerinin dünyaya tanıttığı yalın profilli sarışın bir Rum kızıydı. Kulağının üzerine şık bir biçimde oturtulmuş, başın çevresinde bir sarmal oluşturan iki kalın saç burgusunun çevrelediği, fistolu ve altın püsküllü bir İzmir *taktikos*'u,* zekayla parıldayan mavi bir gözün aydınlatığı yüzüne, hayranlık verecek biçimde

*) Bir tür başlık. (çn.)

eşlik ediyor ve güzellik bakımından rakibi olan arkadaşlarının donuk bir parlaklığa sahip, düşünce izinden yoksun iri siyah gözleriyle bir karşıtlık yaratıyordu.

"İşte," dedi bizim ihtiyar, "Bizans halkını oluşturan dört kadın milletin kusursuz birer örneğiyle karşı karşıyayız."

Bu güzel kadınları selamladık, onlar da Türk usûlü selamla karşılık verdiler bize. Çerkes kadını kalkıp ellerini çırpı ve bir kapı açıldı. Kapının ardında çeşitli kıyafetlerdeki oyuncuların yeşil bir masa çevresinde oturmuş olduğu bir oda gördüm.

Arkadaşım, "Burası Pera'nın *Frascati*'sidir"⁶² dedi. "Akşam yemeğini beklerken birkaç el oynayabiliriz."

"İşte bu salonu tercih ederim," dedim yol arkadaşşıma; çünkü, doğrusu, Rum giysileriyle renklenmiş bu kalabalığa katılmak için pek de merak duymuyordum.

Bu sırada, biri üzerinde kristal bir kompostoluk bulanan bir tepsile, öteki, sürahi ve bardaklarla iki küçük kız içeri girdi. İkincisi elinde, gümüş lamelerle işlenmiş ipek bir peşkir tutuyordu. Evin *hanımı* gibi davranan Çerkes, bize doğru ilerledi, eline aldığı yaldızlı gümüş bir kaşığı gül reçeline daldırdı ve çok tatlı bir gülümsemeyle ağzıma doğru uzattı. Bu durumda, reçeli yutmak, üstüne de bir bardak su içmek gerektiğini biliyordum. Ardından, küçük kız ağzımı silmem için peşkiri uzattı. Bütün bunlar, en itibarlı Türk evlerinin âdetlerinin gerektirdiği gibiydi.

"Sanki *Binbir Gece Masalları*'ndan birini görüyorum da, şu anda *Uyanmış Uyuyan Adam*'ın rüyasına kapılmışım," dedim. "Bu güzel kadınlara şu adları verebilirdim: Yüreklerin Büyüsü, Fırtına, Aydınlığın Gözü, Yasemin Çiçeği..."⁶³

Arkadaşım tam gerçek adlarını söyleyeceken, tüfek kabza-

62) Directoire dönemi Paris'indeki bir kumarhane.

63) Nerval *Uyanmış Uyuyan Adam* öyküsündeki Abu-Hasan'a hayran olmuş olmalı; bu kişi, bir aldanmaya kurban gidip, bir süreliğine müminlerin komutanı sanmış kendini, öyle ki düşle gerçeği ayıramaz olmuş.

larının eşlik ettiği büyük bir gürültü duyduk kapıda. Oyun odasında büyük bir kargaşa oldu; orada bulunanların çoğu kaçmaya ya da saklanmaya çalışıyor gibiydi.

Bizim ihtiyarın anlattığı hikayeyi hatırlayarak, "Sultanların sarayında mıyız yoksa? Denize mi atacaklar bizi?" dedim.

İhtiyarın telaşa kapılmaması biraz su serpti içime. "Kulak verelim," dedi.

Merdivenden çıkıyorlardı ve yaşlı kadınların bulunduğu ilk odalardan karmakarışık insan sesleri duyuluyordu. Bir polis şefi yalnız başına salona girdi; bizi gösterip *Frenkler* dediklerini duydum. Polis şefi, kaçmayan oyuncuların sakın biçimde oyunlarını sürdürdükleri odaya geçmek istedi.

Bu sadece, evde Türklerin ya da askeri okul öğrencilerinin bulunup bulunmadığını araştıran bir *kavas* (jandarma) devriye koluydu. Kaçanlar arasında böyle insanlar olduğu besbelliydi. Ama devriye kolu içeri girerken öyle gürültü çıkarmıştı ki, hiçbir şey görmemesi ve hiçbir ceza kesmemesi için onlara rüşvet verilmiş olduğundan kuşkulananmamak olanaksızdı. Zaten, birçok ülkede de, bu işler böyledir.

Akşam yemeği vakti gelmişti. Oyun süresince birbirleriyle mücadele eden kumarbazlar, talihleri yaver gitmiş olsa da olmasa da, hasımlığı bir kenara bırakıp, Avrupai tarzda hazırlanmış bir masanın çevresine oturdular. Ama kadınlar, iyice samimileşen bu toplantıya katılmadılar ve gidip bir sekiye yerleştiler. Salonun öbür ucundaki bir orkestra, Doğu âdetleri uyarınca, yemek sırasında parçalar çalıp duruyordu.

Bizans uygarlığı ve geleneklerinin bu karışımı, Avrupa'yla Asya'nın bugünkü temasının yarattığı bu eğlenceli gecelerin çekici yanlarından biridir ve Türklerin hoşgörüsünün olanaklı kıldığı bu karışımın göz kamaştırıcı merkezi de Konstantinopolis'tir. Gerçekten de biz burada, Marsilya kahvelerindeki ge-

ce toplantıları kadar masum bir şenliğe katılıyorduk. Bu toplantının çekiciliğine katkıda bulunan genç kızlar, yabancılara, yerel güzeller hakkında bir fikir vermek için, birkaç kuruş karşılığı getirilmişti buraya. Ama, güzelliklerini ve ülkenin modasına uygun giysilerini sergilemekten başka bir amaçla buraya çağrıldıklarını düşünmeye yol açacak hiçbir şey yoktu ortada. Gerçekten de, sabahın ilk ışıklarıyla herkes dağıldı, biz de, San-Dimitri köyünü, görünürdeki dinginliği ve rahatlığı içinde bıraktık. Şafak aydınlığında göz önüne serilen bu sevgi dolu görüntü ve şurada burada açılan kapılarından sabah işlerini yapan kadınların görüldüğü ahşap evler kadar erdem dolu bir şey söz konusu olamazdı.

İhtiyarla yollarımızı ayırdık. O, Pera'daki evine gitti. Ben de, gecenin harikalarından gözüm kamaşmış olarak Boğaz girişinin bütün görünümünün zevkle seyredildiği Dervişler tekkesinin çevresinde dolaşmak üzere yola koyuldum. Güneş kıyıların ve burunların uzaktaki çizgilerini belirginleştirerek yükselmekte gecikmedi ve o anda Tophane rıhtımından top sesi yankılandı. Tekkenin yukarılarındaki küçük minareden tatlı ve hüzünlü bir ses, *Allahü Ekber! Allahü Ekber! Allahü Ekber*, diyerek hemen yükseldi.

Garip bir heyecana kapılmaktan alamadım kendimi. 'Evet, Tanrı uludur! Tanrı uludur!... Ve bu zavallı dervişler, minarelerinin tepesinden bu yüce sözü durmadan tekrarlarlarken, bana göre, kötü harcanmış bir geceyi eleştiriyor gibiydiler. Müezzin tekrarlayıp duruyordu: Tanrı uludur! Tanrı uludur!

"Tanrı uludur! Muhammet onun peygamberidir; günahlarınızı Allah'ın ayakları önüne serin!" Bu ezeli yakarışın sözleriydi bunlar... Bana göre, Tanrı, kendisine ne ad verilirse verilsin her yerdedir ve şu anda gerçek bir hata işlemiş olmaktan suçluluk duyarak mutsuz olacaktım; ama, bu kozmopolit kentte,

her dinden insanın bir araya geldiği şenlik gecelerinden birinde, Pera'nın bütün Frenkleri gibi eğlenmekten başka bir şey yapmamıştım. Öyleyse, Tanrı'nın bakışlarından niye korkayım? Sabah çiğini içine çeken toprağın kokuları karşı kıyıda belirginleşen Sarayburnu bahçelerinin üzerinden geçerek bana kadar gelen melteme karışıyordu. Kıyıların yüksekliğinden ve suların kesintiye uğrattığı topraklardan ötürü bakışları etkileyen büyü- lü Boğaz coğrafyasını, göz kamaştıran güneş ta uzaklarda belirginleştiriyordu. Bir saat hayranlıkla durduktan sonra, kendimi yorgun hissettim ve ortalık iyice aydınlandığında, kaldığım yere, pencereleri Küçük Mezarlık'a bakan *Peçefte* matmazellerinin oteline döndüm.

II. TİYATROLAR VE ŞENLİKLER

I. YILDIZ HANI

Dinlendikten sonra, kentin Türk kesimindeki gece şenliklerine nasıl katılabileceğimi öğrenmeye çalıştım. Ülkenin âdetlerini bilen ve o gün yeniden gördüğüm ressam dostum, İstanbul'da oturmamdan başka çare olmadığını söyledi, ama bu çok güç bir şeydi.

Haliç'in öte yakasına geçmek için bir kayığa bindik ve bir gün önce, kanlı bir manzara gördüğümüz Balık Pazarı iskelesine vardık. Bütün dükkanlar kapalıydı. Baharat, boya, kimyasal madde satılan Mısır Çarşısı da sıkı sıkıya kapalıydı. Daha ötedeki sokaklarda, yalnızca Ramazan'ın ilk günlerinde alışageldikleri saatlerde kendilerine yiyecek verilmediği için şaşkınlık içinde olan köpekler dolaşıyordu. Sonunda arkadaşımın tanıdığı bir Ermeni tüccarın bu çarşıya komşu olan dükkanına vardık. Orada da her şey kapalıydı, ama İslam yasasına taabi olmadığı için, her zaman yaptığı gibi, gündüz oturabiliyor, gece de uyuyabiliyordu, dışarıdan da hiçbir şey görülüyordu.

Bir gün önce yiyecek satın alarak ihtiyatlı davrandığı için akşam yemeğini onun yanında yiyebildik; yoksa bir şeyler yemek için Pera'ya dönmek gerekcekti. İstanbul'da oturma fikrim, ilkin pek saçma geldi ona; çünkü hiçbir Hristiyan'a, orada ikamet et-

me hakkı tanınmamıştı, sadece gündüz gelme izni veriliyordu. Hristiyanların kalabilecekleri bir otel, lokantalı bir han, hattâ bir kervansaray dahi yoktu; sadece, imparatorluğun uyruğu olan Ermeniler, Yahudiler ya da Rumlar bu kuralın dışında tutuluyordu.

Ama düşüncemde ısrar ettim ve Kahire'de yerel kıyafet giyip Kıpti olduğumu söyleyerek Frenk mahallesi dışında oturabildiğime dikkatini çektim Ermeni tüccarın. "Pekala!" dedi; "bir tek çaresi var bunun, o da kendinizi İranlı olarak tanıtmak, İstanbul'da, çeşitli İslam mezheplerinden Asyalı tüccarları kabul eden ve Yıldız Hanı denen bir kervansarayımız var. Bu insanlar sadece Şiiiler değil, Zerdüştiler, Kureyşiler,⁶⁴ Parsiler, Vahabiler de var orada; bu da, Türklerin, bu insanların Doğu'nun hangi ülkesinden olduklarını bilmelerini olanaksız kılan bir dil karışıklığı doğuruyor. Telaffuzundan anlaşılabilir bir Kuzey dili konuşmaktan kaçınırsanız, onlar arasında kalabilirsiniz."

Eski Bizans'ın en ilginç kalıntılarından *Çemberlitaş*⁶⁵ yakınında, kentin en yüksek kesiminde bulunan Yıldız Hanı'na gittik. Baştan aşağı taştan yapılmış bu kervansarayın içi bir mağara görünümündeydi. Avlunun dört yanında, üç katlı galeriler yer alıyordu, tonoz kubbeli odaların hepsi de aynı şekilde düzenlenmişti; ambar olarak kullanılan büyük bir bölüm ve burada kalan kimsenin yatağını koyabileceği ahşap döşemeli bir hücre görülmüyordu. Ayrıca, ortak olarak kullanılan ahırda, müşterinin bir deve ya da bir at barındırma hakkı vardı.

Ne binek hayvanım ne de malım olduğundan, kendimi getirdiği her şeyi satıp yeniden mal almak üzere gelmiş bir tüccar olarak tanıtmam gerekiyordu. Dükkan sahibi Ermeni'nin Musul'dan ve Basra'dan gelen tüccarlarla iş ilişkisi vardı, beni on-

64) Kabe'yi korumakla yükümlü Mekkeli Arap kabilesi, Hz. Muhammet'te bu kabileye mensuptur.

65) Konstantinos sütunu, Hristiyan inançlarla Hristiyanlık-öncesi inançların uzlaşması şerefine 330 yılında dikildi.

lara tanıştırdı. Çubukla kahve getirttik ve sorunumuzu onlara açıkladık. Kendi kıyafetlerini giymem koşuluyla, beni aralarına kabul etmekte hiçbir sakınca görmediler. Mısır ve Suriye’de işime yaramış devetüyü bir *maşlah* gibi bazı giysilerim olduğundan, İranlılarınkı gibi sivri uçlu astragan bir külahtan başka şey gerekmiyordu bana; bizim Ermeni de bunu hemen tedarik etti. Bu İranlıların çoğu, Doğu’da konuşulan Frenk dilini biliyordu ve ticaret kentlerinde biraz da oturmuş olanlar bu dille anlaşabiliyorlardı. Böylece, komşularımla kısa zamanda kolayca dostluk kurabildim. Aynı galeride kalan herkese iyi bir kimse olarak tanıtıldım, beni ağırlamak ve her yere benimle gelmek konusunda gösterdikleri büyük özenden başka hiçbir şey canımı sıkıyordu. Hanın her katında, kahvecilik de yapan bir aşçı vardı; dolayısıyla dışarıyla ilişki kurmamız gerekmiyordu. Ne var ki, Türkler gibi her Ramazan gecesini kutlamak üzere bütün gün uyumuş olan İranlılar, kameri takvime göre otuz gün boyunca dur durak bilmeksizin sürececek olan şenlikleri görebilmem için beni yanlarında götürüyorlardı.

Pera’nın sırtlarından bakan biri, kentin ihtişamla aydınlatılmış olduğunu görürdü kuşkusuz, ama bu iç sokaklar, daha da göz kamaştırıcı geldi bana. Açık olan bütün dükkanlar çelenkler ve çiçek saksılarıyla süslenmiş, içleri aynalar ve mumlarla aydınlatılmıştı; sanatkarca sergilenmiş mallar, dışarı asılmış renkli fenerler, yenilenmiş boyalar ve yaldızlar; özellikle, pastacılar, şekerciler, çocuk oyuncakları satan dükkanlar, bütün zenginliklerini sergileyen kuyumcular, işte bütün bunlar, her yanda göz kamaştırıyordu. Sokaklar, erkeklerden çok kadınlar ve çocuklarla doluydu; çünkü erkekler, zamanlarının çoğunu, camilerde ya da kahvehanelerde geçiriyorlardı.

Meyhanelerin kapalı olduğu sanılmasın; Türklerin bayramı herkesin de bayramıdır; bir tek Katolik, Rum, Ermeni ya da Ya-

hudi *reaya* gidebilir bu yerlere. Dış kapının her zaman kapalı olması gerekir; ama itip içeri girebilir ve on paraya (beş santime) bir bardak iyi Tenedos şarabı içebilirsiniz.

Her yanda, bir insanın on paraya bütün gün karnını doyurmasını sağlayan aşçılar, meyve satıcıları, haşlanmış mısırcılar, kadınların çok sevdiği ve tereyağı ile şeker şerbetinden yapılan bir çeşit yufka işi olan *baklavalalar* göze çarpıyordu. Seraskerlik Meydanı hepsinden daha görkemliydi. Sağından ve solundan iki caminin, dip taraftaysa Harbiye nezaretine ait binaların ışıklarıyla aydınlatılmış bu üçgen biçimli meydan, atlıların ve çeşitli alayların geçtiği geniş bir yerdir. Birçok seyyar satıcının tezgahları, evlerin önünü süslüyor, bir düzine kadar kahvehane de, çeşitli gösteri, cambaz ve karagöz oyunu ilanlarıyla dikkati çekiyor.

II. PERA'YI ZİYARET

Müslümanlar gibi, bütün gün uyuyup, hem perhiz hem de karnaval olan mübarek Ramazan süresince bütün bir geceyi eğlenceyle geçirmek zorunda olmadığımın, Avrupalılarla aynı dili yeniden konuşmak için sık sık Pera'ya gidiyordum. Bir gün tiyatro mevsiminin açıldığını ilan eden, duvarlara yapıştırılmış olan büyük bir afişe gözlerim takıldı. Bir İtalyan grubu, üç ay süreyle temsiller verecekti ve o günlerin drama *yıldızı* olarak iri harflerle adı pırıl pırıl parlayan da Rossini'nin en gözalıcı günlerinin, Stendhal'in adına çok güzel sayfalar kaleme aldığı ünlü şan sanatçısı *Ronzi-Tacchinardi*'ydi.⁶⁶ Ronzi, ne yazık ki genç değildi artık! Daha önce burada birkaç yıl geçirmiş ünlü tragedya oyun-

66) Nerval, kadın şarkıcı Joséphine Ronzi-Debegnis ile Fanny Tacchinardi-Persiani'yi tek bir kişide bir araya getirmekte. J. Richér'in dikkat çektiği gibi, Stendhal *Vie de Rossini* adlı yapıtında Mme. Ronzi-Debegnis'in adını anmıyor gibiyse de, en güzel sayfaları Mme. Pasta için kaleme almıştı. Bu konuyla ilgili olarak bkz. M. L. Belleli, "I viaggi di Nerval in Italia," içinde: *Rivista di Letterature Moderne e Compare* (Mart 1967).

cusu matmazel Georges gibi o da Konstantinopolis'e gelmişti; matmazel Georges, Pera tiyatrosunda ve sultanın huzurunda sahneye çıktıktan sonra, temsiller vermek üzere Kırım'a gitmiş ve *İphigénie en Tauride* adlı oyunu sergilemek amacıyla bir zamanlar Thoas'ın⁶⁷ tapınağının bulunduğu yerlere kadar gitmişti. Birçok büyük dâhi gibi, seçkin sanatçılar da, geçmişe derin bir bağlılık duyarlar; maceralı yolculukları severler, kendilerini kartal yaratılışlı sanarak, Doğu güneşinin cazibesine kapılırlar hep. Orkestrayı, musiki topluluğunun şefi olarak uzunca bir süre için hizmetine alan sultanın özel izniyle Donizetti yönetiyordu.

Bu ad, büyük hayranlık duyduğumuz kompozitörün kardeşinin adıydı kuşkusuz, ama afişin üzerinde Avrupalılar için yine de büyük bir çekicilikle parıldamaktan geri kalmıyordu; bundan ötürü, Frenk kenti, yakında verilecek olan temsilden başka şeyle ilgilenmiyordu. Otellere ve kahvehanelere daha önce dağıtılmış olan biletleri bulabilmek zorlaşmıştı. Konstantinopolis'in başlıca Fransızca gazetesinin Galata'daki bürosuna gidip müdürü görmek geldi aklıma. Müdür ziyaretimden çok hoşlanmış gibiydi, beni yemeğe alıyordu ve daha sonra, temsilde locasına alarak onurlandırdı. "Eğer," dedi, "eski mesleğiniz fıkra yazarlığını unutmadıysa, temsiller konusunda bize eleştiriler yazarsınız ve tiyatroya da ücretsiz girebilirsiniz." Belki de biraz düşünce-sizce kabul ettim, çünkü insan İstanbul'da kalırken, her iki günde bir, geceleyin geç vakit geri dönmesi pek de kolay değildi.

Buondelmonte'yi⁶⁸ oynuyorlardı; Pera'nın yukarılarında bulunan tiyatro salonu, geniş olmaktan çok uzundu; localar İtalyan tarzı düzenlenmişti, galeri yoktu; locaların hemen hepsinde el-

67) Bkz. dipnot 59.

68) M. L. Belleli bunun Donizetti'nin Napoli'de Buondelmonte adıyla Ekim 1834'te sahnelenen *Maria Stuarda* adlı bir operası olduğunu göstermişti; bilindiği gibi Nerval de oradaydı. Bkz. Jenny Colon'a yazılmış Mektup, V

çiler ve bankerler yerlerini almışlardı. Aşağıdakilerin hemen hemen hepsi de Ermenilerden, Rumlardan ve Frenklerden oluşuyordu, orkestra denilen en ön sıralardaysa sadece birkaç Türk göze çarpıyordu; bunlar ailelerinin, küçük yaşta Paris ya da Viyana'ya gönderdiği kişiler olmalıydı kuşkusuz; çünkü, aslında, bir Müslümanın bizim tiyatrolarımıza gitmesini engelleyen hiçbir önyargı bulunmamakla birlikte, müziğimizin onlarda pek hayranlık uyandırmadığını ve onların, çeyrek tonlara dayanan müziğinin de, deyim yerindeyse, bizim müzik sistemimize çevrilmedikçe, aynı şekilde bizim için anlaşılmasa da olduğu unutmamak gerekir. Ancak Rum ve Ulah havalarının herkes tarafından anlaşıldığı söylenebilir. Donizetti, kardeşine bu havalardan elden geldiğince çoğunu derlemesini söylemişti ve bunları operalarında kullanıyordu kuşkusuz.

Konstantinopolis gazetesi müdürü beni Fransız elçisiyle tanıştırmak istiyordu; ama, yemeğe davet edileceğimi düşündüğüm ve bu konuda da uyarılmış olduğum için onur verici bu öneriyi kabul etmedim.

Fransız elçisi, bütün yaz, Konstantinopolis'ten altı fersah uzakta, Boğaziçi kıyısında bir köy olan Tarabya'da oturuyordu. Oraya gitmek için, altı kürekçisi olan bir kayığı yarım günlüğüne kiralamak gerekiyordu ki bu da aşağı yukarı yirmi franka patlıyordu. Görüldüğü gibi, elçinin sizi davet ettiği akşam yemeği oldukça pahalıydı... Bu davetin can sıkabilecek tersliklerine, balık biçiminde ve el kadar kalın ahşaptan yapılma bir kayıkla, kimi zaman kötü havada, gecenin geç saatinde dönmeyi ve Fransız elçisinin geç kalmış davetlilerinden artakalanları yemek umuduyla dalgaların tepesinde alaylı alaylı dans eden yunus sürüsünün de kayığa eşlik edeceğini eklemek gerekir.

Temsil herhangi bir İtalyan tiyatrosundaki gibiydi. La Ronzi buketlerle kaplandı, yirmi kere sahneye çağırıldı; Bizans'ın ken-

disini böyle coşkuyla kucaklamasından memnunluk duymuş olmalıydı. Daha sonra, herkes fenerini yaktı, elçiler ve bankerler, arabalarını çağırdılar, kimileri de atlarına bindi; ben de Yıldız Hanı'na dönmek için hazırlandım, çünkü Pera'da tek bir gece için yatacak yer bulunamazdı.

Haliç'in üstündeki dubalı köprüden geçilince İstanbul'a ulaşılan uzun yolu yeterince biliyordum ve bizim ülkedeki şafakları andıran bu güzel gecelerden birinde, Ramazan mehtabının saf aydınlığında yürümekten korkmuyordum. Sokak polisliği görevini kusursuz yerine getiren köpekler de, yönetmelikleri hiçe sayarak fenersiz yürüyen düşüncesiz kimselerden başkasına saldırmıyorlardı. Ben de, Pera mezarlığından geçerek Bahriye binalarının yanındaki Galata kapısına giden yoldan yürüdüm; sur, orada bitiyordu, ama surdan geçmeden Haliç'e ulaşmak olanaksızdır. Oradaki bir gişenin kapısı çalınır, kapıcı da bahşişini alıp geçmenize izin verir, "*Aleykümselam*" diye orada görevli askerlerin selamı alınır; daha sonra, denize inen bir sokağın bitiminde, Sultan Mahmud'un yaptırdığı çeyrek fersah uzunluğundaki o görkemli köprüye ulaşılır.

Öbür kıyıya ulaşıncı, serviler ve mezarlar arasında, gecenin karanlığında bir fersah yol yürüdükten sonra, çok hoşı giden bir görünüme, şenliğin donanma ışıklarına büyük bir haz içinde kavuşmuş oldum.

Fener rıhtımı, meyve, pasta, şekerleme satanlarla, seyyar aşçılarla, rakı ve rosoli satan Rumlarla dolu; bunların müdavimleri de, yüzlercesi körfezde sıralanmış yatan teknelerin tayfaları. Camlar ve fenerlerle ışık saçan meyhanelere ve kahvehanelere, çevre sokaklarda bir süre daha rastlanıyor, sonra ışıklar da, gürültüler de yavaş yavaş azalıyor, bir sürü ıssız ve sakin mahalleden geçmek gerekiyor; çünkü şenlikler, sadece, kentin ticaret semtlerinde. Çok geçmeden, muazzam taş yapısıyla, hepsi de

ahşap olan alçakgönüllü Türk evlerinin üzerinde yükselen Bozdoğan Kemeri'nin koskoca kemerleri karşınıza çıkıyor. Yol kimi zaman, sokaktan elli ayak kadar yukarıda, taraçalar halinde yükseliyor ve sokak, tepelere ya da denize doğru inmeden ya da çıkmadan önce kah yolla kesiyor kah yolu bir süre izliyor.

İstanbul, insan elinin, doğasını düzeltmek için pek az şey yaptığı çok inişli çıkışlı bir kent. Anacadde diyebileceğimiz ve büyük çarşılarla çıkan bu camiler sokağının başına gelince, sağlam bir zemine ayak bastığınızı hissedersiniz. Bu sokak, şahane bahçeleri, oymalı galerileri, yaldızlı parmaklıklarla çevrili mermer çeşmeleri, köşkleri, mavimsi bir aydınlıkta beliren kapıları ve minareleri, parıltılı yazıdan, cilalı boyaları, göz alıcı oymalarıyla parmaklıkları, orada burada bulunan kabartmalı mermerlerinin ve parlak renklerle belirginleşen süslerinin etkisiyle, yüksek kafesleri kaplamış olan asmaların titrettiği koyu yeşil bahçeleri ile özellikle geceleyin hayranlık uyandırıcıdır. Issızlık biter sonunda ve neşe dolu gürültüler duyulur, dükkanlar yeniden bütün parıltılarıyla karşınıza çıkar. Kalabalık ve zengin mahalleler olanca parlaklığıyla gözler önüne serer kendini; oyuncakçılar, vitrinlerinde binlerce ilginç şey sergilerler; bunlar, Fransız yapımı bir palyaço, Nuremberg oyuncakları ya da kervanların getirdiği Çin işi bir oyuncak satın alarak evlerine mutluluk içinde dönen anneleri ve babacan aile reislerini sevince boğar. Çinliler, bir çocuğu eğlendirmek için gerekeni dünyadaki herkesten daha iyi bilen bir millettir.

III. KARAGÖZ

Bu oyuncaklar arasında, Fransızların ününü bildikleri ve *Karagöz* denilen o garip kukla, her yanda göze çarpar. Bu densiz suretin, gençlerin eline verilmesi inanılmaz bir şeydir. Oysa, bir

anne ya da babanın, çocuklarına çoğunlukla verdiği hediye de budur. Doğu'da, eğitim ve ahlak konusunda, bizdekinden farklı düşünceler geçerlidir. Doğu'da, bizim küllendirmek istediğimiz duyular, geliştirilmeye çalışılır.

Seraskerlik Meydanı'na gelmiştim: önünde büyük bir kalabalığın toplandığı bir gölge tiyatrosunun kapısına, parlak bir ilan asılıydı; ilanda şu okunuyordu: KARAGÖZ, *İffet Kurbanı*.

Karagözü bilenler için, "iffet" sözcüğünün onunla yan yana gelmesi, korkunç bir karşıtlıktı... "İffet" ve "kurban" sözcükleri, onun adının altında bir araya gelmiş oldukları için korkup haykırıyorlardı herhalde. Yine de, kaba bir hayal kırıklığına uğramayı göze alarak içeri girdim.

Şeb-bazi denen bu gece oyununun kapısında, ikinci temsilde rol almaları gereken dört aktör duruyordu; çünkü, *Karagöz*'den sonra, *taklid* denen fars-komedyalarından biri, yani *İki Dulun Kocası* oynanacaktı.

Altın işlemeli cepkenler giymiş aktörlerin zarif feslerinin altından kadınlarınkine benzeyen örülmüş uzun saçlar sarkıyordu. Gözkapakları siyah sürmeli, elleri kınalıydı, yüzlerine yapıştırılmış parlak pullar ve çıplak kollarındaki beneklerle, gelenleri samimi bir havayla karşılıyorlardı; halktan birinden daha fazla para veren *efendilere* tatlı bir gülümsemeyle bakarak giriş ücretini alıyorlardı. *Bir yirmilik altın* (yirmi beş santim değerinde altın para), seyirciye büyük şükran duyulmasını ve ilk sıralarda bir yer edinmesini sağlıyordu. Ama hiç kimse, giriş ücreti olan on paradan fazla vermek zorunda değildi. Giriş ücretinin, kahve ve tütün içme hakkını da sağladığını eklemek gerekir. *Şerbetler* ve çeşitli serinleticiler için ayrıca para veriliyordu.

Sıralardan birine oturmuştum ki, aynı şekilde zarif giyimli, kolları omuzlarına kadar çıplak ve yüz çizgilerinin utangaç inceliğiyle, bir genç kız sanılabilecek olan genç bir oğlan çocuğu

yanıma gelerek çubuk mu nargile mi istediğimi sordu, seçimimi yapınca, ayrıca, bir fincan kahve de getirdi.

Salon her çeşit insanla yavaş yavaş doluyordu; bir tek kadın yoktu ortada, ama birçok çocuk, köleler ya da hizmetkarlar tarafından getirilmişti. Çocukların çoğu iyi giyimliydi ve anababaları, kuşkusuz bu şenlik günlerinde, bu gösterinin tadını çıkarmalarını istemişti, ama onlara eşlik etmiyorlardı; çünkü Türkiye'de erkek, kadını da çocuğu da kafasına takmaz; herkes kendi yoluna gider ve küçük oğlan çocukları da, belli bir yaşa geldikten sonra, annelerinin peşine takılmazlar. Çocukların emanet edildiği köleler, aileden sayılırlar. Eski günlerdeki hizmetkarlar gibi, sadece ev hizmetleri gören ve ağır işlerde çalıştırılmayan bu köleler, sıradan *reaya*'nın kıskandığı kimselerdir ve zeki iseler, birkaç sene sonra, töre gereği, kendilerine bir aylık bağlanarak azat da edilebilirler. Hristiyan Avrupa'nın, sömürgelerdeki kölelerini, çok ağır işlerde çalışmaya zorlayarak Türklerden çok daha gaddarca davrandığını düşünmek utanç vericidir.

Temsile dönelim. Salon yeterince dolunca, yüksek bir balkonda yer almış olan orkestra, bir tür açılış müziği çalmaya başladı. Bu sırada, salonun bir köşesi beklenmedik biçimde aydınlandı. Fistolü süslerle çevrili, bembeyaz, şeffaf bir tül, gölge tiyatrosu kahramanlarının ortaya çıkması gereken yeri göz önüne seriyordu. Daha önce salonu aydınlatan ışıklar söndü ve orkestra sustuğu zaman her yandan sevinç çığlıkları duyuldu. Sonra bir sessizlik oldu ve perdenin arkasında, sanki bir torbaya değnekler konulmuş da çalkalanıyormuş gibi bir patırtı duyuldu. Çocukların coşkununla karşıladıkları bu patırtı, geleneğe göre, kuklaların ortaya çıkacağını haber veriyordu.

Belki de yordakçı olan bir seyirci, kuklaları konuşturmakla görevli sanatçıya şöyle bağırmaya başladı hemen:

"Bugün bize ne göstereceksin?"

Sanatçı da şöyle cevap verdi:

“Kapının üzerinde yazılı bu; ama okumayı bilenler için.”

“Ama, öğrettiklerini unuttum *hocanın...*” (Hoca, camilerde, çocuklara ders veren din adamıdır.)

“Peki öyleyse! İffetine kurban giden ünlü Karagöz’ü göstereceğiz bu akşam.”

“Bu oyunun adının hakkını nasıl vereceksiniz?”

“Zevk sahibi insanların zekasına güvenerek ve karagözlü Ahmed’in yardım etmesi için yalvararak.”

Ahmed, dindarların, Muhammet’e verdikleri ve sevgilerini belirten küçük isimdir. *Karagözlü* nitelemesine gelince, bunun, *karagöz* adının yinelenmesi olduğu söylenebilir.

“Çok güzel konuşuyorsun,” diyerek cevap verdi yardakçı. “Bakalım, böyle devam edecek mi!”

“Telaşlanma,” dedi, tiyatrodan gelen ses; “arkadaşlarım ve ben, eleştirilere pabuç bırakmayız.”

Orkestra yeniden çalmaya başladı ve tül perdenin arkasında, Konstantinopolis’teki bir meydanın görünümü belirdi; ön tarafta, bir çeşme ve evler vardı. Daha sonra bir kavas, bit köpek, bir saka ve giysileri birbirinden çok farklı renklerdeki mekanik hareketli kişiler sırayla geçti perdeden; bunlar, bizim bildiğimiz gölge tiyatrosunun görüntüleri gibi sadece birer silüet değildi. Hemen sonra, bir seyahat heybesi taşıyan kölenin izlediği bir Türk, evlerden birinden çıktı. Türk çok endişeli görünüyordu ve ansızın karar vererek meydandaki başka birinin kapısını çalmaya yöneldi, sonra da şöyle haykırdı: “Karagöz, Karagöz! Can dostum benim, yoksa hâlâ uyuyor musun?” Karagöz pencereye geldi ve görünür görünmez, seyircilerin hepsi coşkuyla haykırdı. Karagöz, giyinmek için biraz zaman istedikten sonra ortaya çıkıp arkadaşıyla kucaklaştı.

“Beni dinle,” dedi arkadaş; “büyük bir yardım istiyorum senden; çok önemli bir iş için Bursa’ya gitmek zorundayım. Çok

güzel bir kadının kocası olduğumu biliyorsun ve adamlarıma çok güvenmediğim için, onu yalnız bırakmak zor geliyor bana... İşte dostum bu gece bir şey geldi aklıma: Seni, onun namusunun bekçisi yapmayı düşündüm. Nezaketini ve bana olan derin sevgini biliyorum; duyduğum güvenin bu kanıtını vermekten ötürü de mutluluk duyuyorum.

"Hay zavallı," dedi Karagöz, "delirdin mi? Bana baksana biraz."

"Ne olmuş yani?"

"Ne mi olmuş? Karın beni görünce koynuma girmeden edemeyecek. Anlamıyor musun bunu?"

"Hiç de anlamıyorum," dedi Türk; "karım beni seviyor ve birisi tarafından ayartılacağından korksam, bunu yapacak olan sen değilsin zavallı dostum; her şeyden önce sen, namuslu bir adamsın... Sonra da, ah Allahım, öyle çarpık çurpuksun ki... Kısacası, sana güveniyorum."

Türk uzaklaştı ve Karagöz şöyle bağırdı: "Şu insanlar da ama kör! Demek ben, çarpık çurpukmuşum ha! Ne demek! Aslan gibiyim, çok yakışıklıyım, baştan çıkarıcıyım, çok tehlikeliyim!"

"Ama olsun," diye devam etti kendi kendine; "arkadaşım karısını bana emanet etti, bu güvenin hakkını vermek gerekir, isteği üzerine evine girelim ve sedirinin üzerine yerleşelim... Eyvah ki eyvah! Bütün kızlar gibi meraklı olan karısı beni görmek isteyecek tabii... ve gözlerini bana çevirdiği zaman, hayranlık duyacak ve eli ayağı birbirine karışacak. Hayır! Girmeyelim eve... Nöbet tutan bir sipahi gibi kapının önünde duralım. Bir kadının ne önemi var... Oysa, gerçek dost çok az bulunan değerli bir varlıktır!"

Bu son söz, kahvehanenin erkek müşterileri arasında gerçek bir hoşnutluğa yol açtı; bu oyunlar, bizimkilerin çoğunda da olduğu gibi vodvillere karışmış olduklarından son cümle şiir halinde söylenmişti; burada, Türklerin çok sevdiği ve "Ne önemi

var!” ya da “Vız gelir bana!” anlamına gelen *bakalım* nakaratı yer alıyordu çoğunlukla.

Karagöz dekorun ve kahramanların renklerini ölgünleştiren ince tülün ardında, kara gözüyle, kalın kaslarıyla ve umursamaz davranışlarıyla çok belirgin görünüyordu. Baştan çıkarma konusundaki kendini beğenmişliği, seyircileri şaşırtmıyor gibiydi.

Şiirini okuduktan sonra, düşüncelere dalmış gibi göründü. Ne yapsam acaba? diye sordu kendi kendine: Dostumun dönüşüne kadar kapıda beklemeliyim herhalde... Ama bu kadın, cumbanın kafeslerinden gizlice bakıp görebilir beni. Üstelik, hamama gitmek için, kökleriyle dışarı çıkmaya kalkışabilir... Ne yazık ki, hiçbir koca, karısının bu bahaneyle dışarı çıkmasını engelleyemez... O zaman da beni, istediği gibi hayranlıkla seyredebilir. Ey kafasız adam! Neden bana verdin ki bu göz kulak olma işini?

Burada, oyun fantastik bir havaya bürünüyordu. Arkadaşının karısının bakışlarından gizlenmek için Karagöz, karnının üstüne yatıyor ve şöyle diyordu: Ne yapayım, ben de köprü gibi olurum... Bu acayip durumu anlamak için Karagöz’ün kendisine özgü vücut yapısını hesaba katmak gerekir. Koskoca göbeğini bir kemer gibi yapan ve hem kolları hem de bacaklarıyla köprü benzeri bir görüntü yaratan Polichinelle’i göz önüne getirmek, bu sahneyi anlamak için yararlı olabilir. Ama, Karagöz’ün sırtında kambur yoktur. Bir sürü insan, atlar, köpekler, bir devriye, ardından da en son olarak kadınların bulunduğu ve öküzlerin çektiği bir *araba* geçer. Zavallı Karagöz, bu kadar ağır bir araca köprülük etmemek için tam zamanında ayağa kalkar.

Betimlenmesi zor, ama seyredilmesi gülünç olan bir sahne, Karagöz’ün, arkadaşının karısına görünmemek için *köprü gibi olmak* istediği sahneden sonra yer alıyordu; bu sahneyi iyice anlamak için, Latinlerin *atellana*’larının gülünç yanlarına kadar geri gitmek gerekir. Nitekim Karagöz’ün kendisi de, Napoli mü-

zesinde çok güzel örnekleri görülebilen, Osk Polichinelle'inden başka şey değildir. Bizde seyrine zor katlanılacak olan bu sah-nede, Karagöz sırt üstü yatar ve bir kazık gibi görünmeye çalışıyor. Kalabalık gelip geçer ve herkes: "Buraya bu kazığı da kim yerleştirmiş? Dün burada yoktu. Meşe mi, yoksa köknar mı?" diyor. Bu ara çamaşırcı kadınlar çeşmeden dönüp, Karagöz'ün üzerine çakşırları seriyorlar. Karagöz de, bu aldatmacasının başarılı olmasını zevkle seyrediyor. Biraz sonra, sulamak için atları yalağa götüren köleler ortaya çıkıyor; yolda karşılaştıkları bir arkadaşları, bir şeyler içmek için onları meyhaneye davet ediyor; ama atları bir yere bağlamak gerekiyor. "Bak işte, bir kazık var burada" diyorlar ve atları Karagöz'e bağlıyorlar.

Hemen sonra, Tenedos şarabının verdiği tatlı coşkunun etkisiyle, meyhanede, neşeli şarkılar çınlamaya başlıyor. Sabırsızlanan atlar, hareketleniyorlar; her yanından çekistirdikleri Karagöz, geçenleri imdada çağırıyor ve bir yanlışlığa kurban gittiğini kıvrınarak dile getiriyordu. Geçenler de, onu kurtarıyor ve ayağa kaldırıyordu. Bu sırada, arkadaşının karısı, hama-ma gitmek üzere evden çıkıyordu. Karagöz, saklanmaya vakit bulamıyor ve kadının hayranlığı müthiş taşkınlıklarla dile geliyor ve seyirciler de, "oh, oh!" diyerek bunu onaylıyordu.

"Güzel adam!" diye haykırıyordu kadın; "böylesini hiç görmedim."

"Özür dilerim hanımım," diye cevap veriyordu Karagöz, bir namus abidesi olarak. "Ben kendisiyle konuşulacak bir adam değilim... Mahallede bir yangın çıkarsa, sopalarıyla milleti uyar-mak için yere vuran gece bekçilerinden biriyim."

"Peki, nasıl oluyor da günün bu saatinde burada bulunuyor-sun?"

"Ben zavallı bir günahkarım... Dini bütün Müslüman olsam da; *gavurların* beni meyhaneye götürmelerine dayanamadım.

Sonra da, bilmiyorum beni buraya zil zurna sarhoş nasıl bıraktılar. Buyruklarına karşı geldiğim için Muhammet beni bağışlasın.”

“Zavallı adam... Hasta olmalısın sen... Eve gir; orada dinlenebilirsin.”

Ve hanım, konukseverliğini belirtmek için Karagöz’ün elini tutmaya çalışıyordu.

“Bana dokunmayın, hanımım!” diye dehşet içinde bağıyordu Karagöz... “Abdestli değilim!.. Namuslu bir Müslüman evine hiç giremem... Bir köpek yüzünden abdestim bozuldu.”

Karagöz’ün, tehlikeye giren direncinden kaynaklanan bu kahramanca yalanı anlamak için, Türklerin köpeklerin yaşama hakkına saygı duymalarına, hattâ kurdukları vakıflar aracılığıyla beslemelerine karşın, onlara dokunmanın ya da onların kendine dokunmasının abdesti bozduğuna inandıklarını bilmek gerekir.

“Peki, nasıl oldu bu,” diyordu hanım.

“Allah beni pek yerinde cezalandırdı; o gece meyhanede iğrenç bir sefahate dalmışken üzüm reçeli yemiştım, sokak ortasında ayıldığımda, bir köpeğin yüzümü yaladığını hissettim, dehşete kapıldım... İşin doğrusu bu işte; Allah beni affetsin!”

Arkadaşının karısının yakınlık kurmak için attığı adımları engellemek amacıyla sıraladığı yalanlara rağmen, kadın daha baskın gibi görünüyordu.

“Zavallı adam!” diyordu hanım acıyarak; “gerçekten de, Kuran’dan ayetler okuyup her biri on beş dakikalık beş abdest almadan önce, sana kimse dokunamaz. Çeşmeye git, hamamdan dönünce de seni burada bulayım.”

Yalnız kalan Karagöz, “İstanbul kadınlarının gözü amma da kara!” diye bağııyordu. “Yüzlerini örten bu feracenin altında, namuslu adamların iffetini lekelemek için daha da cüretkar davranıyorlardı. Hayır, bu hilelere, bu bal gibi tatlı sese, tül den maskesinin deliklerinde alev alev yanan gözlere kapılmayacağım.

Polis, bu yırtık karıları, gözlerini de örtmeye niçin zorlamıyor?"

Karagöz'ün başına gelen öteki felaketleri anlatmak uzun sürer. Bu sahnenin gülünç yanı, bir kadını koruma görevinin, Türklerin genellikle güven duydukları adamların tam karşıtı olan bir kimseye verilmesinden kaynaklanıyordu. Hanım, hamamdan çıkıyor ve çeşitli olaylardan dolayı oradan ayrılmamış olan zavallı namus bekçisini bıraktığı yerde buluyordu. Hanım, hamamdaki öteki kadınlara, sokakta karşılaştığı çok yakışıklı ve levent yapılı meçhul adamın sözünü etmekten kendini alamamıştı. Öyle ki, yıkanmış olan bir yığın kadın da dışarı çıkıp hanımın hemen peşinden gelmişlerdi. Bu yeni azgın kadınların eline düşen Karagöz'ün zor durumu kolayca anlaşıyordu.

Arkadaşının karısı, Karagöz'ün giysilerini yırtıyor, saçlarını yoluyor, direncini kırmak için her yola başvuruyordu. Karagöz, yenik düşmek üzereydi... işte tam o sırada, kalabalığın arasından ansızın bir araba geçiyordu. Eski Fransız zevkine uygun ve bir elçiye ait şatafatlı bir arabaydı bu. Karagöz, eline geçen bu son fırsatı kaçırmak istemiyor, Frenk elçisinden kendisini himaye altına almasını, baştan çıkma tehlikesinden kaçınabilmesi için arabasına binmesine izin vermesini rica ediyordu. Arabasından iniyordu elçi; çok şık ve zarif bir kıyafeti vardı; kocaman bir peruka üstüne oturtulmuş üç köşe şapka, işlemeli giysi ve yelek, kısa kesimli pantolon, dümdüz kılıç dikkati çekiyordu; kadınlara, en iyi dostu olan Karagöz'ün kendi himayesi altında olduğunu söylüyordu... Karagöz de, elçiyi içtenlikle öpüyor, aceleyle arabaya biniyor ve hamamdan çıkmış zavallı kadınların rüyasını da birlikte götürerek ortadan kayboluyordu.

Biraz sonra koca geliyor ve Karagöz'ün namusu sayesinde, iffetli bir kadına kavuştuğunu öğrenerek seviniyordu. Bu oyun, dostluğun zaferidir.

Bu oyun, ülkenin âdetlerinden bazılarını canlandırmış olma-

saydı, yaptığım bu irdelemeyi daha kısa kesecektim. Ne var ki, elçinin kıyafetine bakılırsa, bu oyun geçen yüzyıla kadar geri gitmekte ve geleneksel olarak, bizim Arlequin türü soytarı oyunları gibi temsil edilmektedir. Karagöz, her zaman başrolde olmasa da, bu tür farsların vazgeçilmez oyuncusudur. *Reform*'dan sonra, Konstantinopolis'in âdetlerinin değişmiş olduğunu sanıyorum. Ama, cins-i latifin, Sultan Mahmud'un tahta çıkışından önceki dönemlerde, kuvvetli cinsin baskısına, kendi tarzında karşı çıkmış olduğu düşünülebilir. Karagöz'ün çekici yanlarına kadınların kolaylıkla kapılmalarını açıklayan da budur belki.

Günümüzün oyunlarında ise, Karagöz hemen her zaman muhalefet arasında yer alır. Ya sağduyusuyla ikinci dereceden resmi makamların yaptıklarını eleştiren bir halk adamı ya da alaycı burjuvadır. Polisin günbatımından sonra sokağa fenersiz çıkmayı ilk kez yasakladığı dönemde, Karagöz'ün, iktidarla alay etmek amacıyla, talimatta içinde mum bulunması gerektiği belirtilmediği için, acayip bir fenerle ortaya çıktığı görülüyordu... Kavaslarca tutuklanıp gözleminin doğruluğu ortaya çıkınca salıverilen Karagöz, bu kez de içine mum konulmuş, ama yakılmamış bir fener kullanmıştı. Bu şaklabanlık, bizim halk hikayelerinde Jean de Calais'ye⁶⁹ atfedilen gülünçlüklerden farksızdır ve bu da bütün halkların birbirinin aynı olduğunu gösterir. Karagöz dobra dobra konuşur; kazığa, kılıca, ipe meydan okur.

Tütün ve serinletici içkilerin yeniden dağıtıldığı aradan sonra, arkasında kuklaların belirlediği tül perdenin ansızın düştüğünü ve *İki Dulun Kocası*'nı temsil etmek üzere gerçek aktörlerin ortaya çıktığını gördük. Bu oyunda üç kadın ve tek bir erkek vardı ama bu oyun için sahneye çıkanların hepsi de erkekti; ne var ki, kadın elbisesi giymiş üç Doğulu genç adam, bizde pek

69) Ortaçağ söylencelerinde inanılması güç maceralar yaşayan, görülmedik kadar cesur efsane kişisi. Sıradan kitaplara kahraman olarak girdikten sonra, XIX. yüzyılda melodram ve vodvil kişisi olup çıktı.

rastlanmayan, kadınsı zarafetleriyle, tenlerinin narinliğiyle ve taklitteki atılganlıklarıyla, çok inandırıcı olmayı beceriyorlardı. Bunlar genellikle, Rum ya da Çerkesti.

Önce, evlerine kabul edildikleri kadınların entrikalarını kolaylaştıran bohçacılıkla uğraşan Yahudi kadın görüldü sahnede. Kazandığı paraların ne kadar olduğunu hesaplıyor ve Osman adında genç bir Türk'le ilgili yeni bir işten daha da kazanç elde etmeyi umuyordu; Osman, savaşta ölmüş bir binbaşının gözde karısı olan zengin bir dula âşıktı. Her kadın üç aylık dulluktan sonra yeniden evlenebileceği için, kadının, daha kocası hayat-tayken belirlediği ve Yahudi kadının aracılığıyla, kendisine anlamlı buketler gönderen âşığını seçeceği düşünülebilirdi.

Bu durumda Yahudi kadın, talihli Osman'ı, artık bir tehlike olmaksızın girebileceği eve sokmak için acele ediyordu.

Osman da, *ateşi tutuşturmakta* gecikilmeyeceğini umuyor ve bunu düşünmesi için sevgilisini sıkıştırıyordu... Ama, ah nankörlük! ya da, daha doğrusu, kadınların ezeli kaptısı! Kadın, binbaşının ikinci karısıyla da evlenmek konusunda Osman kendisine söz vermezse evlenmeye razı olmuyordu.

"*Hay aksi şeytan,*" diyordu Osman kendi kendine; "iki kadın almak; bu, daha da vahim..." Sonra, dul sevgilisine: "Gözümün nuru, bu fikri kim verdi size?" diyordu. "Bu alışılmadık bir istek değil mi?"

"Bunu açıklayacağım size," diyordu dul kadın. "Bana her zaman söylediğiniz gibi, genç ve güzelim... Şimdi, bu evde benden daha az güzel ve de daha az genç bir kadın var; ama, çeşitli düzenler kurarak kocamın kendisini almasını sağladı ve ona delice âşık oldu. Her şeyimi taklit etti ve kocamın, benden daha fazla hoşuna gitmeyi başardı... Ben de, sevginizden emin olarak, benimle evlenirken bu çirkin yaratığı da ikinci karınız olarak almanızı istiyorum. Zayıf mizaçlı ilk kocamın üzerinde, çevirdiği do-

laplarla kurduğu egemenlikten öyle acı çekmiştim ki, bundan böyle onun da acı çekmesini, benim tercih edildiğimi görerek ve sizin hor görmenize maruz kalarak ağlamasını istiyorum... Yani, benim daha önce olduğum kadar mutsuz olmasını istiyorum."

"Hanımefendi," diyordu Osman, "tarifinizden ötürü bu kadının hakkında pek de iyi duygulara kapılmadım doğrusu. Hiç de hoş bir kadın olmadığı belli... Sizinle evlenmenin mutluluğuna, canımı pek çok sıkacak ikinci bir birleşmenin tatsızlığını da eklemenin gerekli olduğu anlaşılıyor... Peygamberin yasasına göre koca az sayıda da ya da dört kadın da alsa, ki bunu aklımın ucundan bile geçirmem, hepsine *eşit olarak* davranmak zorundadır."

"Evet öyle, ama ben, hazreti Fatma'ya (Peygamberin kızı) bir adakta bulundum, dolayısıyla, ancak, size söylediğimi yapacak adamla evleneceğim."

"Hanımefendi, izin verirseniz, bunu biraz düşüneyim."

Yalnız kalan Osman, "Ne kadar mutsuzum!" diyordu kendi kendine; "biri güzel, öteki çirkin iki kadınla evleneceğim ha! Hazlara varabilmek için acıdan geçmek gerekecek!"

Bu sırada, Yahudi kadın geliyor ve Osman durumunu ona açıklıyordu.

"Ne diyorsunuz siz?" diye cevap veriyordu kadın; "binbaşının ikinci karısı çok çekicidir! Hasmından söz eden bir kadını dinlemeyin. Sizin sevdiğiniz sarışın, öteki ise esmer. Yoksa esmerlerden nefret mi ediyorsunuz?"

"Ben mi!" diyordu âşık Osman; "öyle önyargılarım yok."

"E, o zaman, aynı derecede çekici iki kadına sahip olmaktan korkuyor musunuz yoksa? Doğrusu, tenleri farklı da olsa, her ikisi de eşit değerinde... Bilirim bu işleri ben!"

"Eğer doğru söylüyorsan," diyordu Osman, "Peygamberin, her kocanın, karılarına aynı şekilde davranması gerektiğini söyleyen emri, pek ağır gelmeyecek bana."

"Onu göreceksiniz. Kendisine âşık olduğunuzu söyleyip uyardım onu, sokaktan geçtiğinizi ve pencerelerinin önünde durduğunuzu gördüğünde, bunu hep kendisi için yaptığınızı da söyledim."

Osman, bu cin fikirli haberciyi hemen ödüllendiriyordu ve biraz sonra binbaşının ikinci karısının ortaya çıktığını görüyor-duk. Gerçekten de, bu kadın, biraz esmer olmakla birlikte, hay-
li güzeldi – Genç adamın duyduğu ilgiden sevinmişe benziyor ve evlenme önerisini geri çevirmeyerek: "Beni, gizli gizli sevi-yormuşsunuz, ama bana söylediklerine göre, utangaçlığınızdan ötürü içinizi dökemiyormuşsunuz... Şimdi özgürüm ve dileğini-zi ödüllendirmek istiyorum. Kadıyı çağırtınız."

"Bu iş kolay," diyordu Yahudi kadın; "ama bu bahtsız genç adamın *büyük hanıma* (binbaşının ilk karısı) para borcu var."

"Ne!" diyordu ikinci; "o çirkin ve kötü kalpli yaratık tefeci-lik mi yapıyor?"

"Heyhat öyle!... Gençliğe her zaman yardım etmek için gös-terdiğim telaşla, bu işte aracılık etmeye çalıştım... Araya girmem sayesinde, bu zavallı delikanlı kötü bir adım atmaktan kurtul-muş oldu; ama parayı ödeyemediğinden, kendisiyle evlenirse hanım onun borcunu kapatacak ancak."

"Hazin gerçek bu," diye söze karışıyordu genç adam (Kadı-nın içinin sızladığı da belli oluyordu).

"Ama, sizi seven bir erkek tarafından, bu kurnaz kadının önemsenmediğini ve ihmal edildiğini görmek size çok haz verecek," diye atılıyordu Yahudi kadın.

Güzelliğinden emin ve bununla iftihar eden bir kadının, böyle bir sonuçtan kuşkulanmaması yaratılışının gereğidir. Böylece kadın, çifte evliliğe razı oluyor ve kadı çağırılıyordu.

Evlenme akdi imzalanıyordu. Bundan sonraki sorun, iki ka-dından hangisinin önceliğinin olacağıydı. Yahudi kadın, mutlu-

luktan uçan Osman'a, yeni güveyin, gerdek gecesi kimi seçerse ona vereceği bir buket getirmekte gecikmiyordu. Ama Osman ne yapacağını bilmiyordu: Her iki kadın da, önceliğin kanıtı olan buketi almak için elini uzatıyordu. Osman esmer ile sarışın arasında kararsız kalırken, evde büyük bir gürültü kopuyordu; korkuya kapılmış köleler koşuşarak, bir hortlak gördüklerini söylüyorlardı. En dramatik görüntü de burada ortaya çıkıyordu. Binbaşı, elinde bir bastonla sahneye giriyordu. Yası pek az süre tutulmuş bu koca, sanıldığı gibi ölmemişti. Ordunun kadrosunda adı bulunmadığı için, ölü sayılmıştı, ama sadece esir düşmüştü. Ruslarla Türkler arasında imzalanan bir barış antlaşması sayesinde yurduna... ve sevdiklerine kavuşmuştu. Olup biteni anlamakta gecikmeyen binbaşı, orada bulunanların hepsini sopadan geçiriyordu. İki kadın, Yahudi ve âşık, ilk darbelerden sonra kaçıyorlar, pek de çevik olmayan kadı, onların hesabına da sopa yiyor ve seyirciler bunu, pek coşkun alkışlarla karşılıyordu.

Ahlaki sonucu, temsili seyreden bütün kocaların hoşuna giden sahne, işte böyleydi.

Bu iki oyun, tiyatro sanatının, Türkiye'de hâlâ içinde bulunduğu durum hakkında bir fikir verebilir. Bu oyunlarda, eski Yunan ve Latin oyunlarındaki ilkel gülünçlük anlayışını görmemek olanaksızdır. Ama daha fazlasını aramak da boşunadır. Müslüman topluluğunun yapısı, ciddi bir tiyatronun ortaya konmasına izin vermez. Kadınsız bir tiyatro düşünülemez ve ne yapılırsa yapılsın, kocaların, karılarının halk karşısında görünmesini kabul etmeleri sağlanamaz. Kuklaların, hattâ kahvehane temsillerinde oynayan aktörlerin, buralara sık sık gelen ve pek de paralı olmayan kişileri eğlendirmekten başka görevleri yoktur. Ama zengin olan, evinde temsiller düzenler. Dostlarını çağırır, karıları da, aynı şekilde kendi tanıdıklarını davet ederler ve evin büyük bir salonunda temsil verilir. Dolayısıyla, ileri gelen kişilerin evlerinin

dışında, bütün araç gereçleri tam olan bir tiyatro kurmak olanaksızdır. Tiyatro temsillerine çok düşkün olan sultanın sarayında bile, gerektiği gibi inşa edilmiş bir tiyatro salonu yoktur; saray kadınlarının, Pera tiyatrosunda çok güzel bir temsil verildiğini duyarak, görmek istedikleri olur sık sık; o zaman da sultan, bir ya da birkaç gece temsil vermesi için kumpanyayı çağırır hemen.

Bunun üzerine hemen yazlık sarayda, binanın cephelerinden birine dayalı, geçici bir tiyatro inşa edilir. Kadınefendilerin, kafeslerle iyice örtülmüş pencereleri, kimi zaman kahkahaların ya da takdir seslerinin yükseldiği localar haline gelir; bu localar ile sahne arasında amfiteatr şeklinde düzenlenmiş salonda, seyirci olarak sadece, erkek davetliler, diplomatik şahıslar ve bu tiyatro gösterisine çağrılı olanlar yer alır.

Sultan, geçenlerde, Molière'in bir güldürüsünü kendi huzurunda temsil ettirmek merakına kapıldı: *Monsieur de Pourceaugnac* adlı oyundu bu. Oyun çok başarılı oldu. Tercümanlar, Fransızca anlayamayan saray erkanına, çeşitli sahneleri art arda açıklıyorlardı. Ama bilindiği gibi, Fransızca, diplomasinin evrensel dili olduğundan, Türk devlet adamlarının çoğunun, dilimizi şu ya da bu ölçüde bildiğini unutmamak gerekir. Türk resmi görevlileri, yabancı hükümetlerle yazışmalarında dilimizi kullanmak zorundadırlar. Paris'te neden Türk ve Mısır okullarının bulunduğunu da açıklar bu.

Saray kadınlarına gelince, birer bilgindir onlar; sultanın yakın çevresindeki her hanım, tarih, şiir, müzik, resim ve coğrafya konusunda ciddi bir öğrenim görür. Bu hanımların çoğu ressam ya da şairdir ve dört duvar arasına kapatılmış sevmeye değer bu varlıkların yeteneğinin ürünü olan manzumelerin ya da gazellerin Pera'da dilden dile dolaştığına sık sık tanıklık edilir.

IV. SU İÇENLER

Seraskerlik Meydanı'ndaki gösterilerin, yani bütün avam mahallelerinde, durmadan tekrarlanan o çılgınca sahnelerin üzerinde durabiliriz biraz; bunlar, her yerde, biz Avrupalıların anlayamadığı mistik bir hava taşıyor. Örneğin, halkın karşısına sadece dini bayramlarda çıkan, aykırılık ve edepsizlikle dikkati çeken bu olağandışı Karagöz tipi nedir? Karagöz, ardından Asya'nın hâlâ ağladığı, evrensel peder Pan'dan, Lampsakos tanrısından kalmış ve yolunu şaşırmış bir hatıra değil midir?..

Kahvehaneden çıktıktan sonra, gördüklerim üzerine düşüncelere dalarak meydanda dolaştım. Birden susadığımı fark edip, içecek satıcılarının dükkanlarına yöneldim.

Mayalı ya da ispirotolu içkilerin açıkta satılmadığı bu ülkede, garip bir ticaret dikkati çeker; öyle ki ya da bardakla su alabileceğiniz satıcıların ticaretidir bu.

Bu olağandışı dükkancıların tezgahlarında, az ya da çok aranan sularla doldurulmuş, kaplar ve bardaklar yer alır. Konstantinopolis'e su, ancak Bozdoğan Kemerinden gelir ve çoğunlukla kötü bir tat aldığı, Bizans İmparatorları tarafından yaptırılmış sarnıçlarda saklanır... Öyle ki, iyi suyun az olmasından ötürü, Konstantinopolis'te bu sıvı konusunda, gerçekten ağzının tadını bilenlerden, su içicilerden oluşan bir uzman kişiler topluluğu vardır.

Bu tür dükkanlarda, çeşitli ülkelerin ve farklı yılların suları satılır. Sultanın içtiği biricik su olduğu için Nil suyu en beğenilenidir; bu su, İskenderiye'nin sultana vermek zorunda olduğu verginin bir bölümünü oluşturur. Bereket, bolluk sağladığına inanıldığı için çok ünlüdür. Yeşilimsi ve acımsı olan Fırat suyu zayıf ve dirençsiz bünyelerin gözdesidir. Çok tuzlu olan Tuna suyu, hareketli mizaca sahip erkeklerin hoşuna gider. Yıllanmış sular da vardır. Mantarla kapalı ve mühürlü şişelerde sunulan

1833 tarihli Nil suyu çok pahalıya satılmaktadır...

Muhammet'in öğretisini bilmeyen bir Avrupalı, su düşkünü değildir tabii. Viyana'da İsveçli bir doktorun, suyun aslında bir taş, doğada buz halinde bulunan bayağı bir kristal olduğunu ve bunun, kutbun aşağısındaki ülkelerde daha fazla olan, ama *öteki taşları* eritmeyen ısı dolayısıyla sıvı haline geldiğini ileri sürdüğüne tanıklık ettiğimi hatırlıyorum. Bu doktor, tezini pekiştirmek için, çeşitli ırmak, göl ya da kaynak suları üzerinde kimyasal deneyler yapıyor ve buharlaşmayla elde edilen çökeltide insan sağlığına zararlı maddelerin bulunduğunu kanıtlıyordu. Ama, doktorun başlıca amacının, su içmeyi gözden düşürerek, hükümetten bir kraliyet bira fabrikası imtiyazı koparmak olduğunu da söylemek gerekir. M. de Metternich, doktorun bu kanıtlamalarından çok etkilenmiş gibi görünmüştü. Zaten, büyük bir şarap üreticisi olduğu için, doktorun düşüncelerine katılmak çıkarına da uygun düşüyordu.

Bilimsel değeri ne olursa olsun, doktorun bu varsayımı çok etkilemişti beni: insan, erimiş taş yutmayı sevmeyebilirdi. Doğrusu, Türkler bu konuda önlem alıyorlardı; ama, yine de, birçok hastalıklara, hummalara, vebalara, felaketlere maruz kalıyorlardı.

İşte bu düşünceler, su içip susuzluğumu gidermekten alıko-yuyordu beni. Şu ya da bu ölçüde yıllanmış ve şu ya da bu ölçüde tercih edilen suları istedikleri kadar içmeyi bu işin düşkünlerine bırakıp, içinde limonata bulunduğunu sandığım şişelerin parıldadığı bir tezgahın önünde durdum. Bir Türk kuruşu (yirmi beş santim) verip birini satın aldım. Ama ağzıma götürür götürmez, ilk yudumu tükürmek zorunda kaldım. Satıcı, saflığıma gülüyordu (bu içeceğin ne olduğunu daha sonra öğreneceğiz). Ben de, daha hoş bir içecek bulmak üzere Yıldız Hanı'na dönmek zorunda kaldım.

Sabah olmuş, daha erken dönmüş olan İranlılar, çoktan uy-

kuya dalmışlardı. Ama dolaşıp durduğum ve oyunlar seyrettiğim bu gece dolayısıyla çok heyecanlandığım için, bir türlü uyuyamıyordum ben. Sonunda yeniden giyindim ve ressam dostumu görmek için Pera'ya döndüm.

Dostumun, taşıdığını ve kendisine dini konulu bir tablo ısmarlayan Ermenilerin yanında kalmak üzere Kuruçeşme'ye gittiğini söylediler. Kuruçeşme, Boğaz'ın Avrupa yakasında, Pera'dan bir fersah kadar uzaktadır. Dolayısıyla, Tophane iskelesinden bir kayık kiralamam gerekti.

Frenk kentinin bu deniz rıhtımı kadar güzel bir yer yoktur. Yukarılarda, Cadde-i Kebir'e ve çeşitli elçiliklerle sefaretlere ulaştıran inişli çıkışlı yollardan Pera'dan aşağı inilir; sonra, Asya yakasının göz kamaştırıcı ürünlerinin sergilendiği manav tezgahlarıyla dolu bir pazar yerine varılır. Bu iklimin doğal bir ürünü olduğu için, hemen her zaman kiraz bulabilirsiniz. Karpuzlar, frenk incirleri ve üzümler, içinde bulunduğumuz mevsimi göstermektedir. İzmir'den gelen ve dünyanın en lezzetli meyvesi olan koskoca Kasaba⁷⁰ karpuzları, yoldan geçen herkesi, gösterişsiz ama lezzetli bir yemeğe davet eder gibidir. Bu meydanı ötekilerden ayıran, eski Türk zevkiyle yapılmış, kabartmalı, renkli küçük sütunlara ve arabesklere dayanan oymalı revaklarla süslenmiş hayranlık verici bir çeşmedir. Meydanın çevresinde ve rıhtıma ulaşan sokaklarda, birçok kahvehane var; bunların cephelerinde, İstanbul'da olduğu kadar burada da sevilen Karagöz'ün adının yaldızlı harflerle yazılı bulunduğu, ışıkları söndürülmüş camekanlar da gördüm.

Tophane, Frenk mahallelerinin bir bölümünü oluşturduğu halde, burada, çoğu hamal ve kayıkçı olan birçok Müslüman da var. Rıhtımın gözle görünür bir yerine altı toplu bir batarya yerleştirilmiş; bu batarya, Haliç'e giren gemileri selamlamak ve su-

70) İzmir'in doğusundaki Kasaba (çn., Turgutlu) bostanlarıyla ünlüydü.

larla birbirinden ayrılmış kentin üç bölümünde, yani Pera, İstanbul ve Üsküdar'da güneşin doğusuyla batışını haber vermek için ateşleniyor.

Üsküdar, Boğaz'ın öte yakasında, rakibi İstanbul gibi, gökyüzünü kubbeleri, minareleri ve köşkleriyle süsleyerek haşmetli bir görünümle beliriyor.

İki kürekçili bir sandal bulmakta güçlük çekmedim. Hava enfesti; hafif ve narin kayık, suyu olağanüstü bir hızla yarıp süzölmeye başladı. Müslümanların hayvanlara duyduğu saygı Avrupa'nın ve Asya'nın bereketli kıyılarını bir ırmak gibi ayıran Boğaziçi kanalının masmavi suları üzerinde uçan ya da yüzen ve saraylarla yalıların uzayıp giden görünümünü süsleyen deniz kuşlarıyla dolu olmasını açıklar.

Tophane'den sonra, gerçekte olduklarından çok daha yakınmış gibi görünen iki kıyı, süslerle ve yaldızlı kafeslerle bezenmiş, canlı renklerle boyanmış evlerin oluşturduğu kesintisiz bir çizgi olarak beliriyor.

Az sonra, sol kıyıda, bir sıra sütun başlayıp, çeyrek fersah kadar sürüyor. Bunlar, Beşiktaş'taki yeni sarayın binaları. Baştan başa Grek üslubuyla inşa edilmiş, beyaz yağlı boyalı ve parmaklıkları altın yaldızlı binalar bunlar. Bütün ocak bacaları Dor üslubunda sütunlar şeklinde; bir bütün olarak hem göz kamaştırıcı hem de zarif. Mermer basamakları denize kadar inen rıhtımlara, altın yaldızlı kayıklar bağlı. Uçsuz bucaksız bahçeler, tepelerin inişli çıkışlı çizgisini izliyor yukarılarda. Fıstık çamları, bütün öteki bitkilerden daha baskın. Hiçbir yerde, palmiye görülüyor, çünkü Konstantinopolis'in iklimi bu ağaçlar için fazlasıyla soğuk. Limanını *kayık* denen büyük sandalların süslediği bir köy, saraydan sonra geliyor; daha sonra da, Sultan Mahmud'un kız kardeşi Esmâ sultanın oturmuş olduğu daha eski bir sarayın önünden geçiliyor. Bu saray, geçen yüzyılın Türk üs-

lubuyla yapılmış; yaprak zinciri kabartmaları, deniz kabuklu süslemeleri, altın parmaklıklı koskoca kafesler gibi denize çıkıntı yapan ve yoncalarla, arabesklerle bezenmiş köşkler, sivri damlar ve canlı renklerle boyanmış ince sütunlar dikkati çekiyor... Bir süre, *Binbir Gece*'nin esrarına dalıyor insan.

Kayıklarda, yolcu, kıç tarafındaki büyük bir yastık üzerine uzanıyor; ipek bürümcükten, sırma şeritli, fiyakalı, geniş gömlekler giymiş kürekçiler de, güneşte yanmış omuzları ve güçlü kollarıyla dalgaları yarmaya çalışıyorlar. Bu adamlar çok kibar ve bu uğraşları sırasındaki tavırlarıyla bile sanatsal bir incelik sergiliyorlar.

Boğaz'ın Avrupa kıyısı boyunca ilerlenirken, genellikle Sultan'ın hizmetindeki kimselerin oturduğu uzun bir sayfiye evleri dizisi görülüyor. Sonunda, sandallarla dolu yeni bir körfez ortaya çıkıyor; Kuruçeşme burası.

Akşam, beni geri götürmesi için sandalı alıkoydum; âdet böyle; kürekçiler kahveye gittiler, ben de içerilere doğru yürürken Decamps'ın bir tablosu karşısında sandım kendimi. Güneş, renkli dükkanlar ve kireç badanalı beyaz duvarlar üstüne, her yanda, ışık saçan eşkenar dörtgenler serpiştiriyordu; bitkilerin maviye çalan yeşili, fazla ışıktan yorulmuş gözleri yer yer dindendiriyordu. Tütün almak için bir tütüncü dükkanına girdim ve arkadaşımı göreceğim Ermeni evini sordum.

Nezaketle bilgi verdiler bana. Zaten, o sıralarda bizim Fransız ressamı arka çıkan aile, önemli Ermeni şahıslarının ailesiydi. Evin kapısına kadar götürüldüm ve Temple Bulvarı'ndaki, Doğu üslubundaki dekorasyonu sanıldığından çok daha fazla aslına benzeyen Türk kahvehanesini akla getiren şahane bir salonda bir köşeye kurulmuş halde buldum ressamı.

Bu salonda birçok Fransız vardı; Fransız elçiliğine bağlı ataşeler, Belçikalı bir prens ve Konstantinopolis'teki şenlikleri görmek için gelmiş Eflak Voyvodası, ressamın çizdiği fresk taslaklarını

hayranlıkla seyrediyorlardı. Şapele gittik ve orada, ileride ortaya çıkacak olan duvar resimlerinin büyük bölümünün şimdiden bitirilmiş olduğunu gördük, Müneccim Kralların İsa'ya Tapınmalarının canlandırıldığı çok büyük boyutlu tablo, büyük mihrabın yapılacağı yerin arka kısmını kaplıyordu. Yalnızca yan duvarların resimleri henüz taslak halindeydi... Bu resimleri yaptıran aile, Konstantinopolis'te ve kırdaki birçok başka ikametgaha da sahip olduğu için, buradaki evi, emrindeki uşaklar ve atlarla birlikte ressama bırakmıştı. Bu durumda, ressam, bize, civarda bir gezinti yapmayı önerdi. Bulunduğumuz yerden bir fersah uzakta ki Arnavutköy'de, bir Rum şenliği vardı; üstelik günlerden Cuma (Türklerin pazar günü) olduğuna göre, Boğaz'ı geçip bir fersah kadar daha yol aldıktan sonra Göksu'ya da gidebilirdik.

Türkler, dini yasa bunu zorunlu kılmasa da, Ramazan ayı boyunca bütün gün uyurlar, amaçları ise, güneşin batışından önce bir şey yemek yasak olduğu için, yemeği akıllarına getirmemektir. Ama Cuma günü bu istirahattan vazgeçip çoğunlukla kırlara çıkarlar; özellikle de, Haliç'in bitimindeki Kağıthane'ye ya da bizim de gezmeye gideceğimiz Göksu'ya giderler.

Önce Arnavutköy'e gittik; şenlik henüz başlamamıştı; ama büyük bir kalabalık ve çok sayıda seyyar satıcı vardı. Çamların ve karaçamların gölgelediği dar bir vadide, tahta perdelerle çevrilmiş yerler, danslar ve temsiller için salaş sahneler hazırlanmıştı. Şenliğin merkezi, Elias'a adanmış olan ve önünde bir çeşme bulunan bir mağaraydı; çeşmenin suyu, her yıl ancak, adını unuttuğum bir azizin yortusunda⁷¹ akmaya başlıyordu. Orada bulunan bütün müminlere bardak bardak bu sudan dağıtılıyordu. Birkaç yüz Rum kadını, kutsal çeşmenin başına üşüşmüştü; ama mucize saati gelmemişti henüz. Başka kadınlar, gölgelikler-

71) J. Richer bunun Yunan takviminde Elia (çn., İlyas) peygambere adanan gün, yani 20 Temmuz olduğunu belirtir.

de dolaşıyor ya da çimenlerin üzerinde toplanıyorlardı. Aralarında, San-Dimitri kumarhanesinde gördüğüm dört güzel kadını da seçtim; ama, seyircilere, Konstantinopolis'in dört kadın ırkının idealini sunmalarını sağlayan kıyafetler yoktu üzerlerinde. Ne var ki, yüzlerine sürme çekmişler ve yapma benler kondurmuşlardı. Yaşlı bir kadın vardı başlarında; güneşin saf aydınlığı, lamba ışığı kadar güzel göstermiyordu onları. Elçilik ataşeleri, bu kadınları çoktandır tanıyor gibiydiler; onlarla gevezelik etmeye ve şerbet ikram etmeye koyuldular.

V. ÜSKÜDAR PAŞASI

Koskoca bir yalancı çınarın altında dinlenirken, düğmeli uzun bir redingot giymiş, başında mavi ipek püsküllü bir fes bulunan ve göze pek çarpmayan küçük bir *nişan* takmış, olgun yaşta bir Türk gelerek, ağacı çevreleyen sıraya oturmuştu. Kendinin küçültülmüş bir örneği gibi giyinmiş genç bir erkek çocuğunu da yanında getirmişti. Çocuk, ergenlik çağına gelip annenin gözetiminden çıkan Türk gençlerinde her zaman görülen bir ağırbaşlılıkla bizi selamladı. Oğlunun kibarlığını takdir ettiğimizi gören Türk de bizi selamladı ve çeşmenin yanında duran bir kahveciyi çağırdı. Hemen sonra da, tanımadığımız bu kişinin bizlere çubuk ve serinletici içecek sunduğunu, kabul buyurmamızı rica ettiğini görüp şaşırdık. Biz kararsızlık içindeyken, kahveci şöyle dedi: "Kabul edebilirsiniz bunları; size bu ikramı yapan önemli bir şahsiyettir, Üsküdar paşasıdır." Bir paşanın ikramı reddedilmezdi elbette.

Benden başka herkese bu ikramın yapıldığını görünce şaşırdım; arkadaşım bunu kahveciye hatırlatınca adam şöyle dedi: "Ben, bir *kafire* hizmet etmem."

"Kafir mi!" diye bağırdım; (çünkü bu bir hakaretti) "kafir

sensin, köpoğlu köpek!”

Sünni bir Müslüman olan bu dini bütün adamın, hakaretini, üzerimdeki, beni Hz. Ali taraftarı ya da Şii gibi gösteren İran kı-yafetine yönelttiğini aklımın ucundan geçirmemiştim.

Birkaç tatsız söz söyledik birbirimize; çünkü Doğu'da, kaba bir adamın söylediklerinin altında kalmamak gerekir; yoksa sizi çekingen sanarak dövmeye kalkabilir; oysa en ağır küfürler bile, orada bulunanların gözünde, sizin ya da karşınızdakinin galip gelmesi sonucu yaratır sadece. Bu arada, paşa olup bitenleri hay-retle seyrederken, kahvecinin yanılmasına başlangıçta çok gülen arkadaşlarım, sonunda Frenk olduğumu söylediler. Bu olayı, aşağı sınıflarda hâlâ çok güçlü olan bağnazlığı belirtmek için söz konusu ettim ve bu bağnazlık, Avrupalılara daha ılımlı yöneldi-ği halde, çeşitli mezhepler arasında çok güçlü biçimde kendini gösteriyor. Hristiyanlarda da durum pek farklı değil; bir Roman Katolik, bir Türkü bir Ortodoks Rumdan daha üstün tutar.

Paşa bu maceraya çok güldü ve bizim ressamla konuşmaya koyuldu. Eğlenceden sonra, Paşa ile aynı zamanda kayıklarımıza bindik; sultanın Asya yakasındaki yazlık sarayının önünden geç-memiz gerektiği için paşa, burasını ziyaret etmemize izin verdi.

Avrupa yakasındakiyle karşılaştırılmaması gereken bu sa-ray, dünyanın en güzel ikametgahıdır. Taraçalar halinde düzen-lenmiş uçsuz bucaksız bahçeler, dağın doruğuna kadar yükse-lir; oradan sağ tarafta çok açık-seçik olarak Üsküdar, çok arka-larda da Bitinya Olympos'unun mavimsi silueti görülür. Saray, XVIII. yüzyıl üslubunda inşa edilmiştir, içeri girmeden önce, çizmelerimizi çıkarıp, bize verilen terlikleri giymemiz gerekti; bunun ardından da, o sırada boş olan sultan dairelerini gezmek üzere içeri alındık.

Alt kat salonları, çoğu değerli ağaçlardan yapılmış kazıklar üzerinde inşa edilmiş; bunların arasında sarısabır ağacından ka-

zıkların bile bulunduğunu söylediler, deniz suyunun çürütmesine öteki kazıklardan daha dayanıklıymış bunlar; içinde kimse-
nin oturmadığı zemin kattaki geniş odaları gezdikten sonra, da-
irelere geçtik. Ortada büyük bir sofa vardı ve bizim halk banyo-
larının galerilerine benzeyen ayrı ayrı kapılı yirmi kadar küçük
oda bu sofaya açılıyordu.

Bütün odaları gezebildik; bunlar, bir sedir, birkaç sandalye,
bir maun komodin ve üstünde sütunlu bir saat bulunan mermer
bir şömineyle tıpatıp birbirine benzer biçimde döşenmişti. Bu
mobilyalar arasında, bir de, geniş bir yatak bulunsaydı, insan ken-
dini bir Parisli kadının odasında sanabilirdi; ama Doğu'da an-
cak sedirler yatak olarak kullanılmaktadır.

Bu odaların her biri, bir kadınefendiyeye aitti. Odaların simetri-
si ve birbirinin aynı olmasına şaşırmıştım; ama sultanın kadınla-
rı arasında, tam bir eşitliğin bulunduğu söylendi bana... Ressam,
bu durumu kanıtlayan bir gerçekten de söz etti: Zat-ı Şahane, ge-
nellikle Pera'da bir Fransız şekercisinden alınan bonbon kutula-
rı ısmarladığında, bu şekerlemelerin her birinin aynı olması ge-
rekiyordu. Kıvrıkcık kağıtlara sarılı bir tek fazla şekerleme, şekli
farklı bir bonbon, sayıları farklı badem şekerleri ya da yumuşak
yassı şekerler, bu güzel kadınlar arasında vahim durumların or-
taya çıkmasına yol açabilirdi; kim olurlarsa olsunlar bütün Müs-
lümanlarda olduğu gibi, onlarda da eşitlik duygusu önemliydi.

Büyük salondaki sarkaçlı saati bizim için çaldırdılar. Bu saat
işleyince, İtalyan operalarından çeşitli ezgiler duyuluyordu.
Mekanik kuşlar, öten bülbüller, kuyruklarını yelpazelendiren
tavus kuşları, küçük bir anıta benzeyen bu saati şenlendiriyor-
du. İkinci katta, şarkıcılar ve hizmetkarlar olarak ikiye ayrılan
odalıkların kaldıkları yerler vardı. Halayıklar ise, üst kata yerleş-
tirilmişti. Haremde, İyi yönetilen pansiyonlarda görülen düzen
var. Başlıca yetki, en eski kadınefendinin elinde; ama onun üze-

rinde de, zaman zaman İstanbul'a, Eski Saray'a gidip danışmak zorunda olduğu Valide Sultan var.

Sarayın içindeki âdetler konusunda edinebildiğim bilgiler, işte bunlar. Sarayda her şey, Avrupalıların yozlaşmış hayal güçlerinde canlandırdıklarından çok daha sade bir şekilde olup bitmekte. Çok kadına sahip olmanın, Türklere göre, çok sayıda evlada sahip olmaktan başka amacı yok. Çok güzel ve enerjik olan Kafkas ırkı, belirlenmesi güç bir fizyolojik nedenden ötürü hayli azalmış. Geçen yüzyılın savaşları da, özellikle gerçek Türk halkını zayıf düşürmüştü. Ortaçağ Frenk soylarının başına geldiği gibi, bu adamların cesareti de çoğunun ölüp gitmesine yol açmış.

Prens ve prenses doğduğunda kente haber vermek için bu kadar çok top atılmasına, İstanbul'un da ışıklarla bu kadar sık donatılmasına bakılırsa, sultan Türk imparatorluğunun nüfusunu artırmaya çok hevesli görünüyordu.

Sarayı gezerken, bize daha sonra, kilerleri, mutfakları, kabul odalarını ve konser salonunu gösterdiler; her şey, sultanın davet ettiği kimselerin katıldığı eğlenceleri, kadınların da kendilerini göstermeden seyretmelerini sağlayacak tarzda düzenlenmişti. Her yanda, salonlara bakan ve balkon gibi çıkıntılı kafesli localar dikkati çekiyordu. Kadınlar buralardan, kendi keyiflerine göre, siyaset yaşamına ya da eğlencelere tanıklık edebiliyorlardı.

Baştan başa mermerden yapılmış hamamı ve sarayın özel camisi karşısında hayranlık duyduk. Daha sonra bizi, bahçelere açılan ve sütunlarla süslü bir geçitten çıkardılar; burada, içinde Hindistan ağaççıklarının, bitkilerinin ve çiçeklerinin bulunduğu camlı bir bölme vardı. Tepeler üzerinde kurulu olmasından ve Karadeniz'in sık sık patlayan fırtınalarından ötürü daha şimdiden soğuk olan Konstantinopolis'te, bizim Kuzey ülkelerimizdeki gibi, tropikal bitkilerin yetiştirildiği limonluklar yapılmıştı.

Yeniden bahçeleri gezerken, bir köşke aldılar bizi ve bahçe

meyveleri ile reçellerden oluşan bir kahvaltı ikram ettiler. Paşa bu ziyafete davet ediyor, ama Ramazan hilali henüz görünmediği için, kendisi hiçbir şey yemiyordu. Nezaketi karşısında mahcup olmuştuk ve ancak sözlerle karşılık verebildiğimiz için biraz canımız sıkılıyordu.

Paşa, teşekkürlerimize karşılık olarak: "Sultanın sarayında yemek yediğinizi söyleyebilirsiniz," dedi.

Böylesine nazik bir kabulün verdiği onuru abartmasak da bu davranışta, en azından, büyük bir yakınlığı ve günümüzde Türklerin, dini önyargıları nerdeyse tamamen unutmuş olduğunu görebilirdik.

VI. DERVİŞLER

Asya yakasındaki sarayın dairelerini ve bahçelerini hayranlıkla yeterince seyrettikten sonra, Göksu'ya gitmekten vazgeçtik; çünkü bunun için, Boğaz'da, bir fersah kadar daha yukarıya doğru çıkmamız gerekecekti ve Üsküdar yakınlarında olduğumuz için, haykıran dervişlerin tekkesine gitmeyi düşündük. Üsküdar halkı, Avrupa kesiminde yer alan ve çok karışık olan İstanbul'dan çok daha koyu Müslüman olan bir kenttir. Asyalı Üsküdar, eski Türk geleneklerini hâlâ korumaktadır; Tanzimat giysileri, orada hemen hiç bilinmez; yeşil ya da beyaz sarıklar ısrarla karşısına çıkar insanın; kısacası burası, Konstantinopolis'in Saint-Germain'idir. Evler, çeşmeler ve camiler daha eski bir üslupta inşa edilmiştir; İstanbul'daki yeni sağlık ve temizlik önlemleri, sokakları döşeme ya da çakılla kaplama etkinlikleri, kaldırımlar, sokak lambaları, atların koşulu olduğu arabalar, burada tehlikeli birer yenilik olarak görülür. Üsküdar, Avrupa Türkiye'si'nin çok geçmeden, Hristiyanların kurbanı olacağından kuşku duymadıkları için, Anadolu toprağında sakin bir

mezara sahip olmak isteyen yaşlı Müslümanların sığınağıdır. Onlar, Boğaziçi'nin, iki imparatorluğu ve dini birbirinden ayıracığını, kendilerinin de, Asya'da tam bir güvenlik içinde olacaklarını düşünmektedirler.

Üsküdar, sadece büyük camisi ve devasa çınarlı mezarlığıyla dikkati çeker; bunun dışında, kuleleri, köşkleri, çeşmeleri ve yüzlerce minaresiyle öteki Türk kentlerinden farksızdır. *Haykaran* dervişlerin tekkesi, camiden pek uzakta değil; tekke, *Mevlevi* dervişlerinin Pera'daki tekkesinden daha eski bir mimari üslupla yapılmış.

Kente kadar bize eşlik eden Paşa, deli dediği bu dervişleri görmeye gitmekten vazgeçirmeye çalıştı bizi; ama yabancı gezginlerin merakına saygı duymak gerekiyordu. Dolayısıyla, anlayış gösterdi ve kendisini yeniden görmeye davet ederek yanımızdan ayrıldı.

Dervişlerin, bütün öteki dini kuruluşlardan daha hoşgörülü olmak gibi bir özellikleri vardır. Sünni Müslümanlar, onları birer kurum olarak kabul etmek zorunda kalır, dolayısıyla hoşgörüyle karşılarlar.

Halk onları sever ve destekler; coşkuları, uysallıkları, mizaçlarının ve ilkelerinin yumuşaklığı ve genişliği, imamların ve mollaların katılığından daha çok hoşuna gider halkın. Mollalar, dervişlerin tümtanrıci olduğunu söyler, öğretilerini sert bir şekilde eleştirir, ama asla, din sapkını olmakla suçlayamazlar.

Türk dinine ve ondan kaynaklanan öğrenime ilişkin iki felsefe sistemi vardır. Bunların biri, tam anlamıyla Aristotelesçi, öteki de tam anlamıyla Eflatuncudur. Dervişler, işte bu sonuncusuna bağlıdırlar. Müslümanlarla Eskiçağ Yunanlar arasında böyle bir bağlantı olmasına şaşmamak gerekir; çünkü bizler de, eskiçağ dünyasının son felsefi yazılarını onların yaptıkları çevirilerle tanıdık.

Dervişler gerçek Osmanlıların iddia ettiği gibi tümtanrıci da

olsalar, bu durum dini unvanlar taşımalarını, bu unvanların tartışılmasının söz konusu bile olmamasını önlemiyor. Dervişler, tekkelerinin ve ayrıcalıklarının, Türklerin ikinci sultanı Orhan tarafından kendilerine verilmiş olduğunu söylüyorlar. Tarikatlarını kurmuş olan pirleri, yedi tanedir ve Pythagoras geleneğine dayanan bu sayı, onların düşüncelerinin kaynağını göstermektedir. Genel adları *mevlevi*'dir ve bu ad da kurucularının adından gelir; *derviş* adına gelince bu söz, *yoksul* anlamına gelir. Bunlar aslında, bir Müslüman komünistler mezhebi oluştururlar.

Çoğu ruhgöçüne inanan *münasihi* cemaatine bağlıdır. Bunlara göre, insan biçiminde doğmaya layık olmayan her kişi, ölümden sonra, huy ve mizaç bakımından kendisine çok benzeyen bir hayvanın vücuduna girer. İşte, yaşanan bu insan ruhu göçünün doğurduğu boşluk da, zeka ve sadakatlarıyla, canlılar kademeleşmesinde yukarıya çıkmaya layık hayvanlar tarafından doldurulur. Hint geleneğinden kaynaklandığı besbelli olan bu anlayış, tekke ve camilerde hayvanlar için kurulmuş çeşitli dini vakıfların varlığını da açıklar; çünkü, hayvanlara, bir zamanlar insan olmuş oldukları ve daha sonra insan olabilecekleri düşünülerek saygı duyulur. Bu, hiçbir Müslümanın, niçin domuz eti yemediğini de açıklar; çünkü bu hayvan, biçim ve istekleri bakımından, insan türüne çok yakın bir canlı gibi görünmektedir.

İşrakiler ya da "nurlanmışlar," Tanrı'yı, sayılarda, biçimlerde ve renklerde görmeye yönelirler. Bunlar, genellikle, ötekilerden daha içlerine kapanık, sevecen ve zariftirler. Öğretim konusunda tercih edilen kimselerdir ve öğrencilerinin yeteneğini, kuvvet ya da kibarlık edinme etkinlikleriyle geliştirmeye çalışırlar. Öğretilelerinin Pythagoras ve Eflatun'dan kaynaklandığına hiç kuşku yoktur. Şair, müzisyen ve güzel sanatlar konusunda usta kişilerdir.

Bunlar arasında birkaç *hayreti* de vardır (*Hérétique*, yani din sapkını sözcüğü, belki de buradan türetilmiştir); bunlar, şüphe-

cilik ve kayıtsızlık anlayışını temsil ederler. Gerçek Epikürosçulardır. Yalanın hakikatten ayırt edilemeyeceğini ve insan kurnazlığının incelikleri içinden herhangi bir fikir bulup çıkarmaya çalışmanın akıl kârı olmadığını ilke olarak kabul ederler. Tutku, sizi aldatabilir, hırçınlaştırabilir ve kötülükte olduğu gibi iyilikte de adaletsiz davranmaya sürükleyebilir; dolayısıyla, böyle bir şeye kalkışmamak ve "Allah bilir... Biz bilmeyiz" ya da "En iyinin ne olduğunu Allah herkesten fazla bilir" demek gerekir.

İşte, hemen her yerde olduğu gibi burada da egemen olan üç felsefi görüş bunlardır; ama bu durum, insan toplumunda, bu karşıt ilkelerin doğurduğu kin ve nefretlerin, dervişler arasında da kendini göstermesine yol açmaz. Ruhçu bir felsefeye bağlı dogmatikler olan *işrakiler*, maddeci tümtanrıcılar olan *münasihiler* ile barış içinde yaşarlar ve şüpheci anlayışı benimsemiş *hayretiler* de ötekilerle tartışmak için nefes tüketmekten kaçınırlar. Herkes, kendi tarzında ve mizacına göre yaşar; bazıları çoğunlukla pek fazla yemek yer, bazıları da içki ve uyarıcı kullanır; kendilerini sevişmeye kaptıranlar da vardır. Özel erdemleri, coşkusu ve bağlılığı, öteki tarikat üyeleri tarafından kabul edildiğinde, derviş, Müslümanlar arasında el üstünde tutulan bir kimsedir.

Kendine meslek edindiği azizlik, ilke olarak kabul ettiği ve müminlerin zaman zaman can-ı gönülden yaptıkları yardımlarla bir ölçüde giderilmiş olsa da, yoksulluk, her zamanki nitelikleri olan sabır ve alçakgönüllülükle, kendisini doğal olarak daha aşağıda gördüğü insanlardan manevi olarak daha üste çıkarır derviş. Bir derviş, kendisine ikram edilirse, şarap ve tatlı içkiler içebilir; çünkü herhangi bir şey karşılığında ödeme yapmak yasaklanmıştır ona. Sokaktan geçerken, ilginç bir nesneyi, dükkanda sergilenmiş bir süs eşyasını canı çekerse, satıcı onu hemen her zaman kendisine verir ya da alıp götürmesine bir şey demez. Halkın saygısını kazanmış bir dervişin bir kadınla kar-

şlaştığı zaman, hiçbir terbiyesizlik söz konusu olmadan ona yaklaşabileceği kabul edilir. Ama, polisin, dervişlerin nitelikleri konusunda iyice bilgilendirilmediği büyük kentlerde, bu işin bugün böyle yürümediği bir gerçektir; ne var ki, tanınan bu özgürlüklerin altında yatan ilke, her şeyi bir yana bırakmış kimse-
nin, her şeyi alabileceğidir; çünkü onun erdemi, herhangi bir şe-
ye sahip olmayı reddetmektir ve müminin erdemi de, bağışlar
ve hediyelerle, onun durumunu hafifletmektedir.

Bu özel kutsallık dolayısıyla, dervişler, Mekke'ye gitmek zo-
runluğu dışında bırakılmışlardır; domuz ve tavşan eti yiyebilir-
ler, hattâ Eshab-ı Kehfin köpeği⁷² için duydukları saygıya rağ-
men, öteki bütün Türklere yasaklanmış da olsa, köpeklere do-
kunabilirler.

Tekkenin avlusuna girdiğimizde hizmetkar dervişlerin, bu
hayvanlara akşam için yiyecekler verdiğini gördük. Bu amaçla
kurulmuş, birçok eski ve çok saygıdeğer vakıf var. Akasya ve çı-
nar ağaçlarının bulunduğu avlunun duvarları, şurada burada,
konsollar gibi belli bir yükseklikte bulunan, altları destekli, bo-
yalı, oymalı, ahşap evciklerle süslenmişti. Bunlar gelip geçen
kuşların sahip çıktıkları ve içinde tam anlamıyla özgür oldukla-
rı küçük barınaklardı.

Haykıran dervişlerin gösterisi bilmediğim hiçbir şey öğret-
medi bana. Bunun benzerlerini Kahire'de daha önce görmüş-
tüm zaten. Bu dürüst insanlar, çelenklerle süslü *Sâri* denilen bir
direğin çevresinde ayaklarını yere kuvvetle vurup dans ederek
saatler geçiriyorlar; bu aynı yerde kalınarak yapılan hareketler

72) Decius'un Hristiyanları katlettiği yıllarda, köpekleriyle birlikte bir ma-
ğaraya sığınan, iki ya da üç yüzyıl sonra mucize biçiminde uyanan
Efesli yedi genci konu alan bu efsane Kuran'da da yer alır (Bkz. 18. su-
re; "Kehf" Suresi). Müslümanlar "gençlerle birlikte mağarada olan kö-
peğin, insanlarla uzun zaman geçirdiği için akıllandığını kabul ederler.
Öyle ki, Mesih'in eşiği ve Balaam'ın eşiğiyle birlikte bu köpeğe de cen-
nette yer ayırırlar." (D'Herbelot)

farandol dansını hatırlatıyor biraz. Nakaratı, “Allah hay” yani “Yaşayan Tanrı” demek olan bitip tükenmez sözleri, çeşitli ses perdelerinde tekrarlayarak ezgiler söylüyorlar. Dışardan gelenler, bu gösterileri ahşap parmaklıklı yüksek balkonlardan seyredebiliyor. Bir saatlik bu danstan sonra, dervişlerin bazıları cezbe gelip *melbus* (esinlenmiş) oluyorlar. Yerlerde yuvarlanıyorlar ve kutsal hayaller görüyorlar.

Bizim bu gösteride gördüğümüz dervişlerin, tersine çevrilmiş bir saksıya benzeyen keçe külahlarının altından uzun saçları sarkıyordu; siyah düğmeli giysileri bembeyazdı; onlara tarikatı kuranın adı dolayısıyla *kadiriler* deniliyordu.

Yanımızdakilerden biri, özellikleri dönerek dans etmek olan Pera tekkesi dervişlerinin ayinlerini de görmüş olduğunu söyledi. Üsküdar tekkesinde olduğu gibi orada da, yüksek balkonları ve tribünleri olan ahşap bir salona giriliyormuş; herkes koşulsuz alınıyormuş oraya; ama küçük bir para yardımı yapmak âdettenmiş. Pera tekkesindeki bütün dervişler, Yunanlıların Efzon etekliği gibi pilili beyaz fistanlar giyiyormuş. Halkın seyrettiği ayinlerde yapılan gösteri, dervişlerin elden geldiğince uzun bir süre, kendi çevrelerinde dönmeleriymiş. Dervişlerin giysilerinin beyaz olmasına karşın yüksek mertebeli olanın giysisi mavimsi. Ayin, her salı ve cuma günü, bir dua ile başlıyormuş, daha sonra bütün dervişler içlerinden en yüksek mertebeli olanı eğilerek selamlıyor ve birbirlerine değmeyecek biçimde dönebilmek için salona dağılıyorlarmış. Beyaz etekler uçuşuyor, keçe külahlı başlar dönüyor, dervişler fırıldağa benziyormuş. Bazıları da neyle, hüznü havalara taşıyormuş. Haykıran dervişler gibi, onlar da belli bir zamanda cezbe geliyorlar ve kendilerine özgü bir vecde dalıyorlarmış.

Bu garip davranışlarda, okumuş insanları şaşırtacak hiçbir yan yoktur. Bu dervişler, gene bu kıyılarda, eskiçağ boyunca

yüzyıllarca dans etmiş ve haykırmış olan Kabeirlerin, Daktyllerin ve Kybele rahiplerinin kesintiye uğramamış geleneğini temsil ediyorlar; içkilerin ve uyarıcı macunların da azdırdığı bu çırpınmalı hareketler, insanı garip bir ruh hal'ine sokar ve onun sevgisiyle merhamete gelen Tanrı, cenneti müjdeleyen yüce rüyaların görülmesiyle kendini açığa vurmaya razı olur.

Kıyıdaki *iskeleye* ulaşmak için dervişlerin tekkesinden aşağı doğru inerken, sol tarafça, Üsküdar mezarlığının devasa servilerini belirginleştiren yükselmiş ayı ve üstlerde, Üsküdar'ın *Gümüş Kent* denilen yukarı taraflarında, renk renk, yıldızlarla parıldayan evlerini gördük.

Gündüz ziyaret etmiş olduğumuz sultanın yazlık sarayı, beyaza boyanmış ve açık renk yıldızla daha da canlandırılmış yaprak zincirleriyle süslü duvarlarıyla, sağ tarafta açık-seçik görünüyordu. Pazar meydanını geçtik ve kayıklar, yirmi dakika içinde, Avrupa kıyısında Tophane'ye ulaştırdı bizi.

Üsküdar'ın, uzakta, mavimsi dağlarla çizilmiş ufkuna, mezarlığının porsuk ağaçlı ve servili uzun yollarına bakarken, Byron'ın şu kıtası geldi hatırıma:

“Ey Üsküdar! Bembeyaz evlerin, binlerce mezara bakar, –ve o mezarların üstünde, paylaşılmamış bir aşka benzeyen sonsuz bir yas yapraklarına işlemiş o her dem yeşil ağaç, o narin ve karanlık servi yükselir!”⁷³

73) *La Fiancée d'Abydos* (II, 28) adlı yapıttaki bir kıta.

III. HİKAYECİLER

KAHVEHANEDE DİNLENİLEN BİR EFSANE

İstanbul'un başlıca kahvehanelerini mekan tutmuş meslekten hikayecilerin ezberden okuduğu ya da tiyatrovvari bir eda ile aktardığı olağanüstü hikayelerden söz edilmezse, Ramazan ayında Konstantinopolis'in sunduğu hazlar ve gecelerinin büyüleyici çekiciliği konusunda yeterli düşünce verilmemiş olur. Bu hikayelerden birini çevirip aktarmak, İslami açıdan ele alınan dini rivayet ve menkıbeleri ruhanilik içinde çerçeveleyen bu hem bilgiç hem de halkın anlayabileceği edebiyat hakkında edinilmesi gereken düşünceleri tamamlamaya da yarayacaktır.

Beni korumaları altına almış İranlıların gözünde bir *taleb* (bilgin) olduğum için, Beyazıt Camisi'nin arkasında bulunan ve eskiden afyonkeşlerin toplandığı kahvehanelere götürülmüştüm. Afyon içmek yasaktır artık, ama Türkiye'deki yabancı tüccarlar, merkezdeki mahallelerin gürültüsünden uzak bu yere, alışkanlıkları dolayısıyla sık sık gidiyorlar.

Burada oturuyorlar, bir nargile ya da çubuk getirtiyor ve bizim bugünkü tefrika yazılarımız gibi elden geldiğince uzatılan hikayeler dinliyorlar. Bu, hem kahvecinin hem de hikaye anlatanın işine geliyor.

Doğu dillerini çok gençken öğrenmeye başlamış olmama rağmen, ancak çok gerekli sözcükleri biliyorum; ama hikayenin canlılığı hep ilgilendirir beni; kervansaraydaki arkadaşlarımın yardımıyla, en azından konuyu anlayabiliyorum.⁷⁴

Dolayısıyla, Doğuluların geleneksel dehasının hoşuna giden imge dolu hikayelerden birinin etkisini biraz aktarabilirim. Bulduğumuz kahvehanenin, çarşıların yanındaki İstanbul işçi mahallelerinde yer aldığını söylemeliyim. Çevredeki sokaklarda dökmeçilerin, maden işleyenlerin, hakkakların atölyeleri bulunuyor; bunlar bedestende sergilenen süslü silahları yapıyor ya da tamir ediyorlar; demir ve bakır işi yapanların atölyeleri de, Kapalı Çarşı'nın çok sayıdaki bölümlerinde sergilenen çeşitli malları üreten zanaatkarlar da burada.

Dolayısıyla, kahvehanedeki topluluk, bizim kibarlarımıza biraz bayağı gelebilirdi. Ama sağda solda, sıraların ya da peykelerin üzerinde bazı temiz giyimli kişiler de göze çarpıyordu.

Dinlememiz gereken hikayeci, ünlü bir kişiye benziyordu. Kahvehanedeki müşterilerden başka, dışarıda sıradan dinleyiciler de, büyük bir kalabalık oluşturmuştu. Herkesin susması istendi ve soluk benizli, yüz hatları çok ince, gözleri çakmak çakmak ve festen farklı bir başlığın altından saçları dervişlerinki gibi sarkan genç bir adam gelip sıraların ortasında dört-beş ayak genişliğindeki yere konmuş bir tabureye oturdu. Kahve getirildi

74) "Aynı anda hem İtalyanca, Yunanca ve Latince, Almanca, hem de Arapça ve Farsça öğreniyordum" (*Promenades et Souvenirs*, chap. V). Nerval, Hakim'in efsanesi yanında, Adoniram'ın efsanesini de okudu; bu konuda başvurduğu kaynak kitaplar arasında mason gelenekleri kadar Müslüman ve İncil gelenekleri de yer alır (Bkz. G. Rouger tarafından hazırlanan eleştirel basım ile J. Richer tarafından yapılan çalışmalar). Nerval daha seyahate çıkmadan çok önce, yani 1835 dolaylarında, Saba Melikesi'ne hayran olmuş ve bir opera yazmak istemişti; bu operanın metninin (tamamlanmamış ve kayıp zaten) Meyerbeer'e verilmesi tasarlanmıştı. (Bkz. *Petits Châteaux de Bohême*, chap. III). Nerval'in ölümünden sonra, 1867'de kaleme aldığı bir yazıda Gautier şöyle diyordu: "Bildigimiz kadarıyla, Saba Melikesi isimli müthiş bir dram üstünde çalışıyordu."

kendisine ve herkes dini bir sessizlik içinde dinlemeye hazırlandı; çünkü, geleneğe göre, hikayenin her bölümü yarım saat sürüyordu. Bu meslekten hikayeciler, şair değillerdir, ama deyim yerindeyse, Eski Yunan'da ünlü şiirleri okuyan *rapsodları* gibidirler; daha önce çeşitli şekilde ele alınmış olan ya da eski hikayelere dayanan bir konuyu düzenleyen ve geliştiren kişilerdir. Bundan ötürü, Antere'nin, Ebu-Zeyd'in ya da Mecnun'un maceralarının, binlerce ekle ve değişikliklerle yenilendiği görülür. Bizim dinleyeceğimiz, Doğu'nun yarattığı eskiçağ işçi topluluklarının şan ve şerefini canlandırma amacını güden uzun bir hikayeydi.

"Allah'a şükürler olsun," dedi hikayeci; "ve kara gözleri tatlı bir ışıkla parıldayan sevgili kulu Ahmed'e de şükürler olsun! Hakikati açıklayan tek Resul odur."

Herkes, "Amin!" (Doğrudur!) diye cevap verdi yüksek sesle.

SABA MELİKESİ İLE CİNLER PRENSİ SÜLEYMAN'IN HİKAYESİ

1. ADONİRAM

Büyük kral Süleyman Bin-Davud'un* tasarılarını gerçekleştirmek için, hizmetkarı Adoniram⁷⁵, on yıldır, uykudan, zevklerden, şöenlerin neşesinden yüz çevirmişti. Kudüs kralının, Adonai'ye adadığı, kendi haşmetini göstermek için hazırlattığı, altın,

*) Davud Oğlu Süleyman'ın.

75) İncil, Süleyman tarafından tapınağının yapımında kullanılacak sedir ağaçlarını kesmeleri için Lübnan'a gönderdiği otuz bin Yahudinin başı olan Adoniram (*Krallar*, V, 14) ile Sur kralı Hiram tarafından Süleyman Tapınağı'nın bezenmesinde çalışmak üzere Kudüs'e gönderilen dö-kümcü ve heykeltarihi Hiram'ı (*Krallar*, VII, 13-51) birbirinden ayırır. Far-masonların efsanevi atası Adoniram mason metinlerinde, burada olduğu gibi, mimar olarak yer alır. Efsanenin bütününün masonlar açısından taşıdığı anlam ve benimsenen kaynakları konusunda bkz. G.-H. Luquet, "G. de Nerval et la Franc-Maçonnerie," *Mercure de France*, 324 (mai-août 1955).

sedir ağacı, mermer ve tunçtan yapılmış arı kovanlarına benzeyen tapınağın inşa edilmesi için çalışan sayısız oğul arıya benzer yığınlarca işçinin başındaki Adoniram, günlerini, bu yapıyı süsleyecek devasa figürlerin taslaklarını yapmakla, gecelerini de, planlarını tasarlamakla geçiriyordu.

Henüz tamamlanmamış tapınağın yakınında, çekiç seslerinin durmadan yankılandığı demirhaneler, sıvı halinde tuncun yüz tane kumdan kanal boyunca aktığı ve aslanlar, kaplanlar, kanatlı ejderhalar, melekler, hattâ yıldırımla vurulmuş garip cinler olarak biçimlendiği (ki bunlar, insanoğlunun hafızasından yarı yarıya silinmiş çok eski varlıklardı) yeraltı dökümhaneleri kurmuştu Adoniram.⁷⁶

Emrindeki yüz binden fazla zanaatkar, Adoniram'ın engin tasarımlarını gerçekleştiriyordu; dökümcülerin sayısı otuz bine ulaşıyordu; duvarcılar ve taş yontucular, seksen bin kişilik bir ordu oluşturunuyordu; yetmiş bin amele, malzemenin taşınmasına yardım ediyordu. Bölükler halinde toplanmış sayısız dülgere, dağlara yayılmış ve uzak çöllere kadar uzanarak çamları ve de Lübnan yaylalarındaki sedir ağaçlarını kesiyordu. Adoniram, üç bin üç yüz kahyasıyla, hiçbir kargaşa çıkarmadan çalışan bu işçi kalabalığının disiplin ve düzenini sağlıyordu.

Ne var ki, tedirgin ruhlu Adoniram, böylesine büyük eserlere, bir çeşit küçümsemeyle bakıyordu. Dünyanın yedi harikasından birini gerçekleştirmek, bayağı bir şey gibi geliyordu ona. Eserin yapımı ilerledikçe, insan ırkının güçsüzlüğü daha apaçık görünüyordu kendisine, çağdaşlarının sınırlı olanaklarının yetersizliği konusunda daha da sızlanıyordu. Tasarımlarında sınır tanımayan ve uygulamalarında daha da şevkli olan Adoniram, devasa işlerin düşünüy kuruyordu; kazan gibi kaynayan beyni, yüce canavarlıklar yaratıyordu; ama sanatı İbrani prenslerini şaşkına çevirir-

76) *Aurélia* I, 10'daki düşün aynısı.

ken, o sadece, yapmak zorunda kaldığı işlere acıyarak bakıyordu.

Adoniram, karanlık ve esrarlı bir kişiydi. Sur kenti kralı onu yanında çalıştırmış ve daha sonra Süleyman'a armağan olarak vermişti, ama, Adoniram'ın anayurdu neresiydi? Kimse bilmiyordu bunu! Nereden gelmişti? Bu da bir sırdı. Bu kadar pratik, derin ve çeşitli bilgileri nerede edinmiş ve geliştirmişti? Bu da bilinmiyordu. Her şeyi yaratabilir, önceden kestirebilir ve yapabilir gibi görünüyordu. Kimlerden olduğu, hangi ırktan geldiği de, herkesten saklanan bir başka sırdı. Bu konuda hiçbir sorunun yöneltmesine izin vermiyordu. İnsanlardan uzak duruşu, Ademoğullarının ardılları arasında yabancı ve yapayalnız bir kimse haline getirmişti onu; parlak ve cüretkar dehası, insanların üzerine yükselmesine ve onların kendisi için kardeşlik duyguları duymamasına yol açmıştı. Adoniram, ışığın ruhundan ve karanlıkların gizli gücünden pay almış gibiydi!

Onu gizlice seyreden ve kendisiyle asla görüşmeyen kadınlarla karşı kayıtsızdı; garip ve büyüleyici güzelliğinin yarattığı izlenim gibi, etkileyici görünüşünün, uzun boyunun, güçlü ve sağlam yapılı vücudunun uyandırdığı ürküntüyü de küçümsüyor, bakışındaki ateşten kaçınan erkekleri de hor görüyordu. Yüreği dilsizdi; dünyayı yoğurmak için yaratılmış ellerini, sadece sanatkar etkinliği harekete geçiriyordu; dünyayı kaldırmak için yaratılmış omuzlarını da sadece bu dünyanın ağırlığı eğiyordu.

Dostları yoksa da, kendisine bağlı köleleri vardı ve bir arkadaş, evet yalnızca bir arkadaş seçmişti kendine... Yakın zamanlarda, şehvani tanrılarını Küçük Asya'nın doğu kıyılarına getirmiş Fenikeli ailelerden birinin çocuğuydu bu, genç bir sanatçıydı. Soluk benizli, titiz çalışan bir sanatçı ve uysal bir doğa âşığı olan Benoni⁷⁷ çocukluğunu okullarda, gençliğini de, Suriye'nin

77) *Tekvin*, XXXV'te kullanılan ve "acımın oğlu" anlamına gelen bu isim için bkz. R. T. Cargo, "G. de Nerval's Benoni," *Romance Notes*, 7 (1965).

ötesinde, o zamanlar henüz küçük bir akarsu olan ve kıyılarında sadece, güllerle parıldayan yeşil defnelerin gölgesinde çobanların şarkılar mırıldandığı Fırat'ın bereketli kıyılarında geçirmişti.

Güneşin denize doğru inmeye başladığı saatte, Benoni'nin iri bir balmumu kütlesi önünde, kaslarının esnek hareketliliğini kestirmeye çalışarak, bir düveyi incelikle biçimlendirmeye çalıştığı bir gün, üstat Adoniram yaklaşp, neredeyse bitmek üzere olan bu eseri uzun uzun seyretti ve kaşlarını çatı.

"Ne hazin çalışma," dedi yüksek sesle. "Sabır, zevk, çocukça anlayış!... Ama deha yok ortada; iradeden eser yok. Kendini tecrit etme, çeşitlilik, çelişki, disiplinsizlik, yani patırtıcı ırklarınızın yıkımına yol açan ezeli eğilimler, zavallı düşgüçlerinizi şimdiden felç ediyor. Nerede işçilerim? Dökümcülerim, ateşçilerim, demircilerim nerede?... Hepsi dağılmış!... Bu soğumuş fırınlar, durmadan körüklenen ateşin alevleriyle kükremeliydi bu saatte; toprak, ellerimle yoğurduğum taslakların damgasını yemeliydi. Harlı ateşe uzanmalıydı binlerce kol... Oysa, sadece ikimiz buradayız!"

"Ustam," dedi Benoni tatlılıkla. "Bu kaba adamların, sizi yakıp kavuran dehadan haberleri bile yok; dinlenmeye ihtiyaçları var onların ve bizi esir eden sanat, akıllarının ucundan bile geçmiyor. Bütün gün izinliler onlar. Bilge Süleyman'ın emriyle dinlenmek zorundalar: Kudüs, bayramla çalkalanıyor."

"Bayram mı? Beni ne ilgilendirir ki! Dinlenmekmiş... Dinlenme nedir bilmedim hiç. Beni yıkan şey tembelliktir! Gerçekleştirdiğimiz eser ne yani? Bir kuyumcu işi tapınak, gurur ve sefahat sarayı bu; bir yanan odun parçasının kül haline getireceği mücevherler. Buna, ebediyet için yaratmak diyorlar... Günün birinde, aşağılık bir kazancın yemini kapmak hırsıyla yanıp tutuşan, bu gevşek halk aleyhine elbirliği eden galiplerin oluşturduğu sürüler, bu kırılğan yapıyı birkaç saat içinde yerle bir edecek ve ondan sadece bir hatıra kalacak. Yaz geldiğinde Lübnan kar-

ları nasıl erirse, taslaklarımız da meşalelerin parıltısında öyle eriyecek ve bomboş tepelere bakan gelecek kuşaklar şöyle diyecek: 'Bu İbraniler ırkı, ne de zavallı ve güçsüz bir milletmiş!...'"

"Ne diyorsunuz ustam! Bu kadar şahane bir saray... Tapınakların en zengini, en büyüğü, en sağlamı olan bu tapınak..."

"Gösteriş ve boş bir gurur bu! Efendimiz Süleyman'ın⁷⁸ dediği gibi gösteriş, gösteriş yalnız! Bir zamanlar, Hanok'un çocukları ne yapmışlardı biliyor musun? Görülmedik bir yapı... Hem de Yaratan'ı korkutan bir yapı: O da, yapıyı yıkarken yeri titretmişti ve etrafa saçılan malzemedен Babil inşa edilmişti... Duvarlarında on savaş arabası koşturulabilen güzel bir kentti bu. Bir anıt nedir biliyor musun? Piramitleri biliyor musun? Dünyayı çevreleyen *Kaf Dağları*⁷⁹ çöküp dipsiz uçuruma düştüğü güne kadar onlar ayakta kalacak. Onları dikenler Ademoğulları değildir!"

"Ama söylendiğine göre..."

"Yalan söyleniyor: Tufan, doruklarına izini bırakmıştır. Dinle beni: Buradan iki mil uzakta, Sedron'dan yukarıya doğru çıkarken, altı yüz arış iriliğinde ve kare şeklinde bir kaya kütlesi var. Elllerinde demir ve çekiç bulunan yüz bin usta yontucu verseler bana, bu koskoca kayadan bir sfenksin devasa başını oluştururum... Bu sfenks de gülümser ve amansız bakışını gökyüzüne yöneltir. Bulutların çok yukarılarından Yehova onu görecektir ve şaşkınlık içinde sararacaktır, işte anıt diye buna denir! Yüz bin yıl geçecek ve insanların çocukları hâlâ şöyle diyecektir: Büyük bir millet, buradan geçişinin izini bırakmış işte!"

"Tanrım," dedi Benoni titreyerek, kendi kendine. Bu isyan-kâr deha hangi ırttan geliyor?

"Dağ dedikleri bu tepelere acıyarak bakıyorum," diye de-

78) *Vaiz*, I, 1.

79) Bkz. dipnot 27.

vam etti Adoniram. Üst üste kademelendirilse ve köşelerine devasa figürler yontulup yerleştirilse... bir değeri olabilir bunların. Tabanda, bir rahipler ordusunu barındıracak kadar geniş bir mağara oyulurdu: Rahipler, altın melaikeleriyle birlikte sandukalarını ve kutsal dedikleri çakıltaşlarını oraya koyarlar, Kudüs de bir tapınağa sahip olurdu; ama biz, Tanrı'yı Memfis'in zengin bir *sarrafi* gibi yapımıza yerleştirmeye çalışıyoruz."

"Siz hep imkansız olanın düşünüyorsunuz.

"Çok geç doğduk biz; dünya yaşlanmış; yaşlılık, eiden ayak-tan düşmedir; sen haklısın. Yozlaşma ve yıkılış var ortalıkta! Duygusuzca doğanın bir kopyasını çıkarıyorsun; keten örtü ören bir ev kadını gibi, uğraşıp duruyorsun; sersemlemiş zihninin, bir ineğin, bir aslanın, bir atın, bir kaplanın esiri yapıyor seni durmadan ve çalışman, taklit yoluyla, bir düveyle, bir dişi aslanla, bir dişi kaplanla, bir kısrakla yarışma amacı güdüyor... Bu hayvanlar da senin gerçekleştirdiğin şeyi yapıyorlar diyelim; ama dahası var çünkü onlar şekilleriyle birlikte canlılığı da ortaya koyuyorlar. Çocuğum, sanat bunda değil; sanat, yaratmaktır. Frizler boyunca yilankavi uzayıp giden süslemelerden birini çizerken, toprak üzerinde sürünen çiçekleri ve yaprakları taklit etmekle yetiniyor musun? Hayır! icat ediyorsun; yontu kalemini, düşgücünün heveslerine bırakıyorsun, hem de en garip hevesleri için içine karıştırıyorsun. Öyleyse, insanların ve var olan hayvanların yanı sıra, bilinmeyen biçimleri, adlandırılmamış varlıkları, insanoğlunun korkup karşısında geri çekildiği bedenlenmeleri, korkunç çiftleşmeleri, saygı, neşe, şaşkınlık ve ürküntü yaratacak figürleri niçin aramıyorsun? Eski Mısırlıları, Asur'un cüretkar ve safyürek sanatçılarını hatırla. Görünüşleri ihtiyar Davud'un Yehovası'nı⁸⁰ isyan ettiren sfenksleri, köpek başlı maymunları, bazalt taşından tanrıları gözünün önüne getir. Granitin

80) *Yasa Kitabı*, IV, 15-19.

bağrından çıkarmamışlar mıydı onları? Bu müthiş simgeler, yüzyıllar boyunca görüldüğü için, bir zamanlar, cüretkar dâhilerin var olduğu tekrarlanıp duracaktır kuşkusuz. Bu sanatçılar, görülen biçimlere takılıp kalıyorlar mıydı? Hayır, alaya alıyorlardı onları ve icatlarının verdiği güçle, her şeyi yaratana şöyle haykırabiliyorlardı; 'Bu granitten varlıkların ne olduğunu anlayamazsın ve onları canlandıramazsın'. Ne var ki sizler, doğanın bölük pörçük tanrısının boyunduruğuna girmişsiniz; var olan somut şeylerin bayağılığına batmışsınız ve sanat kaybolup gitmiş."

İnsanlığın sınırlarını aşan bir kafası olan bu Adoniram, nereden geliyor, diye düşünüyordu Benoni.

"Büyük kral Süleyman'ın kısıtlı anlayışından kaynaklanan şu oyuncaklara dönelim," diye devam etti Adoniram, geniş alnını sıvazlayıp kıvrıkcık ve gür kara saçlarını arkaya iterek, "işte, boyutları hayli iyi kırk sekiz tunç öküz, bir o kadar arslan, kuş, hurma dalı ve melaïke... Bütün bunlar, anlatım gücü açısından doğadan biraz daha ilerde, o kadar. Tasarıma göre, beş arış derinliğinde, kabartmalarla süslenmiş, otuz arışlık bir kenarla çevrili ve bir defada kalıba dökülecek on arışlık bir tunç denizi taşıyacak bunlar. Ama bitirmem gereken taslaklar var. Havuz kalıbı hazır. Ne var ki, gündüz sıcağında çatlamasından korkuyorum. Acele etmek gerek ve dostum gördüğün gibi, işçiler şenlik-teler ve beni terk etmişler... Bir şenlik, dedin; ne şenliği bu, niçin şenlik yapılıyor?"

Hikayeci burada durdu; çünkü yarım saat geçmişti. Herkes, kahve, şerbet ya da tütün isteyebilirdi artık. Bu arada, hikayenin ayrıntılarının değeri ya da bundan sonraki bölümün ilginçliği üzerinde konuşmalar yapılıyordu. Yakınımda oturmuş olan İranlılardan biri bu hikayenin, *Süleymannâme*'den⁸¹ alındığını söyledi.

81) İranlı şair Fırdevsi'nin (933-yaklaşık 1020) Süleyman'ın hikayesi konulu uzun şiir.

Hikayenin bir gece anlatılan bölümüne *oturum* dendiği gibi, hikayecinin bu dinlenmesine de *mola* deniyordu ve bu mola sırasında, yanında getirdiği küçük bir oğlan çocuğu, daha sonra efendisinin ayağının ucuna bozuk paralarla dolu olarak koyduğu taha bir kaseyi uzatarak, dinleyicilerin sıraları arasında dolaşıyordu. Biraz sonra, hikayeci, Benoni'nin Adorinam'a verdiği cevaptan başlayarak aralarındaki konuşmayı aktarmaya devam etti.

2. BELKIS

"İbranilerin Mısır'daki esaretinden yüzyıllarca önce, İbrahim'in ve Ketura'nın⁸² ünlü torunu Saba, Yemen dediğimiz refah içindeki bölgelere yerleşmek üzere geldi ve orada, önce kendi adını taşıyan, ama bugün Mareb diye bilinen bir kent kurdu. Saba'nın, İarab adında bir erkek kardeşi vardı ve kayalık Arabistan da adını ondan aldı. Torunları, çadırlarını oraya buraya kuruyorlardı, oysa Saba'nın soyu, bugün kraliçe Belkıs'ın emirlerine uyan zengin Yemen imparatorluğu üzerinde hüküm sürüyordu; Belkıs, Saba'nın, Joktan'ın ve dedesinin dedesi Sem, yani İbranilerin ve Arapların ortak babası olan atası Heber'in doğrudan mirasçısıydı."

"Konuşman, bir Mısır kitabındaki giriş gibi," diyerek Benoni'nin sözünü kesti Adoniram, sabırsızlıkla. "Üstelik, Yakup ırkının geveze kurtarıcısı Musa Bin-Arman (Musa peygamber) gibi bezdirici bir edayla devam ediyorsun. Laf değirmeni adamlar eylemci kişilerin yerine geçiyor."

"Özdeyiş söyleyenlerin, kutsal şairlerin yerine geçtiği gibi. Kısacası ustam, güneyin kraliçesi, Yemen'in prensesi tanrısal

82) Bkz. *Tekvin* XXV, 3. Bundan sonra gelen soya ilişkin bilgiler, başka yerde olduğu gibi burada da d'Herbelot'un *Bibliothèque orientale*'indeki çeşitli yazılardan derlenmiştir.

Belkis,⁸³ efendimiz Süleyman'ın bilgeliğini sınavdan geçirmeye, sanatımızın yarattığı harikaları görmeye geldi, hattâ bugün Kudüs'e ulaştı. İşçilerimiz, kralın ardından, onu karşılamaya koştu, kırlar insanlarla kaynıyor ve atölyeler bomboş. Oraya ilk koşanlardan biri de bendim, alayı gördüm ve yanınıza döndüm."

"Efendilerden söz edilince, hemen ayaklarına kapanmaya koşuştururlar... Kaytarma ve kölelik bu..."

"Özellikle de merak, bunu anlayacaktınız kuşkusuz, eğer... Gökyüzündeki yıldızlar, kraliçeyi izleyen savaşçılardan daha azdı diyebilirim. Arkasından, altın ve ipeklerle parıldayan kuleler yüklü altmış beyaz fil geliyordu; güneşte yanmış tenleri altın yaldız gibi parıldayan bin Saba uyruklu,⁸⁴ prensesin eşyası ve hediyelerinin ağırlığıyla dizleri bükülmüş develeri güderek ilerliyordu. Arkalarından da, hafif silahlarla donanmış ve tenleri dövülmüş bakır renginde Habeş geliyordu. Bir yığın abanoz rengi tenli Habeş zencisi, her emre uyararak ve her şeyi denetleyerek, atları ve arabaları sürüp orada burada dolaşıyorlardı. Derken... bunları anlatmam neye yarar ki! Siz, dinlemeye tenez-zül etmiyorsunuz."

"Sabahların kraliçesi," dedi Adoniram düşüncelere dalarak. "Yozlaşmış bir ırk, ama kanları saf ve karışmamıştır... Peki bu saraya ne yapmak için gelmiş kraliçe?"

"Söylemedim mi size Adoniram? Büyük bir kralı görmek, o ünlü bilgeliğini sınamak ve... belki de onu köşeye sıkıştırmak için. Irkına layık vârislere sahip olmak umuduyla, Süleyman

83) Saba Melikesi'nin Kral Süleyman'ı ziyareti İncil'de yer alır (I Krallar X ve II Tarihler IX). Ancak, Nerval bambaşka kaynaklara da, örneğin Kuran'ın 27 ve 34. sureleri ile d'Herbelot'nun *Bibliothèque orientale*'ine de başvurur. Saba Melikesi (ya da Güney kraliçesi) *Aurélia*'daki kurtarıcı kadın figürlerinden biridir: Bkz. *Mémoires* ve *Fragments d'une première version* IV ve VII.

84) Halife Hakim'in Hikayesi'nde olduğu gibi burada da bir tarikat değil Yemen'de vâsanlar söz konusuydu; Yemen'in başkenti ise, rivayete göre, Saba kralı idi.

Bin-Davud'la evlenmeyi düşündüğü söyleniyor."

"Delilik, delilik bu!" diye bağırdı Adoniram. "Köle kanından, bu iğrenç yaratıkların kanından ha!... Süleyman'ın damarları zaten bu kanla dolu! Dişi aslan, bayağı ve soyu bozuk köpeklerle birleşir mi hiç? Bu halkın sunularını gösterişli yerlerde yaptığı ve kendini yabancı kadınlara teslim ettiği yüzyıllardan bu yana soysuzlaşan kuşaklar, atalarının gücünü ve canlılığını kaybetti. Bu barışçı Süleyman da neyin nesi? Bir savaş kızının ve çoban Davud'un çocuğu; Davud da çok eski zamanlarda, Moab ülkesinden kaçıp Efrata'da⁸⁵ bir çiftçinin ayaklarına kapanan sefih Rut'tan doğdu. Sen bu büyük halka hayranlık duyuyorsun çocuğum: Ama bu halk bir gölgeden başka bir şey değil artık, savaşçı ırk da yok oldu. Bu millet, doruk noktasına ulaştığı şu an, yıkıma yaklaşıyor. Barış, halkı yumuşattı; zevk ve sefa düşkünlüğü, altını demire yeğleyerek mahvına yol açtı; kurnaz ve haz düşkünü kralın adamları, seyyar satıcılık yapmaktan ve tefeciliği bütün dünyaya yaymaktan başka işe yaramıyorlar. Belki de bu iğrençlik yığınının içine mi girecek? O Belki ki, büyük ataların kızıdır! Söyle bana Benoni o geliyor değil mi?... Bu akşam, Kudüs'ün kapılarından geçiyor ha!"

"Yarın, kutsal Sebt* günü. İnançlarına bağlı olduğu için, bu akşam karanlıkta, yabancı kente girmeyi reddetti. Dolayısıyla, çadırlarını Sedron kıyısına kurdurdu ve büyük bir alayla kendisini ziyarete gelen kralın ısrarlarına rağmen geceyi kırsal alanda geçirmek niyetinde."

"Sakıngan davranmasına şükürler olsun! Hâlâ genç mi?"

"Bir kadının kendisine genç olduğunu hatırlatması gereken yaşa ancak ulaşmış. Güzelliği göz kamaştırıyor. İnsanı yakan ve

85) Bkz. *Ruth'un Kitabı*; Beytüllahim'li (Efrat boyundan) Boaz genç Moav kızla evlenir ve böylece İsa'nın da dünyaya gelmesine yol açacak Davud soyu başlamış olur.

*) Saba ya da Şabat – sabah.

gözkapaklarını kapatan sabah güneşi gibi hayal meyal gördüm onu. Gözlerini ona çeviren herkes, yere kapanıyordu; ben de öyle oldum. Ayağa kalkıp uzaklaştığımda, görüntüsü hâlâ zihnimdeydi. Ama Adoniram, gece bastırdı ve ücretlerini almak için gelen işçi kalabalığından yükselen sesleri duyuyorum. Yarın Sebt günü olduğu için geldiler.”

O sırada, çok sayıda baş zanaatkar yanlarına yaklaştı. Adoniram, atölyelerin girişine muhafızlar koydu ve devasa kasalarını açarak işçilerin ücretlerini ödemeye başladı; işçiler birer birer Adoniram'ın yanına gelip, kulağına gizli bir söz fısıldıyordu; çok kalabalık oldukları için her birinin hak etmiş olduğu ücreti ayırt etmek kolay bir iş değildi.

Adoniram'ın yanında çalışanlara, işe alındıkları gün, ancak hayatları pahasına başkalarına aktarabilecekleri bir parola veriliyordu, buna karşılık onlar da şatafatlı bir yemin ediyorlardı. Ustaların özel bir parolası vardı ve işçilerin parolası da çıraklarınkinden farklıydı.⁸⁶

Dolayısıyla, Adoniram'ın ve kahyaların önünden geçerken bu kutsal parolayı fısıldıyorlardı; böylece Adoniram da onlara işlerinin derecesine göre, farklı ücretler ödüyordu.

Reçinesi tutuşan meşalelerin ışığında yapılan bu törenin sona ermesinin ardından, geceyi gizlice çalışmakla geçirmeye karar vermiş olan Adoniram, genç Benoni'yi gönderdi, meşalesini söndürdü ve yeraltı atölyelerine yönelerek karanlıkların derinliklerinde gözden kayboldu.

Ertesi gün, güneş yükselirken, Saba Melikesi Belkıs, ilk ışıklarla birlikte, Kudüs'ün doğu kapısından içeri girdi. Maiyetinin gürültüsüyle uyanan İbraniler, evlerinin kapısına koşuyorlardı,

86) Usta, kalfa, çırak: bu aşamaların kendisi, gizli işaretleri, parolaları masonlara özgü öğelerdir. Nerval, işçilerini üç sınıfa ayıran Hiram-Adoniram'ın farmasonluğun kökeninde bulunduğunu bildiren geleneği benimser gibidir.

işçiler alkışlayarak izliyordu alayı. Bu kadar at, bu kadar deve, sayısız Habeş zencinin güttüğü bu kadar çok beyaz fil o güne kadar hiç görülmemiştir.

Belki, sarayın kapılarında ayağını yere basıp Celile Dağları'nın üzerinden pırıl pırıl yükselmiş olan güneşi selamladıktan sonra içeri girdiğinde, saray teşrifatının sayısız ayrıntısı yüzünden gecikmiş olan Süleyman, göz kamaştırıcı kıyafetini ancak giyebilmiş ve giysilerinden sorumlu memurlarının elinden kurtulabilmişti.

Külâh şeklinde başlıklar giymiş olan ve ellerinde yaldızlı uzun asalar bulunan mabeyinciler, kraliçeyi karşıladılar ve Süleyman Bin-Davud'un, saray erkanının ortasında yüksek bir tahtta oturduğu salona buyur ettiler; Süleyman bilgelere özgü bir ağırlıkla tahttan indi ve yüce ziyaretçisini karşılamaya yöneldi.

İki hükümdar, kralların gösterdiği büyük saygıyla birbirlerini selamladılar ve her biri karşısındaki haşmetliye bu saygıyı göstermekten hoşnutluk duydu; sonra, Saba Melikesi'nin hediyelerini taşıyan köleler önlerinden geçerken, yan yana oturdu; altın, tarçın, sarı sakız ve özellikle Yemen ticaretinde önemli bir yeri olan tütsü gibi hediyelerdi bunlar; daha sonra, fildişleri, ıtır torbaları ve değerli taşlar ortaya çıktı. Saba Melikesi, krala yüz yirmi parça saf altın hediye etmekten de geri kalmadı.

Süleyman, o sıralarda orta yaşı geçmişti; ama yüz çizgilerini ebedi bir dinginlik içinde koruyan mutluluk, derin tutkuların kırıksıklarını ve hüznü izlerini yüzünden uzak tutmuştu; parıldayan dudakları, kendisinin Sülami'tin ağzından dediği gibi⁸⁷, fildişi bir kuleyi andıran burnuyla birbirinden ayrılmış çiçek yaprağı gözleri, Serapis'inki gibi dingin alnı, kendi büyüklüğünden hoşnut olan bir kralın dile getirilmez rahatlığındaki da-

87) *Neşideler Neşidesi*, VII, 5. Daha ileriki sayfalarda, bu şiirden başka, gene Süleyman'a atfedilen *Özdeyişler* ve *Vaiz* kitaplarına da gönderme yapılır.

imi huzura tanıklık ediyordu. Süleyman, yüzü ve elleri fildişinden yapılmış altın bir heykele benziyordu.

Tacı da giysisi de altındandı; Sur hükümdarı Hiram tarafından hediye edilmiş erguvan rengi kumaştan yapılmış giysisi altın ipliklerle örülmüştü; kemerinde parıldayan altınlar, kılıcının kabzasında da ışıltılar saçıyordu; altın pabuçlarıyla, altın şeritli bir halıya basıyordu ve de tahtı, yaldızlı sedir ağacından yapılmıştı.

Keten kumaşların ve şeffaf tüllerin sisine bürünmüş olarak Süleyman'ın yanında oturan sabahın bembeyaz kızı, bir fulya yığını içinde yerini şaşırmış bir zambağa benziyordu. Sabah giysisinin sadeliğinden ötürü özür dileyerek daha da belirginleştirdiği işveli bir edayla şöyle dedi Belkıs:

"Giysilerimin sadeliği, zenginliğinizle uyuyor ve büyüklüğünüze ters düşmüyor umarım."

"Tanrısal güzelliğin kendi gücüne güvenmesi ve kendi güçsüzlüğüyle yüz yüze kalan erkeğin, hiçbir şeyi ihmal etmemesi doğru olur," diye cevap verdi Süleyman.

"Yenilmez Süleyman'ın şaşaasını daha da pekiştiren tatlı bir alçakgönüllülük bu... O ki, Büyük Vaizdir, bilgedir, kralların hakemidir ve de *Sir-Hasirim*'in⁸⁸ içe işleyen aşk neşidelerinin... ve daha birçok şiir çiçeklerinin ölümsüz yazarıdır."

"Öyle mi güzel kraliçe?" dedi duyduğu hazdan ötürü yüzü kızaran Süleyman. "Ne diyorsunuz! Siz bu kırık dökük şiir denemelerine göz atma tenezzülünde bulundunuz mu? Şaşılacak bir şey!"

"Siz büyük bir şairsiniz!" dedi Saba Melikesi yüksek sesle. Süleyman altın kaplı göğsünü kabarttı, örgülere ayrılmış, altın şeritlerle süslenmiş abanoz rengi sakalında hoşnutlukla gezdirdi elini.

"Büyük bir şairsiniz!" diye tekrarladı Belkıs. "Dolayısıyla, ahlakçı olarak işlediğiniz hataları, hoşnutlukla bağışlıyoruz."

88) *Neşideler Neşidesi*.

Bu beklenmedik sonucu dile getiren sözler, yüce Süleyman'ın yüzünün asılmasına ve yakınındaki bendelerinin arasında bir tedirginliğe yol açtı. Bunlar, kralın en sevdiği bendesi olan ve değerli taşlar içinde parıldayan Zabud, büyük rahip Sadok, onun oğlu, emrindekileri küçümseyen saray kahyası Azarias ve daha sonra, Ahias, büyük mühürdar Elioref ve biraz sağır olan arşiv müdürü Josaphat' tı. Dürüstlüğüyle ünlü, kehanet gücüyle herkese korku salan, ama soğuk bir alaycılığa sahip ve az konuşan Silo'lu Ahias, koyu renk giysisiyle ayakta duruyordu. Soğukkanlı Süleyman'ın hareketsiz ordularının barışçıl genel komutanı yaşlı Banaias, üst üste konmuş üç yastığın üzerinde kralın yanında diz çökmüş olarak görülüyordu. Altın zincirlerle ve güneş şeklinde değerli taşlarla donanmış, onurlandırmaların yükü altında beli bükülmüş olan Banaias, savaşın yarı-tanrısıydı. Bir zamanlar kral, Joab'ı ve büyük rahip Abiathar'ı öldürmesini emretmişti ona; o da, ikisini bıçaklayıp öldürmüştü. O günden sonra, bilge Süleyman'ın en güvendiği kişi olmuştu; ona küçük erkek kardeşi prens Adonias'ı öldürmesini söylemişti ve Banaias, bilge Süleyman'ın bu kardeşini de boğazlamıştı.”

Artık, şan ve şeref içinde uyuşmuş, yılların yükü altında ezilmiş ve hemen hemen bunamış olan Banaias her yerde saray erkanının peşine takılıyor, hiçbir şey işitmiyor, hiçbir şey anlamıyor ve çürüyen bir hayatın kalıntılarını, kralın kimi zaman gülümseyerek kendisine yönelttiği pırıltılı bakışlarla yüreğini ısıtarak canlandırmaya çalışıyordu. Fersiz gözleri, kralın bakışlarını arıyordu sürekli: Bu eski yırtıcı vaşak, son günlerinde bir köpek haline gelmişti.

Belkıs'ın tapınılacak dudaklarından, saray erkanını şaşkına çeviren yukarıdaki sözler dökülünce, hiçbir şey anlamamış olan ve kralın ya da misafirinin her sözüne bir hayranlık ünlemiyle

89) Bütün bu isim ve olaylar *I Krallar* kitabında bulunabilir.

eşlik eden Banaías, sadece Banaías: "Çok hoş! Tanrısal bir şey," diye haykırdı.

Süleyman: "Aptal adam!" diye mırıldandı dudaklarını ısırarak.

Efendisinin bir şey söylediğini gören Banaías da, "Gerçekten, çok hoş!" diye devam etti.

Saba Melikesi'yse, kahkahalara boğulmaktan alamadı kendini.

Daha sonra, herkesi şaşırtan bir zeka inceliğiyle, zamanı uygun bulup, Süleyman'ın çok ünlü kavrayış gücüne meydan okuyan üç bilmeceyi art arda ileri sürdü; Süleyman, bilmece ve bulmacaları çözme sanatında ölümlüler arasında en usta kişiydi. O zamanlarda âdet böyleydi: Saraylarda, bilimle uğraşanlar bile kendi işlerinden yüz çevirmişler ve bulmaca çözmek bir devlet sorunu haline gelmişti. Bir kralın ya da bilgenin değeri, bu konudaki ustalığıyla ölçülüyordu. Belkis, Süleyman'ı bu sınavdan geçirmek için bin kilometrelik bir yolculuk yapmıştı.

Süleyman, bir gün önce, Sabahların büyük rahibine para vererek bulmacaların çözümünü ele geçiren büyük rahibi Sadok sayesinde, hiç zorlanmadan doğru cevaplar verdi.

"Bilgelik, sizin ağzınızdan dile geliyor," dedi kraliçe sözcüklerin üzerine biraz basarak.

"En azından birçok insan böyle düşünüyor..."

"Ama soylu Süleyman, bilgeliğin ağacı tehlikesiz büyütülüyor; zaman geçtikçe, övgülere düşkünlük duymak, hoşlarına gitmek için insanlara yaltaklanmak ve yığınların hayranlığını çekmek için maddiyata yönelmek tehlikesiyle karşılaşılıyor."

"Yoksa benim eserlerimde mi fark ettiniz..."

"Ah efendi! Eserlerinizi büyük bir dikkatle okudum ve daha da iyi anlayabilmek için şimdi size bazı karanlık noktalar, çelişkiler ve safsatalar konusunda da sorular yöneltmek istiyorum; kuşkusuz, cehaletim nedeniyle böyle görüyorum onları. Bu ka-

dar uzun bir yolculuk da, bu istekten kaynaklanıyordu zaten.”

“Elimizden gelenin en iyisini yapacağız,” dedi Süleyman, biraz da kendini beğenmişçe; böylesine müthiş bir hasma karşı bir iddiada bulunmuş olmak istiyordu.⁹⁰

Aslında o anda en fazla istediği şey, sarayı terk etmek ve Mello’daki villasının çınar ağaçları altında tek başına dolaşmaktı. Böylesine merak uyandıran bir manzaraya kapılıp gitmiş olan saraylılar, boyunlarını uzatmış, gözlerini de dört açmışlardı. Uyruklarının karşısında, yanılmazlığının tehlikeye düşmesi kadar kötü ne olabilirdi Süleyman için? Sadok tedirgindi: Silo’lu kahin Ahias, belli belirsiz, soğuk bir gülümsemeyi zar zor belli etmemeye çalışıyordu; madalyalarıyla oynayan Banaias, kralı ve adamlarını daha şimdiden gülünç hale düşüren ahmakça bir neşeye kapılmıştı. Belkis’in maiyeti ise, sfenksler gibi suskun ve hareketsizdi.

Saba Melikesi’nin üstünlüklerine, bir tanrıçanın görkemini ve sarhoş edici güzelliğini de eklemek gerekiyordu; üstünde ceylanları gibi kara bir gözün parıldadığı ve yüz çizgileriyle sersemlettiği insanlara her zaman önden görülüyormuş duygusu veren çok güzel biçimlenmiş bir profili vardı; ağzı, gülümsemeyle bir an açılıyor, bir an hazla kapanıyordu; tüller kıvrak vücudunun göz kamaştırıcı görkemini gizleyemiyordu; bütün bunlara, egemenlik kurmaya alışkın yüksek zümreden kimselelerin, ince, alaycı ve yukardan bakan yüz ifadesini de eklerseniz, hem şaşırmış hem de büyülenmiş olan, düşünce gücüyle karşısındakini yenmek isteğiyle yanıp tutuşan, ama yüreğinden kaynaklanan duygularla yarı yarıya yenik düşmüş olan kral Süley-

90) Süleyman’ın buradaki müstehzi edası ne İncil’de ne de Kuran’da vardır. Arap geleneğinde Süleyman burada Belkis’in elinde bulunan doğaüstü güçlere sahiptir; Kuran’a göre (27. sure) büyülu güçlere sahip Hüd-Hüd kuşu da Süleyman’ındır. Nerval, Adoniram-Belkis çifti karşısındaki konumunu iyice vurgulamak için Süleyman’ı bir opera-komik kahramanı haline sokar.

man'ın duyduğu o karanlık sıkıntıyı anlayabilirsiniz. Esrarlı ve tatlı, sakın ve içe işleyen, siyahlı beyazlı, iri gözleri yeni erimiş tunca benzeyen ateşli ve aydınlık bir yüzde fıldır fıldır dönüyor, kendine rağmen tedirgin ediyordu Süleyman'ı. Hemen yanında, tanrıça İsis'in⁹¹ esrarlı ve ideal görüntüsünün canlandığını görüyordu Süleyman.

İşte o zaman, İbranilerin kitaplarında değinilen, o dönemin âdetine uyan canlı ve güçlü felsefi tartışmalar başladı.

"Bencilliği ve taş yürekliliği savunmuyor musunuz," dedi kraliçe, "şunları söylediğiniz zaman: 'Eğer komşuna kefil ol-dunsa, ağzının sözleriyle tuzağa düştün; yabancıya kefil olanın esvabını al...' Bir başka meselinizde, zenginliği ve altının kudre-tini övüyorsunuz."

"Ama başka yerde de, yoksulluğu yüceltiyorum."

"Çelişki bu. Vaiz, çalışma konusunda yüreklendiriyor insan-ları ve tembel kişilerin utanç verici olduğunu söylüyor, ama da-ha sonra şöyle diyor: 'insanoğlu bütün bu çalışmalardan ne el-de edecek? Yemek ve içmek daha iyi değil mi?' Mesellerde, se-fahati eleştiriyor, ama Vaiz kitabında övüyorsunuz."

"Şaka yapıyorsunuz sanırım..."

"Hayır, işte alıntı yapıyorum: 'Keyif çatmaktan ve içmekten daha iyi bir şey olmadığını, insanlar tıpkı hayvanlar gibi öldüğü ve akıbetleri aynı olduğu için, çalışıp çabalamanın yararsız bir te-dirginlik olduğunu anladım.' Ey bilge, ahlak anlayışınız bu işte!"

"Bunlar birer mecaz ve öğretimin esası..."

"İşte bu ve başkaları bunu daha önce bulmuş yazık ki! Şöyle diyorsunuz: 'Güneş altında sana vermiş olduğu boş ömrünün bütün günlerinde, bütün boş günlerinde sevdiğin karın ile hoş bir hayat geçir; çünkü hayattan ve güneş altında verdiği emek-ten payına düşen budur...',vb. Sık sık dönüyorsunuz bu konu-

91) Belkis-İsis: Nerval'e göre iki kadın arketipinin kaynaşması.

ya. İşte, ben de bunlardan, köle olarak daha güven içinde yönetmek için halkınızı maddi şeylere düşkün hale getirmenin size uygun düştüğü sonucunu çıkardım."

Süleyman, kendini haklı çıkarabilirdi, ama gerekli kanıtları halkının önünde açıklamak istemiyor ve tahtında sabırsızlıkla kıvranıyordu.

"Kısacası," dedi Belkıs, büyüleyici bir gülüş ve baygın bakışlarla; "kısacası, bizim cinsimize gaddarlık ediyorsunuz; hangi kadın haşin Süleyman'ı sevmeye cüret edebilir?

"Ey kraliçe! *Neşideler Neşidesi'*nde, kalbim, aşk tutkularının çiçekleri üzerindeki çiğ taneleri gibi ortaya konmuştur."

"Sülamit'i yücelten bir istisna olmalı bu; ama, yılların yükü altında daha da katılaştınız..."

Süleyman, kaşlarının çatılmasını zorlukla önlüyordu. "Birkaç nazik ve çekici söz söyleyeceğinizi tahmin ediyorum," dedi kraliçe. "Ama dikkat edin! Vaiz sizi duyacak ve siz de onun ne söyleyeceğini biliyorsunuz: 'Ve kadını ölümden acı buldum, o kadın ki, yüreği tuzak ve ağlar ve elleri zincirlerdir; Tanrı'nın huzurunda iyi olan adam ondan kaçıp kurtulur; fakat suç işleyen tutulur.' Peki, bu haşin özdeyişlerin peşinden mi gidiyorsunuz? Şu kelimelerle içtenlikle tasvir ettiğiniz güzelliğinizi, Sion kızlarının başına felaket getirsin diye Tanrı'dan mı aldınız? 'Ben, kırların çiçeği ve vadiler zambağıyım'."

"Kraliçem, bu da bir mecaz..."

"Ey kral, itirazlarımı düşünün ve yargılarımın karanlığını aydınlatın! Çünkü cahil olan benim ve siz, bilgeliğin kendinizde olmasından hoşnutluk duyuyorsunuz. Bakın şöyle diyorsunuz: 'Düşüncemin keskinliği bilinip tanınacak; beni görünce, en güçlüler şaşkınlığa düşecek ve duydukları hayranlık kralların yüzünde belirecek. Sustuğumda, konuşmamı bekleyenler; konuştuğumda, dikkatle bakacaklar bana ve hitap ettiğimde elle-

riyle ağzlarını kapatacaklar.' Yüce kral! Bu hakikatlerin bir bölümüyle daha şimdiden karşılaştım bile; düşünceniz büyüledi, görünümünüz şaşırttı ve yüzümün, duyduğum hayranlığı gözlerinizin önüne serdiğinden kuşum yok. Söyleyeceklerinizi bekliyorum, dikkat kesileceğim ve konuşmanız boyunca bu hizmetkarınız, ağzını elleriyle kapatacak."

"Hanımefendi," dedi Süleyman, derin derin iç geçirerek, "bir bilge sizin karşınızda ne yapabilir ki! Söylediklerinizi duyduktan sonra, Vaiz, ağırlığını hissettiği düşüncelerinden hiçbirini savunmaya cüret edemeyecektir: 'Boşların boşu, der Vaiz, boşların boşu, her şey boş.'"

Kralın verdiği cevabı herkes, hayranlıkla karşıladı. Kraliçe ise, ukalalık, diyordu kendi kendine. Ama, yazarlık iddiasından kurtarılabilse... Geriye yalnızca yumuşaklığı, nezaketi ve de fiziksel olarak yıpranmamışlığı kalır.

Asıl cevaplarını daha sonraya bırakan Süleyman ise, çoklukla kendi kişiliğine yönelttiği bu konuşmayı başka yöne çevirmek istedi ve Belkis'a şöyle dedi: "Yüce kraliçem, cinsinin ne olduğunu bilmediğim güzel bir kuşunuz var sizin."

Gerçekten de, kraliçenin ayağının dibinde oturan lal rengi giysilere bürünmüş altı genç zenci, sahibinin yanından asla ayrılmayan bu kuşa bakmakla görevliydi. Hizmetkarlarından biri, kuşu bileğinde taşıyordu; Saba Melikesi de sık sık gözlerini çeviriyordu ona.

"Biz onda *Hüd Hüd** diyoruz," diye cevap verdi kraliçe. "Bu kuşun çok uzun yaşamış atasının, Malakkahlar tarafından, sa-dece onların hayal meyal gördüğü, ama bizim artık bilmediğimiz bir yöreden çok eski zamanlarda getirildiği söylenir. Havanın yaratıklarına ve cinlerine haber iletme bakımından çok yararlı bir hayvandır."

*) Çavuşkuşu – Arapların kehanette bulunduğuna inandıkları kuş.

Bu kadar basit bir açıklamayı iyice anlamamış olmasına rağmen Süleyman, her şeyi hemen kavrayabilen bir kral edasıyla eğildi ve Hüd Hüd'le oynamak için baş parmağıyla işaret parmağını uzattı; ne var ki kuş, onun davranışlarına cevap verdiği halde, eline almak için harcadığı çabalara boyun eğmedi.

"Hüd Hüd şairdir," dedi kraliçe; "bundan ötürü de takdire şayandır... Ne var ki, benim gibi biraz serttir ve de ahlak hocalığı yapmaktan çoğu zaman geri kalmaz. Bilmem ki, Sülamit için duyduğunuz o derin tutkunun içtenliğine mi inanmadı acaba? Bu konuda ne düşündüğünüzü öğrenmek isterdim."

"İlahi kuş, beni şaşırtıyorsunuz," diye bir cevap verdi Süleyman.

"Bu Hüd Hüd, bir gün yakaladığı bir pislik böceğini kemirirken, *Neşideler Neşidesi*, çok ince ve şefkat dolu diyordu; ama yüce kral, yakarış ve yas dolu gürlere yazdığı karısını, Firavun'un kızını, bir yana atılmış gençliğinin günlerinde, ondan uzakta Daud kentinde yaşamak zorunda bırakmasaydı, o da zamanını şiirlerle geçirmeye (ki bu şiirler, gerçekten de dünyada yazılmış en güzel şiirlerdir) mecbur kalmasaydı ve kral karısıyla birlikte yaşasaydı, ona daha büyük bir aşkla bağlı olduğunu göstermiş olmayacak mıydı?"

"O kadar çok acıyı hatırlatıyorsunuz ki bana! Heyhat! O gecenin kızı, İsis dinindendi... Cürüm işlemeyen bu kutsal kentin kapılarını nasıl açabilirdim ona? Onu, Adonai'nin sandığının komşusu nasıl yapabilirdim? Babalarımın Tanrısı için yaptırdığım bu yüce tapınağa yaklaşmasına nasıl izin verebilirdim?"

"Bu, çok nazik bir konu, dedi Belkis düşüncelere dalarak. Siz, Hüd Hüd'ün kusuruna bakmayın; çünkü kuşlar kimi zaman kafasızlık eder. Hele benim ki, özellikle şiir konusunda uzman sanır kendini."

"Öyle mi?" dedi Süleyman. "Gerçekten de öğrenmek isterdim..."

"Söyledikleri, yemin ederim, kötü sataşmalardan başka şey değil efendim. Hüd Hüd, sevgilinizin güzelliğini Firavun arabalarına koşulmuş atlara, adını dökülüp yayılmış zeytinyağına, saçlarını keçi sürülerine, dişlerini kırkılmış gebe koyunlara, yanaklarını yarım narlara, memelerini iki karacaya, başını Karmel Dağı'na, göbeğini hep içkiyle dolu bir kadehe, karnını bir buğday kümesine, burnunu da Şam'a bakan Lübnan kulesine benzettığınız için eleştirmeye kalkışıyor sizi."

Gücenmişti Süleyman, yaldızlı kollarını, yine yaldızla kaplı olan koltuğunu kolçaklarına bıraktı, buna karşılık kuş da kabarıp mineli ve altından kanatlarını çırpıyordu.

"Alaycılığınıza çok iyi katkıda bulunan kuşunuza, Doğu zevkinin bu aşırılıklara izin verdiğini, gerçek şiirin imgelerin peşinde koştuğunu, halkımın benim şiirlerimi çok güzel bulduğunu ve en zengin mecazlardan tat almayı tercih ettiğini söyleyerek cevap vereceğim."

"Milletler için kralların istiarede bulunmasından daha tehlikeli bir şey yoktur," diye devam etti Saba Melikesi: "Yüce bir üsluptan çıkmış, biraz fazla cüretkar olduğunu söyleyebileceğimiz bu mecazları taklit edenlerin sayısı eleştirenlerden daha çok olacaktır hep; görkemli hayalleriniz, belki de şairlerin üslubunu binlerce yıl tehlikeye düşürecektir. Sülamit de sizi örnek alarak, saçlarınızı hurma ağacı dallarına, dudaklarınızı sarı sakız damıtan zambaklara, boynunuzu sedir ağacının boynuna, bacaklarınızı mermer sütunlara, yanaklarınızı da, efendim, lavanta yapımcılarının ektiği güzel kokulu çiçeklerin tarhlarına benzetmiyor muydu? Böylece Süleyman her zaman bana, hurma ağaçlarının gölgelediği zemin üzerinde bulunan asma bir bitki bahçesi içindeki sütunlu bir iç avlu gibi görünüyordu."

Süleyman acı acı güldü; elinde olsa, garip bir ısrarla kalbinin tam üzerinden göğsünü gagalayan Hüd Hüd'ü seve seve bo-

ğazlayacaktı.

"Hüd Hüd, şiirin kaynağının işte orada olduğunu anlatmaya çalışıyor size," dedi kraliçe.

"Sizi seyretme mutluluğuna eriştiğimden beri bunu fazlasıyla hissettim. Bu sözleri bir yana bırakalım; kraliçem, bu değersiz hizmetkarına, Kudüs'ü, sarayını ve özellikle Sion Dağı'nda Yehova için inşa ettirdiği tapınağı ziyaret etme onurunu bağışlayacak mı?"

"Dünya, bu harikaların yankılarıyla çalkalanıyor; onların şaasıyla yarışan sabırsızlığımı gidermek için büyük bir istek duyuyorum. Kendime bu zevki tatma konusunda verdiğim sözü yerine getirmekte gecikmesek çok iyi olur."

Kudüs sokaklarında ağır ağır geçen alayın başında, gökgürültüsü sesleri çıkaran kırk iki vurmali çalgı vardı; onların arkasından, Asaf ile Idith tarafından yönetilen, beyaz kıyafetler giymiş müzisyenler geliyordu; daha sonra elli altı zilci, yirmi sekiz flütçü, bir o kadar santurcu, kitara çalıcısı ilerliyordu; bu arada Yeşu'nun vaktiyle Jeriko duvarlarının⁹² ardında tanıtıp sevdirdiği çalgıyı, yani trompetleri de unutmamak gerekir. Ardından da içinden Yemen'in güzel kokularının yükseldiği buhurdanları havada sallayarak geri geri yürüyen üç sıra halindeki buhurdancılar görülüyordu. Süleyman ve Belkis ise, savaşta esir alınmış yetmiş Filistinlinin taşıdığı büyük bir tahtirevan üzerinde sere serpe oturmuşlardı.

Hikayecinin bu akşamki *oturumu* sona ermişti. Hikayenin içinde yer alan çeşitli olaylar konusunda konuştuktan sonra, ertesi gün buluşmak üzere, birbirimizden ayrıldık.

92) Yosua, VI.

3. TAPINAK

Hikayeci, yeniden anlatmaya koyuldu:

Yüce Süleyman tarafından yeniden inşa edilmiş olan kent, kusursuz bir plan uyarınca düzenlenmişti: Sokaklar düz bir çizgi üzerindeydi, evler tam bir kare biçiminde ve birbirinden farksızdı; yeknesak görünüşlü bir arı kovanı gibiydiler.

"Bu güzel ve geniş sokaklarda," dedi kraliçe; "hiçbir şeyin engellemediği, denizden gelen meltem, gelip geçenleri saman çöpleri gibi önüne katacaktır; şiddetli sıcaklarda ise, güneş önüne hiçbir engel çıkmayacağı için de, insanları fırına sokmuş gibi olacaktır; Mareb'de, sokaklar dardır, yol üstünde bir evden ötekine gerilmiş geniş kumaşlar melteme yol açar, zemine gölgeler atıp serinliği sağlar."

"Ama bu da, simetriyi bozar," dedi Süleyman, "işte, yeni sarayımın çevresinde yer alan sıra sütunlarının önüne geldik; sarayımın yapımı on üç yıl sürdü."

Saray gezildi ve Saba Melikesi, bu yapıyı, görkemli, rahat, özgün ve zevkli buldu.

"Yüce bir plana göre yapılmış bu saray," dedi kraliçe. "Doğrusu iç düzenlemesi de hayranlık verici. Atalarım Himeyrilerin⁹³ başlıkları figürlerle süslü kare sütunları olan ve Hint üslubuna göre yapılmış sarayının bu ustalığa ve zarafete asla yaklaştımadığını itiraf etmeliyim. Şurası kesin ki, bu eseri yaratan mimarınız çok büyük bir sanatçı."

"Her şeyi ben düzenledim ve işçilerin masraflarını da karşıladım," dedi kral gururlanarak.

"Peki, ama yapının taslaklarını kim çizdi? Sizin isteklerinizi böyle soylu biçimde gerçekleştiren dâhi kim?"

93) Yemen'deki Araplar Saba'nın oğlu Himer'in adıyla anılageldiler; kendilerine Himeyriler denildi ve Saba da onların kraliçesi oldu. Bkz. d'Herbelot, *Bibliothèque orientale*, "Hémiar" başlığı.

"Adoniram diye biri; garip ve yarı vahşi bir adam. Sur kralı dostum tarafından gönderildi bana."

"Efendimiz, onu görmeyecek miyim?"

"Herkesten kaçır, övgülerden de hoşlanmaz. Ama kraliçem, Adonai tapınağını gezdiğinizde ne diyeceksiniz bakalım? Bu bir zanaatkarın eseri değil; planların nasıl yapılacağını ben söyledim, kullanılacak malzemeyi de ben belirledim. Adoniram'ın görüşlerini benim şiirsel hayallerim sınırlıyordu yalnız. Beş yıldır çalışılıyor, kusursuz olarak gerçekleştirilmesi için de iki yıl daha gerekli."

"Demek, tanrınızı gereğince yerleştirmek için yedi yıl yeterli olacak size. Oysa, onun hizmetkarına, oturacağı elverişli bir saray yapmak için on üç yıl gerekti."

"Bu gibi işlerde zamanın önemi yoktur," diye itiraz etti Süleyman.

Belkis, saraya ne kadar hayran kalmışsa, tapınağı da aynı ölçüde eleştirdi.

"Çok hırslısınız ve çok fazla şey yapmak istemişsiniz," dedi Belkis. "Sanatçıya fazla özgürlük tanınmamış; çok sayıda ayrıntı olduğu halde, yapının tümü biraz hantal. Kereste de çok fazla kullanılmış; her yerde bol bol sedir ağacı ve çıkıntı yapmış kirişler görülüyor... Yan kanatların döşemeleri, üstteki taş dizisini taşıyor gibi ve göz de burada, bir yerine oturmamışlık algılıyor sanki."

"Amacım, çarpıcı bir karşıtlıkla, gözü yapının iç kısmının görkemini algılamaya hazırlamaktı," diye itiraz etti kral.

"Yüce tanrım!" diye haykırdı kraliçe, iç mekana girince. "Ne güzel heykeller bunlar! Hepsi birer harika; ne de garip ve etkileyici hayvan heykelleri! Kim dökümünü yaptı, kim işledi bu harikaları?"

"Adoniram'ın eserleri bunlar ve onun asıl yeteneğı heykel sanatındadır."

"Evrensel bir dehası var," dedi kraliçe. "Ama şu melaikeler çok hantal, çok yaldızlı ve bu salon için çok büyük boyutta, ağırlıkları altında ezer gibiler mekanı."

"Böyle olmasını ben istedim; bunların her biri için yüz yirmi talent altın ödedim. Ey kraliçe, görüyorsunuz işte! Burada her şey altın ve altın da en değerli şey. Melaikeler altından; dostum, kral Hiram'ın gönderdiği sedir ağacı sütunlar altın varaklarla kaplı; her bölmenin üzerinde altın var; bu altın duvarlar üzerinde, altın hurma dalları, som altın narlarla süslenecek bir friz ve bölmeler boyunca saf altından yapılmış iki yüz kalkan yerleştirceğim. Sunaklar, masalar, kandiller, vazolar, zemin, tavanlar, altın varaklarla kaplanmış olacak..."

"Sanırım, biraz fazla altın var burada," diye itiraz etti kraliçe. Süleyman sözü yeniden aldı:

"İnsanlara hükmeden kral için hiçbir şey fazla görkemli değildir ve ben, gelecek kuşakları şaşırtmak istiyorum... Ama gelin, tapınağa girelim. Çatı kurulmadı henüz, ne var ki, nerdeyse bitmiş diyebileceğimiz tahtımın karşısındaki sunağın temelleri atıldı. Gördüğünüz gibi, altı basamakla çıkılıyor; ayaklarının dibinde yere yatmış on iki yavru bulunan iki aslana dayanan oturulacak yer fildişinden yapıldı. Altın kaplamalar parıldıyorlar; gölgeliğin kurulmasını bekliyoruz. Asil kraliçem, bu el değmemiş tahta ilk oturan kişi olmayı kabul edin lütfen; orada her şeyi, yapılanların tümünü inceleyebilirsiniz. Ama dam örtülmediği için güneş ışıklarından rahatsız olabilirsiniz belki."

Kraliçe gülümsedi ve maiyetinin büyük bir merakla seyrettiği Hüde Hüde'ü bileğine aldı.

Doğu'da, Hüde Hüde'den daha ünlü ve daha fazla saygı duyulan bir kuş yoktu. Siyah gagasının inceliğinden, lal rengi yanaklarından, fındık rengi tatlı gözlerinden, altın renkli tüylerinin oluşturduğu, güzel başını taçlandıran, küçücük, göz kamaştırıcı

tepeliğinden, kehribar gibi siyah renkli, uzun kuyruğundan, çizgilerle ve altın rengi tüylerle daha da belirginleşen parlak yeşil, göz kamaştırıcı kanatlarından, pembe mahmuzlarından ötürü, kraliçenin ve uyruklarının bu şakrak kuşu bu kadar çok sevip el üstünde tuttukları söylenebilirdi. Güzelliğinin bilincinde olmayan, sahibesine derin bir bağlılık duyan ve kendisini seven herkese iyi davranan bu çavuşkuşu, tertemiz bir zarafetle pırl pırl yanıyordu, ama göz kamaştırmaya çalışmıyordu. Daha önce sözü edildiği gibi, kraliçe, dara düştüğünde bu kuşa başvuruyordu.

Hüd Hüd'e hoş görünmek isteyen Süleyman, bu sırada, onu bileğine almak istediye de, bu güzel kuş ona hiç karşılık vermedi. Bunun üzerine Belkis, zarif bir hareketle sevgili kuşunu yanına çağırdı ve ona birkaç kelime fısıldıyormuş gibi yaptı... Hüd Hüd, bir ok gibi fırlayarak, göğün maviliğinde kayboldu.

Ardından kraliçe oturdu ve maiyeti, çevresinde toplandı. Belkis ve kral birkaç dakika yarenlik ettiler. Süleyman, konuğuna, Adoniram'ın tasarladığı tunç denizi projesini açıkladı ve derin bir hayranlık duyan kraliçe, bu sanatçının kendisine tanıştırılmasını yeniden istedi. Bunun üzerine kralın emri uyarınca, saraylılar, kasvetli Adoniram'ı her yerde aramaya başladılar.

İnsanlar fırınlara koşup yapıların çevresine baktıkları sırada, Kudüs kralının yanında oturmuş olan Belkis, tahtının tavanlığının nasıl süsleneceğini sordu ona.

"Her yer nasıl süslenmişse öyle süslenecek," diye cevap verdi Süleyman.

"Altını her şeyden üstün tutmanızdan ötürü, Adonai'nin yarattığı öteki maddeleri eleştiriyor gibi görünmekten korkmuyormusunuz? Peki ya bu dünyada, bu madenden daha güzel bir şey olmadığını mı düşünüyorsunuz? İzninizle, planınıza bir çeşitleme ekleyeyim... bunun değerine karar verecek olan da sadece sizsiniz."

Ve ansızın ortalığı karanlık bastı; yaklaştıkça büyüyen kara noktalarla doldu gökyüzü; kuş bulutları tapınağın üzerine üşüştiler, birleştiler, dönerek aşağı indiler, üst üste yığılıp titreşen göz kamaştırıcı yapraklar halinde birbirlerinden ayrıldılar; açılmış kanatları, yeşil pembe, koyu siyah ve de gök mavisi demetler oluşturdu. Ve bu beklenmedik canlı tavanlık, kuşların içinde oradan oraya uçan çavuşkuşunun usta yönetimi altında açılıp yayılıyordu... Böylece, iki hükümdarın başının üstünde çok güzel bir ağaç oluştu ve her bir kuş da, bir yaprak oldu. Şaşkına dönen, büyülenen Süleyman, kanat çırpımlarla desteklenen ve tahtın üzerine koyu bir gölge salan bu titreşen hareketli dam altında, güneşten korunmuş olduğunu görüyor ve kuş cıvıltılarının güzel ezgilerini duyuyordu. Kralın hâlâ biraz hınç duyduğu çavuşkuşu, az sonra aşağı indi ve uysal bir şekilde kraliçenin ayakucuna kondu.

"Efendimiz ne düşünüyor?" diye sordu Belkis. "Harika!" diye haykırdı Süleyman, Hüd Hüd'ü yanına çekmek için çaba harcayıp durarak. Ama kuş, ısrarla kaçıyordu ondan ve bu, kraliçenin dikkatini çekiyordu.

"Böyle bir düş hoşunuza gittiyse," diye cevap verdi kraliçe; "bu kuşlardan oluşan tavanlığı memnuniyetle armağan ederim size. Ama onları yaldızlamamı istemeyin benden. Kuşları çağırmak istediğinizde, size verdiğim şu yüzüğün kaşını güneşe doğru çevirmeniz yeter... Bu, çok değerli bir yüzüktür. Büyükbabalarımın kaldı bana ve sütannem Sarahil, onu size verdiğim için azarlayacak beni."

"Ey büyük kraliçe!" dedi, Süleyman yüksek sesle ve önünde diz çökerek. "Siz, insanlara, krallara, suya, ateşe, havaya ve toprağa hükmetmeye layıksınız. Umarım, Tanrı'nın ve iyiliğinizin sayesinde, ayaklarında, uyruklarınızın en itaatkarını bulacağınız bir tahtın yarısını kabul edersiniz!"

"Teklifiniz koltuklarımı kabartıyor," dedi Belkıs. "Bunu, daha sonra konuşalım."

Bunun üzerine her ikisi de tahttan indiler; başlarının üzerinde çeşitli süslemeler oluşturan kuş sürüsünün gölgesi de onları izledi.

Sunağın temellerinin oturtulduğu yere vardıklarında, köklerinden sökülmiş ve kenara atılmış koskoca bir asma kütüğü kraliçenin dikkatini çekti. Yüzü düşünceli bir hal aldı, şaşırmış gibi bir hareket yaptı; çavuşkuşu acı çığlıklar atmaya koyuldu ve kuş sürüsü, hızla kanat çırparak uzaklaştı.

Belkıs'ın bakışları sertleşmişti; görkemli boyu daha da belirginleşmiş gibiydi. Ciddi ve bir peygambere yaraşacak bir sesle şöyle dedi: "İnsanların cehaleti ve vurdumduymazlığı işte! Gösteriş ve gurur... Şan ve şerefini, babalarının mezarı üzerinde yükselttin. Bu üzüm kütüğü, bu ulu ve kutsal bitki..."

"Ama kraliçem, bizi engelliyordu bu kütük; dört altın melek heykeli ile süslenecek ve porfir ile zeytin ağacı kerestesinden yapılacak sunağa yer açmak için söküldü o."

"İlk üzüm kütüğüne saygısızlık ettin ve ölüme terk ettin onu... Sem ırkının babası Nuh peygamberin elleriyle diktiği bitkiydi o."

"Öyle mi?" dedi Süleyman utanarak. "Nereden biliyorsunuz bunu?"

"Büyükülüğün, bilimin kaynağı olduğuna inanmak yerine, bunun tam tersinin doğru olduğunu düşündüm ey kral! Ve inceleyip öğrenmeyi adeta din haline getirdim... İşe yaramaz görkemiyle basireti bağlanmış adam, dinle beni: Mahvolmaya mahkum ettiğin bu bitkiye, bu ölümsüz güçlerin ne gibi bir alınyazısı yüklediğini biliyor musun?"

"Söyleyin."

"Senin soyundan gelecek olan son prensin üzerine çivileneceği işkence aleti olacak o."

"Öyleyse, parça parça kesilsin ve yakılıp kül edilsin bu lanetli bitki!"

"Saçmalıyorsun! Tanrı'nın kitabında yazılı olanı kim silebilir? Yüce iradenin yerine koymaya kalkıştığın bilgeliğin neyi başarabilir? Maddeden başka şey düşünmeyen zihninin kavrayamadığı buyruklar karşısında yerlere kapan. Çünkü ancak bu işkence, adını unutulmaktan kurtaracak ve ailenin üzerinde ölümsüz bir şan ve şerefin halesini parıldatacak..."

Yüce Süleyman, tedirginliğini, neşeli ve alaycı bir hava içinde boş yere saklamaya çalışırken görevlendirdiği adamlar geri dönüp, heykeltıraş Adoniram'ı, nihayet bulduklarını haber verdiler.

Gelişi, kalabalığın yüksek sesle konuşarak çıkardığı gürültüden anlaşılan Adoniram, çok geçmeden, tapınağın girişinde belirdi. Çakmak çakmak gözleri, düşünceli hali, esinlerinden ve çalışmasından çekip alınmış bir sanatçının gibi düzensiz giysileriyle yaklaşan ustası ve arkadaşı Adoniram'a Benoni eşlik ediyordu. Gösterişli endamından daha çok, güzel yüzünde dile gelen ağırbaşlı, cüretkar ve egemenlik kurucu mizacıyla insanları etkileyen bu adamın yüz hatlarındaki güçlü ve soylu ifadeyi, hiçbir merak izi hafifletmiyordu.

Şaşkınlık ve küçümseme göstermeden, rahat ve başı dik olarak, kartal bakışlarının keskinliği karşısında tedirgin bir çekingenlik duymaktan kendini alamayan Belkıs'ın birkaç adım önünde durdu.

Ama elinde olmayan bu tedirginliği hemen bastıran kraliçe, kolları çıplak, göğsü açık olarak önünde ayakta duran bu usta işçinin gerçek durumunu hızla düşünüp toparlandı; tedirginliğine güldüğü gibi, kendini bir genç kız gibi hissetmesinden de hoşnut olarak, bu zanaatkar ile konuşma alçakgönüllülüğünü gösterdi.

Adoniram cevap verdi ve sesi, belirsiz bir hatıranın yankısı gibi şaşırttı kraliçeyi; oysa onu hiç tanımıyordu ve hiç görmemişti.

Ruhların güzelliği demek olan dehanın gücü böyledir işte; ruhlar birbirine kenetlenir ve birbirinden ayrılmaz. Adoniram'la konuşması, Saba kraliçesine, çevresindeki her şeyi unutturmuştu; sanatçı, henüz bitmemiş yapıları yavaş yavaş, adım adım ilerleterek gösterirken, Belkis onu, farkında olmadığı ruhsal bir itkiyle izliyor, kral ile maiyeti de ilahi kraliçenin peşinden geliyordu.

Kraliçe, Adoniram'a eserleri, yurdu, doğumu konusunda sorular sorup duruyordu.

"Efendim," diye cevap verdi Adoniram, biraz tedirgindi, keskin bakışlarını kraliçeye çevirerek: "Birçok ülkede dolaştım; güneşin aydınlattığı her yer benim yurdum; ilk yıllarım, uzaklardan ovalar içinde Şam'ın görüldüğü geniş Lübnan bayırlarında geçti. Oralarda, doğa da, insanlar da, ürkütücü kayalar ve yıkıntılarla dolu dağlık yöreleri oymuş, biçimlendirmiş ve işlemişti."

"Sırlarını öğrendiğiniz ve en yüksek mertebesine erdiğiniz sanatlar, o çöllerde öğrenilemez," diye karşılık verdi kraliçe.

"Ama oralarda, en azından, düşünce canlanır, düşgücü uyanır ve irdelemeler yoluyla kavramayı öğrenir insan. İlk ustam, yalnızlıktı; daha sonraki şeyahatlerimde, bana öğrettiklerinden çok yararlandım. Bakışlarımı, geçmişin hatıralarına çevirdim; anıtları seyrettim ve insan topluluklarından kaçtım."

"Niçin kaçtınız, usta?"

"Benzerlerinin yanında bulunmaktan pek hoşnut olmuyor insan... ve ben kendimi, yalnız hissediyordum."

Bu hüznün ve soyluluk karışımından heyecanlanan kraliçe, gözlerini yere eğdi ve düşüncelere daldı.

"Gördüğünüz gibi," diye devam etti Adoniram; "çıraklığım zahmetli geçmediği için, sanatları uygulamadaki başarımdan ötürü fazla övülmeye layık değilim. Örnek aldığım şeylere, çöllerde rastladım; bu görmezlikten gelinmiş kalıntıların, kadim dünyaya ait korkunç ve yüce figürlerin üzerimde bıraktığı izle-

nimleri yeniden ürettim.”

“Çok kere,” diye söze karıştı Süleyman, kraliçenin o ana kadar görmediği bir sertlikle; “evet çok kere, bir putperestlik eğilimi olarak sizde gördüğüm bu tavrı, çoktanrılı rezil bir evren anlayışının anıtlarına duyduğunuz bu ateşli hayranlığı önlemiştim. Düşüncelerinizi kendinize saklayın ve tunç ya da taştan yapılmış eserlerinizde, kralın, bu tutumunuzun izlerini görmesine yol açmaktan kaçının.”

Adoniram, kralın önünde eğildi, ancak yüzündeki acı gülüşü de saklamaya çalıştı.

“Efendim,” dedi kraliçe Süleyman’ı yatıştırmak için; “ustanın düşünceleri, Levililerin vicdanını tedirgin edebilecek türden görüşlerden çok daha yukarılara yöneliyor. Sanatçı ruhunun içinde, güzel olan her şeyin Tanrı’yı övdüğünü söylüyor kendine ve de saf bir dindarlıkla, güzeli arıyor o.”

“Zaten, eski çağların cinleri tarafından yok edilmiş ve taşlaşdırılmış bu tanrıların ne gibi varlıklar olduğunu nereden bilebilirim ben? Bugün kim tedirgin olabilir onlardan?” dedi Adoniram. “Krallar kralı Süleyman, şaşılacak şeyler yaratmamı isteyince, dünyanın atalarının, harikalar bırakmış olduklarını hatırlamadan edemedim.”

“Eseriniz güzel ve yüceyse,” dedi kraliçe coşkuya kapılarak, “dine uygun olacak ve dine uygun olduğu için de, gelecek kuşaklar sizi taklit edecek.”

“Büyük, gerçekten büyük kraliçe! Zekanız da güzelliğiniz kadar saf ve temiz...”

“Lübnan bayırlarında bu kalıntılardan çok var demek ki,” diye sözünü kesti Belkıs.

“Rüzgarın kimi zaman kaldırıp kimi zaman örttüğü kumdan bir kefen altında pek çok kent, sonra da benden başka kimsenin bilmediği insanüstü bir çalışmayla ortaya konmuş yeraltı yapı-

ları buldum orada... Havanın kuşları ve gökyüzünün yıldızları için çalışırken, dolaşıp duruyordum, kayalara taslaklar çizip güçlü darbelerle yontuyordum onları. Bir gün... ama yüce sabrınızı taşırmayayım!"

"Hayır, bu anlattıklarınız çok çekici geliyor bana."

"Keskiyi kayanın derinlerine sokan çekicimin darbeleriyle titreyen toprak, ayaklarımın altında bir boşluğun bulunduğunu belirten seslerle yankılandı. Bir mağaranın girişini gizleyen kaya parçasını bir kaldıraçla kenara devirdim ve hemen oraya girdim. Mağara, sadece taştan oyulmuştu ve üzerlerinde kabartmalar, garip desenler bulunan koca sütunlarla desteklenmişti; sütunların başlıkları, en cüretkarca yapılmış tonozların damarlarına dayanaklık ediyordu. Bu taş ormanının kemerleri altında, milyonlarca yıldır kıpırdamadan, güleç yüzleriyle duran çeşit çeşit devasa figür yer alıyordu ve bunların görünümü, sarhoş edici bir dehşetle içime işledi; insanlar, dünyamızdan silinip gitmiş devler, türleri yok olmuş simgesel hayvanlardı bunlar; kısacası, hezeyanlı bir düşgücünün ancak tasarlayabileceği her çeşit olağanüstülük buradaydı... Ölmüş bir toplumun hayaletlerini inceleyerek, aylarca, yıllarca yaşadım orada ve ilkel dehanın bu ürünleri arasında, sanatımın geleneğini edindim."

"O adsız eserlerin ünü, bize kadar ulaşmıştır," dedi Süleyman, düşünceli bir halde. "O lanetlenmiş yörelerde, Tufan sularıyla batmış dinsiz kentin kalıntılarının bulunduğu söylenir; rezillik içindeki Hanok'un yıkıntılarıdır onlar... Tubal'ın dev gibi torunlarının, Kain'in çocuklarının inşa ettiği kentin"⁹⁴ yıkıntıları... Karanlıkların ve dinsizliğin bu sanatına lanet olsun! Yeni tapınağımız, güneşin aydınlıklarını yansıtıyor; çizgileri, yalın ve tertemiz; planın düzeni ile bütünlüğü, Yaratan'a adanarak inşa ettirdiğim bu tapınağın üslubuna kadar her şeyde, imanımızın

94) Hanok ülkesi ve Kabil'in soyu konusunda, bkz. dipnot 100.

şaşmazlığını dile getiriyor. Bizim buyurduğumuz da budur; Adonai'nin buyruğudur bu, babama vermiştir onu."

"Kral," dedi Adoniram, biraz haşince, "planlarınız bütünüyle uygulandı. Tanrı, iradesine uyduğunuzu kabul edecektir. Ama ben ayrıca, bütün dünyanın, yüceliğiniz karşısında şaşırıp kalmasını da istedim."

"İnce düşünceli ve hünerli adam, kralını ikna etmeye çalışmalısın. Hayranlık ve korku uyandıran bu canavarları, İbrani dininin kutsadığı örneklerle isyan eden bu devasa putları tunca dökerken buydu amacın. Ama dikkat et kendine; Adonai'nin gücü benimledir ve kudretime meydan okunursa, Baal'i un ufak ederim.

"Şan ve şerefinezin anıtını yapan zanaatkara lütfen merhamet edin yüce kral," dedi Saba kraliçesi tatlı bir sesle. "Yüzyıllar peşpeşe akıp geçer, insanoğlunun alinyazısı, ilerlemelerini Yaratan'ın isteklerine göre gerçekleştirir. Eserlerini soylu bir üslupla oluştururken, Adoniram, Yaratan'ın isteklerini göz ardı mı ediyor? Mısırlılardan devralınmış törensel figürlerin buz gibi hareketsizliğini ebediyen tekrar etmek mi gerekiyor? Onları örnek alarak, heykelleri, içinden sıyrılamadıkları granit mezarlarda yarıya kadar gömülmüş halde mi bırakmalıyız? Ve taşlara zincirlenmiş köle cinlerin tasvirlerini mi yapmalıyız? Alışıl-gelmiş olana putperestçe bağlanmanın, Yaratan'ın isteklerinin tehlikeli bir inkarı olduğunu düşünüp kaçınmalıyız, ey yüce kral!"

Bu itirazdan gocunan, ama kraliçenin büyüleyici gülüşüyle eli ayağı kesilen Süleyman, bir ölçüde kızmasına rağmen, yine de hayranlık duyduğu dâhi Adoniram'ı, kraliçenin hararetle tebrik etmesine ses çıkarmadı; övgülere genellikle kayıtsız kalan Adoniram ise, kraliçenin iltifatlarını ilk kez kendinden geçerek dinledi.

Bu üç seçkin insan, tapınağın dışındaki, yükseltilmiş ve dört

köşe bir düzlüğün üzerinde bulunan sıra sütunlara gelmişlerdi; oradan, inişli çıkışlı, dağlık, geniş kırsal alanlar görölüyordu. Büyük bir kalabalık, ta uzaklarda, Davud'un kurmuş olduğu kentin çevresini kaplamıştı. Saba Melikesi'ni yakından görmek için koskoca bir halk, tapmağın ve sarayın çevresine de üşüşmüştü; duvarcılar, Gelboe'deki taş ocaklarını terk etmişlerdi; dülgerler, uzaklardaki atölyelerini bomboş bırakmışlardı; maden işçileri, derinlerden yeryüzüne çıkmışlardı. Yüce kraliçenin geldiği haberi çevrede duyulunca, işçi kitlesi harekete geçmiş, inşaatın merkezi olan yere yönelmişti.

Ve işte onlar, karmakarışık oradaydılar; kadınlar, çocuklar, askerler, tüccarlar, işçiler, köleler ve Kudüs'ün sakin vatandaşları; ovalar ve vadiler, bu sınırsız kalabalığa ancak yetiyordu gibiydi ve bir milden daha fazla bir alanda, kraliçenin bakışları, ufkun en ucuna kadar amfiteatr halinde kademeleşen insan başlarından oluşan bu mozaığe yönelmişti. Bu sahneyi örten güneşin ışıklarını yer yer kapatan birkaç bulut, bu canlı deniz üzerine parça parça gölgeler salıyordu.

"Halklarınız, denizdeki kum tanelerinden daha çok," dedi Belkis.

"Karşınızda, sizi görmek için buraya koşmuş her ülkeden insan var," diye cevap verdi Süleyman. "Bugün Kudüs'ü bütün dünyanın kuşatmamasına şaşıyorum doğrusu! Sayenizde kırsal alanlar bomboş; kent terk edilmiş durumda... Usta Adoniram'ın yorulmaz işçileri bile burada.

"Öyle mi!" diye kralın sözünü kesti Saba Melikesi, sanatçıyı onurlandırmak için bir şeyler düşünmeye çalışarak. "Adoniram'ın işçilerinin her biri zaten bir usta olmalı. Onlar, sanatsal bir milis kuvvetinin başı olan Adoniram'ın askerleri... Usta Adoniram, işçilerinizi önümüzden geçerken görmek, tebrik etmek ve onların önünde sizi övmek istiyoruz."

Bu sözler üzerine, bilge Süleyman şaşkınlık içinde ellerini havaya kaldırarak şöyle dedi:

“Şenlikler içinde oraya buraya gitmiş, tepelere dağılmış ve kalabalığın içine karışmış tapınak işçileri nasıl bir araya getirilebilir? Sayıları çok fazla; bütün ülkelerden gelmiş olan, Himalayalar'ın Sanskritçesinden vahşi Libya'nın genizden çıkarılan seslere dayalı, anlaşılmaz yerel lehçelerine kadar çeşitli diller konuşan bu kadar insanı birkaç saat içinde toplamaya çalışmak bile beyhude bir çaba olacaktır.”

“Bu zor bir şey değil efendim,” dedi Adoniram sakın bir şekilde. “Kraliçe, olanaksız bir şeyi hiçbir zaman istemez ve bu işi gerçekleştirmek için birkaç dakika yeterli olacaktır.”

Adoniram bunları söyledikten sonra da, sırtını dış kapıya verdi ve yakında bulunan büyük bir granit parçasının üzerine çıkarak bakışlarını uçsuz bucaksız kalabalığın üzerinde gezdirdi. Bir işaret yaptı; herkes parıldayan yüzünü ona çevirdiği için bu insan denizinin dalgaları adeta duruldu.

Kalabalık merak ve dikkat içindeydi... Adoniram, sağ kolunu kaldırdı ve elini açıp yatay bir çizgi çizdi havada; sonra, onun ortasına doğru bir dikey çizgi çekti ve böylece, bir cetvelden sarkan çekül gibi dik açılı iki düz çizgi oluşturdu. Bu, Suriyelilerin T harfini çizerken örnek aldıkları işaretti ve ona *ta* diyen Hint halklarından Fenikelilere geçmiş, daha sonra da *tau* diyen Yunanlar tarafından benimsenmişti.

Bu eski dillerde, duvarcılık zanaatının bir takım aletlerini belirtmek için kullanılan hiyerogliflerin benzerliği dolayısıyla, “T” biçimi, toplanıp bir araya gelmek gerektiğini belirtiyordu.⁹⁵

Adoniram bu harfi havada çizince, kalabalık içinde beklenmedik bir hareket oldu. İnsan denizi hareketlenmeye, kıpırdan-

95) *Tau* yalnızca mason simgelerinden biri değil, Kabala geleneği içinde büyük bir işarettir de.

maya başladı; sanki aniden bir fırtınanın etkisinde kalmış gibi, çeşitli doğrultulara yönelen dalgalanmalar oldu. Genel bir kargaşaydı bu başlangıçta; insanlar ters yönlerde koşuyordu. Ama çok geçmeden gruplar oluştu, büyüdü ve birbirinden ayrıldı; belirli aralıklar ortaya çıktı; kare şeklinde birlikler oluştu; kalabalığın bir bölümü kenara itildi; bilinmeyen başkanların yönettiği binlerce insan, başlıca üç birliğe ayrılan bir ordu gibi düzene girdi ve bunlar da, yoğun, ama ayrı bölükler halinde yeniden toparlandı.

Süleyman'ın, Adoniram'daki bu büyüleyici kudreti anlamaya çalıştığı sırada, yer sarsıldı sanki; birkaç dakikada saf tutmuş olan yüz bin insan, üç yandan sessizlik içinde ilerlemeye başladı birden. Ağır ve düzenli adımları kırları inletiyordu. Merkezde, duvarcılar ve taş işçileri görölüyordu; en önde ustalar, sonra kalfalar, onların ardından da çıraklar geliyordu. Onların sağında, aynı sıralanmayla, dülgeler, marangozlar, hızarıcılar ve planyacılar bulunuyordu. Solda ise dökümcüler, oymacılar, demirciler, maden işleyenler vardı.

Yüz binden fazla zanaatkar toplanmıştı; bir kıyıyı kaplayan büyük dalgalar gibi yaklaşıyorlardı.

Şaşkına dönen Süleyman, iki üç adım geriledi, dönüp baktı ve arkasında, rahiplerinden ve dalkavuklarından oluşan, gösterişli ama çok az sayıdaki maiyetinden başka bir şey görmedi.

Adoniram, sakin ve rahat bir şekilde, iki hükümdarın yanında ayakta duruyordu. Birden kollarını uzattı; bütün işçileri durdurdu. Sonra, kraliçenin önünde alçakgönüllülükle eğilerek: "Emirleriniz yerine getirildi," dedi.

Kudreti ve sadeliği içinde kendisine yüce bir varlık gibi görünen Adoniram'ın bu gizli ve müthiş gücü karşısında kraliçe neredeyse yerlere kapanacaktı.

Ama toparladı kendini ve bir araya gelmiş olan bu loncalar ordusunu eliyle selamladı. Sonra, simgesel anlama sahip bir ta-

kı olan altın üçgen içine oturtulmuş, üzerinde güneş biçiminde değerli bir taşın parıldadığı göz kamaştırıcı bir inci gerdanlığı⁹⁶ boynundan çıkarıp, işçi ordusuna verir gibi yaptı, sonra da önünde eğilmiş olan Adoniram'a yaklaştı; Adoniram, bu değerli armağanın, omuzlarına ve yarı çıplak göğsüne yerleştirildiğini titreyerek hissetti.

Aynı anda, kalabalığın derinliklerinden, Saba Melikesi'nin bu yüce davranışına cevap olarak müthiş alkış sesleri yükseldi. Büyük sanatçının başı, kraliçenin ısıldayan yüzüne ve heyecandan titreyen göğsüne yaklaştığında, Belkis, alçak sesle şöyle dedi: "Büyük usta, dikkat edin, kendinizi sakının!"

Adoniram, kamaşmış iri gözlerini Belkis'a çevirdi ve Belkis, bu onurlu bakışlardaki içe işleyen yumuşaklığa şaşırırmaktan alamadı kendini.

Süleyman dalgın dalgın şöyle düşünüyordu: "Kraliçenin uçan yaratıklara söz geçirdiği gibi, insanlara komuta eden bu ölümlü kim?... Elinin bir hareketiyle ordular oluşturdu; halkım onun emrinde, benim egemenliğimde ise, sefil saraylılar ve rahipler sürüsü var yalnız; bu adam kaşlarını oynatsa, İsrail kralı olur."

Bu düşüncelere dalmış olduğu için, bu ulusun gerçek başkasını, zekanın ve dehanın kralını, Tanrı'nın sevgili kullarının alinyazısını belirleyen barışçıl ve sabırlı yargıcını bakışlarıyla izleyen Belkis'ın yüzündeki ifadeyi gözlemleyememişti.

Hiç konuşmadan saraya döndüler; her şeyi bildiğine inanan Süleyman, halkın varlığını birdenbire apaçık fark etmişti. Öğretileri üzerinde yapılan tartışmada başarılı olamamış, havanın yaratıklarına komuta eden kraliçenin ve insanları yöneten bir zanaatkarın karşısında yenik düşmüş olan bu Vaız, geleceği gö-

96) Her yerde hazır ve nazır olan Yaratıcı'nın gücünü gösteren mason işareti nurlar saçan Delta.

zünün önünde canlandırmaya çalışarak kralların alinyazısı üzerine düşünüyor, kendi kendine şöyle diyordu: "Eski öğretmenlerim bugünkü danışmanlarım olan ve bana her şeyi öğretmekle görevli bu rahipler, her şeyi başka kılıkta gösterdiler bana, cehaletimi sakladılar benden. Ey kralların hiçbir şeyi görmeyen güveni! Ey, bilgeliğin kendini beğenmişliği! Evet, kendini beğenmişlik ve gösteriş bu!"

Kraliçe hülyalara dalmışken, coşkudan adeta başı dönen ve Belkıs'ın eşsiz zarafetiyle zekasını öven öğrencisi Benoni'nin koluna girmiş olan Adoniram, atölyesine dönüyordu. Ne var ki, büyük usta, her zamankinden daha suskundu, hiçbir şey söylemiyordu. Yüzü sararmıştı, soluk soluğaydı; kasılmış elleriyle geniş göğsünü tutuyordu ara sıra. Atölyesine girince, içeriye kapandı yapayalnız; taslak halindeki bir heykele baktı ve beğenmeyip paramparça etti. Sonra meşeden yapılmış bir sıranın üzerine çöktü ve elleriyle yüzünü kapatarak boğuk bir sesle haykırdı: "Tapınılacak ve ölümcül tanrıça!... Heyhat! Gözlerimin Arabistan'tan gelen bu inciyi görmesi neden gerekti?"

4. MELLO

Süleyman, Saba Melikesi'ni, Yozafat vadisinin uçsuz bucaksız genişliğine bakan bir tepede yer alan villası Mello'da ağırlamaya karar vermişti. Kırkların konukseverliği kadar güzel bir şey düşünülemez: serin sular, göz kamaştırıcı bahçeler, çınarların tatlı gölgeleri, demirhindi ağaçları, defneler, serviler, akasyalar ve çitlembik ağaçları, yüreklerde, tatlı duygular uyandırır. Üstelik Süleyman, kırlık alanda yer alan ikametgahı nedeniyle onurlandırılmaktan da hoşnuttu; zaten hükümdarlar, genel olarak kendileriyle eşit olan şahsiyetleri gözden ırak bir yerde kendileri için tutmaktan hoşlanırlar, hasımlarıyla da başkentte ya-

şayan tebaalarının yorumlarına konu olacak biçimde görünmekten kaçınırlar. Yemyeşil vadide, çamların ve palmyelerin altında yer yer, beyaz mezarlar görünüyordu: işte, Yozafat vadinin ilk bayırları da orada uzanıyordu. Süleyman, Belkıs'a şöyle dedi:

"Bir kral için, ortak sonumuzu sergileyen bu manzarayı görmek ve de çok yüce bir düşünceye dalmak için ne büyük fırsat! Burada sizin yanınızda zevkler var kraliçem, belki de mutluluk umudu; oysa karşımızda, hiçlik ve unutulma!"

"Ölümün seyredilmesi, hayatın bezginliklerinden ve yorgunluklarından sıyrılıyor insanı."

"Şu anda ölümden korkuyorum kraliçem; ölüm ayırır insanları... avuttuğunu bu kadar erken öğrenmek istemem!"

Belkıs, ev sahibine kaçamak bir bakış yöneltti ve onun gerçek bir heyecana kapılmış olduğunu gördü. Akşamın zayıflayan ışıkları içinde, Süleyman ona, güzel göründü.

Belkıs'ı ağırlamak için hazırlanmış salona girmeden önce, yavaş yavaş bastıran geceyi mis gibi bir havayla dolduran portakal ağaçlarının iç gıcıklayıcı güzel kokularını içlerine çekerek, günbatımının yansılarları içindeki ikametgahı seyrettiler.

Bu havadar ikametgah, Suriye üslubuna göre inşa edilmişti. İnce sütuncuklardan oluşan bir ormanın üzerine yerleştirilmişti; hem oyma işli kuleleri ile hem de üzerinde göz kamaştıran ahşap oymalar bulunan sedir ağacından yapılmış köşkleri ile gökyüzünde beliriyordu. Açık kapılardan, Sur'dan getirilmiş erguvan rengi perdeler, Hindistan'da dokunmuş ipekli kumaşlarla kaplı sedirler, renkli taşlarla yapılmış kakma işi gül ve yıldız bezekler, limon ve sandal ağacından mobilyalar, Teb kentinden gelmiş kaplar ve vazolar, içleri çiçek dolu porfir ya da lacivert taşı leğenler, içinden öd ağacı, sarı sakız ve aselbent tütsüleri yükselen üç ayaklı gümüş sehpa, sütunlara sarılan ve du-

varların üzerinde kıvrılan sarmaşıklar görülüyordu: Bu güzel yer, âşıklara adanmış gibiydi. Ama bilge ve sakıngandı Belkıs; akli, Mello'nun bu büyüleyici ikametgahının baştan çıkarıcı etkisine karşı güvenceye alıyordu onu.

"Bu küçük şatoyu sizinle birlikte gezerken, çekingenlik duyduğumu itiraf etmeliyim," dedi Süleyman. "Sizin varlığınız onurlandırdığından beri, biraz bayağı görünüyor bana. Himyelerin villaları, daha görkemlidir kuşkusuz."

"Hayır, hiç de değil; ama ülkemizde, daha ince olan sütunlar, daha ince işlenmiş kabartmalar, ince figürler ve fistolu çan kuleleri mermerden yapılır. Sizin sadece tahtayı yontarak yaptığınızı, biz taşla yapıyoruz. Ayrıca atalarımız, şan ve şereflerini boş hayallerle belirtmek istememişlerdir. Hatıralarını ebediyen kutsanmış kılacak bir eser ortaya koymuşlardır sadece."

"Bu eser nedir, söyleyin! Büyük girişimlerin hikayesi, insanın düşüncelerini yüceltir."

"Merakınızı gidermek için, mutlu ve bereketli Yemen ülkesinin, bir zamanlar verimsiz olduğunu söylemek gerekir önce. Tanrı bu yöreye, hiçbir akarsu, tek bir ırmak bile vermemiştir. Ama atalarım, doğayla yaptıkları mücadeleden zaferle çıktılar ve çöllerin ortasında bir cennet yarattılar."

"Bu harikaları nasıl yarattılar? Anlatın lütfen kraliçe."

"Eyaletlerimin doğusunda yükselen ve yamacında Mareb kentinin yer aldığı yüksek sıradağların bağrında, tamamen çorak olan ovaya ulaşmadan önce, buharlaşan, uçuşumlarda ve vadilerin derinliklerinde kaybolan seller ve akarsular, orada burada kıvrılarak akıp duruyordu. İki yüz yıl süren bir çalışmayla, eski krallarımız, bir havuz kazdılar ve bugün teknelerin bir körfezde olduğu gibi gidip geldiği çok geniş bir yaylada, bütün bu su yataklarını toplayıp birleştirmeyi başardılar. Bunu yapmak için, sarp dağı, Gize piramitlerinden daha yüksek granit

dayanaklarla payandalamak gerekti; bunlar da, üzerinde süvari ordularının ve fillerin kolayca dolaşacağı devasa tonozlara dayandırıldı. Bu çok büyük ve tükenmez su haznesi, gümüş şelaleler halinde, çeşitli harklara ayrılmakta ve suyu ovaya yayararak, ülkemizin yarısını sulayan su kemerlerine, geniş kanallara dökülmektedir. Bereketli tarımımızı, gelişen zanaatlarımızı, sayısız otlaklarımızı, yüzyıllık ağaçlarımızı ve sık ormanlarımızı, akılları durduran bu çalışmalara borçluyuz ve bütün bunlar, o güzelim Yemen ülkesinin refahına ve çekiciliğine katkıda bulunmaktadır. İşte, sayın efendim, bizim tunç denizimiz budur. Sizininki hiçbir şekilde küçümsemiyorum; çünkü, gerçekten çok çekici bir icat bu."

"Gerçekten de yüce bir tasarım!" dedi Süleyman. "Tanrı, Ürdün'ün bol ve kutsal suyundan bize de pay vermek lütfunda bulunmamış olsaydı, bunu taklit etmekten onur duyacaktım."

"İrmağın sığ yerinden dün geçtim," diye ekledi kraliçe. "Su, neredeyse develerimin dizlerine kadar geliyordu."

"Doğanın düzenini bozmak tehlikelidir, diye cevap verdi bilge kral. "Ve Yehova'ya karşı çıkarak, yapay bir uygarlık, ticaret, çeşitli zanaatlar ve insan elinden çıkma bir eserin ömrüne köle edilmiş kalabalıklar yaratmak da tehlikelidir. Ülkemiz Yahudiye, kıraçtır; besleyebileceğinden daha fazla nüfusa sahip değildir ve onların yaşamasını sağlayan zanaatlar, toprağın ve iklimin düzenli ürünleridir. Dağlar içine oyulmuş gölünüz parçalanıp dağıldığında, o devasa yapılar çöktüğünde; evet, işte o zaman felaketi göreceksiniz... Sudan yoksun kalacak halklarınız, güneşin altında kuruyup ölecek, o yapay ovaların üzerinde açlıktan kırılıp gidecek."

Bu saptamaların çarpıcı derinliğinin etkisinde kalan Belkis, düşüncelere dalmıştı.

"Şimdiden," diye devam etti kral; "evet şimdiden, eminim ki,

dağların zaptedilmiş akarsuları, yataklar açmakta ve aralıksız olarak kemirdikleri taştan hapisanelerinden kurtulmaya çalışmaktadır. Şunu da unutmayın: Yer depremlerle sarsılır, zaman kayaları kökünden söküp çıkarır, su bir ot yılanı gibi kayıp gider. Ayrıca, kuru bir zeminde başarılı bir şekilde yapılmış olan harika gölünüz, büyük bir su kitlesiyle dolu olduğu için, yeniden onarılması olanaksız bir şeydir. Ey kraliçem! Atalarınız, halklarınıza, taştan bir yapıyla sınırlandırılmış bir gelecek bırakmışlar. Kuraklık, onları çalışmaya yöneltmişti, toprağı verimli kılmışlardı, ama bir gün, kanallar, köklere hayat vermediğinde, ağaçların ilk yapraklarıyla birlikte tembellik ve umutsuzluk içinde mahvolup gidecekler. Tanrı'yı öfkelenndirmemek ve eserlerini düzeltmeye çalışmamak gerekir. Onun yaptıkları, iyidir."

"Bu özdeyiş, rahipleriniz korkak öğretileriyle cılızlaştırılmış dininizden kaynaklanıyor," diye itiraz etti kraliçe. "Her şeyi hareketsizleştirmekten, toplumu, kundak bezine sarıp sarmalamaktan ve insanın bağımsızlığını vesayet altına almaktan başka işi yok o rahiplerin. Tarlaları sürüp tohum atan Tanrı mı? Kentleri ve sarayları Tanrı mı inşa etti? Tanrı mı, Süleyman'ın tapınağının her yanında parıldayan demiri, altını, bakırı ve bütün o öteki madenleri sundu bize? Hayır, Tanrı, yarattıklarına, dehayı ve etkinliği iletti; çabalarımıza bakıp gülüyordur kuşkusuz ve sınırlı yaratılarımızda, bizim ruhumuzu aydınlatan kendi ruhunun parıltısını görüyordur. Tanrı'nın kıskanç olduğuna inanıp, onun her şeye yeten gücünü sınırlandırılıyorsunuz; kendi yetilelerinizi tanrılaştırılıyorsunuz ve onunkileri küçümsüyorsunuz. Ey yüce kral! Dininizin önyargıları bir gün, ilimin ilerlemelerini, dehanın atılımlarını engelleyecek ve insanlar ufaldığında Tanrı'yı da kendi ufacak boyutlarına indirgeyecekler ve sonunda inkar edecekler."

"Pek derin ve ince düşünceler," dedi Süleyman acı bir gü-

lümsemeyle. "Ama, sadece görünüşte doğru bunlar..."

Kraliçe söze devam etti:

"Gizli yaranıza parmak basıyorum diye inlemeyin. Bu kralıkta yalnız başınasınız ve acı çekiyorsunuz: Görüşleriniz çok yüce ve cüretkar, ama bu milletin kademeli yapısı, kanatlarınızın üzerinde ağır bir yük gibi; şunu çok doğru olarak söylüyorsunuz kendinize: Bu kadar küçük bir millete, çok büyük gelen bir kralın heykelini bırakacağım! Benim imparatorluğuma gelince o, apayrı bir şey... Atalarım, tebaalarını yüceltmek için kendilerini hep arka sırada tuttular. Art arda gelen otuz sekiz kral, o göle ve Mareb'in su kemerlerine birkaç taş ekledi; gelecek yüzyıllar onların adını unutacak, ama bu eser, Sabalıların şan ve şerefini yaşatacak; yıkılsa, açgözlü toprak ırmaklarını ve nehirlerini geri alsın bile, bin yıldır işlendiği için bereketli hale getirilmiş olan yurdumanın toprakları, ürün vermeye devam edecek; ovalarımızı gölgeleyen büyük ağaçlar, nemi ve serinliği devam ettirecek, göletleri, pınarları koruyacak ve bir zamanlar çöle boyun eğdirmiş olan Yemen, zamanın sonuna kadar mutlu Arabistan'ın güzelim adını sürdürecektir... Daha özgür olsaydınız yüce efendimiz, halkınızın onuruna ve insanların mutluluğuna daha fazla katkıda bulunacaktınız."

"Ruhumu, ne gibi özlemler duymaya çağırıldığınızı anlıyorum... Ama çok geç; halkım zengin: fetihler ve altın, Yahudiye'nin veremediğini sağlıyor onlara; ihtiyacımız olan keresteye gelince, akıllı davranıp, Sur kralı ile bu konuda bir anlaşma yaptım; inşaat yerlerim, Lübnan'dan gelme sedir ağaçları ve çamlarla dopdolu; gemilerimiz, denizlerde, Fenike gemileriyle reket ediyor."

"Yönetiminizin babacanca tutumuna dayanan büyüklüğünüzle avunuyorsunuz," dedi kraliçe, iyilik dolu bir hüznle.

Bu sözlerden sonra bir an sustular; onları çevreleyen zifiri

karanlıklar, Süleyman'ın yüz çizgilerinde beliren heyecanı sakladı ve Süleyman, tatlı bir sesle şöyle mırıldandı: "Ruhum sizin ruhunuza geçti ve kalbim onu izliyor."

Şaşırان Belkıs, çevresine kaçamak bir bakış yöneltti; saraylıların hepsi, bir yana gitmişti. Yıldızlar, üzerine altın çiçekler serpiştirdikleri yaprakların arasından onların başları üzerinde parılıyordu. Zambakların, sümbülteberlerin, mor salkımların ve adamotlarının tatlı kokularıyla yüklü gece esintisi, mersin ağaçlarının tüylü dallarında şarkılar söylüyordu; çiçekler, güzel kokularıyla fısıldaşıyordu; rüzgarın soluğu tütsülenmişti; kumru- lar uzaklarda dem çekiyordu; suların sesi, doğanın bu ezgilerine cevap veriyordu; parıldayan sinekler, alevlenmiş kelebekler, ılık ve haz verici heyecanlarla dolu havada, yeşil ışıklarını dolaştırıp duruyordu. Kraliçe, sarhoş edici bir gevşemeye kapıldığını hissetti; Süleyman'ın tatlı ve yumuşak sesi, yüreğinin derinliklerine işleyip büyülüyordu.

Süleyman hoşuna mı gidiyordu, yoksa ona daha önce âşık olduğu için mi böyle bir düşe kapılıyordu? Alçakgönüllü hale getirdiğinden beri Süleyman'a ilgi duymaya başlamıştı. Ama bir merhamet duygusuna karışarak akılcı düşünceler içinde ortaya çıkmış olan ve bir kadının elde ettiği zaferi izleyen bu yakın ilgi, bir anda kendiliğinden ortaya çıkmadığı gibi, coşkulu da değildi. Hem kralın düşüncelerine ve izlenimlerine hem de kendine egemen olan Belkıs, hayal etmiş de olsa, aşka dostluk duygusuyla yöneliyordu ve bu, çok uzun bir yoldu.

Tutkun hale gelmiş, gözleri kamaşmış, öfkeyle hayranlık, cesaret kırıklığıyla umut, kızgınlıkla arzu arasında gidip gelen Süleyman ise, daha şimdiden birden fazla yara almıştı ve bir erkeğin çabucak sevmesi, karşılıksız bir aşka düşmesi tehlikesini de yaratıyordu. Saba Melikesi, vakur ve sakıngandı; herkesi, hattâ muhteşem Süleyman'ı bile, egemenliğine almıştı. Sadece hey-

keltıraş Adoniram* onun dikkatini üzerinde toplayabilmişti; Belkis bu sanatçıyı iyice anlayamamış ve düşgücü, bu engin yetenekli insanda, bir sırrın bulunduğu sezebilmişti ancak. Ama bir an kapıldığı bu derin merak da geçip gitmişti kuşkusuz. Ne var ki bu güçlü kadın, Adoniram'ı ilk görüşünde şöyle demişti içinden: işte bu, gerçek bir erkek.

Silinip gitmiş, ama yakın zamanda edinilmiş bu izlenim, Belkis'in gözünde, Süleyman'ın saygınlığını azaltıyordu belki de. Bir iki defa tam da bu sanatçıdan söz edecekken kendisini tutması ve lafı değiştirmesi de, bunun bir kanıtı olarak görülebilirdi.

Her ne olursa olsun, Davud oğlu, ansızın alevlenmiş gibiydi; Belkis böyle yapmasına alıştı; söylemekte gecikmedi, birçok insanda görmüştü bunu; ama Süleyman, duygularını incelikle açıklamasını bilmişti; durum elverişliydi; Belkis âşık olma yaşındaydı ve o anda bulunduğu çevrenin büyüleyici etkisiyle meraklanmış ve gönlü yumuşamıştı.

Ve birdenbire meşalelerin, kırmızı ışınları çalılıklar üzerine yansıtılarak, akşam yemeğinin hazırlandığı haber verildi. "Ne münasebetsiz şey!" diye düşündü kral.

Belkis ise, "İşte, bu beni kurtardı!" diyordu kendi kendine. Yemek, Ganj Nehri kıyıları halklarının canlı ve şaşırtıcı zevkiyle inşa edilmiş bir köşkte hazırlanmıştı. Sekiz köşeli salon, renkli mumlar ve içine güzel kokular konmuş neftle yanan kandillerle aydınlatılmıştı; gölgelenmiş ışıklar, çiçek destelerinin arasından göğe yükseliyordu. Eşiğe geldiklerinde Süleyman, misafirine uzattı elini; kraliçe, ufacık ayağını ileriye atmış ve şaşkınlıkla birdenbire geri çekmişti. Salon, içinde, masanın, sedirlerin ve mumların yansıdığı bir su yüzeyi ile kaplıydı.

* Adoniram'ın bir adı da Hiram'dır. Mistik dernekler geleneği içinde hep Hiram adıyla anılır. *Adoni*, efendi ya da usta demek olan bir sözcüktür yalnız. Bu Hiram ile Sur kralı Hiram'ı birbirine karıştırmamak gerekir; ikisinin de aynı adı taşıması rastlantıdan başka bir şey değildir.

“Sizi durduran nedir?” diye sordu Süleyman şaşırılmış gibi. Belkıs korkmadığını göstermek için, güzel bir hareketle eteğini biraz kaldırıp kararlılıkla suya girdi.

Ne var ki, ayağı sert bir zemine basmıştı. “Ey kraliçem, işte görüyorsunuz,” dedi Süleyman. “En akıllı ve sakıngan insan bile, görünüşe kapılarak aldanır. Sizi şaşırtmak istiyordum ve bunu başardım sonunda. Siz şimdi, billur bir döşeme üzerinde yürüyorsunuz.”⁹⁷

Hayranlık duymasından daha çok zarafetini belirten bir omuz silkmeye gülümsedi Belkıs ve belki de, başka türlü şaşırtılmamasına esef etti.

Kral, ziyafet boyunca, kibar ve dikkatliydi; çevresindeki saraylılar arasında, kraliçenin de saygı duyduğu haşmetli bir şekilde duruyordu. Kral Süleyman’ın ziyafet masasında, kesin ve yüce bir teşrifat hüküm sürüyordu.

Yemekler, lezzetli ve çeşitliydi, ama çok tuzlu ve baharatlıydı. Belkıs, bu kadar tuzlu yemeklerle hiç karşılaşmamıştı. İbrânilerin bundan özel bir zevk aldıklarını düşündü: Böyle baharatlı yemekleri seven insanların hiçbir şey içmemelerine şaşırdı. Bir tek saki yoktu ortada, bir damla şarap ya da bal şerbeti de yoktu; masanın üzerinde tek bir kadeh bile görülüyordu.

Dudakları kavrulmuştu kraliçenin, damağı kurumuştu; ama kral bir şey içmediği için, o da içecek bir şey istemeye cesaret edemedi; hükümdarın yüceliği onu etkilemişti.

Ziyafet sona erince, saray erkânı, yarı yarıya aydınlatılmış bir galerinin karanlıklarında yavaşça gözden kayboldu. Sabalıların güzel kraliçesi, biraz sonra her zamankinden daha kibar olan ve gözlerinde sevgi ışıkları parıldayan, ama nezaket dolu dikkati, neredeyse bir baskıya dönüşen Süleyman’la yalnız kaldı.

Gülümseyerek ve gözlerini yere eğerek sıkıntısını yenmeye ça-

97) Kuran, 27. sureden alıntı: *Karınca Suresi*.

lışan kraliçe, ayağa kalkarak gitmek istediğini söyledi. "Nasıl olur," dedi Süleyman yüksek sesle. "Bu zavallı kölenizi bir söz söylemeden, bir umut vermeden, şefkatinizin bir belirtisini göstermeden, böyle yüz üstü mü bırakıyorsunuz? Düşünü kurduğum bu birlikteliği, ulaşamazsam bundan sonra hayatta kalamayacağım bu mutluluğu, ödülü için yakaran bu ateşli ve boyun eğmiş aşkı, bütün bunları ayaklarınızın altında çiğneyecek misiniz?"

Süleyman, kendisine bırakılan ama fazla çaba harcamaksızın geri çekilen eli tutmuştu; direniyordu. Belkis, öyle bir evlenme bağını çok kez düşünmüştü kuşkusuz; ama özgürlüğünü ve iktidarını elinde tutmak istiyordu. O yüzden gitmek istediğini tekrarladı ve Süleyman geri adım atmak zorunda kaldı. "Peki, ayrılın yanımdan, ama bunun için iki şart ileri sürmeme izin verin."

"Söyleyin."

"Gece çok tatlı, konuşmanız daha da tatlı; bana bir saatinizi daha ayırırsınız sanırım."

"Peki, öyle olsun."

"Bu birinci şartım; ikinci şartım da buradan giderken bana ait hiçbir şey almamanızdır."

"Tamam, kabul ediyorum, hem de bütün yüreğimle," dedi Belkis kahkahayla gülerek.

"Gülebilirsiniz kraliçem. Ama çok zengin insanların çok garip işgalara kapıldığı görülmüştür."

"Çok güzel! Kendinize duyduğunuz saygıyı, çok ustaca koruyorsunuz. Yapmacıklık yok; bir barış antlaşması bu."

"Bir ateşkes olduğunu umuyorum hâlâ..."

Yeniden sohbete daldılar ve Süleyman soylu tavrıyla, kraliçeyi konuşturmak için elinden geleni yaptı. Salonun dip tarafındaki bir fıskiye, mırıltılarıyla kraliçenin sesine eşlik ediyordu.

Ama fazla konuşmak insanı çok yorarsa, bu bir şeyler içmeden, tuzlu yemekleri kibarlık yüzünden yemek zorunda kalmış olmak-

tandır kuşkusuz. Güzel Saba Melikesi, susuzluktan nerdeyse ölüyordu; bir bardak serin su için, bir eyaletini verecek durumdaydı.

Bu dayanılmaz isteğine boyun eğmek istemedi. Ve duru, serin, gümüş renkli sularıyla ve alaycı bir hava içindeki fıskiye, kraliçenin yakınında durmadan pıtırıyor, inciler saçıp neşeli seslerle havuza dökülüyordu. Susuzluğu gittikçe artan kraliçe, bu duruma dayanamıyordu artık.

Sözlerine devam ederken, Süleyman'ın, bezgin ve dalgın bir halde olduğunu fark ederek, salonun içinde sağa sola dolaşmaya başladı ve iki kez fıskiyenin çok yakınından geçtiği halde, cüret edemedi...

Duyduğu susuzluk artık gerçekten de dayanılmaz bir hale gelmişti. Fıskiyenin yanına döndü, yürüyüşünü yavaşlattı ve cesaretini toplayarak hafifçe çukurlaştırdığı güzel elini gizlice suya daldırdı; sonra sırtını dönerek bu bir yudum temiz suyu hemen yutmaya çalıştı.

İşte o anda, Süleyman ayağa kalktı, yaklaşarak kraliçenin parıldayan ve ıslak elini tuttu ve kararlı olduğu kadar da neşeli bir sesle şöyle dedi:

"Bir kraliçenin, sözünü yerine getirmesi gerekir ve verdiğiniz söze göre, artık bana aitsiniz.

"Ne demek istiyorsunuz?"

"Su çaldınız benden... ve çok doğru olarak fark ettiğiniz gibi, benim ülkemde su, çok az bulunan bir şeydir."

"Ama efendimiz! Bu bir tuzak ve ben de böylesine hilekar bir eş istemem!"

"O zaman bu koca için, hilekar olduğundan daha yüce ruhlu olduğunu kanıtlamaktan başka yapacak şey kalmıyor."

"Eğer aldığımız karara rağmen, size özgürlüğünüzü geri verirsem..."

"Efendimiz," diye sözünü kesti Belkis, başını yere eğerek.

"Uyruklarımıza, sadakatin örneğini vermek zorundayız."

"Kraliçem," diye cevap verdi Süleyman, diz çökerek. "Geçmiş ve gelecek yüzyılların en nazik kralı, bu sözlerinizi yemini-niz olarak kabul ediyor."

Ve Süleyman hemen ayağa kalkıp bir zili çaldı: Saraylıların eşlik ettiği ve çeşitli serinletici içecekler taşıyan yirmi hizmetkar, derhal koşup geldi. Şu sözleri, büyük bir haşmetle telaffuz etti Süleyman:

"Kraliçenize, içecek sunun!"

Saraylılar bu sözler üzerine, kraliçenin önünde hemen yere kapandılar ve ona tapınmaya başladılar.

Ama yüreği luzla çarpan ve şaşırان Belkıs, istediğinden önce böyle bir duruma düştüğü için korkuya kapılmıştı.

Hikayenin bu bölümünden sonraki molada, garip bir olay dinleyicilerin ilgisini çekti. Teninin renginden bir *Habeş* olduğu anlaşılan genç bir adam, ortaya çıkıp, ancak nakaratını hatırladığım ve kötü bir Arapçayla söylediği şarkının eşliğinde, bir çeşit *bambula* dansı yapmaya koyuldu. Bu şarkı, güney yöresi Araplarının dilindeki uzun hecelerle vurgulanarak gürültülü biçimde, şu sözlerle başlıyordu: "*Yaman! Yaman! Yamani... Selâm-Aleyk! Belkıs-Makeda! Makeda!... Yamani!, Yamani!...*" Bu sözlerin anlamı şuydu: "Yemen! Ey Yemen ülkesi!... Selam sana, yüce Belkıs! Ey Yemen ülkesi!"

Geçmişe özlem beslenmesinden doğan bu coşku, Kızıldeniz'in batısında oturan ve Himyeri imparatorluğunun bir bölümünü oluşturan Habeşler ile Saba halkları arasında çok eskiden var olan ilişkiyle açıklanabilirdi ancak. Biraz öncesine kadar sesini çıkarmayan bu dinleyicinin hayranlığı, anlatılan hikayenin ülkesinin gelenekleri içinde yer almasından kaynaklanıyordu kuşkusuz. Yüce kraliçenin, bilge Süleyman tarafından kurulan tuzaktan kaçınabilmesi de, onun mutluluk duymasına yol açmıştı belki.

Yeknesak şarkısı çok uzun sürdüğü ve dinleyicilerin canını sıktığı için, aralarından bazıları, haykırarak, onun bir *melbus* (bağnaz meczup) olduğunu söylediler, ardından da hırpalamadan kapıya doğru sürüklediler. Bu adamın, kendisine beş ya da altı para (üç santim) ödemesi gerektiği için endişeye kapılan kahveci de onun arkasından hızla dışarı çıktı. Her şey yoluna girdiği için hikayeci, tam bir dini sessizlik içinde, kaldığı yerden hikayesine devam etmeye koyuldu.

5. TUNÇ DENİZİ

Gece gündüz çalışan büyük usta Adoniram, taslaklarını bitirmiş ve devasa figürlerinin kalıplarını kum içinde biçimlendirmişti. Büyük bir sanatla kazılmış ve oyulmuş Sion yaylası, yerine dökülmesi gereken tunç denizi damgasını yemişti bile; tunç denizin kenarları, sonradan dayanaklık edecek devasa aslanlara ve sfenkslere yerini bırakacak olan taş işçiliği pekitme ayaklarıyla sağlam bir şekilde payandalanmıştı. Eriyip tunçla kaynaşmayan som altından setler, belli yerlere yerleştirilmişti ve bunlar, bu büyük havuzun dayanak zemini görevini yerine getiriyordu. Sıvı halindeki dökme maden, birçok harktan iki düzlem arasındaki boşluğu dolduracak, birçok altın seti saracak ve bu değerli, ama boyun eğmez sınırlayıcılarla bütünleşecekti.

Maden, tuğladan yapılmış yüksek ve heybetli bir kuleyle örtülü büyük fırında kaynamaya başladığından beri güneş, yeryüzünün çevresinde yedi kez dönmüştü ve bu kulenin yerden altmış arış yukarıdaki koni şeklindeki ağzından kırmızı dumanlar, kıvılcımlar, parıldayan mavi alevler, girdaba kapılmış gibi yükseliyordu.

Kalıplar ile yüksek fırınının tabanı arasında açılmış olan çukur, bu kaynayan volkanın bağrını demir çubuklarla açma zamanı geldiğinde, ateş nehrine yatak olacaktı.

Bu muazzam döküm işine girişmek için gece tercih edilmişti; çünkü, ancak geceleyin bu işlem dikkatle izlenebilirdi, gecede parıldayan beyaz tunç, nereye aktığını yine kendi aydınlatıp gösterebilirdi; eğer bir çatlaktan kaçarsa ya da bir yerde bir delik açarsa, gölgeler ve karanlıklar arasında yine kendini gösterebilirdi.

Adoniram'ın adını ölümsüzleştirecek ya da itibardan düşürecek bu ciddi sınavı bekleyen Kudüs'teki herkes heyecan içindeydi. Krallığın her köşesinden, işçiler işlerini bırakıp koşmuşlar, bu ölümcül gecenin akşamında, güneş batar batmaz, çevredeki tepeler ve dağlar, meraklılarla dolup taşmıştı.

Kendi başına ve engellere karşı çıkarak, hiçbir dökümcü, böylesine korkunç bir işe girişmemişti. Ama döküm işi hep ilgi uyandırmıştı; öyle ki, önemli parçalar kalıba dökülürken, kral Süleyman da, kendisine eşlik etme onurunu paylaşmak için birbiriyle tartışan maiyetiyle birlikte, döküm yerlerinde geceyi geçirme lütfunda bulunmuştu.

Ama tunç denizinin dökümünün yapılması, devasa bir girişimdi; bir dehanın, insan önyargılarına, doğaya, başarının olanaksız olduğunu hep bir ağızdan söylemiş olan uzmanların görüşüne meydan okumasıydı.

Böylece, bu büyük mücadeleyi seyretmenin çekiciliğine kapılmış her yaştan ve her yöreden insan, çevresi işçi birlikleriyle denetim altına alınmış olan Sion tepesini, erken saatlerde doldurmuştu. Devriyeler, hiç ses çıkarmadan düzeni korumak ve gürültü edilmesini önlemek için kalabalığın arasında dolaşıyordu. Zor bir iş değildi bu; çünkü, borular çalınarak, tam bir sessizlik içinde olunması kralın buyruğu olarak duyurulmuştu; buna uymayanlar, öldürülecekti. Döküm yapılırken verilen emirlerin hızla ve kesinlikle duyulması için, bu önlemi almak kaçınılmazdı.

Akşam yıldızı, denize inmeye başlamıştı bile; kulenin alevle-

riyle kızıllaşan bulutlarla kaplı gece, beklenen anın yakın olduğunu haber veriyordu. Arkasındaki ustabaşlarıyla birlikte Adoniram, meşalelerin ışığında, hazırlıklara son bir göz atıyor ve sağa sola koşuyordu. Fırının hemen yanındaki geniş sundurmada, başlarında uzun ve sarkık kenarlı deri başlıklar, sırtlarında da kısa kollu uzun beyaz giysiler bulunan demirciler görülüyordu; uzun saplı demir kancalarla, yarı yarıya camlaşmış maden cürufunu parçalayarak kenara alıyor, uzak bir yere sürüklüyorlardı; daha başkaları ise, sağlam kerestelerden yapılmış iskelelerin üzerinden, körüklerin güçlü soluğuyla kükreyen fırına sepetler dolusu kömür atıyordu. Ellerinde kazmalar, kazıklar ve kısıkaçlarla, yığın yığın işçi arkalarında uzun gölgeler bırakarak etrafta dolaşıyordu. Bunlar neredeyse çıplaktı; böğürlerini sadece, çizgili kumaştan geniş kemerler koruyordu; başlarını yün kumaşlarla sarmışlardı ve bacaklarında, deri kayışlarla tutturulmuş tahta zırhlar vardı. Kömür tozuyla siyaha bulanmış oldukları halde, kor ateşin yansılıyla, kızıl renge bürünmüş gibi görünüyorlardı; sağda solda dolaşan şeytanlar ya da hayaletlerdi sanki.

Ansızın çalan borular, kralın ve maiyetinin geldiğini haber verdi. Saba Melikesi'yle birlikte gelen Süleyman, Adoniram tarafından karşılandı ve usta, bu soylu ziyaretçiler için yapılmış tahta kadar götürdü onları. Adoniram manda derisinden bir göğüslük giymişti; beyaz önlüğü dizlerine kadar iniyordu; adaleleriyle dikkat çeken bacaklarında kaplan derisi tozluklar vardı, ayakları çıplaktı ve kor halindeki madenin üzerinde sadece o canı yanmadan yürüyebiliyordu.

"Heybetiniz ve gücünüz içinde, ateş tanrısı gibi görünüyorsunuz bana," dedi Belkis. "Bu girişiminiz başarıya ulaşırsa, bu gece hiç kimse, Adoniram ustadan daha büyük olduğunu söyleyemeyecek kendine!..."

Sanatçı meşgul olmasına rağmen kraliçeye cevap verecek-

ken, her zaman bilge ve kimi zaman da kıskanç olan Süleyman, durdurdu onu:

"Usta, değerli zamanınızı boşuna harcamayın ve işinizin başına dönün; burada durmanızdan dolayı ortaya çıkacak herhangisi bir kazadan sorumlu olmak zorunda kalmayalım."

Kraliçe Adoniram'ı bir el hareketiyle selamladı ve büyük usta yanlarından ayrıldı.

"Bu işi başarırsa," diye düşündü Süleyman; "Adonai'nin tapınağını büyük bir anıtlarla onurlandırmış olacak... ama kendi korkunç gücünü de kat kat artıracak!"

Birkaç dakika sonra, Adoniram'ı fırının önünde gördüler. Aşağıdan ışıklar saçan kor, gövdesini daha da irileştiriyor ve gölgesini duvarın üzerinde tırmandırıyordu. Adoniram, duvara asılmış büyük bir tunç levhaya, demirden bir çekiçe yirmi kez vurdu. Levhanın titreşimleri uzaklara kadar yayıldı ve eskisinden daha da derin bir sessizlik ortalığı kapladı. Birden, ellerinde kaldıraçlar ve iki uçlu kazmalar bulunan on hayalet, tahtın bulunduğu yerden görülen ve fırın ocağının altında kazılmış olan çukura atladı. Körüklerin soluması zayıflamış ve yerini, sıvı tuncun birazdan akacağı menfezi kapatan katılaşmış balçığı delip parçalayan sivri uçlu demirlerin boğuk gürültüsüne bırakmıştı. Biraz sonra, çukurun saldırılan bu bölümü pembeleşti, morlaştı, kızardı, ışıklar saçtı ve turuncu bir renk aldı; tam ortada beyaz bir leke belirdi; ikisi dışında, işçilerin hepsi geri çekilmişti. Adoniram'ın bakışları altında bu iki işçi, ışıklı lekenin çevresindeki kabuğu, içinde bir delik açmaksızın inceltmeye çalışıyordu. Usta onları tedirginlikle izliyordu.

Bu ön hazırlıklar yapılırken, Adoniram'ın sadık arkadaşı genç Benoni, işçi toplulukları arasında dolaşarak, her birinin gayretini denetliyor, emirlerin yerine getirilip getirilmediğine bakıyor ve incelediği her şeyden kendine göre sonuçlar çıkarıyordu.

Ve bu genç adam, ansızın, dehşete kapılmış olarak Süleyman'a doğru koştu ve yere kapanarak: "Efendimiz, dökümü durdurunuz, her şey mahvoldu ve ihanete uğradık!" dedi.

Herhangi birinin, izin verilmeden krala böyle yaklaşması âdet değildi; dolayısıyla muhafızlar, bu densiz gencin hemen yanına gelmişlerdi. Süleyman onları uzaklaştırdı ve diz çökmüş olan Benoni'ye doğru eğilerek hafif bir sesle şöyle dedi: "Ne demek istediğini kısaca anlat."

"Fırının çevresinde dolaşıyordum; duvarın arkasında hareketsiz duran bir adam vardı ve bir şey bekliyor gibiydi; bir başkası geldi ve ona hafif bir sesle: *Vehmamiah!* dedi ve o da, *Eliael!*⁹⁸ diye cevap verdi. Üçüncü bir kişi ortaya çıktı ve o da *Vehmamiah!* dedi ve ona da aynı şekilde *Eliael!* diye cevap verildi ve bunun ardından biri yüksek sesle şöyle dedi:

"Dülgerleri, maden işçilerine kul köle etti.'

"İkincisi: 'Duvarcılar, maden işçilerinin boyunduruğu altına soktu', dedi.

"Üçüncüsü: 'Maden işçileri üzerinde egemenlik kurmak istedi.'

"Birincisi sözü alarak: 'Gücünü, yabancıların emrine veriyor', dedi.

"İkincisi: 'Onun bir yurdu bile yok.'

"Üçüncüsü hemen ekledi: 'Çok doğru bu.'

"İşçiler kardeştir', diye yeniden söze karıştı birincisi.

"Loncaların eşit hakları vardır', diye devam etti ikincisi.

"Üçüncüsü, 'Evet, doğru', diye ekledi.

"Birincisinin, duvarcı olduğunu anladım," dedi Benoni. "Çünkü daha sonra şunları söyledi: 'Tuğlaya kireç taşı karıştırdım; toz gibi ufanıp gidecek.' İkincisi dülgerdi ve şöyle dedi: 'Merteklerin kirişlerini çok uzattım, böylece, alevler yakacak

98) Eski mason ayin kurallarında, "Kara kartal şövalyeleri"nin parolası *Eliael* (ya da *Eliel*), işareti de *Nehmamiah* (*Vehmamiah* yazımı yanlış olmalı) idi.

onları.' Üçüncüye gelince, kuşkusuz bir maden işçisiydi. Bunlar da onun sözleriydi: 'Gomorra'nın zehirli gölünden zift ve kü-kürt alarak dökümün içine karıştırdım.'

"O sırada bir kıvılcım yağmuru, hepsinin yüzünü aydınlatmıştı. Duvarcı Suriyeliydi ve adı Fanor'du; dülger Fenikeliydi ve Amru diyorlardı ona; maden işçisi, Ruben kabilesinden bir Yahudiydi ve adı da Methusael'di. Yüce kral, işte burada ayaklarınıza kapanıyorum, asanızı uzatın ve bu çalışmaları durdurun!"

"Artık çok geç," dedi Süleyman, düşünceli bir halde. "İşte yanardağın ağızı açılıyor; sesini çıkarma, Adoniram'ı rahatsız etme ve bana o üç kişinin adlarını tekrar söyle."

"Fanor, Amru, Methusael."

"Tanrı'nın isteği yerine getirilecektir!"

Benoni gözlerini dikip krala baktı, sonra şimşek hızıyla oradan uzaklaştı. Bu sırada, madencilerin art arda darbeleriyle, fırının ağzındaki pişmiş toprak yerlere düşüyor ve incelmış olan katman, sanki, gecenin karanlıklarına dalmak üzere olan güneşi yakalamış gibi büyük bir ışıkla parıldıyordu... Adoniram'ın bir işaretiyle, işçiler kenara çekildi ve büyük usta, çekiçler tunç üzerinde yankılanırken, büyük bir demir topuzu havaya kaldırdı, yarı saydam yüzeye soktu ve sert bir hareketle çekip aldı onu. Bir anda, hızla akan beyaz bir eriyik seli, kanala doğru atıldı ve kumda oyulmuş bir havuza, billur ve altın çizgili bir yılan gibi kaydı; bu döküm eriyiği, havuzun sonunda, birçok harkta yoluna devam ederek dağıldı.

Ansızın, erguvan ve kan kırmızısı bir ışık, tepelerin üzerinde, sayısız seyircinin yüzünü aydınlattı; parıltıları, bulutların karanlığının içine sızıp, uzak kayalıkların doruklarını kızıla boyadı. Karanlıkların içinden ortaya çıkan Kudüs, sanki bir yangının kurbanı olmuş gibi görünüyordu. Derin sessizlik, bu yüce gösteriye, bir düşün akıl havsala almaz boyutlarını ekliyordu.

Döküm başladığında, eriyiğin kaplayacağı yatağın çevresinde oradan oraya koşan bir gölge görüldü hayal meyal. Bir adam, ileri doğru atılmıştı ve Adoniram'ın engel olmaya çalışmasına rağmen, ateşle kaplanacak bu kanalı geçmeye çalışıyordu. Ve ayağını oraya attığında, eriyik halindeki maden ona ulaşır yere devirdi; bir saniye içinde de yutup geçti.

Gözü eserinden başka şeyi görmeyen Adoniram, hemen o anda bir patlama olacağı düşüncesiyle altüst olmuştu; hayatını hiç sayarak ileri atıldı, elindeki demir kancayı, kendini kurban eden bu zavallının göğsüne sapladı ve insanüstü bir kuvvetle çekip çıkararak, bir cüruf parçasıymış gibi kenara attı; hâlâ ısıldayarak yanıp duran bu gövde, orada ölüme teslim oldu... Sadık dostu Benoni'yi tanıyacak kadar zaman bile bulamamıştı Adoniram.

Döküm eriyiği, karanlık zemin üzerinde, geniş ve uzun sınırları bir altın taç gibi şimdiden belirginleşen tunç denizin oyuklarını doldurmak üzere parıldayarak akarken, uzun demir saplı ateş kovalarını sıvı ateşin oluşturduğu havuza daldıran yığınla işçi, madeni, tunç denizinin dayanakları olacak aslan, öküz, hurma ağacı, melek ve başka devasa figürlerin kalıplarına dökmek için sağa sola koşuyordu. Toprağa içirdikleri ateşin miktarı, insanı şaşırtacak kadar fazlaydı; zemin üzerindeki alçak kabartmalar, Adoniram'ın dehasının yarattığı atların, kanatlı boğaların, köpek başlı maymunların kıpkırmızı siluetlerini belirginleştiriyordu.

"Ne yüce bir görüntü! Maddelere boyun eğdiren ve doğayı ehlileştiren bu ölümlünün dehası, ne büyük ve ne kadar güçlü!" diye haykırdı Saba Melikesi.

"Henüz zafer kazanmadı," diye cevap verdi Süleyman üzüntüyle; "sadece Adonai'dir, her şeye kadir olan!"

6. HAYALET

Döküm eriyiğinin oluşturduğu ırmağın ansızın taşıdığını gördü Adoniram; kuyu gibi açılmış kaynak, seller kusuyordu; aşırı yük altında kalan kum çökmek üzereydi. Adoniram tunç denizine bir göz attı; döküm kalıbı taşıyordu; en üstünde bir yarık açılmıştı ve lavlar, her yandan akıyordu. O anda, havayı titreten korkunç bir çığlık attı Adoniram ve dağlardan gelen yankılar, bu çığlığı tekrarlardı. Çok ısınmış olan toprağın camlaştığını düşünen Adoniram, bir su haznesine bağlı olan bükülgen bir boruyu alarak, hızlı bir el hareketiyle, havuz kalıbının sarsılan dayanaklarının temeline büyük bir su kitlesini yöneltti. Ama döküm eriyiği coşmuş ve oraya kadar ulaşmıştı; iki sıvı savaşıyordu şimdi ve bir maden kitlesi, suyu kaplıyor, hapsediyor, sıkıyordu. Kendini kurtarmak isteyen su, buharlaşıyor ve engellerini parçalıyordu, işte tam o anda bir patlama duyuldu; erimiş maden, gözleri kör eden demetler halinde, zeminden yirmi arış boyu yüksekliğe ulaşarak havaya fışkırdı; sanki öfkelenmiş bir yanardağın krateri açıldı. Patlamanın ardından ağlamalar, korku çığlıkları duyuldu; çünkü, bu yıldız yağmuru, her yere ölüm saçıyordu; erimiş madenin her damlası, yakıcı bir mızraktı, bedene giriyor ve öldürüyordu. Her taraf ölenlerle doluydu, önceki sessizliğin yerini, bir korku çığlığı almıştı. Duyulan dehşet son derecesine varmıştı, herkes kaçıyor; yarattığı korku, peşlerinden ateşin geldiği insanları ateşe gömüyordu... Aydınlanmış, göz kamaştırıcı hale gelmiş ve kızıla çalmış kırlar, Yehova'nın yıldırımlarıyla alev alev yanan Gomorra ve Sodom'un yaşadığı o korkunç geceyi hatırlatıyordu.

Adoniram, kendini kaybetmiş halde, işçilerini toparlamak ve kaynayan madenin açtığı uçurumun ağzını kapatmak için sağa sola koşuyordu; ama yakarışlardan ve lanetlemelerden başka bir

şey duymuyor, ölülerden başka bir şeye de rastlamıyordu. Herkes dağılıp gitmiş ve sadece Süleyman, tahtın üzerinde kıpırdamadan duruyordu; yanında oturan Saba Melikesi de sakin bir haldeydi. Taçları ve asaları karanlıklar içinde hâlâ parılıyordu.

“Yehova, onu cezalandırdı,” dedi Süleyman, kraliçeye. “Ve kibir dolu bir canavar karşısındaki bir anlık zayıflığım ve hoşgörüm dolayısıyla, uyruklarımın ölümüyle beni de cezalandırdı—”

“Bu kadar insanı kurban eden kibir ve gösteriş, bir cürümdür,” dedi kraliçe. “Efendimiz, bu cehennem sınavı sırasında, siz de mahvolabilirdiniz; tunç, çevremize bir yağmur gibi yağıyordu.”

“Siz de buradaydınız! Baal’in bu alçak suç ortağı, sizinki gibi değerli bir hayatı tehlikeye attı. Gidelim kraliçem! Endişelen-diğim tek şey, başınıza kötü bir şey gelmesidir!”

Onların yanından geçen Adoniram, söylediklerini duydu; acıdan benzi atarak oradan uzaklaştı. Biraz daha uzakta, kendisine hakaretler, iftiralar, lanetler yağdıran bir işçi topluluğu fark etti. Ve Suriyeli Faron yanına gelerek şöyle dedi: “Sen çok büyüksün; talihin ihanet etti sana, ama duvarcılar suç ortağı olmadılar ona.”

Sonra Fenikeli Amru da geldi ve şöyle dedi:

“Sen büyüksün ve herkes görevini dülgerler gibi yerine getirseydi, zafer kazanacaktık.”

Ve Yahudi Methusael de şöyle dedi:

“Madenciler görevlerini yaptılar; ama yabancı işçiler, cehaletleri dolayısıyla, bu girişimi tehlikeye düşürdüler. Cesur ol! Çok daha büyük bir eser, bu başarısızlığımızın intikamını alacaktır.”

“Ah! İşte bulabildiğim dostlar, sadece bunlar,” diye düşündü Adoniram.

Birileriyle karşılaşmaktan kaçınması pek zor değildi; çünkü, herkes sırtını dönüp uzaklaşıyordu ondan, karanlık da onların bu kaçışlarını örtüyordu. Çok geçmeden kor ateşin ve yüzeyde soğuyarak kırmızı renge bürünen maden eriyiğinin parıltıları,

gölgeler içinde yavaş yavaş gözden silinen uzaktaki toplulukları güçlkle aydınlatır oldu. Kolu kanadı kırılmış Adoniram, Benoni'yi arıyordu.

"O da terk etti beni," diye mırıldandı hüüzün içinde.

Ve bu büyük usta, fırının yanında yapayalnız kaldı.

"Şerefim ayaklar altına alındı," diye haykırdı üzüntüyle, "işte, nankör bir kralın onuruna adadığım ciddi ve çalışkan hayatımın meyvesi! Bir sıfır olduğumu düşündü ve arkadaşlarım da beni hiçe saydılar! O kraliçe, o kadın... oradaydı; içine düştüğüm utanç verici durumu gördü ve onun küçümsemesini... evet, o küçümsemeyi de sineye çekmek zorundaydım! Peki, Benoni, benim acı çektiğim şu anda nerede? Yalnızım, yalnız ve lanetlenmişim. Gelecek, kapılarını sımsıkı kapadı sana Adoniram! Ama gülümse, hem de kurtuluşuna bakıp gülümse ve onu, sana ait olan ve sana başkaldırmış kölen olan şu ateşte ara!" Ve Adoniram, cürufklar ve eriyikle yanan, nemle karşılaşınca orada burada fışkıran dalgalarını yayan maden ırmağına doğru sakın ve kararlı bir şekilde ilerledi. Lavlar kadavrılar üzerinde titreyip duruyordu belki de. Koyu sarı ve mor anafklar, yoğun bir şekilde bu iç karartıcı maceranın terk edilmiş sahnesinde, göklere yükseliyordu. İşte orada, yıldırımla vurulmuş Adoniram denilen dev, yerlere kapandı ve derin düşüncelere dalarak kendini paralar gibi oldu... ve bir rüzgar esintisiyle üzerine çökebilecek ve kendisini boğabilecek olan alevli anafklara gözünü dikti.

Ateşli buharın parlak ama kasvetli oynaşmaları içinde, garip, belirsiz ve alevli biçimler kimi zaman bir görünüp bir kayboluyordu. Adoniram'ın kamaşan gözleri, devler, altın bloklar, cüceler görüyordu sanki ve bunlar duman halinde dağılıyor ya da kıvılcımlar gibi ufanıyordu. Ama bu hayaller, Adoniram'ın umutsuzluğunu ve acısını unutturmaya yetmiyordu. Ne var ki, çığırından çıkmış düşgücünü, çok geçmeden dizginledi ve alevlerin ara-

sından, adını söyleyen güçlü ve heybetli bir sesi duyar gibi oldu. Anafor, sanki böğürerek, üç kez söyledi Adoniram'ın adını.

Kimse yoktu çevresinde... Bu alevli çoküntüyü seyrederek mırıldandı: "Halkın sesi, beni çağırıyor!"

Bakışlarını başka yöne çevirmeden, dizlerinin üzerinde doğruldu, elini uzattı ve kırmızı dumanların ortasında, yoğunlaşan, toparlanan, sonra dağılıp gözden kaybolan belirsiz devasa bir insan biçimi gördü. Çevrede, her şey kıpırdanıyor ve alevleniyordu; sadece bu biçim zaman zaman, ışıklı buharın içinde bir karaltı ya da isli buharın içinde aydınlık ve parlak olarak beliri-yordu. Ve sonra, iyice belirginleşmiş olarak ortaya çıktı; yaklaştıkça daha da büyüdü ve Adoniram, korku içinde, bu canlı tuncun ne olduğunu sordu kendi kendine.

Hayalet yaklaşıyor ve Adoniram, şaşkınlık içinde seyrediyordu onu. Devasa boyutlardaki göğsünde ve sırtında, beyaz ve kolsuz bir gömlek vardı; çıplak kolları demir halkalarla süslenmişti; örülmüş ve kıvrımlanmış, kare kesimli sakalı, tunçtan yüzünü çevreliyordu... Başındaki lal rengi taç göz kamaştırıyordu; elinde bir çekiç tutuyordu. Parlayan iri gözlerini, tatlı bir bakışla çevirmişti Adoniram'a ve tuncun bağrından kopup geliyor-muş gibi bir sesle şöyle dedi: "Toparla kendini ve ayağa kalk oğlum. Yaklaş ve ardımdan gel. Irkımın başına gelen kötülükleri gördüm ve acıdım ona..."

"Ey ruh, söyle kimsin sen?"

"Senin babalarının babasının gölgesiyim; çalışanların ve acı çekenlerin büyük atasıyım ben. Gel yanıma, elim alnına değdiği zaman, alevler içinde soluyabileceksin; güçlü olduğun gibi, şimdi de korkusuz ol..."

Adoniram, içine işleyen, ama kendisini yakmayan bir sıcaklıkla sarmalanmış olduğunu hissetti; soluduğu hava tertemizdi ve önüne geçilmez bir güç, bu esrarlı hayaletin içine girmiş ol-

doğru kor ateşlere sürüklüyordu onu.

"Nerdeyim ben? Adın ne senin? Nereye götürüyorsun beni?" diye mırıldandı Adoniram.

"Yerkürenin merkezine... İnsanların yaşadığı dünyanın ruhuna; Mısır'ın Hermes ve Arabistan'ın İdris" adıyla yücelttiği babamız Hanok'un yeraltı sarayına götürüyorum."

"Ölümsüz güçler!" diye haykırdı Adoniram. "Efendim, doğru mu bu? Yoksa siz..."

"Evet ben, senin atanım, ey ölümlü sanatçı... Efendin ve piri-nim; Tubal-Kain'im¹⁰⁰ ben."

"Sessizliğin ve gecenin içlerine doğru ilerledikçe, Adoniram, kendinden ve izlenimlerinin gerçekliğinden kuşku duyuyordu. Ama, dikkatini kendi benliğinden başka bir yöne çevirmeye ve bilinmeyenin çekiciliğine kapılmaya başlamıştı yavaş yavaş; ruhu, egemenliği altına girdiği güce kapılarak, esrarlı kılavuzunu hiç duraksamadan izliyordu.

Nemli ve soğuk bölgelerden sonra, ılık ve temiz havalı bir yere gelmişlerdi; yeryüzünün derinliklerindeki hayat, sarsıntılarla, garip uğultularla belli ediyordu kendini; boğuk, düzenli ve döngüsel nabız atışları, dünyanın kalbinin yakında olduğunu haber veriyordu; Adoniram, bu kalbin gittikçe daha kuvvetle çarptığını hissetti ve sınırsız uzamlarda dolaştığı için, şaşkın-

99) Hanok Kabil'in oğlu ve de isyan eden demircilerin atasıdır. Arapların İdris adını verdikleri kişi, d'Herbelot'a göre, Hermes ya da Horus ile karıştırılan başka bir Hanok'tur ve işte bu Hanok Set soyundandır. (Tekvin, V, 18-24).

100) Kabil ile Hanok'un soyundan gelen, Lamek'in oğlu; Tekvin, IV, 22'ye göre bronz ve demir işleyen zanaatkarların piri. J. Richer, Martinès de Pasqually, *Traité de la réintégration* adlı yapıttan alıntı yapar: "İşlediği suçtan sonra iki kız kardeşiyle Güney bölgelerine yerleşen Kabil'in soyu, on erkek on bir de kızla sürdü ve Hanok kentini kurdu. Bu kenti kurmak için, Hanok adını verdiği ilk çocuğuyla birlikte yerkürenin merkezine inmeyi düşledi. Maden ergitme ve dökme sanatındaki sırları yanında maden bulma alanındaki sırlarını da oğlu Tubal-Kain'e bırakmıştı. İşte, maden dökme sanatını keşfeden kişinin Tubal-Kain olduğu bilgisi de buradan geldi bize."

lığa kapıldı; dayanacak bir yer aradı, ama bulamadı ve hiçbir şey söylemeden sessizliğini koruyan Tubal-Kain'in iyice göremediği gölgesinin peşinden gitti.

Yüzlerce yıl sürmüş gibi hissettiği birkaç dakikadan sonra, uzakta parlak bir nokta gördü. Işıklı leke gittikçe büyüdü, yaklaştı, derinlemesine yayıldı ve Adoniram, ne olduğunu anlamadığı işlerle uğraşan gölgelerle dolu bir dünya gördü. Ama bu tuhaf aydınlıklar, biraz sonra Kain oğlunun parlak tacının ve gömleğinin üzerinde söndü.

Adoniram konuşmaya çalışıyordu boş yere; sıkışmış göğsünde tıkanıyordu sesi; ama çok geniş ve derinliği tahmin edilemez bir galeride olduğunu fark edince yeniden soluklandı. Galerinin duvarlarını görmek olanaksızdı ve galeri, Adoniram'ın başının üzerinde havalara yükselen sütunlara dayanıyordu ve onların taşıdığı tonoz da görülmüyordu.

Adoniram titredi birden, Tubal-Kain'in şunları söylediğini duyunca: "Ayakların, Kaf Dağı'nın¹⁰¹ kökü ve ekseni olan büyük zümrüt taşa basıyor şimdi; babalarının ülkesine geldin. Kain çocuklarının mutlak krallığı sürüyor burda. Bu granit kalede, bu ulaşılmaz mağaraların ortasında, özgürlüğümüze kavuşabildik sonunda. Adonai'nin kıskanç zorbalığı burada sona eriyor; burada, ölüm korkusundan uzak, Bilgi Ağacı'nın¹⁰² meyveleriyle beslenebiliyoruz."

Adoniram derin bir oh çekti, rahatlamıştı; hayatı boyunca belini büken büyük bir yükün sonunda sırtından kalktığını hissediyordu.

Birden hayat ve canlılık dolmuştu etraf; bu yeraltı sığınakla-

101) Kaf Dağı konusunda, *Aurélia*'da yerkürenin merkezine, yüreğine, yani ilk ateşin yandığı ocağa inişin başka bir değişkesi var.

102) Nerval'in yapıtında temel öneme sahip olan Tanrı'ya isyan izleği için özellikle bkz. *Aurélia* I, *Antéros* soneleri ve *Le Christ aux Oliviers*; J. Richer, *Nerval. Expérience et création*, chap. IV ile M. Jeanneret, *La Lettre perdue*, 2e partie, *Prométhée*.

rında büyük kalabalıklar ortaya çıkmıştı; coşku içinde çalışıyorlardı; dövülen madenlerin çıkardığı neşeli sesler, fışkıran suların gürültüsü duyuluyordu ve güçlü rüzgarlar karışıyordu bunlara; sonsuz bir gökyüzü gibi aydınlanan tonozdan, geniş ve garip atölyelerin üzerine, yere yaklaşırken gökkuşağının renklerine bürünen mavileşmiş beyaz bir ışık yağıyordu.

Adoniram, amacını anlayamadığı işlerle uğraşan bir kalabalığın içinden geçiyordu; toprağın derinlerindeki bu aydınlık ve göksel kubbe şaşırtıyordu onu; birden durdu, Tubal-Kain'in şöyle dediğini duydu: "Burası ateşin tapınağıdır ve biz olmasak, soğuktan mahvolacak yeryüzünün ısısı, buradan geliyor. Madenleri burada hazırlıyoruz ve buharlarını sıvıya dönüştürdükten sonra, gezegenin damarlarına gönderiyoruz.

"Başlarımızın üzerinde birbiriyle iç içe geçen bu madenler, karşıt güçlerini ortaya koyarak bu parlak ışıkları doğurur ve yansıtırlar... ama senin güçsüz gözlerin onların karşısında kamaşır. Bu akıntıların çektiği yedi maden, çevrede buharlaşır; mavi, pembe, altın, kızıl ve gümüş renkli, mineli bulutlar oluşturur; bunlar boşlukta dolaşarak, değerli taşlarda ve minerallerde bulunan alaşımları meydana getirir. Kubbe soğuduğu zaman yoğunlaşıp sıkışmış olan bu bulutlar, yakut, zümrüt, topaz, alaca somaki, firuze ve elmas doluları yağdırır; yeryüzü akıntıları, onları cüruf yığınlarıyla birlikte alıp götürür; bunlar, yerkürenin yüzeyini yükselterek dağlarla engebeleştirilen granitlere, silekslere,* kireç taşlarına dönüşür. İnsanların dünyasına ve Adonai'nin soğuk güneşine yaklaşırken katılaşır bu maddeler. O güneş ki, bir yumurta bile pişirmeye yaramayan bir fırındır. Biz, demirde olduğu gibi taşlarda da hapsedilmiş kıvılcım yaratan ateşi gizlice vermeseydik, insanoğlunun hayatı ne olurdu, bir düşün!"

Bu açıklamalar, Adoniram'ı hem tatmin ediyor hem de şaşırt-

*) Sileks: Çakmaktaşı. (yhn.)

tıyordu. Altın, gümüş, bakır ve demir ırmakları üzerinde nasıl çalıştıklarını, onları birbirinden dalgalar gibi nasıl ayırdıklarını, engellediklerini ve elediklerini anlamadan işçilere yaklaştı.

“Bu maddeler,” dedi Tubal-Kain, onun düşüncelerini sezerek; “merkezdeki sıcaklık nedeniyle, sıvılaşmışlardır; buradaki ısı, senin maden erittiğin fırınlardakinden neredeyse iki kat fazladır.”

Adoniram korkuya kapıldı ve hâlâ yaşamasına şaşırды.

“Bu sıcaklık,” diye devam etti Tubal-Kain; “ateşten elde edilmiş ruhların ısısidir. Adonai, toprağın hamurunun merkezine insan haline getirmeyi düşündüğü ufak bir kıvılcım yerleştirdi ve bu parçacık, kütleyi ısıtmaya, canlandırmaya ve ona bilinç vermeye yetti; ama işte yukarıda, soğukla mücadele edip duruyor bu ruh; sizin ruhsal yenlerinizin sınırlılığı da bundan ileri geliyor; bir gün bu kıvılcım merkezin çekimine kapılıyor ve siz de ölüyorsunuz.”

Yaratılışın bu biçimde açıklanması, küçümsenecek bir şey gibi geldi Adoniram’a.

Tubal-Kain devam etti: “Evet, güçlü olmaktan çok hilekar, yüce gönüllü olmaktan çok kıskançtır bu tanrı. Adonai insanoğlunu, ateşin güçlerini ihmal ederek çamurdan yarattı; daha sonra, eserinden ve bu güçlerin insan denen kasvetli yaratığa duyduğu şefkatten ürkererek, gözyaşlarından hiç etkilenmeden ölüm mahkum etti onu. İşte, bizim aramızdaki anlaşmazlık budur: Yerin üzerindeki bütün yaşam, ateşten çıktığı için merkezdeki bu ateşe doğru çekilmektedir. Biz ise, merkezdeki ateşin çevreye doğru çekime uğramasını ve dışarıda parıldamasını istedik: ilkeler arasındaki bu değiş-tokuş sonsuz yaşamdı.

“Ama dünyalar üstünde hüküm süren Adonai, yeryüzünü duvarlarla kapattı ve dışa yönelen bu çekimin yolunu kesti. Bunun sonucu olarak, üzerinde yaşayanlar gibi yeryüzü de ölecek. Şimdiden yaşlandı bile; soğuk gittikçe daha fazla işliyor içine;

hayvan ve bitki türleri tümünden ortadan kalktı; ırklar azalıyor, ömür kısalıyor, iliği donan ve kuruyan yeryüzü, yedi temel maddeden ancak beşini* alabiliyor artık. Güneş de solgunlaşıyor; beş ya da altı bin yıl sonra sönüp gidecek. Ama ey oğlum! Bu sırları sana sadece ben açıklayacak değilim; onları, senin ataların olan insanların ağzından da duyacaksın."

7. YERALTI DÜNYASI

İkisi birlikte, hafif bir ateşin ışıklarının aydınlattığı bir bahçeye girdiler; burada, kimsenin bilmediği birçok ağaç vardı ve küçük alev dillerinden oluşmuş yaprakları, gölge yerine, garip biçimleri ve şaşırtıcı renkleri olan çiçeklerle alacalanmış zümrüt zemin üzerine göz kamaştırıcı aydınlıklar yansıtıyordu. Madenlerin zemininde yer alan derin ateşte açan bu çiçekler, onların en akışkan ve saf halde ortaya çıkışlarıydı. Çiçek açmış madenin bu ağaç biçimindeki bitkileri, değerli taşlar gibi parıltıyor ve amber, aselbent, sarı sakız ve buhur kokuları yayıyordu. Biraz ileride, yılan gibi kıvrılan petrol yağı dereleri, yeraltı yörelerinin gülü olan zincifreleri besliyordu. Çevrede, boyları ve bedenleri, bu güçlü ve bereketli doğayla orantılı olan dev gibi ihtiyarlar

*) Bu efsanenin çeşitli sahnelerinin dayandığı gelenekler bir tek Doğu'ya özgü değildir. Ortaçağ Avrupası da biliyordu bunları. Lapeyrière'in *Histoire des préadamites* adlı yapıtı ile Klimius'un *Iter subterraneum* adlı çalışması kadar, Kabala ve simya temelli tıp konusundaki yığınla çalışma da buna tanıklık eder. Doğu orada kalmış hâlâ. Dolayısıyla, bu anlatıda yer alan bütün bu tuhaf bilimsel varsayımlara da şaşırmamak gerekir. Bu efsanelerin pek çoğu Talmud kadar, Yeni-Eflatuncuların kitaplarında, Kuran da ve kısa bir süre önce Canterbury piskoposu tarafından çevirisi yapılan Hanok'un Kitabı'nda da¹⁰³ karşımıza çıkar.

103) Nerval'in yaptığı göndermeler belirsiz; dolayısıyla, yararlandığı kaynaklar konusunda kuşkulu olmak gerekir: Isaac de la Peyrère, *Praeadamitae* (1655), Louis de Holberg, *Nicolai Klimii iter subterraneum*, (1741); *The Book of Enoch* (Yahudiliğin mahşer günü), İngilizceye yapılmış pek çok çevirisi (1821, 1829, 1836). Kabala'ya, simyaya (simyaya dayalı tıbb), Talmud'a, yeni-Eflatunculuğa ve Kuran'a yapılan çeşitli göndermeler ise pek güvenilir değildir.

dolaşıyordu. Parlak ışığın tavanı altında, yanyana oturmuş devler gördü Adoniram; bir zamanlar, Lübnan mağaralarında gözlemlediği figürlerin kutsal giysileriyle, yüce boyutlarıyla ve etkileyici görünüşleriyle dikkat çekiyorlardı. Adoniram, Hanok krallarının kaybolup gitmiş sülalesini tanıdı. Onların çevrelerinde oturmuş köpek başlı maymunları, kanatlı aslanları, akbabaları, esrarlı ve gülümseyen sfenksleri bir kez daha görmüştü şimdi; Tufan sularıyla silinip süpürülmüş ve mahvolmuş, ama insan belleğiyle ölümsüzleştirilmiş canlı türleriydi bunlar. Hem erkek hem de dişi olan bu köleler, hareketsiz, uysal, ama yine de capcanlı koskoca tahtları sırtlarında taşıyorlardı.

Dinlenmeye çekilmişçesine hareketsiz olan Adem'in oğulları prensler ise, düşlere dalmış ve de bir şey bekliyor gibiydiler.

Bu yaratıklar sırasının ucuna ulaşan Adoniram, kar gibi beyaz, kare biçiminde koca bir taşla yönelmişti... Bu yanmaz amyant kayanın üzerine ayağını koyacakken, Tubal-Kain şöyle haykırdı:

“Dur! Serendip Adası'nın¹⁰⁴ altındayız. Bilinmeyen kişinin, topraktan ilk doğmuş olanın mezarını çiğneyeceksin. Adem, kendisini ateşten koruyan bu kefen altında uyuyor. Dünyanın son gününde ayağa kalkacak ancak; onun tutsak mezarında, bizim fidyemiz var. Bak dinle: ortak babamız seni çağırıyor.”

Kain, rahatsızlık verecek biçimde çömelmişti; ama hemen ayağa kalktı. Hüzünlü gözlerine ve solgun dudaklarına rağmen insanüstü bir güzelliği vardı. Çıplaktı ve tedirgin olduğu okunan alnuna, taç yerine, altın bir yılan sarılmıştı... Gezgini adam çok halsiz düşmüş gibiydi, ama şöyle dedi:

“Uyku ve ölüm seninle olsun, oğlum. Çalışkan ve zulme uğramış insan! Sen benim yüzümden acı çekiyorsun. Havva, benim annemdi; ışığın meleği İblis onun göğsüne, beni canlandı-

104) Bkz. dipnot 22.

ran ve ırkımı oluşturan kıvılcımı yerleştirdi; Adem balçıktan yoğruldu ve tutsak bir ruhu içinde barındıran bu Adem, besledi beni. Elohimlerin* Yehova *Elohim*lerden biriydi¹⁰⁵ yalnız – bir çocuğu olarak, Adonai'nin yaptığı bu taslağı sevdim ve içimdeki cinlerin ruhunu, cahil ve de güçsüz insanların hizmetine verdim. Beni besleyen babalığımı, yaşlandığımda ben besledim ve bebekken, Habil'in beşiğini salladım... Kardeş olduğumu söylüyorlardı Habil ile. Ne yazık, ne yazık!

“Yeryüzüne cinayeti öğretmeden önce, insan yüreğini karartan nankörlüğü, adaletsizliği ve acıyı tanıdım. Sürekli çalışarak, hasis topraktan besinlerimizi zorla elde ederek, insanın mutluluğu için toprağı ürün vermeye zorlayan sabanları icat ederek, kaybettikleri cenneti, onlar için bereket içinde yeniden ortaya çıkararak, ömrümü feda ettim. Ne büyük haksızlık! Adem beni sevmiyordu; Havva, beni dünyaya getirdiği için cennetten kovulmuş olduğunu hatırlıyordu; bencil yüreğini bana kapatmış, ama Habil'e sonuna kadar açmıştı. Refah içinde yetişmiş olan ve herkesi küçümseyen Habil, beni herkesin hizmetkârı olarak görüyordu. Adonai, onun yanındaydı, daha ne gerekiyordu? Kralı olduğunu sandığı toprakları, ben alın terimle sularken, aylaklık ve şımartılmışlık içinde, çınarların altında uyuklayarak sürülerini otlamaya bırakıyordu Habil. Şikayetim vardı benim; anababamız, tanrının hakkaniyetinden söz ediyordu; fedakarlıklarımızın ürününü tanrıya sunuyorduk ve yaz mevsiminin ilk meyveleri olan buğday demetlerinden oluşan benim sunularım, küçümsenerek reddediliyordu... işte bu kıskanç tanrı, yaratıcı ve doğur-

*) *Elohimler* Mısırlıların Amon Tanrıları dedikleri ilk cinlerdir. Pers geleceği içinde ise, Adonai ya da (İbranilerin Tanrısı).

105) İblis'in oğlu olan Kabil böylece, Adonai'nin hiç de yetkin olmayan yaratılışının ötesinde, Adem-öncesi dönemdeki *Elohimler* (tanrılar) soyuna bağlanır; İncil'deki Tanrı da işte bu *Elohimlerin* tikel bir kendini göstermesinden başka bir şey değil. Nerval, Müslüman kaynaklı olan Adem-öncesi dönemdeki sülaleler mitosunu sık sık kullanır.

gan dehayı her zaman bir yana itmiş ve baskı yapma hakkıyla, iktidarı aşağılık zihinlere vermişti. Daha sonra neler olduğunu biliyorsun; ama Adonai'nin beni reddetmesi yüzünden, kısırlığa mahkum olduğumu ve bana âşık olan kız kardeşimiz Aklina'yı eş olarak genç Habil'e verdiğini bilmiyorsun.¹⁰⁶ İşte, ateşten doğan Elohimlerin cinlerinin ya da çocuklarının, balçıktan türetilmiş Adonai oğullarına karşı ilk mücadelesi böyle başlamıştır.

"Ve ben Habil'in meşalesini söndürdüm... Daha sonra Adem, Seth'in soyundan yeniden ortaya çıktı ve işlediğim cürümü temizlemek için ben de, Adem'in çocuklarının velinimeti haline getirdim kendimi. Bütün sanatları, zanaatları ve bilimin temellerini, kendilerinden çok yüksek olan ırkımıza borçludurlar. Ama boşunaydı bu çabalar; çünkü onları eğiterek özgürleştirmiştik... Beni hiçbir zaman affetmedi Adonai. Bundan ötürü de, kendisi, Tufan sularında binlerce insanı boğmuş, insanları kırıp geçirmek için başlarına bir yığın zorba göndermiş olduğu halde, kilden bir kabı kırmamı affedilmez bir suç olarak gördü!"

O anda, Adem'in mezarı dile geldi: " 'Sensin, evet sensin insan öldürme denen şeyi yaratan! Tanrı, benim oğullarımda, senin meydana geldiğin ve döktüğün Havva'nın kanının izini sürüyor; insanları kurban eden rahipleri ve de askerlerle rahipleri öldüren kralları, senin yüzünden ortaya çıkardı Yehova. Bir gün gelecek, halkları, rahipleri ve de kralları mahveden imparatorlar yaratacak; daha sonraki kuşaklar şöyle diyecek: İşte, bunlar Kain'in çocukları!"

Havva'nın oğlu tedirginlik içinde kıvranıyordu.

"O da," diye haykırdı; "evet, o da asla affetmedi beni..."

106) Müslüman geleneğe göre Havva iki defa iki ikiz dünyaya getirmişti: Kabil ile İklimya, Habil ile Lebuda. Adem her erkek kardeşi öteki ikizlerin kız olana evlendirmek istedi. İklimya Lebuda'dan daha güzel olduğu için Kabil'in hoşuna gitmedi bu teklif. Bkz. d'Herbelot, *Bibliothèque orientale*, "Kabil" maddesi.

"Asla..." diye cevap verdi ses; çok derinlerden inilideyerek şöyle dedi: "Habil, oğlum Habil! Sen kardeşine ne yaptın?..."

Kain, yankılanan yerlere kapandı; duyduğu acıyla göğsü paralanıyor gibiydi.

Kan dökmüş olduğu için işte böyle bir azap içindeydi.

Saygı, sevgi, şefkat ve dehşet içindeki Adoniram, geriye döndü.

"Ben ne yaptım ki?" dedi başında koskoca bir taç olan yüce Hanok. "İnsanlar sürüler halinde dolaşıp duruyordu; taşları yontmayı, büyük binalar yapmayı, büyük kentlerde bir arada yaşamayı öğrettim onlara. İlk olarak onlarda toplum bilincini geliştirdim... Hayvanları bir araya topladım... Kalıntıları, yozlaşmış milletleri hâlâ şaşırtan kentim Hanok'ta bir millet oluşturdum. Ve Süleyman, sadece benim sayemde, Adonai'nin onuruna adanmış bir tapınak yaptırıyor. Ama bu tapınak onun mahvına yol açacak; çünkü ey oğlum, İbranilerin tanrısı, senin elinden çıkan eserde, benim dehamı görüp tanıdı!"

Adoniram, bu koskoca gölgeyi seyrediyordu: Hanok'un uzun ve örülmüş bir sakalı vardı; kırmızı şeritlerle ve iki sıra yıldızla süslenmiş tacının tepesi, akbaba gagası şeklindeydi. Püsküllü iki ince şerit, saçlarından ve gömleğinden aşağıya sarkıyordu. Bir elinde uzun bir asa, öteki elinde gönye tutuyordu. Devasa boyu, babası Kain'i geçiyordu. Başlarında küçük ve gösterişsiz şeritler bulunan İrad ve Mehuyael¹⁰⁷ onun yanında duruyordu, kollarında halkalar vardı; bunlardan biri çok eski zamanlarda, pınarları çevirip kullanılır hale getirmiş; öteki, sedir ağaçlarını yontmuş ve dört köşeli hale getirmişti. Onların hemen yanında, yazılı harfleri tasarlayan ve ardında kitaplar bırakan Metuşael yürüyordu ve İdris, bu kitapları ele geçirip topra-

107) Bundan sonraki isimler *Tekvin*, IV'te verilen Kabil ve Hanok soyuna uygundur.

ğa gömerek saklamıştı. *Tau* kitaplarıydı bunlar... Metuşael'in omuzlarında kutsal bir atkı vardı; böğründe, omuzdan askılı kısa bir kılıç sallanıyordu ve göz kamaştırıcı kemerinde, ateşin cinlerinden doğmuş işçileri birbirine bağlayan simgesel "T"¹⁰⁸ ışıklar saçıyordu.

Adoniram, içinden iki uzun elin çıktığı (bunlarla diz çökmüş iki gencin başını okşuyordu) üzeri kanatlarla kaplı kolları olan gülyeryüzlü Lamek'e dikkatle bakarken, Tubal-Kain onun yanından ayrıldı ve demir tahtına oturdu.

"Babamın yüce yüzüne bakıyorsun," dedi Adoniram'a. "Saçlarını okşadığı gençler, Ada'nın çocuklarıdır. Biri çadırlar kuran ve deve derisini dikmeyi öğreten Yabel'dir; öteki, lir ve arp çalgılarının tellerini gererek onlardan nasıl ses çıkarılacağını bulan kardeşim Yübal'dır."

"Lamek ve Tsilla'nın oğlu," diye cevap verdi Yübal, akşam rüzgarı gibi güzel ezgili bir sesle. "Sen kardeşlerinden daha yücesin ve ataların üzerinde hüküm sürüyorsun. Savaş ve barış sanatları senden kaynaklanıyor. Madenlere sen boyun eğdirdin, insanlar için ilk fırını sen yaktın. Altını, gümüşü, bakırı ve çeliği vererek, onlarla bilim ağacını diktin. Altın ve demir onları iktidarın doruğuna yükseltecek ve Adonai'den intikamımızı almak için felaket saçacak. Şan ve şeref Tubal-Kain'in olsun!"

Her yandan bir alkış sesi koptu; işlerine yeniden sarılan sayısız eciş bücüş cin de, bu alkışları uzaktan tekrarladı. Ebedi atölyelerin tonozları altında, çekiçler ortalığı inletti ve Adoniram... işçilerin kral olduğu bu dünyada bir işçi olarak neşeye boğuldu ve yücelmiş hissetti kendini.

"Elohimler ırkının çocuğu, cesaretini topla, şan ve şerefın köleliktedir," dedi ona Tubal-Kain. "Ataların, insan çalışmasını korkutucu hale getirdi; soyumuz da işte bundan ötürü mahkum

108) *Tau* konusunda, bkz. dipnot 19.

edildi. İki bin yıl savaştık ve bizi ortadan kaldırmadılar, çünkü, bizim özümüz ölümsüzdür; ama, Havva'nın kanı bizimkine karıştığı için yenildik. Senin ataların, yani benim torunlarım, Tufan sularından zarar görmediler. Çünkü, Yehova, bizim mahvolmamız amacıyla gökyüzü haznelerinden suları toplarken, ateşi imdadıma çağırdım ve yeryüzüne hızlı akımlar gönderdim. Buyruğum üzerine, alevler taşları eritti ve sığınmamız için elverişli büyük dehlizler kazdı. Bu yeraltı yolları, o zamanlar kurulan Memfis kentinin üzerinde bulunduğu kıyılardan uzak olmayan Gize ovasına ulaşıyordu. Dehlizleri su baskınından korumak için, devler soyunu toplayıp bir araya getirdim ve birlikte, ellerimizle, dünyanın sonuna kadar ayakta kalacak bir piramit yaptık. Taşlarını, su sızdırmaz ziftle birbirine tutturduk ve eski dünyanın son gününde yaptığım küçük bir kapıyla kapanan dar bir geçitten başka çıkış yolu bırakmadık.¹⁰⁹

"Yeraltı barınakları, kayanın içine oyulmuştu; bir uçurumdan inilerek varılıyordu oraya; bu barınaklar, büyük bir ırmaktan zaptettiğim suların alanına açılan uzun ve basık tavanlı bir dehliz boyunca kademelendirilmişti. Barınaklara kaçıp sığınmış insanların ve hayvanların susuzluğunu gidermeye elverişliydi bu ırmak ve bu ırmağın ötesinde, karşıt madenlerin etkileşimiyle aydınlanan geniş bir alanda, topraktan beslenen sebzeleri bir araya getirmiştim.

"Kain soyunun güçsüz kalıntıları, sulardan korunmuş olarak işte orada yaşadılar. Başımıza gelen ve çektiğimiz bütün büyük sıkıntıları, sular kendi yataklarına çekildiğinde dışarı çıkıp ışığı görmemiz için yeniden yaşamamız gerekti. Yollar tehlikeliydi, içerdeki iklim öldürücüydü. Gidiş ve dönüşte, birçok arkadaşımızı yitirdik ve sonunda, kız kardeşim Noema'nın bana

109) Adem-öncesi soyların Tufan'da barındıkları Mısır piramitleri ve yeraltı lahitleri konusunda *Aurélia*, I, 8.

verdiği oğlum ile ben kaldım ayakta.

"Piramitin kapısını açtım ve yeryüzünü gördüm. Ne müthiş bir değişiklikti bu! Çöldü her taraf; eğri büğrü hayvanlar, cılız bitkiler, ısı vermeyen soluk bir güneş vardı sadece; çorak çamur yığınları üzerinde sürüngenler dolaşıyordu. Buz gibi ve kokuşmuş bir hava, ciğerlerime doldu birden ve göğsümü kuruttu sanki. Boğulmak üzereydim ve bu havayı ciğerlerimden boşaltarak ölmek için yeniden soludum. Hangi soğuk zehrin damarlarımda dolaştığını bilmiyordum; gücüm kayboluyordu, bacaklarım bükülüyor, gece sarıyordu çevremi; kapkara bir titreme sarsıyordu gövdeyi. Yeryüzünün iklimi değişmişti ve soğumuş toprak, bir zamanlar yaşattıklarına can verecek kadar ısı yayamıyordu. Denizin bağrından çıkarılıp kum üzerine atılmış bir yunus balığı gibi can çekiştiğimi hissediyor, son saatimin geldiğini anlıyordum.

"Ama güçlü bir korunma içgüdüleriyle, kaçmak istedim; piramitin içine girdim ve kendimden geçtim. Piramit, mezarım olmuştu benim; bedenimden kurtulan ruhum, içerideki ateş tarafından çekilerek babalarımın ruhlarını bulmak üzere geri döndü. Yetişkinliğe ancak ulaşmış oğlum ise, hâlâ büyüyordu; yaşayabili o, ama boy atmadı.

"Soyumuzun alinyazısı gereğince bir gezgin oldu oğlum ve Nuh'un ikinci oğlu Şam* onu, insanoğullarından çok daha güzel buldu. Oğlum onunla birleşti; Şam da, kardeşlerine avcılık öğreten ve Babil'i kuran Nemrud'un babası Kus'u doğurdu. Hep birlikte Babil kulesini inşaya başladılar; işte o zaman Ado-

*) Bir Talmud geleneğine göre, Nuh'un, İlahlar'dan kaynaklanan bir ruhun iğvasına kapılan karısı, insan soyuyla cinlerin soyunu birbirine katmıştı. Bu konuyla ilgili olarak: Bkz. l'abbé de Villars'ın *Comte de Gabalis*¹¹⁰ adlı yapıtı)

110) *Le Comte de Gabalis ou Entretiens sur les sciences secrètes* (1670); bu kitap daha başka pek çok konu yanında, insanlarla ilk ruhlar arasındaki bağlantıları da ele alır.

nai, Kain'in kanından gelen soyu hemen tanıdı ve onlara eza cefa etmeye yeniden başladı. Nemrud'un sonu, tekrar darmadağınk olmuştu. Oğlumun sesi, bu acı hikayenin sonunu anlatacak sana."

Adoniram, tedirginlik içinde, Tubal-Kain'in oğlunu aradı etrafta.

"Onu göremeyeceksin," diye devam etti ateşin güçlerinin kralı. "Oğlumun ruhu görünmez; çünkü, Tufan'dan sonra öldü, bedensel varlığı da toprağa dönüştü. Onun çocukları da öyle oldular. Ve senin baban Adoniram, evet, senin baban... soluduğun alevli havada dolaşmakta."

"Senin baban, evet senin baban..." dedi bir ses, Adoniram'ın alnına, bir öpücük gibi değip geçen yumuşak bir yankı halinde.

Ve arkasına dönerek ağlamaya başladı Adoniram.

"Üzülme," dedi Tubal-Kain; "o benden daha mutlu. Seni beşikte bırakmıştı ve vücudun henüz toprağa karışmadığı için onun görüntüsünü görmekten hoşnutluk duyuyor. Ama oğlumun sözlerini çok dikkatle dinle."

İşte o zaman ses şöyle dedi:

"Soyumuzun ölümlü varlıkları arasında sadece ben, Tufan'dan öncesini ve sonrasını gördüm ve Adonai'nin yüzünü seyrettim. Bir oğlumun doğacağını umut ediyordum, ama yaşlanmış yeryüzünün soğuk rüzgarı, göğsümü tıkıyordu. Ve bir gece, Tanrı göründü bana; yüzü anlatılması olanaksız bir şeydi ve şöyle dedi:

'Umudunu kaybetme...'

Görmüş geçirmişliğim yoktu; bilinmeyen bir dünyada yapayalnızdım ve çekingenlikle şöyle cevap verdim:

'Efendimiz, korkuyorum...'

O da şöyle dedi: 'Bu korku senin kurtuluşun olacak. Ölmen gerekiyor senin; kardeşlerin adını bilmeyecek ve sonraki yüzyıl-

larda bir yankısı bile olmayacak; bir oğlun olacak ve sen onu görmeyeceksin. Ondandır, gökyüzündeki yıldızlar gibi, kalabalıklar arasında kaybolan varlıklar türeyecek. Devlerin atası, bedenini yerlere çaldım senin; çocukların cılız doğacak, hayatları kısa olacak ve paylarına sadece yalnızlık düşecek. Ama cinlerin ruhu, değerli kıvılcımını onların göğsünde yine de sürdürecektir ve büyüklükleri, azapları olacak onların. İnsanlardan üstün varlıklar olarak onlara iyilik edecekler, ama küçümsemelerinden de kurtulamayacaklar. Ve sadece mezarları onurlandırılacak. Yeryüzündeki misafirlikleri sırasında gerektiği gibi tanınmayacaklar ve kudretlerinin buruk tadını duyarak, başkalarının şan ve şerefi için harcayacaklar onu. İnsanların başına gelen felaketlere üzüldüklerini onları uyarmak isteyecekler, ama kimse kulak vermeyecek söylediklerine; bayağı ve kötü iktidarların boyunduruğu altında kalıp, aşağılık zorbalardan üstesinden gelemeyecekler. Yüce ruhlarına rağmen, zenginliklerin ve mutlu ahmaklıkların oyuncağı olacaklar. Halkların ün kazanmasını sağlayacaklar, ama hayattayken bu ünden pay alamayacaklar. Zekanın devleri, bilginin meşaleleri, ilerlemenin organları, sanatların ışıkları ve özgürlüğün araçları olan onlar; köle haline düşürülmüş, küçümsenmiş ve bir yana atılmış olarak kalacaklar. Duygulu yürekleri, kıskançlıkların saldırısına uğrayacak; ateşli ruhları, iyilik denen şeyin etkisinde felç olacak... Birbirlerini bile gerektiği gibi tanıyamayacaklar.”

“Zalim tanrı’, diye bağırdım bu sözler üzerine. ‘En azından ömürleri kısa olacak ve ruhları bedenlerinden sıyrılacak.’

“Hayır! Çünkü, her zaman hayal kırıklığına uğrayan ve durmadan yenilenen bir umut besleyecekler ve alıntı dökerek ne kadar çalışsalar, insanlar o kadar nankörlük yapacak onlara. İnsanlara, sevinçleri ve neşeleri verecekler; karşılığında acı duyacaklar. Adem’in soyuna yüklediğim çalışma ve emeğin yükü,

onların omuzlarına çökecek; yoksulluk peşlerini bırakmayacak ve aileleri onların açlık yoldaşı olacak. Uysal ya da başkaldırmış olsunlar, hep hor görülecekler, herkes için çalışacaklar ve dehalarını, ellerinin hünerini ve gücünü boşuna harcayacaklar.”

Yehova konuşmuş ve yüreğim parçalanmıştı; baba olduğum o geceyi lanetledim ve son nefesimi verdim.”

Ve ses, ardında uzun iniltiler bırakarak yavaş yavaş duyulmaz oldu.

“İşte söylenenleri duydun,” dedi, Tubal-Kain Adoniram’a. “Ne olduğumuz açıklandı sana. İyilik yapan ölümsüz ruhlar ve İnsanoğlunun iftihar ettiği büyük düşünsel başarıların yaratıcısı olan bizler, Adonai’nin gözünde, lanetlenmiş varlıklarız; şeytanlarız, kötülüğün güçleriyiz. Ey Kain oğlu! Alınyazına sahip çık; kaşlarını çatmadan alınyazını taşı ki, intikamcı Tanrı yerlere serilsin gösterdiğin dirençle. İnsanlar karşısında büyük ve bizim karşımızda güçlü ol; senin mahvolmak üzere olduğunu gördüm oğlum ve gücünü yeniden kazanmanı sağlamak istedim. Ateşin ölümsüz ruhları yardımına gelecek; sen her istediğini yap; unutma ki sen, Adonai’nin sadık hizmetkârı Süleyman’ın mahvolmasını sağlamak için görevlendirilmişsin. Kutsal madde ateşe tapmayı, ki bu ihmal edilmiştir, Yehova’nın karşısında yeniden kuracak olan bir krallar sülalesi türeyecek senden. Yeryüzündeki ömrün sona erdiğinde, yorulmak nedir bilmeyen işçi kuvvetleri, adının çevresinde toplanacak; emekçilerin ve düşünürlerin toplulukları, Adonai’nin zorba temsilcileri olan kralların kör iktidarını yerlere çalacak. Haydi, git oğlum ve alınyazını gerçekleştir...”

Bu sözler üzerine Adoniram, bütün gücünün yerine geldiğini hissetti; maden bahçeleri, kıvılcımlar saçan çiçekler, ılık ağaçları, cücelerin çalıştığı koskoca ve aydınlık atölyeler; altınla, gümüşle, kadmiyumla, cıvayla ve neftle parıldayan akarsular, bütün bunlar, geniş bir ışıklı yol, hızla akan bir ateş ırmağı halin-

de ayaklarının altında birbirine karışıyordu. Uzam içinde, bir yıldız hızıyla akıp gittiğini hissediyordu bedeninin. Her şey yavaş yavaş kararıyordu; atalarının yurdu ona, bir an, ışıksız bir gökyüzünün ortasındaki bir gezegen gibi göründü; serin bir rüzgar çarptı yüzüne, bir sarsıntı hissetti ve çevresine göz attığında, yarı yarıya soğumuş lavlarla çevrili olan, ama gecenin sisleri içinde hâlâ kızıl bir ışık yayan tunç denizinin kalıbı dibinde, yerde yatar halde buldu kendini.

Bir rüya bu! dedi, kendi kendine. Gerçekten de bir rüya mıydı, peki? Talihsiz bir insanım ben! Tek bir gerçek varsa, o da umutlarımın kaybolması, tasarılarımın yıkılıp gitmesi ve güneş doğduğunda beni bekleyen utanç...

Daha önce görmüş olduklarını o kadar açık seçik hatırladı ki, içine düşmüş olduğu şüpheden bile şüphe etti. Düşüncelere dalıp gitmişti ve gözlerini yukarı kaldırdığında, Tubal-Kain'in devasa gölgesinin önünde belirdiğini gördü ve şöyle dedi ona: "Ateşin ölümsüz ruhu, uçurumların dibine yeniden götür beni. Yeryüzü utancımı gizleyecektir."

"Yapman gerektiğini söylediklerimi böyle mi yerine getiriyorsun?" dedi gölge, sert bir şekilde. "Boş laf istemem; gece neredeyse sona eriyor ve çok geçmeden Adonai'nin alevli gözü, yeryüzünün üzerinde dolaşmaya başlayacak; acele etmemiz gerekiyor."

"Zavallı çocuk! Bu tehlikeli saatte seni yalnız bırakacağımı mı sandın? Korkma, kalıpların doldu; ateşe gerektiği kadar dayanıklı olmayan taşlardan örülü fırının ağzını ansızın genişleten erimiş maden taşı ve eriyiğin fazlası, kenarlardan aktı. Sen bir çatlak olduğunu sandın; aklın başından gitti, her yana su dökün ve maden çatladı."

"Peki, havuzun kenarlarını, onlara yapışmış bu madenden nasıl kurtarabiliriz?"

"Bu maden gözeneklidir ve ısıyı, çelikten daha az iletir. Bir

parça al bu madenden ve bir ucunu ısıtıp öteki ucunu soğut; büyük bir tokmakla vur ona; parçanın sıcak ile soğukun tam orta yerinden kırıldığını göreceksin. Balçık ve billurlar için de aynı şey geçerlidir.”

“Büyük usta, sizi dinliyorum.”

“İblis adına! Anlasan daha iyi edersin. Havuzun hâlâ yanıyor; kenarlardan taşanları bir anda soğut, çekiç darbeleriyle fazlalıkları al.”

“Çok büyük güç gerekir bunun için...”

“Bir çekiç yeter. Tubal-Kain’in çekici, atölyelerimizin maden cürufunu akıtmak için Etna’nın kraterini açmıştı.”

Adoniram, yere düşen bir demir parçasının çıkardığı gürültüyü duydu; eğildi ve yere düşmüş olan bu çok ağır, ama ele çok iyi oturan çekici aldı. Şükranlarını sunmak istedi, ama gölge kaybolmuştu ve sökmeye başlayan şafak, yıldızların pırıltısını söndürüyordu.

Biraz sonra şarkılarına başlayan kuşlar, Adoniram’ın çekicinin gürültüsünü duyunca uçup kaçtılar; havuzun kenarlarına yönelttiği darbelerini durmadan artırarak gündeğümünden önceki sessizliği, tek başına bozuyordu Adoniram.

Hikayenin bu bölümü, dinleyicileri derinden etkilemişti ve ertesi gün, sayıları daha da arttı. Doğuluları her zaman olağanüstü ilgilendiren *Kaf Dağı’nın* esrarından söz edilmişti bu bölümde. Bense bunun, Eneias’ın cehenneme inişi kadar klasik bir hikaye olduğunu düşündüm.¹¹¹

111) Buradaki alay yollu anlatıma rağmen, (tekris ile bir tutulan) cehenneme iniş, dolayısıyla Orfeus da Nerval açısından özel öneme sahiptir. Örneğin *Les Nuits d’Octobre* ve *Aurélia*’da şöyle der: “yaşadığım bu sınavları, eskilerin cehenneme iniş düşüncesine benzetiyorum.” (*Mémoires*)

8. SİLOE HAVUZU

Hikayeci yeniden anlatmaya koyuldu:

Tabor tepesinin, inişli çıkışlı Bethani yoluna sabah gölgeleri saldıgı saatti; yarı saydam ve beyaz birkaç bulut, sabahın aydınlığını yumuşatarak gökyüzü ovalarında dolaşıyordu; çiğ taneleri, çimenlerin dokusunu maviye boyuyordu hâlâ; meltem, yapraklardaki mırıldanmalarıyla, Moria'ya giden patikanın¹¹² kenarlarına dizilmiş kuşların şarkısına eşlik ediyordu; Sedron üzerindeki bir köprüden geçerek Siloe havuzunun beslediği bir akarsuyun kıyılarına ulaşan kadınlar kafilesinin keten gömlekleri ve tül giysileri görülüyordu uzaktan. Onların ardından, göz kamaştırıcı bir tahtirevanı taşıyan sekiz Nübyeli geliyordu; yüklü iki deve de, başlarını sallayarak ilerliyordu.

Tahtirevan boştu; çünkü maiyetiyle birlikte Kudüs duvarlarının dışına çıkma konusunda ısrar etmiş ve daha şafak sökerken kadınlarla birlikte çadırları terk etmiş olan Saba Melikesi, bu serin kırların tadını daha iyi çıkarmak için yürümeyi tercih etmişti.

Belkıs'ın yanındaki çoğunluğu genç ve güzel olan kadınlar, hanımlarının çamaşırını yıkamak için, erkenden pınara yönelmişlerdi; onlar gibi sade giyinmiş olan Belkıs da, sütannesiyile birlikte onların önünde neşeyle yürüyordu.

"İleri sürdüğün gerekçeler, beni ikna etmiyor kızım," diyor-du sütanne. "Bu evlilik, vahim bir delilik gibi geldi bana; eğer hata hoşgörülebilirse, vereceği hazdan dolayıdır bu."

"Ne güzel bir ahlak dersi!" diye cevap verdi Saba Melikesi. "Eğer bilge Süleyman bu söylediklerinizi duyabilseydi..."

"Pek de genç olmadığı halde, Sabalıların gülüne göz koyup peşinden koşması, bilgelik mi?"

112) Kudüs'te Süleyman Tapınağı'nın kurulduğu tepe.

"İyi yürekli Sarahil! Böyle övgüler için vakit çok erken."

"Hâlâ uyuklayan haşinliğimi uyandırmayın, yoksa..."

"Peki, devam edin..."

"Yoksa, eğer Süleyman'ı seviyorsanız, ona layık olacaksınız, diyecektim."

"Bilmiyorum doğrusu..." dedi, genç kraliçe, gülerek. "Bu konuda kendimi iyice yokladım; sanırım krala ilgi duymuyor değilim."

"Bu doğru olsaydı, böylesine nazik bir konuyu bu kadar ince eleyip sık dokumazdınız. Hayır, aslında bir ittifak düşünüyorsunuz... siyasal bir ittifak ve törelerin kıraç yollarına çiçekler serpiyorsunuz. Süleyman, bütün komşu ülkeler gibi sizinkileri de iktidarına bağımlı kıldı ve siz, köle haline getireceğiniz bir efendi edinerek kendi topraklarınızı özgürlüğe kavuşturmanın düşünüyü kuruyorsunuz. Ama dikkatli olun..."

"Korkacağım bir şey mi var? Bana adeta tapıyor!"

"Kendi soylu kişiliğine duyduğu tutku, size, bedensel bir istekten fazlasını duymasını engelliyor; hiçbir şey, bundan daha dayanıksız ve kırılgan olamaz. Süleyman, her şeyi hesaplayan, hırslı ve soğuk bir insan."

"Yeryüzünün en büyük kralı ve benim de soyundan geldiğim Sem ırkının en soylu torunu değil mi o? Himyeri sülalesi ne ardılar verecek, ondan daha soylu bir kral var mı, söyle!"

"Himyerilerin, atalarımızın soyu, sizin sandığınızdan çok daha eskilere dayanıyor. Sem çocuklarının, hava yaratıklarını yönettiklerini gördünüz mü hiç? Kısacası ben, kehanetlerin söylediğine bağlıyım; alinyanız gerçekleşmiş değil; kocanızı tanımanızı sağlayacak işaret ortaya çıkmadı; çavuşkuşu, sizi koruyan ezeli güçlerin iradesini henüz bildirmedi."

"Alinyamız bir kuşa mı bağlı benim?"

"Yeryüzünde benzeri olmayan bir kuş o; zekası, bilinen hiç-

bir kuşta yok; büyük rahibin bana dediği gibi, ruhu ateşten geliyor. Bir yeryüzü canlısı değil o, cinlerin soyundan.

“Doğru,” dedi Belkis. “Nitekim, Süleyman onu kendine alıştırmak için uğraşıp duruyor ve konsun diye omzunu ya da bileğini boşuna uzatıyordu.”

“Umarım hiçbir zaman konmaz. Hayvanlar egemenlik altına alındığında, ki söz konusu ettiğimiz türler yok olmuştur, çamurdan yaratılmış insanlara boyun eğmiyorlardı. Havanın ya da ateşin devlerine, cinlerine bağlılık gösteriyorlardı.. Oysa Süleyman, Adonai’nin balçıktan oluşturduğu soydan geliyor.”

“Ama çavuşkuşu benim emirlerime uyuyor...” Sarahil, bu sözler üzerine, başını sallayarak gülümsedi. Himyerilerin kından gelen bir prenses, son kralın akrabası ve kraliçenin süttanesi olan Sarahil, doğa bilimlerini yıllardır derinlemesine incelemiş ve öğrenmişti; bilgeliği, kibarlığından ve sevecenliğinden aşağı kalmıyordu.

“Kraliçe,” diye devam etti; “anlayamayacağınız kadar genç olduğunuz bazı sırlar var ve sülalemizin kızlarının, evlenmeden önce, bunları bilmemesi gerekir. Eğer, duydukları tutku dolayısıyla akılları başlarından giderse, bu sırlar kendilerini açmaz onlara ve böylece, sıradan insanlar da onları hiçbir zaman Öğrenemez. Şunu bilmeniz yeter: Bu ünlü çavuşkuşu Hüd-Hüd, efendisi olarak, Saba Melikesi’ne adanmış kocayı tanıyıp kabul edecektir ancak.”

“Bu tüylü zorbalığı lanetlememe yol açacaksınız.”

“Belki de o, sizi kılıç kuşanmış bir zorbadan kurtaracak.”

“Ama ben, Süleyman’a söz verdim ve en azından haklı kızgınlıklarını üzerimize çekmemek için... Sarahil zarlar atıldı! Bana tanınan zaman sona eriyor ve hattâ bu akşam...”

“Elohimlerin (tanrıların) gücü sınırsızdır...” diye mırıldandı Sarahil.

Konuşmayı sona erdirmek için, arkasına döndü Belkıs ve çayı alacalayan sümbülleri, adamotlarını, buhur-u-meryemleri toplamaya koyuldu; bu arada, uçarak onun arkasından gelen çavuşkuşu, sanki Belkıs'ın bağışlamasını diler gibi, cilveler yaparak çevresinde dolaşıyordu.

Konuşmaya ara vermeleri, bundan yararlanan maiyetin de kraliçeye yetişmesini sağlamıştı. Kadınlar, aralarında, duvarları uzaktan görülen Adonai tapınağından ve dört günden beri kimşenin dilinden düşmeyen tunç denizinden söz edip duruyorlardı.

Kraliçe, bu yeni konuyu ele aldı; yanındakiler de merakla hemen çevresinde toplandı. Mavi bir zemin üstünde kadınların başlarının tepesine yeşil arabeskler çizen koca yalancı çınarlar, bu büyüleyici topluluğu saydam gölgelerle sarmalıyordu.

"Dün akşam içine düştüğümüz şaşkınlık, hiçbir şeyle kıyaslanamaz," diyordu Belkıs onlara. "Süleyman bile ne söyleyeceğini bilmiyordu. Üç gün önce her şey mahvolmuş ve büyük usta Adoniram, eserinin yıkıntıları üzerine, çarpılmış gibi serilmişti. İhanete uğramış onuru, başkaldırmış lav selleriyle birlikte geçiyordu gözlerimizin önünden; sanatçı, hiçliğin içine batıp gitmişti... Ama şimdi zafer kazanmış adı, tepelerde cınlıyor; işçileri, ikametgahının eşiğine hurma dalları yığdılar ve o, İsrail'de, her zamankinden daha büyük bir kimse şimdi."

"Kazandığı zaferin gürültüsü, çadırlarımıza kadar yankılandı," dedi Sabalı bir genç kız "ve biz, kısa süre önceki felaketin hatırasıyla şaşkına dönüp, kraliçem, size ne oldu diye titremeye başladık. Kızlarınız olup biteni bilmiyorlar."

"Bana söylendiğine göre, Adoniram, maden eriyiğinin soğumasını beklemeden, umutsuzluk içindeki işçileri sabah erkenden çağırmış. Başkaldıranların elebaşları toplanmış çevresinde; Adoniram, birkaç sözle yatıştırmış onları; üç gün boyunca çalışmaya koyulmuşlar ve çatlamış olduğunu sandıkları havuzun

soğumasını hızlandırmak için kalıpları temizlemeye girişmişler. Amaçlarının ne olduğu bir sır gibi saklıymış, Üçüncü gün, şafak sökmeden önce, bu yığınlarca işçi, madenin sıcaklığıyla hâlâ kararan kaldıraçlarla, tunç boğaları ve aslanları kaldırmışlar. Bu koskoca kütleler, havuzun altına getirilmiş ve akıl almaz bir hızla yerlerine oturtulmuş; payandalarından kurtulan tunç denizi ortaya çıkmış ve yirmi dört heykel üzerine oturmuş; Kudüs, boşu boşuna yapılan bu kadar masrafa esef ederken, bu hayranlık verici eser, onu gerçekleştirenlerin şaşkınlık dolu bakışları önünde parıldamış. İşçilerin diktiği engelleri yıkan kalabalık hemen koşuşturmuş; gürültüler de saraya kadar ulaşmış. Süleyman bir ayaklanmadan korkup hızla olay yerine geldi; ben de yanındaydım. Başlarına yeşil hurma dalları takmış binlerce işçi karşıladı bizi. Süleyman gözlerine inanamıyordu. Kentin tümü, Adoniram'ın adını gökyüzüne ulaştıracak kadar kuvvetle haykırıyordu."

"Ne büyük zafer! Kim bilir ne kadar mutludur!"

"O! O garip bir deha!.. Derin ve esrarlı bir ruh o! Bu arada, onu çağdırmalarını istemiştin; aramaya başladılar, işçiler her yana koştu... Ama boşunaydı bu çaba! Zaferini küçümseyen Adoniram, gizleniyor ve övgülerden kaçıyor; yıldız gözden kaybolmuştu. Süleyman şöyle dedi: 'Gidelim, halkın kralı bizi gözden düşürdü.' Dehanın vuruştığı bu savaş alanını terk ederken hüznünlüydü ruhum; eserleriyle böylesine büyük olan, böyle bir anda ortada görünmemekle daha da büyüyen bu ölümlünün hatıralarıyla doluydu düşüncelerim."

"Geçerken gördüm onu," dedi Sabalı bakirelerden biri. "Gözlerindeki alev, yanaklarımı yalayıp geçti, kızarttı onları; bir kralın haşmeti vardı Adoniram'da."

"Güzelliği, insanoğlunun çocuklarından çok üstün," diye devam etti arkadaşlarından biri. "Endamı etkileyici, görünüşü

göz kamaştırıyor. Tanrıların ve ölümsüz ruhların böyle olduğunu düşünürüm ben."

"İçinizden birçoğu, alinyazısını soylu Adoniram'ınkiyle birleştirmek isterdi sanırım."

"Ey kraliçem! Böyle yüce bir kişiliğin karşısında biz neyiz ki? Onun ruhu bulutlarda ve böylesine yüksek duygularla dolu yürek, bize kadar inmez."

Aralarından nadir palmiyelerin solgun başlarını eğdikleri sakız ağaçlarının ve akasyaların altındaki, çiçek açmış yaseminler Siloe havuzunu çevreliyordu. Mercanköşkler, gri süsenler, kekikler, mineler ve Saaron'un kıpkırmızı gülü orada yetişiyordu. Bu yoğun ve alacalı çalılıkların aşağısında, yanı başlarındaki çeşmeden çıkan suların çağıltısının duyulduğu yüzlerce yıllık kayalıklar yer yer uzanıyordu. Bu sessiz ve sakin yerler, dallara sarılan sarmaşıklarla süslenmişti. Kırmızımsı ve kokulu üzüm salkımlarıyla asmalar, mavi salkım çiçekleri, mis gibi kokan zarif zincirler halinde, solgun ve titrek abanoz ağaçlarının tepelerine kadar uzanıyordu.

Saba Melikesi'nin ve yanındakilerin, çeşmenin kenarına toplandıkları sırada, havuzun kıyısına oturmuş, derin düşüncelere dalmış ve bir elini dalgaların okşamasına bırakmış bir adam, rahatsız olarak oradan ayrılmak niyetiyle ayağa kalkmıştı. Belkis onun tam önündeydi; adam, bakışlarını gökyüzüne çevirip hızla döndü.

Ama Belkis, daha hızlı davranarak önüne geçti onun ve şöyle dedi:

"Usta Adoniram, benden niçin kaçıyorsunuz?"

"Ben, başkalarıyla birlikte olmayı hiçbir zaman istemedim ve hükümdarların yüzlerinden korkarım," dedi sanatçı.

"Şu anda, çok dehşet verici mi görünüyor bu yüz?" dedi kraliçe, içe işleyen bir tatlılıkla; bu, genç adamı ona bakmak zorunda bıraktı.

Gördüğü, Adoniram'ın içini yine de rahatlatmadı. Kraliçe, hükümdarlığının bütün belirtilerini bir yana bırakmıştı ve bir kadın olarak, sabah süslerinin sadeliği içinde, hiç de korkulacak gibi değildi. Saçlarını, salınan uzun bir örtünün kıvrımları içine toplamıştı; meraklı rüzgarın hafifçe havalandırdığı giysisi, sedef bir denizkabağı biçimindeki göğüslerini hayal meyal gözler önüne seriyordu. Bu sade giysi içinde, Belkıs'ın gençliği, daha narin, daha neşeli görünüyordu; öyle ki, uyandırdığı saygı, hayranlığa da isteğe de yol açmıyordu. Kendisinin farkında olmayan bu incelik ve güzellik, bu çocuksu yüz, bakirelere özgü bu görünüş, Adoniram'ın yüreğinde, yeni ve derin bir izlenim uyandırmıştı. "Kendimi kısıtlamaya çalışmam neye yarar ki!" dedi Adoniram hüzünlü bir sesle. "Gücüm talihsizliklerimle başa çıkabiliyor ve siz bana, acıdan başka şey veremezsiniz. Düşünceleriniz uçarı, iltifatlarınız geçici ve onları, tutsağınız haline getirmiş olduklarınıza, daha da gaddarca azap çektirmek için bol bol dağıtıyorsunuz... Elveda kraliçe! Unutursunuz hemen ve sırrınızı açıklamazsınız."

Hüzünle söylenmiş bu son sözlerden sonra, Adoniram Belkıs'a baktı. Belkıs ansızın şaşkınlığa kapıldı. Ama hemen toparlandı ve emir vermeye alıştığı için inatçı da olan Belkıs, böyle terk edilmeyi yediremedi kendine. Bütün işvebazlığını takınarak şöyle cevap verdi: "Adoniram, siz bir nankörsüzünüz."

Adoniram sert bir adamdı; yumuşamadı: "Evet, doğru; şunu hatırlamamam bir hata olurdu: Umutsuzluk, bütün hayatımda, yüreğimi bir saat için ele geçirdi ve siz bundan, efendimin, düşmanımın karşısında beni kahretmek için yararlandınız"

"Oradaydı!" diye mırıldandı kraliçe, utanç ve pişmanlık içinde.

"Hayatınız tehlikedeydi ve sizi korumak için koştum ben."

"Böylesine tehlikeli bir anda, ne büyük bir fedakarlık bu!"

diye cevap verdi kraliçe. "Hem de değersiz bir ödül için gösterilmiş bir fedakarlık!"

Kraliçenin iyiliği ve içtenliği, Adoniram'ın yumuşamasını gerekli kılıyordu; kızgınlık içindeki bu büyük adamın layık olduğu küçümseme, yüreğinde kanayan bir yara açıyordu.

"Süleyman Bin-Davud'a gelince," diye devam etti Adoniram; "onun ne düşündüğü umurumda değildi. O ve soyu, haşmetli kırmızı giysiler altında kendilerini saklayan asalaklardan, kıskançlardan ve kölelerden başka şey değil... Benim gücüm, onun saçmalıklarından etkilenmez. Bana küfürler yağdıran ötekilere gelince, güçsüz ve erdemsiz binlerce kendini bilmezdir onlar, benim için, vızıldayan bir sinek sürüsünden farksızdır... Ama siz kraliçe; bu yığın içinde ayrı tuttuğum ve yüce bir değer verdiğiniz siz... evet siz, öyle davranınca yüreğim, daha önce hiçbir şeyin etkilemediği bu yürek paralandı; ama öyle olsun... Öğrendim insan topluluğundan! Birbiri ardından hemen gelen övgüler ve suçlamalar, aynı dudaklarda, acı bir içki ve bal gibi birbirine karıştıktan sonra ne önem taşır benim için!

"Pişmanlık duyana, çok sert davranıyorsunuz. Bağışlamanız için yalvarmak mı gerekiyor, söyleyin ve acaba yetmiyor mu..."

"Hayır, siz başarıya dalkavukluk ediyorsunuz; yerlerde sürünseydim, başımı çiğneyip geçerdiniz."

"Şimdi mi? Hayır! Söyleme sırası bana geldi: Hayır, bin kere hayır."

"Öyleyse, bırakın eserimi paramparça edeyim, onu bozayım ve yeniden horgörülen bir insan olayım. Yığınların yuhalamaları altında geleyim buraya; eğer o zaman bana sadık kalırsanız, şerefimin yerlerde süründüğü gün, hayatımın en güzel günü olacaktır."

"Hadi, gidin mahvedin eserinizi," dedi Belkıs, dizginlemeye zaman bulamadığı bir heyecanla.

Bu sözler üzerine Adoniram, bir sevinç çığılığı atmaktan alamadı kendini. Kraliçe de, o anda, böyle korkutucu bir söz vermenin doğuracağı sonuçları düşündü. Adoniram, işçilerin her zamanki kıyafetiyle değil, emekçiler topluluğunun başındaki yerini belirten bir giysi içinde haşmetle duruyordu karşısında. Altın şeritlerle işlenmiş geniş bir kemerin süslediği pilili beyaz gömleği, boyunu daha da heybetli gösteriyordu. Sağ koluna, başında kıvırmalı bir yakut olan çelik bir yılan sarılmıştı ve yanlarından göğsünün üzerine düşen iki geniş şeridin çıktığı külah biçimindeki başlığının yarı yarıya kapattığı alnı, bir taca ihtiyacı yokmuş gibiydi.

Gözleri kamaşan kraliçe, bu cüretkar adamın toplumsal sınıfını unutmuştu; ama hemen hatırladı ve kendini toparladı. Ne var ki, egemenliği altında kaldığını hissettiği garip saygıdan kurtulamadı ve şöyle dedi:

“Oturun! Meydan okuyan ruhunuz haklı olarak pek hoşlanmasa da, daha ılımlı ve sakin duygulara dönelim. Onurunuz benim için çok değerlidir; hiçbir şeyi kırıp tahrir etmeyin. Büyük bir fedakarlık yapmaya hazırsınız ve bence, bunu yaptınız da. Bu fedakarlık gerçekleşseydi, şerefim tehlikeye düşecekti ve bildiğiniz gibi usta, benim onurum bundan böyle Süleyman’ın itibarına bağlanmıştır.”

“Bunu unutmuştum,” diye mırıldandı sanatçı, kayıtsızlıkla. “Saba kraliçesiyle, Moablı bir maceracı kadının soyundan gelen, elden ayaktan düşmüş Uriah’ın zinacı dul eşi Betşabe’yle Davud’un oğlunun evleneceğini duymuştum sanırım. Çok ihtisamlı bir birleşme olacak bu... Himyerilerin tanrısız kanını yenileyecek kuşkusuz!”

Öfke, genç Belkis’in yanaklarını daha da kızartmıştı; çünkü, Süleyman’ın yapmak istediğine çok karşı olan Sarahil de, havuzun kenarlarına dizilmiş ve suların üzerine eğilmiş hizmetkar-

lara ne yapmalarını gerektiğini açıkladıktan sonra, söylenen bu sözleri duymuştu.

"Anlaşıldığına göre, Adoniram bu birleşmeyi doğru bulmuyor," dedi Belkis, sahte bir küçümsemeyle.

"Hayır, tam tersi," diye cevap verdi Adoniram. "Siz de çok iyi görüyorsunuz bunu."

"Bu sözlerle ne demek istiyorsunuz?"

"Eğer hoşuma gitmeseydi, Süleyman'ı daha önce tahtından indirmiş olurdum. Ve siz de ona, bana davrandığınız gibi davranırdınız; hiç düşünmezsiniz bunu; çünkü onu sevmiyorsunuz."

"Sizi böyle bir sonuca vardıran nedir?"

"Siz, ondan üstün olduğunuzu hissediyorsunuz; onu küçük düşürdünüz; sizi bağışlamayacak ve böyle bir hınç, aşkı doğurmaz.

"Çok cüretkarsınız..."

"Sevdiğimiz zaman, korkarız," dedi Adoniram.

Bu sözler üzerine kraliçe, korkuya kapılmamak için çok zor tuttu kendini.

Belkis, bir bakıma eğlendiği İbraniler kralının duyabileceği kızgınlığı ciddi olarak hiç aklına getirmemişti ve Sarahil'in güzel sözleri de boşa gitmişti. Bu itiraz şimdi, çok daha sağlam temellendirilmiş gibi görünüyordu ona ve şöyle dedi: "Beni misafir eden insana ve benim... karşı ileri sürdüğünüz imalar hoşuma gitmiyor."

Adoniram onun sözünü kesti.

"Kraliçe, ben insanları sevmem ve onları tanırım. Bu Süleyman'ı uzun yıllar gözlemledim. Kuzu postu altındaki bir kaplandır o ve rahiplerin taktığı kayış ağızlığını yavaş yavaş kemirmektedir. Şimdiye kadar, kardeşi Adonias'ı öldürmekle yetindi; bu fazla bir şey değildi... Zaten başka akrabası da yoktu.

"Doğrusu, usta Adoniram'ın kralı kışkırttığına inanası geli-

yor insanın,” diye söze karıştı Sarahil, yangına körükle gider gibi.

Sarahil, bir süredir, Adoniram’ı dikkatle seyrediyordu. “Hanımefendi,” diye cevap verdi Adoniram, “eğer Süleyman, benimkinden daha aşağı bir soydan gelmeseydi, gözlerimi ona çevirme lütfunda bulunurdum belki de. Ama kraliçenin seçimin-den anladım ki, kendisi bir başkası için doğmuş değil...”

Sarahil gözlerini şaşkınlıkla açtı ve kraliçenin arkasına geçerek, Adoniram’ın gözlerinin önünde, mistik bir işaret çizdi havaya; ne olduğunu anlamadığı bu işaret Adoniram’ı titretti.

“Kraliçe,” diye devam etti Adoniram, sözcüklerin üzerine basarak; “suçlamalarım, sizi kayıtsız bırakarak şüphelerimi aydınlattı. Düşüncelerinizde yer almayan bu kral için kötü sözler söyleyerek kafanızı şişirmekten kaçınacağım.”

“Usta, beni böyle sıkıştırmanızın ne yararı var? Süleyman’ı sevmiyor da olsam...”

“Konuşmalarımızdan önce,” dedi Adoniram alçak bir sesle ve heyecan içinde; “onu, sevmiş olduğunuza inanmıştınız.”

Sarahil yanlarından ayrılmıştı ve kraliçe, ne yapacağını bilmeden başka yerlere bakıyordu.

“Ah! Lütfen bu konuşmaları bir yana bırakalım,” dedi Adoniram; “yıldırım, başıma düşmesi için davet ediyorum sanki! Dudaklarınızdan rasgele çıkacak bir söz, benim için hayat ya da ölümdür. Ah! Konuşmayın! Bu yüce ve tehlikeli ana ulaşmak için zorladım kendimi ve şimdi de onu uzaklaştıran benim. Şüpheleri bana bırakın; cesaretim yenilgiye uğradı, titriyorum. Bu fedakarlığa hazırlamalayım kendimi. Nice zarafet, nice gençlik, nice güzellik ışıkları yayılıyor sizden. Heyhat!.. Sizin gözünüzde ben kimim ki! Hayır, hayır, beklenmedik bir mutluluk vaadini unutmalıyım... Kulağıma öldürücü bir kelime ulaştıracak soluğunuzu tutun. Bu güçsüz yürek, böyle çılgınca çarpmamıştı hiç; daha ilk boğuntusu parçalayacak onu; öleceğimi hisseder gibiyim.”

Belkıs'ın hiçbir kuşkusu kalmamıştı artık; Adoniram'a kaçacak bir bakış atınca, bu güçlü, enerji dolu ve gururlu adamın, benzinin attığını, saygılı, güçsüz ve dudaklarında ölüm dolaşan bir insan haline geldiğini gördü. Zafer kazanmış ama içi burkulmuş, mutlu ama titreyen kraliçenin gözlerinden dünya silinmişti sanki ve şöyle mırıldandı: "Heyhat! ben de hiçbir zaman sevmedim."

Sesi kısılıyordu kraliçenin, ama bir düştten uyanacağından korkan Adoniram, sessizliği bozmaya cüret edemedi.

Çok geçmeden Sarahil yaklaştı; her ikisi de, kendilerini ele vermemek için, konuşmaları gerektiğini sezdiler. Adoniram'ın çevresinde uçan çavuşkuşu, üzerinde söz edilecek yeni bir konu vermişti ona. "Bu kuşun ne parlak tüyleri var," dedi dalgınca; "uzun zamandan beri mi yanınızda?"

Bu sefer, gözlerini heykeltıraş Adoniram'dan ayırmayan Sarahil cevap verdi: "Bu kuş, havanın öteki yaratıkları gibi, ölümsüz ruhlardan emir alan bir türün biricik dölüdür. Kim bilir hangi mucizelerle korunmuştur ve hayal edilmeyecek kadar eski zamanlardan beri, Himyeri hükümdarlarının emirlerine boyun eğmektedir. Kraliçe, istediği zaman, onun aracılığıyla gökyüzü kuşlarını bir araya toplar."

Belkıs'ı yarı sevinç, yarı şefkatle seyreden Adoniram'ın yüzü, bu açıklamayla birdenbire değişti.

"Huysuz bir hayvandır bu," dedi kraliçe. "Süleyman onu, okşamalara, şekerlemelere boğdu, ama boşuna; çavuşkuşu, inatla kaçındı ondan; bileğine bir türlü konmadı."

Adoniram, bir an düşündü ve bir ilhama kapılmış gibi gülümsedi. Sarahil, tepeden tırnağa dikkat kesilmişti.

Yerinden kalktı Adoniram ve konuştuğu çalıdan kendisine yan yan bakan çavuşkuşunun adını söyledi. Bir adım atarak, esrarlı *Tau*'yu çizdi havaya ve kuş, kanat çırpıp başının üzerinde döndü, sonra da bileğine uysallıkla kondu.

"Şüphelerim yerindeymiş," dedi Sarahil. "İşte, kehanet gerçekleşti."

"Ey, atalarımın kutsal gölgeleri!" diye haykırdı Adoniram. "Ey babam Tubal-Kain, aldatmadın beni! Işığın ruhu olan Belkıs; kız kardeşim ve eşim, sonunda buldum sizi! Yeryüzünde sadece siz ve ben, soyundan geldiğimiz ateşin ölümsüz ruhlarının bu kanatlı habercisine emir verebiliyoruz."

"Ne!" dedi Belkıs, şaşkınlık içinde, "yoksa, Adoniram..."

"Evet, Adoniram, Kus'un son dölü, Tubal-Kain'in torunu, ki siz ondan Saba aracılığıyla doğdunuz ve avcı Nemrud'un kardeşi, ki o Himyerilerin en büyük atasıdır..."¹¹³ Ama sırrımız, çamurdan yoğrulmuş Sem çocuklarına hiçbir zaman açıklanamalıdır."

"Efendimin önünde eğilmem gerekiyor," dedi Belkıs ona elini uzatarak. "Çünkü alınyazısının gereği, Adoniram'ın aşkından başka bir aşkı kabullenme izni verilmemiştir bana."

"Ah!" diye haykırdı Adoniram, dizlerinin üzerine düşerek. "Böyle bir mutluluğu, sadece Belkıs'tan almak isterim. Yüreğim, sizin yüreğinizi karşılamak için adeta uçuyor. Bana göründüğünüz ilk anda kölenizdim."

Sarahil, yaşının verdiği bilgelikle kesmeseydi, bu konuşma daha da sürecekti; şöyle dedi Sarahil: "Bu tatlı itirafları daha sonraya bırakın; önünüzde engeller var ve birçok tehlike bekliyor ikinizi de. Adonai'nin gücü sayesinde, Nuh'un oğulları yeryüzünün efendileri oldular ve iktidarları, ölümlü varlığını kapsıyor. Süleyman, ülkelerimizin bağımlı olduğu kendi ülkelelerinde mutlak olarak hüküm sürüyor. Orduları korkunç, gururu da sınırsızdır onun; Adonai koruyor onu; birçok casusu da var. Bu tehlikeli yerden kaçmanın çaresini bulalım, o zamana kadar da dikkatli olalım. Kızım, unutma ki, Süleyman bu akşam Sion

113) Bkz. *Tekvin*, X, 7-8.

tapınağında seni bekliyor... Ondan ayrılman ve bu ilişkiyi kesmen, tedirginliğine ve şüphe duymasına yol açacak. Kötü alametler belirmediğini ileri sürerek, ondan bir gün mühlet iste. Yarın, büyük rahip sana yeni bir mazeret bulacak. Yüce Süleyman'ın sabırsızlığını çok iyi idare etmeniz gerekiyor. Size gelince Adoniram, hizmetkarlarınızı terk edin; sabah saatleri ilerliyor; Siloe pınarına bakan yeni duvar, askerlerle dolmaya başladı bile; peşimizdeki güneş, bizi görmelerine yol açacak. Ayın yuvarlak yüzü, Efraim tepelerinin üstünde gökyüzünde belirince, Sedron'u geçin ve iki tepede oturanların gözlerinden çadırları saklayan zeytin koruluğuna kadar ilerleyip, bulunduğumuz yere yaklaşın. Orada, durumu akıllıca ve gerektiği gibi gözden geçirip düşünceğiz."

Esef ederek birbirlerinden ayrıldılar: Belkis, maiyetinin yanına gitti; Adoniram da, zakkum yaprakları arasında görünmez oluncaya kadar gözleriyle takip etti onu.

9. ÜÇ KAFADAR

Bir sonraki oturumda, hikayeci anlatmaya devam etti:

Süleyman ve İbranilerin büyük rahibi, tapınağın avlusunda bir süredir görüşüyorlardı.

Rahip Sadok kralına sıkıntı içinde "Evet, gerekli bu," dedi. "Yeniden bir mehil versem ne yapacaksınız ki! Nişanlınız ortada yokken nasıl kutsanır evliliğiniz?"

"Yüce rahip," diye cevap verdi Süleyman iç geçirerek. "Bu gecikmeler sizden fazla canımı sıkıyor benim, ama sabırla dayanıyorum ben de."

"Tabii öyle olacak; âşık olan ben değilim," dedi Sadok, kemikli, soluk renkli, mavi damarları belirgin eliyle sivri ve ak sakalını sıvazlayarak.

“İşte bundan ötürü, daha sakın olmalısınız.”

“Ne diyorsunuz siz?” diye sordu Sadok yüksek sesle. “Muhafızlar ve din adamları dört gündür ayakta; gönüllü kurbanlar hazır; sunaktaki ateş boşuna yanıyor ve kutsama anında her şeyi ertelemek gerekiyor. Rahipler ve kral, bizi bahanelerle oyalaayan ve bölünüşümüzle adeta oynayan yabancı bir kadının yarattığı huzursuzluk içinde çaresiz kalmış halde.”

Büyük rahibin gururunu en fazla kıran şey, göz kamaştırıcı kıyafetini her gün giymesi ve Sabalı saraylılar karşısında, İsrail törenlerinin resmi şatafatını gösterme olanağını bulamadan her gün yeniden çıkarmak zorunda kalmasıydı. İşte tedirginlik içinde, tapınağın iç avlusu boyunca, üzüntülere kapılmış Süleyman'ın önünde bu göz kamaştırıcı kıyafetiyle dolaşıp duruyordu.

Sadok, bu yüce tören için, keten giysisini, kolsuz *efodunu* giymiş, işlemeli kemerini kuşanmıştı gene. *Efod*, parlak kırmızı, altın ve sümbül renginde bir ayin gömleği idi; kuyumcunun, on iki kabilenin adını işlediği damarlı iki akik taşı parlıyordu bu gömleğin üzerinde. Göğsünde, kızıl şeritlere işlenmiş altın halkalara bağlı, kumaştan yapılmış bir süs kıvrımlar saçıyordu; bu süs, kare şeklinde ve el büyüklüğündeydi; bir sıra süleymantasıyla, sarı yakutlarla ve zümrütlerle işlenmişti; ikinci sırada, kıızıyakutlar, sarı safirler ve yeşim taşları bulunuyordu; üçüncü sırada, billurlar, mor yakutlar ve akikler; nihayet dördüncü sırada, zümrütler, damarlı akikler ve beriller bulunuyordu. Göğüs kısmı açık olan menekşe rengi giysi, aralarında küçük altın çingiraklar bulunan sümbül rengi ve erguvani ufak narlarla süslenmişti. Büyük rahibin alnını ise, incilerle süslenmiş ketenden üç katlı bir taç çerçeveliyordu; tacın tepesinde bir hilal vardı; ön kısmına da kızıl bir şeritle tutturulmuş koyu renkli bir altın levhanın üzerine kazınmış şu sözler okunuyordu: ADONAI KUTSALDIR.¹¹⁴

114) Bu betimleme Çıkış XXVIII'e uygundur.

Ve Sadok'a, küçük zincirlerle, mistik düğümlerle ve kuyumcu işi kopçalarla tutturulmuş bu kutsal kıyafeti giydirmek için, altı tane hizmetkar din adamı ve iki saat gerekiyordu. Bu giysi kutsaldı; ancak din adamları ona el sürebiliyordu; nasıl olması gerektiğini, Musa Bin-Amran'a (Musa peygamber), Adonai'nin kendisi söylemişti.

Kısacası, Melkisedek'in ardıllarının büyük rahiplik süsleri, saygıdeğer Sadok'un sırtında, dört gündür durmadan hakarete uğruyordu; üstelik, Süleyman ile Saba Melikesi'nin onaylamadığı evliliğini kutsaması gerektiği için, ne yapacağını bilmeyen rahip de küplere biniyordu.

Bu evliliğin, hem İbraniler hem de rahipler sınıfı için tehlikeli olduğunu düşünüyordu Sadok. Kraliçe Belkis, çok iyi yetişmiş ve bilgiliydi... Üstelik, doğru dürüst yetiştirilmesi gereken bir hükümdarın bilmemesi gereken birçok şeyi de, Saba rahiplerinin kraliçeye öğrettiklerini düşünüyordu Sadok; ayrıca, bu kraliçenin, kuşlara emir verip onları yönetmek gibi çok müthiş bir hüneri olması da tedirgin ediyordu onu. Şüpheli ve eleştireci bir eşin, dini inançları tehlikeye düşürdüğü bu tür karma evlilikler, büyük din adamlarının hiçbir zaman hoşuna gitmemişti. Ve Süleyman'daki gurur dolu bilgi edinme açlığını, artık daha başka bir şey öğrenmesi gerekmediğine onu ikna ederek ılımlı hale getirmiş olan Sadok, kralın, bilmediği daha pek çok şey öğrenmesi gerektiğini anlamış olabileceğini düşündükçe korkudan titriyordu.

Sadok'un bu düşüncesi yersiz değildi; çünkü Süleyman da bu konu üzerinde kafa yoruyordu ve kendi rahiplerinin, kraliçenin rahipleri kadar ince düşünceli olmadıkları gibi, daha zorba oldukları sonucuna da varmış gibiydi. Nitekim Süleyman'ın güveni sarsılmıştı; birkaç gündür Sadok'tan bazı sırlar saklıyor, artık ona danışmıyordu. İşin tehlikeli ve vahim yanı, dinin, rahiplerin

denetimine bırakıldığı ve onların kişiliklerinde somutlaştığı ülkelerde, büyük rahiplerin, her insanoğlu gibi hata ettiklerinde, dini inancın da onlarla birlikte yıkılması ve hattâ, Tanrı'nın da, gururlu ve uğursuz savunucuları ile birlikte yitip gitmesiydi.

İhtiyatlı, ödle, ama keskin zekalı olmayan Sadok, bir fikir fukarası da olduğu için, mevkiini kolayca muhafaza edebilmişti. Dini yasanın yorumunu, kralın tutkularını göz önünde tutarak genişletiyor ve bu tutkuları, aşağılık bir dogmatik hoşgörüy-le haklı çıkarıyordu. Ama bu sadece, biçim açısından kılı kırk yarararak yapılan bir haklı çıkarmaydı; Süleyman da buna, uysallıkla boyun eğiyordu... Şimdi de, Yemen'den gelen bir genç kız ve melun bir kuş, böyle düşünüp taşınarak gerçekleştirilmiş bir eğitim abidesini yıkmaya tehlikesini yaratıyordu!

Onları, büyü yaptıklarını söyleyerek suçlamak, gizli bilimlerin küçümsenerek reddedilmiş gücünü kabul etmek değil miydi? Sadok, gerçek bir çıkmazın içine düşmüştü. Daha başka endişeleri de vardı: Adoniram'ın, işçiler üzerindeki sınırsız etkisinden tedirginlik duyuyordu ve gizli bilimlere ya da mistik anlayışa dayanan bir egemenlik kurulacağından telaşlanması için de, kendince birçok neden vardı. Bununla birlikte Sadok, öğrencisi olan kralın, Adonai'ye adanan, dünyanın en muhteşem tapınağını yapabilecek ve Kudüs sunağına Doğu'nun bütün halklarının hayranlığını ve hediyelerini çekebilecek olan biricik sanatçıyı, işin başından uzaklaştırmasını sürekli olarak engellemişti. Sadok Adoniram'dan kurtulmak için tapınağın bitmesini bekliyordu; o zamana kadar da Süleyman'ın karanlık güvensizliğini körüklemekten başka bir şey yapmıyordu. Ama, son birkaç gündür durum çok kötüleşmişti. Hatırlanacağı gibi, umulmayan, olanaksız ve mucizeli bir zaferin bütün göz kamaştırıcılığı içinde, Adoniram ortadan kaybolmuştu. Bütün saray, bu olay karşısında şaşırılmıştı; sadece Süleyman onlar gibi görün-

müyordu ve büyük rahibine bu konuda bir şey söylememiştir. Oysa kralın böyle davranması pek nadirdi.

Dolayısıyla Sadok, kendini işe yaramaz bir kimse olarak görüyor, ama vazgeçilmez olduğu konusunda ısrar ederek, Süleyman'ın düşgücünü etkileyebilecek belli belirsiz kehanetler ileri sürüyordu. Süleyman, özellikle üç dört özdeyiş içinde özetleme fırsatını yakaladığı söylevlerden hoşlanırdı. Ama içinde bulunan durumda, Süleyman'ın sözleri, Sadok'un bıktırıcı öğütlerinden etkilenmiyor, sadece, hilekarlıkla, yalan dolanla ve çıkarıcılıkla karşı karşıya kalmış kralların başına gelen felaketler ve bir kralın her şeyi görmesinin, hemen güvenmemesinin yararı üzerinde duruyordu. Ne yapacağını bilmeyen Sadok da, anlaşılma-
mazlığın derinliklerine sığınıyordu.

"Çok güzel konuşuyorsunuz," dedi Süleyman. "Ama, belagatinizden haz duymak için gelmedim tapınağa ve sizi bu nedenle görmek istemedim. Laflarla yetinip memnun olan kral mahvolmuş demektir. Benimle görüşmek için, tanımadığımız üç kişi buraya gelmek istedi. Onları kabul edeceğim, çünkü maksatlarını biliyorum. Herkesten gizli kalması için de, görüşme yeri olarak burasını seçtim."

"Bunlar neyin nesi, efendimiz?"

"Kralların bilmediklerini bilen kimseler bunlar; onlardan çok şey öğrenilebilir."

Çok geçmeden tapınağın iç avlusuna alınan üç işçi Süleyman'ın ayaklarına kapandı. Sıkıntılı bir halleri vardı ve gözlelerinden tedirginlik okunuyordu.

"Ağzınızdan, hakikatten başka şey çıkmaz," dedi Süleyman. "Kralınızı etkilemeye de çalışmayın; çünkü en gizli düşüncelerini biliyor o. Duvarcılar grubunun basit bir işçisi olan Fanor, sen, Adoniram'ın düşmanısın; çünkü, maden işçilerinin üstünlüğünden nefret ediyorsun ve ustanın eserini mahvetmek için fırınların

tuğlalarının içine yanabilen taşlar karıştırdın. Bir dülger olan Amru, sen, tunç denizinin temellerini zayıflatmak için alevlere kirliler soktun. Ruben kabilesinden gelen maden işçisi Methusael, sen, se, Gomorra Gölü kıyılarından topladığın kükürtlü lavları karıştırıp döküm eriyiğini bozdun. Üçünüz de, ustaların rütbesini ve ücretini elde etmeye çalıştınız beyhude yere. Keskin düşüncemin, en gizli eylemlerinizin sırrını çözdüğünü görüyorsunuz şimdi."

"Yüce kral," diye cevap verdi Fanor korku içinde, "Sizi perişan etmek isteyen Adoniram'ın bir iftirası bu."

"Adoniram, sadece benim bildiğim bu düzenbazlığı bilmiyor. Adonai'nin himayesinde olanların keskin kavrayışından hiçbir şeyin kaçmadığını bilin."

Sadok'un şaşkınlığı, Adonai'nin korumasına büyük rahibinin pek de önem vermediğini göstermişti Süleyman'a.

"Demek ki, hakikati saklamanız, mahvolmanızla sonuçlanacaktır," dedi kral. "Açıklayacaklarınızı biliyorum; dolayısıyla, burada sınavdan geçen sadakatinizdir. İlk sözü, Amru alsın."

"Efendimiz," diye söze başladı Amru, en az arkadaşları kadar korkarak. "Ben, atölyelerde, şantiyelerde hiçbir şeyi gözden kaçırmadan gözcülük ettim. Adoniram'ı bir kez bile görmedim."

"Ben," diye devam etti Fanor, "gece bastırırken, Moria'dan Sabalıların çadırlarının bulunduğu yere giden yolun üzerindeki Absalon Bin-Davud'un mezarında saklandım. Gecenin üçüncü saatine doğru, uzun bir elbise giymiş olan ve başında Yemenlilerinki gibi bir başlık bulunan bir adam önümden geçti; biraz ilerledim ve Adoniram'ı tanıdım; kraliçenin çadırlarına yönelmişti ve beni fark ettiği için onu izlemeye cüret edemedim."

"Efendimiz," diye devam etti Methusael, "siz her şeyi biliyorsunuz ve bilgelik ruhunuza yerleşmiş; içtenlikle konuşacağım ben. Açıklayacaklarım, böylesine korkunç sırları öğrenecek olanların hayatına malolacaksa, lütfen arkadaşlarımı uzaklaştı-

rın ve sözlerimin sorumluluğu sadece benim olsun.”

Ve bu maden işçisi, kralın ve büyük rahibin karşısında yalnız kalınca, tekrar yere kapandı ve şöyle dedi: “Efendimiz, asanızı uzatın da ölmeyeceğimden emin olayım.”

Süleyman elini uzattı ve cevap verdi: “İyi niyetli olman seni kurtarıyor; Ruben kabilesinden Methusael, hiçbir şeyden korkma!”

“Başımı örten bir kaftan giyerek ve yüzüme koyu bir boya sürerek, gecenin karanlığından da yararlanıp, kraliçenin çevresindeki zenci hadımların arasına karıştım: Adoniram, yarı karanlığın içinde kraliçeye yaklaştı; onunla uzun uzun konuştu ve akşam rüzgarı, sözlerindeki titreyişleri kulaklarıma ulaştırıyordu; şafaktan bir saat önce uzaklaştım oradan ve Adoniram, hâlâ kraliçeyle birlikteydi...”

Süleyman, kızgınlığını saklamaya çalışıyordu, ama Methusael bu duygunun belirtilerini görmüştü onun gözbebeklerinde.

“Ey yüce kral, size boyun eğmem gerekliydi; ama izin verin bana fazla bir şey söylemeyeyim.

“Emrediyorum sana, devam et.”

“Efendimiz, şan ve şerefimiz, uyruklarınız için çok önemli ve değerlidir. Gerekirse öleyim, ama siz efendim, bu hain yabancıların oyuncağı olmayın. Sabalıların büyük rahibi, kraliçenin sultanesi ve iki hizmetkar kadın, bu aşk ilişkisini biliyor. Anladığım kadarınca, Adoniram, görüldüğü gibi biri değil ve tıpkı kraliçe gibi, sihirli bir güç var onda. Ve bu sayede, kraliçe hava yaratıklarına, Adoniram da, ateşin güçlerine emir verebiliyor. Ama bu yeteneklerle donatılmış olan bu iki varlık, cinler üzerinde size verilmiş olan, ama bilmediğiniz gücünüzden korkuyorlar. Sarahil, olağanüstü özelliklerini açıklayıp kraliçeyi şaşkına çevirdiği yıldızlı bir yüzükten söz etti ve bu konuda Belkis’in ihtiyatsızlık etmiş olmasından yakınıldı. Alçak sesle konuşulduğu için söylediklerini iyice anlayamadım; tehlikeli olabileceği için

de daha fazla yaklaşmadım. Biraz sonra Sarahil, büyük rahip ve yanlarındakiler, Adoniram'ın önünde eğilerek oradan ayrıldılar ve size söylediğim gibi, Adoniram Saba kraliçesi ile yalnız kaldı. Kralım! Dudaklarımdan hiçbir yalan dökülmediğine göre, kereminize sığınabilir miyim?"

"Hangi hakla efendinin niyetlerini irdelemeyi düşünüyorsun sen? Kararımız ne olursa olsun, hakça olacaktır... Bu adamı arkadaşlarıyla birlikte tapınağa kapatın, haklarında vereceğimiz karara kadar onlarla görüşmesin."

Süleyman'ın emrini, dikkatle ve hemen yerine getiren dilsizler, dehşete kapılmış olan Methusael'i götürürken, büyük rahip Sadok'un içine düştüğü şaşkınlığı kimse dile getiremezdi. "Görüyorsunuz işte, saygıdeğer Sadok," dedi Süleyman yüzünü buruşturarak; "basiretinizle hiçbir şeyi anlayamadınız; dualarımıza kulak tıkayan, sunduğumuz kurbanlardan etkilenmeyen Adonai, hizmetkarlarını aydınlatmaya tenezzül etmedi ve sadece ben, kendi güçlerimin yardımıyla, düşmanlarımla tuzağını gün ışığına çıkardım. Ve onlar garip güçleri yönetiyorlar. Tanrıları da destekliyor onları... Oysa benim tanrım beni terk etti!"

"Çünkü siz onu, yabancı bir kadınla evlenmek isteyerek küçük düşürdünüz. Ey yüce kralım, bu kirli duyguyu ruhunuzdan kovun; hasımlarınız size teslim edilecek o zaman. Ama, kendini görünmez kılan bu Adoniram'ı ve misafirperverlik dolayısıyla korunan bu kraliçeyi nasıl yakalamalı?"

"Bir kadından intikam almak, Süleyman'ın haysiyetine sığmaz. Suç ortağına gelince, birazdan ortaya çıktığını göreceksiniz onun. Bu sabah benden bir görüşme rica etti ve onu burada bekliyorum."

"Adonai sizi destekliyor. Yüce kralım! Buradan çıkmasın o adam!"

"Eğer yanıma korkmadan gelirse, savunucularının uzakta

olmadığından emin olabilirsin; ama kör bir acelecilikle hareket etmemeliyiz: Deminki üç adam, onun can düşmanları. Haset ve açgözlülük yüreklerini karartmış. Belki de kraliçeye iftirada bulundular... Onu seviyorum Sadok ve bu üç sefil yaratığın utanç dolu lafları yüzünden bu kraliçenin aşağılık bir tutkuyla kirlendiğine inanıp şerefini lekeleyecek değilim... Ama, halk arasında el üstünde tutulan Adoniram'ın gizlice düzenler kurduğundan çekinerek bu esrarengiz kişiyi gözetim altına aldıldım."

"Öyleyse, onun kraliçeyi görmediğini mi düşünüyorsunuz?"

"Hayır, kraliçeyi gizlice gördüğünden eminim. Kraliçe, sanata merak duyar, coşkuludur, şana şöhrete düşkündür ve de benim krallığıma vergi vermektedir. Ama kraliçenin, bu sanatçıya ülkesinde göz kamaştırıcı bir eser gerçekleştirmesi için iş vermek mi, yoksa vergiden kurtulmak için onun aracılığıyla bir ordu kurup benim ordumun karşısına çıkmak mı istediğini bilmiyorum... Birbirlerine âşık oldukları iddialarına gelince, kraliçenin bana söz vermiş olduğunu unutmayalım. Ne olursa olsun, bu varsayımlardan bir teki bile, bu adamın tehlikeli olduğunu gösteriyor... Ona söyleyeceğim..."

Kralın bu konuşmasıyla, küçümsendiğini ve etkisinin sifıra indiğini görüp kahrolan Sadok ne yapacağını bilmezken, beyaz yuvarlak başlıkları, pullu yelekleri, hançer ve eğri kılıçlar takılı geniş kemerleriyle, dilsizler yeniden ortaya çıktılar. Süleyman'la işaretleştiler ve Adoniram kapıda göründü. Altı adamı, Adoniram'a oraya kadar eşlik etmişti; Adoniram alçak sesle onlara birkaç söz söyledi ve adamlar onların yanından uzaklaştı.

10. GÖRÜŞME

Adoniram, kendinden emin bir halde, Kudüs kralının oturduğu büyük sıraya yavaş adımlarla yaklaştı. Sanatçı, saygıyla

selam verdikten sonra, âdet olduğu üzere, Süleyman'ın konuşması için kendisine izin vermesini bekledi.

"Nihayet isteklerimize uydunuz usta ve beklenmedik bir zafer dolayısıyla sizi kutlama fırsatı verdiniz bize," dedi kral. "Bu eser bana layıktır ve size de layıktır ve bundan da daha fazla bir şeydir. Ödülünüze gelince, hiçbir zaman hak ettiğiniz kadar büyük olamaz; siz seçiniz bu ödülü; Süleyman'dan ne isteyeceksiniz?"

"Ayrılma izni isteyeceğim efendimiz. İşler bitti sayılır; son eksikler de bensiz tamamlanabilir. Dünyayı dolaşmak alınyazımdır; alınyazım şimdi beni başka göklerin altına çağırmakta; ben de bana verdiğiniz yetkiyi size iade etmek istiyorum. Ödülüm, arkamda bıraktığım anıt ve böylesine yüce bir kralın istediklerini gerçekleştirmiş olmanın onurudur."

"Talebiniz, düşkünlüğüne uğrattıyor bizi. Sarayımda yüksek bir mevkide ve aramızda görmeyi umuyordum sizi."

"Mizacım, iyiliklerinize layık değildir efendimiz. Yaratılış olarak bağımsız, eğilim bakımından yalnız ve kendileri için doğmamış olduğum onurlara kayıtsız olan ben, hoşgörünüzü sık sık sınamak durumuna düşebilirim. Kralların ne yapacağı belli olmaz; haset çevrelerindedir ve kuşatmıştır onları; talih sallantılıdır; bunu çok yaşadım ben. Zaferim dediğiniz şey, onuruma ve belki de hayatıma malolmayacak mıydı?"

"Ölümcül başarısızlığı siz kendiniz açıklayana kadar yaptıklarınızın boşa çıktığı sonucuna varmamıştım ben ve ateşin güçleri üzerinde sizden daha fazla kudretim olduğunu da söyleyip böbürlenmeyeceğim."

"Eğer varsalar, bu güçleri hiç kimse yönetmemektedir. Üstelik, bu sırlar, sıradan bir zanaatkardan çok, saygıdeğer Sadok'un yetki alanına girer. O korkunç gecede ne olup bittiğini bilmiyorum; ama, yaptığımız işlemler, öngördüğüm gibi gerçekleşmemiştir. Ve efendimiz, içimin daraldığı zamanda, sizin beni desteklemenizi

ve avutmanızı boşuna bekledim, bundan ötürü de, başarının gerçekleştiği gün, iltifatlarınızı beklemeyi aklımdan geçirmedim."

"Usta, bu hınç ve gururdan başka şey değil."

"Hayır, efendimiz, bu alçakgönüllülük ve içtenliktir. Tunç denizini döktüğüm gecedен, onu açtığım güne kadar, meziyetim ne arttı ne de eksildi. Farkı yaratan başarıdır ve gördüğünüz gibi, başarı Tanrı'nın ellerindedir. Adonai, sizi seviyor; dualarınızı kabul etti, sizi tebrik edecek olan ve teşekkür ediyorum diye haykıracak olan da benim!"

Bu adamın alaycılığından beni kim kurtaracak diye düşüncelere dalmıştı Süleyman ve şöyle dedi: "Hiç kuşkusuz, başka yerlerde harikalar yaratmak için terk ediyorsunuz beni."

"Kısa zaman önce, böyle düşündüğüm için yemin edebilirim. Alevlenmiş beynimde dünyalar kaynaşp duruyordu; rüyalarımda, granit kütleleri, sütunlardan oluşan ormanlarla çevrili yeraltı sarayları görüyordum ve yaptığımız işlerin uzayıp gitmesi canımı sıkıyordu. Ama bugün, şevkimin ateşi ve canlılığı sönmüş gibi; yorgunluk uyuşturuyor beni, avarelik gülümsüyor bana ve mesleğimin sona ermiş olduğunu düşünüyorum..."

Süleyman, Adoniram'ın gözbebeklerinde, şefkat pırıltılarını görür gibi olmuştu. Yüzünde ciddiyet ve hüznün okunuyordu; sesi, her zamankinden daha fazla içine işliyordu insanın. Süleyman, şaşırmıştı ve kendi kendine, "bu adam çok yakışıklı," dedi...

"Benim ülkemi terk ederek nereye gitmeyi tasarlıyorsunuz?" dedi sahte bir kayıtsızlıkla.

"Sur kentine," dedi Adoniram, tereddüt etmeden. "Sizi bir kardeşi gibi seven, bana babamış gibi iyilikler yapmış olan koruyucum ve gönlü yüce kral Hiram'a söz verdim." İzin verirseniz, sarayın, tapınağın, tunç denizinin ve ayrıca, tapınağın büyük kapısını süsleyen iki büyük tunç sütunun, Yakın ve Bo-

az'ın¹¹⁵ kuş bakışı yapılmış bir planını ona götürmek istiyorum."

"İstedığınız gibi olsun. Beş yüz atlı size eşlik edecek ve on iki deve, size ayrılmış armağanları taşıyacak."

"Bu, çok büyük bir lütf. Adoniram, pelerinininden başka şeyi almayacak. Sizin armağanlarınızı geri çeviriyor değilim efendimiz. Çok cömertsiniz; bana verdikleriniz de çok fazla ve buradan ansızın ayrılışım, hazinenizi bomboş bırakacak, bana da bir yararı olmayacak bunun. İçtenlikle konuşmama izin verin. Bu armağanları kabul ediyor ve sizin ellerinize emanet olarak bırakıyorum. İhtiyacım olduğunda, size bilgi vereceğim efendimiz."

"Başka deyişle, Adoniram usta, bizi kendisine bağımlı kılmak istiyor."

Sanatçı gülümsedi ve nezaketle şöyle cevap verdi: "Ne düşündüğümü tahmin ettiniz, efendim.

"Belki de, ileri sürdüğü koşulları kabul ettirmekte direktip bizimle pazarlık edeceği bir günü bekliyor Adoniram."

Bu sözler üzerine Adoniram, incelik dolu ve meydan okuyan bir bakış yöneltti krala.

"Her halükarda, Süleyman'ın yüceliğine yaraşmayan bir şey isteyemem."

"Öyle sanıyorum ki, Saba Melikesi'nin kafasında bazı tasarılar var ve sizin yeteneğinizden yararlanmak istiyor," dedi Süleyman, sözlerinin etkisini gözlemleyerek.

"Efendimiz, Saba Melikesi bu konuda bana bir şey söylemedi."

Bu cevap, başka kuşkların doğmasına yol açmıştı. "Ne de olsa, dehanızın etkisini hissetmemiş değildir," diye söze karıştı Sadok. "Ona veda etmeden mi ayrılacaksınız?"

"Veda etmeden mi..." diye tekrarladı Adoniram; Süleyman onun gözlerinde garip bir parıltı gördü. "Kralımız hoşgörürse,

115) Tapınak'ın saçağını tutan Yakın ve Boaz adlı iki bronz sütun konusunda bkz. *I Krallar*, VII, 15-22. Bu sütunlar mason localarında kullanılan amblemler arasında yer alır.

kendisinden ayrılma izni istemekle onurlanacağım."

"Yakında yapılacak olan düğünümüzün şenliklerinde burada olacağınızı umuyoruz," dedi kral. "Çünkü bildiğiniz gibi..."

Adoniram'ın yüzünü al basmıştı, ama hınç duymaksızın şöyle dedi:

"Hiç gecikmeden Fenike'ye gitmek niyetindeyim."

"İsrar ettiğinize göre serbestsiniz usta; istediğiniz izni veriyorum..."

"Güneş battıktan sonra gideceğim," diye itiraz etti Adoniram. "İşçilerin ücretlerini ödemem gerek ve kahyanız Azarias'a Yakın sütununun dibindeki tezgaha gerekli parayı getirmesi için emir vermenizi rica ediyorum. Ücretlerini gerektiği gibi vereceğim ve veda gürültü patırtısı olmasın diye de ayrılacağımı söylemeyeceğim onlara."

"Sadok, bu emri, oğlunuz Azarias'a iletin. Bir sözüm daha var: Fanor, Amru ve Methusael adındaki üç işçi hakkında ne düşünüyorsunuz?"

"Gözleri yükseklerde, namuslu, ama yeteneksiz üç zavallı işçi bunlar. Usta kademesine yükselmek istiyorlar ve daha dolgun bir ücret alabilmek için parolayı kendilerine söylemem konusunda ısrar ettiler bana. Sonunda akılları başlarına geldi; kısa süre önce de içtenliklerinden hoşnut oldum."

"Usta, şöyle yazılmıştır: 'Çöreklenen yaralı yılandan korkun'. İnsanları daha iyi tanımanız gerekir. Bu adamlar sizin düşmanlarınız; yaptıkları hilelerle, tunç denizinin dökümünün başarısını tehlikeye düşüren kazalara neden olan onlardır."

"Bunu nerden biliyorsunuz, efendimiz?..."

"Her şeyin mahvolduğuna inanarak, ama sizin basiretinize de güvenerek, bu felaketin gizli nedenlerini araştırdım ve işçi grupları arasında dolaşırken, yalnız olduklarını sanan bu üç kişi aralarında konuşuyorlardı."

"İşledikleri cürüm, birçok insanın mahvına yol açtı. Bu, çok tehlikeli bir örnek oluşturabilir; onlara ne yapılması gerektiğini kararlaştırmak size kalmıştır. Bu felaket, çok sevdiğim bir çocuğun, yetenekli bir sanatçı olan Benoni'nin hayatına mal oldu bana. O olaydan sonra, ortada görünmedi. Kısacası efendimiz, adaleti gerçekleştirmek, kralların ayrıcalığıdır."

"Bu adalet, her birine uygulanacak. Mutluluk içinde yaşayın Adoniram usta. Süleyman sizi unutmayacak."

Adoniram düşünceliydi, kararsız ve yenilgiye uğramış gibi görünüyordu. Birden, heyecana kapılarak şöyle dedi:

"Ne olursa olsun efendimiz, saygımdan, bağlılığımdan ve kalbimin temizliğinden her zaman emin olun. Eğer bir kuşkuya kapılırsanız, şöyle deyin: İnsanların çoğu gibi Adoniram da kendine ait değil ve alinyazısını gerçekleştirmesi gerekiyor!"

"Elveda usta... Alinyazınızı gerçekleştirin!"

Bunları söyledikten sonra kral, elini uzattı; Adoniram saygıyla eğildi, ama kralın elini öpmeyi ve Süleyman titredi.

"Evet böyle!" diye mırıldandı Sadok, Adoniram'ın uzaklaştığını görünce. "Evet böyle; ne emrediyorsunuz efendimiz?"

"Tam bir sessizlik olsun, sayın Sadok; bu andan itibaren kendimden başkasına güvenmiyorum. Şunu iyi bilin: Kral benim. Gözden düşme cezasıyla boyun eğmek ve hayatını kaybetmek cezasıyla susmak da sizin payınıza düşen şey işte... Hadi ihtiyar, titreme; bilgilenmen için sana sırlarını veren hükümdar bir dosttur. Tapınağa kapatılmış olan şu üç işçiye çağır; onları yeniden sorgulamak istiyorum."

Bunun üzerine Amru ve Faron, Methusael'le birlikte yeniden ortaya çıktılar; ellerinde kılıçlarıyla, meşum dilsiz hizmetkarlar da onların arkasında sıraya dizildi.

"Söylediklerinizi düşündüm," dedi Süleyman ciddi bir edayla; "hizmetkarım Adoniram'ı da gördüm. Ona karşı çıkma-

nızın nedeni hakseverlik mi yoksa haset mi? Sizin gibi sıradan işçiler, nasıl oluyor da ustalarını yargılıyor? Kardeşleriniz arasında önde gelen kimseler ya da ustabaşları olsaydınız, tanıklığınızdan daha az kuşkulanılabilirdi. Ama öyle değil: ustanın rütbesini ele geçirmek isteyen açgözlü ve hırslı insanlardınız; istediğinizi elde edemediniz ve hıncı, yüreğinizi kararttı.”

“Bizi sınamak istiyorsunuz, efendimiz,” dedi Methusael, yerlere kapanarak. “Ama, hayatıma malolsa da, Adoniram’ın bir hain olduğunu söyleyeceğim yeniden; ülkemi, yabancı sürülerine köle etmek isteyen bu sadakatsiz insanın zorbalığından Kudüs’ü kurtarmak için onu mahvetmeye çalıştım. Pervasız içtenliğim sadakatimin en sağlam güvencesidir.”

“Hor görülmesi gereken ve benim hizmetkarlarımdan kölesi olan insanlara itibar etmek bana uygun düşmez. Ölümün yüzünden ustalar azaldı: Adoniram, dinlenmek istediğini söyledi ve ben de, onun gibi, güvenilebileceğim yeni ustabaşılar bulmak itiyorum. Bu akşam, ücretler verildikten sonra, yeni ustabaşılardan onun seçmesini rica edin kendisinden; yanında kimse olmayacak... Gerekçelerinizi dinlemeye ikna edin onu. Böylece ben de, gayretli, sanatınızda önde gelen ve kardeşlerinizin gözünde önemli yere sahip kişiler olduğunuzu kabul edeyim. Adoniram cin gibidir, verdiği kararlar yasa hükmündedir. Bu güne kadar Tanrı onu yalnız mı bıraktı? Yaptığı korkunç ikazlardan biriyle, suçlulara yönelen görünmez kolunun dehşet verici darbelerinden biriyle, lanetlendiğinin işaretini verdi mi ona? Öyleyse, bu durumda, Yehova size hakem olsun: Adoniram lütfedip sizi seçerse, benim için bu, Tanrı’nın size bağışladığı bir gizli işaret olacaktır ve ben de Adoniram’ı çok yakından gözaltında bulunduracağım. Eğer böyle olmayıp da, ustabaşı rütbesini size vermezse, onunla birlikte yarın karşıma çıkacaksınız; karşılıklı suçlamalarınızı ve savunmalarınızı dinleyeceğim: Ve o zaman en

yaşlı kişilerimiz kararı verecekler. Hadi, gidin ve sözlerimi düşünün. Adonai yardımcınız olsun.”

Süleyman oturduğu yerden kalktı ve hiçbir tepki göstermeyen büyük rahibin omuzuna yaslanarak ağır ağır uzaklaştı.

Adamların üçü de aynı düşüncede hemen birleşmişti. “Parolayı, ağzından almalıyız,” dedi Fanor. “Söylemezse ölmeli,” diye ekledi Fenikeli Amru. “Hem ustaların parolasını versin hem de ölsün!” diye haykırdı Methusael. Ve üçlü bir yeminle elleri birleşti. Süleyman eşikten adımını atacakken geriye doğru döndü ve uzaktan onları gözledi; güçlü bir soluk alarak Sadok’a şöyle dedi: “Şimdi zevk ve haz var işte... Haydi, gidip kraliçeyi bulalım.”

11. KRALIN ZİYAFETİ

Bir sonraki oturumda, hikayeci anlatmaya devam etti:

Güneş alçalmaya başlamıştı; çölün alevli soluğu, bir yığın bakır renkli bulutun yanslarıyla aydınlanan kırları kavuruyordu; Sedron’un kurumuş yatağına, sadece Moria tepesinin gölgesi biraz serinlik veriyordu; ölgün yapraklar kıvrılıyordu; zakkumların cansız çiçekleri sönmüş ve buruşmuştu; semenderler, kertenkeleler ve bukalemunlar, kayaların arasında kaynaşıyordu; korular şarkılarını kesmiş, akarsuların çağıltısı da duyulmaz olmuştu.

Bu yakıcı ve kasvetli gün boyunca üzüntülere kapılmış, adeta donup kalmış olan Adoniram, Süleyman’a söylediği gibi, kendisinin istediği ayrılığa hazırlanmış halde bekleyen kraliçe sevgilisinden gitme izni dilemek için gelmişti. “Birlikte gitmemiz, Süleyman’a meydan okumaktan başka şey değildir” dedi kraliçe. “Onu halkının önünde küçük düşürmek olacaktır bu, üstelik, ezeli güçlerin beni ona vermeye zorladıkları acıya bir başka hakareti eklemek de olacaktır. Ama benim ayrılmamdan

sonra burada kalmanız, sevgili kocam, ölümünüzü aramak olacaktır. Kral sizi kısıkanıyor ve benim kaçıp gitmemden sonra, onun kızgınlığı, sizden başkasına yönelmeyecek.”

“Öyleyse, ırkımızın çocuklarının alinyazısını paylaşalım ve yeryüzünün dört bucağına dağılıp dolaşalım. Ben bu krala, Sur kentine gideceğim konusunda söz verdim. Hayatınız bir yalanın tehdidi altında olmadıktan sonra içtenlikle davranalım. Bu gece, Fenike'ye doğru yola çıkacağım, orada kalmayıp, Suriye'nin ve kayalık Arabistan'ın sınırlarından geçerek, Kassanit dağ silsilelerini¹¹⁶ izleyerek Yemen'e gelip size ulaşacağım. – Heyhat sevgili kraliçe! Demek ki, sizden ayrılmam ve sizi, yabancı ülkede, âşık bir zorbanın elinde bırakmam gerekiyor!”

“Telaşlanmayın efendimiz, ruhum size aittir; hizmetkarlarım güvenilecek insanlardır ve basiretim bu tehlikeleri önler. Önümüzdeki gece, kaçışımı gizleyecek kadar fırtınalı ve karanlık olacak. Süleyman'a gelince, ondan nefret ediyorum; topraklarıma göz dikti; çevremi casuslarla doldurdu, hizmetkarlarımı ayartmaya çalıştı, subaylarıma rüşvet vermek istedi ve kalelerimin teslim edilmesi için onlarla görüştü. Benim üzerimde bir hakkı olsaydı, mutlu Yemen ülkesini hiçbir zaman görmeyecektim. Evet, benden bir söz aldı; ama onun ihaneti ve ikiyüzlülüğü karşısında sözümünden dönmemin ne önemi var? Onu aldatmama özgürlüğüm mü vardı? Evet onu, ki biraz önce, ustaca tehditlerle aşkının sınırsız olduğunu ve sabrının taşıtığını söyleyen onu, aldatmayacak mıydım?”

“İşçi loncalarını ayaklandırmak gerek!”

“Ücretlerini bekliyor onlar, yerlerinden kımıldamazlar. Böyle tehlikeli işlere girişmek neye yarar? Bu açıklamanız, telaşlandırmadı beni, ama memnun etti; tahmin etmiştim bunu, sabır-

116) Ptolemeus (*Géographie*, VII) Yemen'in kuzeyinde “Kassanit” adlı bir bölgeden söz eder.

sızlıkla bekliyordum. Sevgilim, huzur içinde gidin. Belkıs, her zaman yalnızca sizin olacaktır.”

“Öyleyse, elveda kraliçe; rüyada bile göremediğim mutluluğumu yaşadığım bu çadırı terk etmek gerekiyor. Benim için hayat demek olan kadını seyretmemem gerekiyor. Bir daha görecek miyim sizi? Heyhat! Bu göz açıp kapayıncaya kadar geçen dakikalar bir hülya gibi yok olup gidecek.”

“Hayır, Adoniram, yakında, ebediyen birleşeceğiz. Ölümsüz ruhların kehanetleriyle uyuşan düşlerim, sezgilerim, soyumun devam edeceğinden emin olmama yol açıyor ve ben, evliliğimizin değerli teminatını kendimle birlikte götürüyorum. Bizi yeniden canlandıracak ve Yemen ile tüm Arabistan'ı Süleyman'ın veliahtlarının güçsüz boyunduruğundan kurtaracak olan oğlunuzu kucağınıza alacaksınız. İki gönül bağınız var şimdi; iki sevgi, sizi seven kadına bağlıyor ve siz dönüp geleceksiniz.”

Gönlü şefkatle dolan Adoniram, dudaklarını kraliçenin göz yaşlarıyla ıslanmış eline değdirdi ve kendini toparlayarak ona son defa uzun uzun baktı; güçlkle geriye doğru dönerek çadırın perdesini kaldırıp ardından bıraktı ve Sedron kıyılarına geldi.

Öfke, aşk, şüphe ve pişmanlık içinde ne yapacağını bilmeyen Süleyman, boğuntulara kapılarak, kalbi kırık, ama yine de gülümseyen kraliçeyi Mello'da beklerken, Adoniram, acısının derinliklerinde onun kıskançlığından kaçmaya çalışarak, sürgün yollarına düşmeden önce, işçilere ücretlerini vermek için, tapınağa geliyordu. Bu kişilerin her biri, hasmını yenilgiye uğratmayı düşünüyor ve aslında iki tarafın da bildiği bir sırda güveniyordu. Kraliçe gizliyordu amacını, iyi bilgi edinmiş olan Süleyman görmezlikten geliyordu, ama sakıncan gururu bir kuşkuyla kapılmasına da yol açıyordu.

Süleyman, Mello'daki sarayının taraçasından, Emati yolu üzerinde yılan gibi kıvrımlar çizerek ilerleyen Saba kraliçesinin

maiyetini ve Belkıs'ın üstünde, Adoniram'ın hâlâ egemen olduğu, koyu renk bulutların üstünde keskin, parlak ve kıvrık uçlarıyla beliren tapınak duvarlarını gözlüyordu. Süleyman'ın alnı, solgun yanakları soğuk ve nemliydi; dikkat kesilen gözleri, önündeki alanı en ince ayrıntılarına kadar inceliyordu. Kraliçe, yanında başlıca subayları ve hizmetindeki kimselerle içeri girdi; bunlar kralın adamlarının arasına karıştılar.

Kral, akşam boyunca düşünceli göründü; Belkıs ise, soğuk ve bir ölçüde alaycı bir tutum benimsedi; Süleyman'ın kendisine tutkun olduğunu biliyordu. Ziyafet sessiz geçiyordu; kralın kaçamak ya da ilgisiz görünmeye çalışan bakışları, zaman zaman önüne çevrilen ya da güçsüz bir ışıkla parıldayan kraliçeninkilerin yarattığı izlenimden kaçmaya çalışıyor gibiydi; bu bakışlar Süleyman'da, hakim olmaya çalıştığı umutları canlandırıyordu. Süleyman'ın bir düzen hazırladığı, başka şeylerle meşgulumuş gibi görünmesinden belli oluyordu. Nuh'un oğluydu o ve asma kütüğünü diken babasının geleneklerine sadık olarak kararsızlığını gidermek için şaraptan medet umduğunu fark etmişti kraliçe. Saraylılar yanlarından çekilince, kralın görevlilerinin yerini dilsizler aldı; kendisine bu insanlar hizmet etmeye başlayınca da, kraliçe, Sabalıların yerine, İbraniceyi bilmeyen Nübyelileri çağırttı.

"Hanımefendi, bir açıklama yapmamız gerekiyor," dedi Süleyman, ciddi bir tavırla.

"Efendimiz, ricamı önceden tahmin ettiniz," diye cevap verdi Belkıs.

"Düşündüm ki, verdiği söze sadık olan Saba Melikesi, bir kadın olmaktan çok bir kraliçe olarak..."

"Bunun tam tersi," diye heyecanla atıldı Belkıs. "Ben, bir kraliçe olmaktan çok, bir kadını efendimiz. Kim hata etmez ki? Bilge olduğunuza inanmıştım; sonra âşık olduğunuza inan-

dım... En acımasız düşkırıklığına uğrayan benim," dedi kraliçe heyecanlı bir şekilde."

Sonra, derin derin iç geçirdi.

"Çok iyi biliyorsunuz ki, sizi seviyorum," diye sözü aldı Süleyman. "Böyle olmasaydı, etkinizi kötüye kullanamaz ve en sonunda başkaldıran bir kalbi, ayaklarınızın altında çiğnemezsiniz."

"Ben de size, aynı sitemleri yapmayı düşünüyordum. Siz beni değil, kraliçeyi seviyorsunuz. Açıkça söylemek gerekirse, elverişli ve huzur sağlayacak bir evlilik yapmak isteyecek yaşı mıyım? Evet, doğru; ruhunuzu irdelemek istedim; kraliçeden çok daha narin ve kırılgan olan kadın, devletin yararına olacak gerçekleri bir yana bırakarak, üzerinizdeki etkisinden tat almaya yöneldi; ama aslında o, sevilmek istiyordu, düşü buydu. Hile yoluyla ağzından aldığınız sözünün yerine getirilme saatini erteleyerek, sizi sınadı; zaferinizi, sadece kalbinin üzerinde kazanmanızı umuyordu, ama yanıldı; siz, emirlere, tehditlere başvurdunuz; hizmetkarlarımla siyasal tuzaklar kurmaya yöneldiniz ve daha şimdiden siz, benden daha fazla onların hükümdarısınız. Bir koca, beni seven bir âşık bulmak istiyordum karşımda, şimdi, bir efendiden korkmak durumundayım. Görüyorsunuz, içtenlikle konuşuyorum."

"Eğer Süleyman sizin gözünüzde değerli olsaydı, size ait olmak sabırsızlığının doğurduğu hataları bağışlamayacak mıydınız? Hayır, çünkü düşünceleriniz Süleyman'ı nefret edilecek bir şey olarak görüyordu ve bundan ötürü onun için değil..."

"Durun efendimiz ve beni yaralayan kuşkulara hakaretlerde eklemeyin. Güvensizlik, güvensizliğe yol açar ve kıskançlık, bir yüreği yıldırır. Ben, bana bağışlamak istediğiniz onur, huzuru ve özgürlüğüme malolur diye korkuyorum."

Kral, aşağılık ve kalles bir casusun sözlerine inanıp daha da ile-

ri giderek her şeyi kaybetme korkusuyla susmuştu. Kraliçe, dostça ve etkileyici bir çekicilikle şöyle dedi: "Dinleyin Süleyman; dürüst olun, kendinize ihanet etmeyin. Tatlılıkla, davranın. Kurduğum düşler, hâlâ çok değerlidir benim için... Ruhum yenilgiye uğramıştır, ama emin olursam, bunun, hoşuma gideceğini seziyorum."

"Ey Belkıs! Tek hakimi olduğunuz bu kalbi okuyabilerseniz, bütün kuşkularınızı bir yana atacaksınız! Benim kuşkularımı ve sizinkileri unutalım, mutlu olmama rıza gösterin artık. Kralların ölümcül alınyazısı! Niçin, çobanların kızı Belkıs'ın ayaklarının dibindeki zavallı bir çöl Arabi değilim ben!"

"Dilekleriniz, benimkilerle uyuyor ve beni çok iyi anladınız," dedi Belkıs, hem içtenlik dolu hem de tutkulu yüzünü kralın saçlarına yaklaştırarak. "Evet, benim kanımı donduran ve korkmama yol açan, İbrani evliliğinin asık suratlılığıdır; sadece aşk, evet sadece aşk beni kışkırtacaktı, eğer..."

"Eğer, dediniz ve sözünüzü bitirin Belkıs. Sesinizdeki titreşim içime işliyor ve beni alevlendiriyor."

"Hayır, hayır, ne diyecektim ben... işte birden şaşırdım. Bu tatlı şaraplar oyun oynuyor insana ve zihnimin karıştığını hissediyorum."

Süleyman bir işaret yaptı; dilsizlerle Nübyeliler kupaları yeniden doldurdular ve kral kendi kupasını bir dikişte içti; Belkıs'ın da aynı şeyi yaptığını hoşnutluk duyarak gözlemledi.

"İtiraf etmek gerekir ki, Yahudi tören kurallarına göre yapılan evlilik, kraliçelere pek uygun düşmüyor," diye devam etti kraliçe. "Ve birçok sıkıcı koşulun yerine getirilmesini gerektiriyor."

"Sizi kararsızlığa iten bu mu?" dedi Süleyman, bezgin bakışlarını kraliçeye dikerek.

"Hiç kuşkunuz olmasın, öyle. İnsanı çirkinleştiren oruçlarla bu törene hazırlanmanın tatsızlığı bir yana, saçlarını makasa teslim edip, hayatının sonuna kadar bir başlık giymek zorunda

kalmak acı verici bir şey değil mi? Doğrusu, kaybedilecek güzel süslerimiz yok değil," dedi kraliçe, abanoz renkli güzel örgü saçlarını göz önüne sererek.

"Hayır," diye itiraz etti Süleyman. "Kadınlarımızın, saçlarının yerine, hoş görünümlü, lüleler haline getirilmiş horoz tüyü tutamları koyma özgürlüğü vardır."*

Kraliçe biraz küçümsüyormuş gibi gülümsedi ve şöyle cevap verdi: "Üstelik, ülkenizde, bir erkek, kadını, köle ya da hizmetkar olarak satın alıyor; kadının, boynu bükük olarak damadın kapısına gelip kendisini sunması gerekiyor. Kısacası bir alışveriş benzeyen bu sözleşmenin dinle hiçbir ilgisi yok ve erkek, eşini aldığı anda, onun üzerine kolunu uzatarak İbranice olarak *Mekudeşet-li*, 'sadece bana adandın', diyor. Ayrıca, onu reddetme, aldatma ve hattâ, en hafif bahaneyle taşlatıp öldürme hakkınız var... Ben, Süleyman tarafından sevmekten ne kadar onurlanırsam, onunla evlenmekten de o kadar korkarım."

"Sevmek!" diye haykırarak oturduğu sedirden kalktı kral. "Sevmek! Herhangi bir kadın, böyle mutlak bir egemenlik kurdu mu hiç? Tedirgindim ben, istediğiniz gibi sakinleştiriyordunuz beni; uğursuz düşüncelere kapılmıştım, kafamdan sürmek istiyorum onları. Beni aldatıyorsunuz; hissediyorum bunu ve Süleyman'dan yararlanmak için sizinle birlikte ona karşı fesat kuruyorum..."

Belkis, şehvet dolu bir hareketle geri dönerek kupasını başının üzerine kaldırdı. İki köle kupaların içine şarap doldurup çekildiler.

Ziyafet salonunda yalnız kalmışlardı; ışıkları zayıflayan lambalar, yüzü solmuş, gözleri çakmak çakmak ve rengini kaybetmiş dudakları titreyen Süleyman'ın üzerine esrarlı aydınlıklar serpiyordu. Garip bir halsizlik çökmüştü üstüne; Belkis da, onu, anlamı pek belli olmayan bir gülümsemeyle seyrediyordu.

*) Doğu'da, günümüzde bile, evli Yahudi kadınlar saçlarının yerine tüy takmak ve bu tüyleri saçlarının uzunluğunda kesmek, başlıklarının altına saklamak zorundadırlar.

Ansızın kendini toparladı Süleyman... ve hemen sedirine dönerek şöyle dedi:

"Kadın!" diye haykırdı. "Bir kralın aşkıyla oynama umudunu bir yana bırakın artık...; gece örtüleriyle koruyor bizi, sırlar çeviriyor etrafımızı, yakıcı bir alev dolaşüyor bütün varlığında; öfke ve tutku aklımı başımdan alıyor. Bu benim saatim ve eğer samimi iseniz, bu kadar pahalıya satın aldığım bir mutluluğu beenden esirgemeceksiniz. Hükümdarlık edin, özgür olun, ama kendini size teslim eden, istekle yanıp tutuşan ve şu anda, sizin için cehennem güçleriyle mücadele etmeye hazır olan bir kralı reddetmeyin."

Ne yapacağını bilmeyen ve heyecandan titreyen Belkis, gözlerini yere indirerek şöyle dedi:

"Kendimi toparlamam için zaman bırakın bana. Kullandığınız bu dil çok yeni bir şey benim için..."

"Hayır!" dedi Süleyman çıldırmış gibi ve bu kadar cüretkar davranmasını sağlamış olan kupasını bir dikişte bitirdi. "Hayır, sabrım tükendi artık. Benim için, yaşam ya da ölüm söz konusu. Kadın, sen benim olacaksın, yemin ederim. Eğer beni aldatıyorsan intikamım alınacak; beni seviyorsan, ebedi bir aşk, bağışlamamı kazanmış olacak."

Süleyman, genç kızı kucaklamak için ellerini uzattı, ama bir gölgeyi kucakladı sadece; kraliçe, yavaşça geri çekilmişti ve Davud oğlunun kolları, ağırlaşarak iki yanına düştü. Baş eğildi, susuyordu ve ansızın titreyerek divana yığıldı... Şaşkınlık dolu gözlerini zorla açmaya çalışıyordu; bütün arzusunun, varlığının derinliklerinde söndüğünü hissediyordu ve çevresindeki her şey dönüyordu sanki. Siyah bir sakalla çevrelenmiş donuk ve solgun yüzü, belli belirsiz bir dehşeti dile getiriyordu; dudakları hiçbir ses çıkarmadan açıldı ve başlığının ağırlığını çekemeyen başı, yastıkların üzerine düştü. Görülmeyen güçlü zincirlerle bağlanmıştı sanki ve düşüncesiyle onları kırmak istiyordu; bu

hayali çabalarına, bedeni cevap vermiyordu.

Kraliçe, yavaş yavaş ve dikkatle yaklaştı; Süleyman, dehşete kapılarak fark etti onu; ayakta duruyordu, kıvrılmış parmaklarını yanağına dayamıştı ve öteki eliyle dirseğini tutuyordu. Süleyman'ı seyrediyordu. Onun konuştuğunu ve şöyle dediğini duydu Süleyman:

“Uyuşturucu etkisini gösteriyor...”

Süleyman'ın siyah gözbebekleri sfenksinkine benzeyen iri gözlerinin içinde dönüyordu; bedeni hareketsizdi.

“Çok iyi,” dedi Belkis. “Boyun eğiyorum, direnmiyorum, sizinim!...”

Diz çöküp, derin bir soluk veren Süleyman'ın buz gibi eline dokundu.

“Hâlâ duyuyor...” diye mırıldandı. “Dinle İsrail kralı! Sen ki, gücünün keyfine, boyun eğdirmeye ve ihanetle, aşkı zorla kabul ettiriyorsun, dinle: Senin egemenliğinden sıyrıldım ben. Kadın seni aldattı, ama kraliçe sana ihanet etmeyecek. Seviyorum, ama sevdiğim sen değilsin; alınyazısı izin vermedi buna. Seninkinden daha üstün bir soydan gelen ben, beni koruyan cinlerin emrine uymak için, kendi kanımdan bir koca seçmek zorunda kaldım. Senin gücün, onların gücü önünde silinip gidiyor; unut beni. Adonai, bir eş seçsin sana. Büyüktür o ve yüce gönüllüdür; zaten seni, hizmetlerin için ödüllere boğmadı mı, sana bilgelik vermedi mi? Seni ona bırakıyorum, hor gördüğün ve yönetmeyi bilmediğin cinlerin yararsız desteğini geri alıyorum senden...”

Ve Belkis, Süleyman'ın parmağını yakalayarak ona verdiği yüzüğün tılsımını çıkarmaya çalıştı, ama zorlukla soluyan kralın eli büyük bir direnmeyle kasıldı ve kapandı; Belkis, onun elini açmak için boşuna çaba harcadı.

Kraliçe yeniden konuşmaya başlayacağı sırada, Süleyman Bin-Davud'un başı geriye kaykıldı, boynunun kasları gevşedi,

ağzı hafifçe aralandı, yarı açık gözlerinin ferisi silindi ve ruhu düşler âlemine uçup gitti.

Kralın kupasına uyuşturucu koyup onu bayıltan kraliçenin hizmetkarlarından başka herkes uyuyordu Mello sarayında. Uzaklardan gök gürlemesi sesleri geliyordu, karanlık gece yer yer parıltılarla aydınlanıyordu ve zincirinden boşanmış rüzgarlar, dağların üzerine yağmur serpiyordu.

Mezar gibi kapkara bir Arap savaş atı, kraliçeyi bekliyordu; geri gitme işaretini verdi kraliçe ve çok geçmeden, maiyet alayı, Sion tepesi çevresindeki akarsu yatakları boyunca dolaşarak Yosafat vadisine indi. Kaçışlarını korumak ister gibi, yağmur sularıyla kabarmış Sedron'u yürüyerek geçtiler ve şimşeklerle aydınlanan Thabor'u sağda bırakarak, Zeytin bahçesi ile Bethani'nin engebeli yolunun oluşturduğu köşeye ulaştılar.

"Bu yolu izleyelim," dedi kraliçe muhafızlarına. "Atlarımız, çevik ve hızlıdır; bu saatte çadırlar toplanmıştır ve adamlarımız, Ürdün'ün yolunu tutmuştur. Günün ikinci saatinde, Ölü Deniz'in¹¹⁷ öte yanında onlarla buluşacağız ve oradan Arabistan'ın sıradağlarına ulaşacağız."

Ve atının dizgini boşlayarak fırtınaya bakıp gülümsedi kraliçe; bu tatsızlıkları hiç kuşkusuz Sur yoluna düşmüş olan sevgilisi Adoniram'la birlikte yaşadığını düşündü.

Bethani yoluna girdiklerinde, şimşeklerin aydınlığında, yolun öte yanına sessizce geçen ve karanlıklar içinde dolu dizgin giden bu hayaletler alayı karşısında şaşkına dönüp duraklayan bir öbek insan gördüler.

Belkıs ve maiyeti onların önünden geçti, ama muhafızlardan biri onları tanımak için ilerledikten sonra, alçak sesle şöyle dedi kraliçeye:

"Bunlar, kefene sarılı bir ölüyü götüren üç kişi."

117) Ölü Deniz; İncil'de Tuz Gölü denilir.

12. MAKBENAŞ

Hikayenin bu bölümünden sonraki *molada*, dinleyiciler, birbirine karşıt düşüncelerle tartışmaya girişmişlerdi. Bazıları, hikayecinin aktardığı rivayeti kabul etmek istemiyordu. Saba Melikesi Belkıs'ın, aslında başkasından değil, Süleyman'dan bir oğlan çocuğu sahibi olduğunu ileri sürüyordu. Özellikle Habeşistanlı, hükümdarlarının, bir işçi çocuğu olduğunun düşünülmesini, dini inançlarına bir hakaret olarak kabul ediyordu ve hikayeciye şöyle bağırıyordu:

"Yalan söyledin sen. Habeş krallarımızın ilkinin adı, *Menilek*'ti ve Süleyman ile Belkıs-Makeda'nın oğluydu kesinlikle. Bu çocuğun soyu da, ülkemizde hâlâ Gondar'da"¹¹⁸ hüküm sürüyor.

"Kardeş," diye söze karıştı bir İranlı. "Bırak da hikayeyi sonuna kadar dinleyelim, yoksa, geçen gece olduğu gibi yine dışarı atılacaksın. Bu hikaye, bizce, din anlayışını yansıtıyor ve eğer senin Habeşistanlı *Yuhanna Rahibim*"¹¹⁹ Süleyman'ın soyundan geldiğini iddia ediyorsa, bunun, rengi bizimle aynı olan Saba Melikesi değil, bir Habeş kızı sayesinde gerçekleşmiş olduğunu kabul ederiz."

Bunun üzerine kahveci, Habeşlinin vermeye hazırlandığı öfke cevabı engelledi ve ortalığı zorlukla yatıştırdı.

Hikayeci yeniden söze başladı.¹²⁰

Süleyman'ın kır evinde Saba Melikesi'ni karşıladığı sırada, Moria'nın yükseklerinden geçen bir adam, bulutlarda sönen alacakaranlığa ve Mello'nun gölgelerinde yıldızlı burçlar gibi

118) İslam geleneğine göre, Belkıs'ın gerçekten de Süleyman'dan bir oğlu oldu; bu çocuk Asur kralları sülalesinin kaynağı idi. Asur kralları Gondar'da yaşarlardı.

119) Denildiğine göre, Habeşistan'ın şimdiki kralı da Saba Melikesi'nin soyundan geliyormuş. Kral, hem hükümdar hem de papadır: hep *Yuhanna Rahibim* denilmiştir kendisine. Uyruklarına *Aziz Yuhanna'nın Hristiyanları* denilir.

120) Nerval'in aktardığı biçimiyle, Adoniram'ın öldürülmesi ve cesedinin aranması hikayesi mason tekris töreninin temelidir.

yanmaya başlayan meşalelere dalgın dalgın bakıyordu. Sevgili-sine son bir veda edip, bir daha göremeyeceği Solim kayalarını¹²¹ ve Sedron kıyılarını seyrediyordu.

Hava bulutluydu ve solgunlaşan güneş, gecenin yeryüzünü kapladığını görüyordu. Tunç kampanalara vurulan ve toplanma çağrısını yankılayan çekiçlerin gürültüsüyle Adoniram düşüncelerinden sıyrılarak, toplanmış işçilerin arasından geçti; ücretlerin dağıtımı için, doğu kapısını açtığı ve Yakın sütunun dibinde yerini aldığı tapınağa girdi. Sıra sütunlarla çevrili avluda yanan meşaleler ılık yağmur damlaları altında çıtırdıyor, soluk soluğa kalmış işçiler neşe içinde, damlalara göğüslerini açıyorlardı.

Büyük bir kalabalık vardı ve muhasebecilerden başka, çeşitli işçi gruplarının paralarını verecek olan kahyaları da Adoniram'ın yanındaydı. Üç ayrı derecesi olan işçilerin birbirinden ayrılması, böyle bir durumda, daha fazla zaman kaybına yol açacak olan el işaretleri yerine bir tanıtma sözünün söylenmesiyle sağlanıyordu. Parola söylenince de ücret veriliyordu.

Çırakların kendini tanıtma kelimesi tunç sütunlardan birinin adı olan YAKİN; işçilerinki, öteki sütunun adı olan BOAZ, ustalarının ise, YEHOVA'ydı...

Sınıflara ayrılmış ve sıraya girmiş olan işçiler, tezgahın başındaki kahyaların önüne geliyor, başlarında duran Adoniram da onların ellerine dokunuyor, onlar da, ustanın kulağına bir söz fısıldıyorlardı. Çalışmaların bu son günü için, parola değiştirilmişti. Çıraklarınki TUBAL-KAİN; işçilerinki ŞİBBOLET, ustalarının de GİBLİM'di.¹²²

121) Kudüs.

122) Şibole: Bkz. *Hakimler* XII, 6; *Giblim*: Bkz. I *Krallar*, V, 32. Bu parolalar farmasonluk konusundaki çeşitli elkitaplarında ele alınıp anlamları açıklanır. Ustanın ölümü sonra da cesedinin bulunması öyküsüyle birlikte bütün bu XII. Bölüm mason geleneğine uygun olmak yanında, Nerval'in aklında, Adoniram'ın öyküsünün, tıpkı *Sihirli Flüt* gibi, farmasonların tören kurallarına göndermede bulunduğunu da gösterir.

Kalabalık yavaş yavaş azaldı, avluda kimse kalmamıştı ve son işçiler de ücretlerini alıp gittikten sonra, çalışanların hepsinin gelmemiş olduğu anlaşıldı; çünkü sandıkta hâlâ para vardı. “Yarın yine çağrıda bulunun,” dedi Adoniram. “Hasta ya da ölmüş işçi olup olmadığını öğrenin.”

Herkes gittikten sonra, son güne kadar dikkatini ve gayretini elden bırakmamış olan Adoniram, âdeti olduğu üzere, emirlerinin yerine getirildiğinden, ateşlerin söndürüldüğünden emin olmak için, eline bir lamba alıp, bomboş atölyeleri ve tapınağın çeşitli bölümlerini dolaştı. Adımları, döşeme taşlarının üzerinde hüzünlü yankılanıyordu; eserlerini bir kez daha seyretti ve genç Benoni’nin son çalışması olan bir kanatlı melekler topluluğu önünde uzun süre durdu. “Sevgili çocuk!” dedi iç geçirerek.

Bu ziyaret bittikten sonra, Adoniram kendini, tapınağın büyük salonunda buldu. Lambasının çevresindeki koyu karanlık, tonozların yüksek yuvarlak silmelerini belirginleştirerek, kırmızı kıvrımlar halinde sarmallaşıyor ve kuzeye, batıya ve doğuya açılan üç çıkışlı salonun duvarlarını aydınlatıyordu.

Kuzeydeki çıkış halka ayrılmıştı; batıdaki kralın ve savaşçıların çıkışıydı; doğudaki ise din adamlarına özgüydü ve bu çıkışın dışında, Yakın ve Boaz sütunları yer alıyordu.

Adoniram, en yakınındaki batı kapısından çıkmadan önce, salonun karanlıklarına bir daha baktı ve biraz önce seyrettiği sayısız heykelin etkisinde kalan düşgücü, gölgeleri içinde, Tubal-Kain’in hayaletini gözünün önüne getirdi. Sabit bakışlarıyla karanlıkları delmeye çalıştı, ama hayalet belirsizleşerek büyüdü, tapınağın çatısına ulaştı ve duvarların derinliklerinde ortadan kayboldu, tıpkı, uzaklaşan bir meşalenin ışığı altında kalan bir insanın gölgesi gibi. Ve o sırada, bir yakınma haykırışı, tonozların altında yankılandı sanki.¹²³

123) *Aurélia* I, 2 ve 6: aynı türden bir görünüm, ölçüye gelmez biçimde büyütülmüş bir kişinin buharlaşması.

Bunun üzerine Adoniram, çıkmak üzere geriye döndü. Ansızın, duvar sütunlarının önünde bir insan görüntüsü peyda oldu ve yırtıcı bir sesle, Adoniram'a şöyle dedi:

"Çıkmak istiyorsan, bana ustaların parolasını söyle."

Adoniram'ın üzerinde silah yoktu; herkesin saydığı bir insandı o, bir işaretle emir vermeye alışmıştı ve kutsal kişiliğini savunmayı aklından bile geçirmemişti.

"Zavallı yaratık, git buradan," dedi işçi Methusael'i tanıyarak. "Sen, ihanet ve cürüm onurlandırıldığı zaman ustaların arasına kabul edileceksin! Süleyman'ın adaleti tepenize inmeden, suç ortaklarıyla birlikte kaç buradan."

Methusael onun sözlerini duydu ve çekicini güçlü koluyla havaya kaldırdı, çekiç Adoniram'ın kafasına gürültüyle indi. Sanatçı, sersemleyerek sendeledi; içgüdüsel bir hareketle, kuzey kapısına yöneldi çıkmak için. Ama Suriyeli Faron oradaydı ve şöyle dedi ona:

"Çıkmak istiyorsan, bana ustaların parolasını söyle!"

"Sen, yedi yıl çalışmadın," dedi Adoniram kısılmış sesiyle.

"Parola!"

"Asla söylemem!"

Duvar işçisi Fanor, keskisini Adoniram'ın böğrüne sapladı, ama bir kez daha vuramadı; acının etkisiyle kendine gelen Adoniram, katillerinin elinden kaçmak için ok gibi doğu kapısına atıldı.

Ama orada da, Fenikeli dülger Amru, onu bekliyordu ve şöyle haykırdı:

"Geçmek istiyorsan, ustaların parolasını söyle bana"

"O parolayı böyle kazanmadım ben," dedi gücü tükenmiş olan Adoniram boğuk bir sesle. "Seni gönderenden iste onu."

Ve kapıyı açmaya çalıştığı zaman, Amru, pergelinin sivri uçlarını onun kalbine sapladı.

İşte o anda, müthiş bir gök gürültüsüyle kendini haber veren

fırtına patladı.

Adoniram, tapınağın zemininde yatıyordu ve bedeni üç döşeme taşını kaplıyordu. Üç katil ayağının ucunda bir araya geldiler, birbirlerinin elini tutmuşlardı. “Bu, büyük bir adam,” diye mırıldandı Faron.

“Mezarda, senden daha fazla yer kaplamayacak, dedi Amru.”

“Umarım kanı, Süleyman Bin-Davud’un üzerine düşer!”

“Biz kendimiz için yakınlım şimdi,” diye cevap verdi Methusael. “Kralın sırrını biliyoruz. Dolayısıyla, onu öldürmemizin bütün kanıtlarını ortadan kaldıralım; yağmur yağıyor; gece zifir gibi; iblis koruyor bizi. Cesedi, kentin uzağında bir yere götürelim ve toprağa gömelim.”

Bunun üzerine, cesedi beyaz deriden uzun bir önlüğün içine sardılar ve sırtlarına alarak Bethani yolunun ötesindeki تنها bir yere yöneldiler; gürültü çıkarmadan Sedron kıyılarına indiler. Tedirginlik içinde ve yürekleri titreyerek oraya vardıklarında, ansızın bir atlı alayı ile karşılaştılar. Cürüm ödlektir, durdular; kaçan insanlar da her şeyden çekinir, ve işte o sırada, Saba Melikesi, kocası Adoniram’ın cesedini götüren korkuya kapılmış katillerin önünden sessizce geçip gitti.

Ve katiller, daha uzağa gidip, sanatçının cesedini gizleyecek bir çukur kazdılar toprakta. Ondan sonra Methusael, bir akasya fidanını söküp, kurbanlarını gömdükleri yeni kazılmış toprağa dikti.

Bu sırada Belkis, vadileri geçerek kaçıyor, yıldırım gökleri yaralıyor ve Süleyman uyuyordu.

Süleyman’ın yarası daha da amansızdı, çünkü uyanıp kendine gelecekti.

İçtiği uyuşturucu iksirin etkisi kaybolduğunda, güneş, dünya çevresindeki dönüşünü tamamlamıştı. Korkunç kabuslara dalmış olan Süleyman, hayallerle mücadele ediyordu ve ansızın şiddetli bir sarsılışla hayatın alanına yeniden döndü.

Şaşkınlık içinde ayağa kalktı; sağa sola yönelen gözleri, sahibinin kendine gelmesini bekliyor gibiydi ve Süleyman sonunda hatırladı...

Boşalmış olan kupa önünde duruyordu; kraliçenin son sözleri hayal meyal aklına geldi, ama onu görmüyordu yanında ve allak bullak oldu; alınının üzerinde alaycı bir şekilde dolaşan bir güneş ışını, titretti onu; olup biten her şeyi kavradı ve bir öfke çılgılığı attı.

Bilgi edinmeye çalıştı, ama çabaları sonuç vermedi: Kraliçenin dışarı çıktığını kimse görmemişti ve maiyeti ovada gözden kaybolmuş, sadece çadırlarının izi bulunmuştu. "İşte," diye haykırdı Süleyman büyük rahip Sadok'a tedirgin bakışlarını çevirerek. "İşte, senin Tanrı'nın, hizmetkarlarına yaptığı yardım! Bana söz verdiği şey bu mu? Cehennemın güçlerine bir oyuncak gibi¹²⁴ teslim ediyor beni ve güçsüzlüğüm sayesinde onun adına sığınarak hüküm yürüten sen, budala rahip, hiçbir şeyi önceden göremeyerek ve engellemeyerek yalnız bıraktın beni! Bu kalleş kraliçeyi yakalamak için kanatlı orduları kim verecek bana? Toprağın ve ateşin cinleri, başkaldırmış melekler, havanın ruhları, emirlerime boyun eğecek misiniz?"

"Sövgülerden vazgeçin," diye haykırdı Sadok. "Yehova'dan başka büyük yoktur ve kıskanç bir Tanrı'dır o."

Bu kargaşa içinde, Silo'lu Ahias, kötümser ve ürkütücü bir görünüm içinde, tanrısal bir ateşle alevlenmiş gibi içeri girdi; yoksul ama kendisinden korkulan bir kimse olan Ahias'ın manevi güçlerinden başka bir şeyi yoktu. Süleyman'a şöyle dedi: "Tanrı, katil Kain'in alnına bir işaret koydu ve şöyle dedi: 'Kim Kain'in hayatına kastederse, yedi defa cezalandırılacak!' Ve Kain'in soyundan gelen Lamek kan dökünce de şöyle yazıldı: 'Lamek'in ölümünün de yetmiş yedi defa öcü alınacaktır'¹²⁵ Ey kral, şimdi, Tan-

124) *Le Christ aux Oliviers (Les Chimères)* ile aynı izlek.

125) *Tekvin*, IV, 15 ve 24.

ri'nın sana söylememi emrettiği şeyi dinle: 'Kain'in ve Lamek'in kanını dökecek olan, yedi yüz yedi defa cezalandırılacaktır.'"

Süleyman başını eğdi; Adoniram'ı anımsadı ve emirlerinin yerine getirildiğini anladı. Pişmanlıkla bağırdı: "Aptallar! Ne yaptılar? Onu öldürmelerini söylememiştim onlara."

Tanrısı tarafından terk edilmiş, cinlerin merhametine kalmış, Saba Melikesi tarafından hor görülmüş ve aldatılmış olan 'mut-suz' Süleyman, hiçbir işe yaramayan eline baktı ve Belkis'tan aldığı tılsımın parmağında hâlâ parıldadığını gördü. Ve bu tılsım, ona, bir umut ışığı verdi. Yalnız kalınca, yüzüğün taşını güneşe doğru çevirdi ve büyümlü çavuşkuşu Hüd Hüd dışında bütün kuşların ona doğru kanat çırpıldığını gördü. Süleyman, üç defa çağırdı Hüd Hüd'ü; emirlerine uyması ve kendisini kraliçeye götürmesi için zorladı onu. Çavuşkuşu hemen uçtu ve kollarını ona doğru uzatan Süleyman ayaklarının yerden kesildiğini, havalara kalkıldığını hissetti. Korkuya kapılmıştı ve elini geri çekip yeniden yere bastı ayaklarını. Çavuşkuşu ise, küçük vadiyi geçip bir tepeliğin doruğundaki bir akasyanın ince dalına kondu; Süleyman ne yaparsa yapsın oradan ayrılmadı.

Başı dönen Süleyman, Saba krallığını ateşe ve kana boğmak için sayısız ordu toplamayı geçiriyordu aklından, kimi zaman tek başına bir yere kapanıp, alinyazısını lanetliyor ve ruhları çağırıyordu. Cehennemin cinlerinden bir ifrit, ona hizmet etmek zorunda kalmış, yalnızlığına yoldaş olmuştu. Kraliçeyi unutmak ve ölümcül tutkusunu başka yöne çevirmek için, Süleyman her yerde, yabancı kadınlar arattı, dine aykırı törenlerle evlendi onlarla ve o kadınlar, putperestlik inancını aşıladılar kendisine. Süleyman, cinleri hoşnut etmek için, çok geçmeden yüksek yerlere insanlar yerleştirdi ve Thabor Dağı yakınlarında, Molek'e adanmış bir tapınak inşa ettirdi.

Ve Hanok'un, ateş krallığında, oğlu Adoniram'a önceden şu

sözlerle söylediği de gerçekleşmiş oldu: "Sen, bizim intikamımızı almaya adandın ve Adonai için yaptığın tapınak, Süleyman'ın mahvına yol açacak."

Ama, *Talmud*'ta belirtildiği gibi, İbranilerin kralı, daha da fazlasını yaptı; çünkü, Adoniram'ın öldürülmüş olduğu söylen-tisi yayıldığı için, halk ayaklanarak adaletin yerine getirilmesini istedi ve kral, Adoniram'ın cesedini bulup öldürülmüş olduğunu kanıtlamaları amacıyla dokuz ustayı görevlendirdi.

On yedi gün geçmişti: Tapınağın çevresinde yapılan araştırmalar sonuç vermemişti ve ustalar, kırları boşu boşuna dolaşıp durmuşlardı. Bunlardan biri, sıcaktan bitkin bir halde, yukarıya doğru daha rahat tırmanmak için, üzerinden parlak renkli ve bilinmedik bir kuşun havalandığı bir akasya dalını tuttuğu zaman, ağacın tümünün elinde kaldığını ve toprağa bağlı olmadığını hayret içinde gördü. Toprak yeni kazılmıştı ve şaşkınlık içindeki usta arkadaşlarını çağırdı.

Hepsi birlikte hemen, elleriyle, tırnaklarıyla toprağı kazdılar ve mezar biçimindeki bir çukurla karşılaştılar. Ve o zaman, aralarından biri arkadaşlarına şöyle dedi:

"Suçlular belki de, Adoniram'ın ağzından ustaların parolasını almak isteyen hainlerdi. Bunu başarmış olabilecekleri endişesiyle, parolayı değiştirmemiz akıllıca bir iş olmayacak mı?"

"Peki, hangi parolayı kabul edeceğiz?" diye itiraz etti biri.

"Eğer burada ustamızın cesedini bulursak, aramızdan birinin ilk söylediği söz, parola yerine geçecek," dedi bir başkası. "Bu söz, işlenmiş olan bu cürümün hatırasını ve burada, kendimizin ve de çocuklarımızın, caniler ve onların soyu üzerindeki intikam alma yeminini ebedileştirecek."

Yemin ettiler; elleri çukurun üzerinde birleşti ve büyük bir çabayla çukuru yeniden kazmaya koyuldular.

Cesedin Adoniram'a ait olduğu görülünce, ustalardan biri,

ona parmağıyla usulca dokundu ve deri elinde kaldı; ikincisi elini uzatınca da aynı şey oldu; üçüncü, ustaların, işçilere davrandığı gibi cesedi bileğinden tutunca, deri daha da fazla sıyrıldı ve bunun üzerine şöyle haykırdı: MAKBENAŞ! Bu söz, ET KEMİKLERDEN AYRILIYOR, demektir.

Ve hemen, bu sözün, bundan sonra, ustaların parolası, Adoniram'ın intikamını almak isteyenleri birleştiren haykırış olması konusunda anlaştılar; Tanrı'nın adaleti, bu sözün, yüzyıllar boyunca, halkları, kralların soyuna karşı ayaklandırmasını istedi.

Fanor, Amru ve Methusael, kaçmaya çalışmışlardı; ama, sahte ve canı işçi kardeşler olarak görülüp, yine işçilerin elinde can vermişlerdi. Ve bu olay, Sterkin, Oterfut ve Hoben adlarını alıp saklandıkları, Geth¹²⁶ ülkesi kralı Maaka'nın eyaletlerinde gerçekleşmişti.

Ne var ki, loncalar, gizli bir düşünceyle, gerektiği gibi alınmamış intikamlarını, Abiram'a ya da katile yönelik olarak her zaman canlı tuttular... Ve Adoniram'ın soyu, onlar için her zaman kutlu oldu; çünkü, daha çok zaman sonra, Adoniram'ın ve Saba Melikesi'nin soyundan gelenlere *dul kadının oğlu* diyerek, onlar üzerine yemin ediyorlardı.

Süleyman Bin-Davud'un buyruğu üzerine, ünlü Adoniram, inşa ettiği tapınağın sunağının altına gömüldü; işte bundan ötürü, Adonai, İbranilerin ahit sandığını terk etti ve Davud'un soyundan gelenleri köleliğe mahkum etti.

Bu arada, onur, iktidar ve şehvet düşkünü olan Süleyman, beş yüz kadınla evlendi ve Maviael'in babası İrad tarafından işlenmiş, sonradan taşlara hükmetmek için Hanok tarafından kullanılan, daha sonra da ilk peygamberlerden Yared'in sahip olduğu, ardından Himyerilerin babası Nemrud'un Saba'ya verdi-

126) Geth: İsrail halkına gösterilen direnmenin kaynağı; Filistinlilerin başlıca kentlerinden biri. – Bütün bu isimlerin farmasonluk geleneğinde yeri vardır.

ği ünlü yüzük sayesinde, artık yatışmış olan cinleri, komşu ülkeleri ele geçirme konusunda kendisine yardım etmek zorunda bıraktı. Süleyman yüzüğüyle, cinleri, rüzgarları ve bütün hayvanları kendine boyun eğdirdi, iktidara ve hazza doymuş olarak bu bilgi, şöyle deyip duruyordu: "Yiyin, sevin, için; gerisi boş şeylerdir."

Ama, garip bir çelişki içindeydi: Mutlu değildi! Maddi zevklerle yozlaşmış olan bu kral, ölümsüz olmaya can atıyordu...

Hileleriyle ve derin bilgisiyle, bazı yollara başvurarak ölümsüzlüğe ulaşmayı umuyordu. Bu amaçla, bedenini hiç bozmadan öldürücü öğelerden koruyup, her etkiden sıyrılmış, çürütücü etkenlerden kurtulmuş olarak, ölümlerinki kadar derin bir uykuyla iki yüz yirmi beş yıl uyuması gerekiyordu. Sürgüne gönderilmiş ruhu, bundan sonra, bedensel kalıbına geri dönecek ve otuz üç yaşında çiçeklenen ve gelişip serpilen erkekliğini bulacak kadar gençleşecekti.

İhtiyarlayan ve düşkünleşen Süleyman, güçlerinin kaybolduğunu görünce, sonunun çok yakın olduğunu fark etti; boyunduruğu altına aldığı cinlere, Kaf Dağı'nda, kendisi için, ulaşılmaz bir saray, ortasına da, dayanıklı meşe ağacı gövdesinden yontulmuş dört sütuna dayanan, altından ve fildişinden bir taht yapmalarını emretti.

Cinlerin prensi Süleyman, işte orada, bu büyük sınamayı geçirme kararını vermişti. Ve hayatının son demlerini, büyülu işaretlemlerle, mistik sözlerle ve yüzüğünün gücüyle, maddeyi çürütüp mahveden özelliklere sahip bütün hayvanları, bütün öğeleri ve bütün cisimleri kendisinden uzaklaştırmaya harcadı. Bulutların buharlarını, toprağın rutubetini, güneşin ışınlarnı, rüzgarların soluğunu, kelebekleri, güveleri ve tırtılları da engelledi. Ve, yırtıcı kuşları, yarasaları, baykuşları, fareleri, pislik sineklerini ve sürünen ya da kemiren böcek türlerini de defetti. Maden-

leri de, taşları da, alkalileri de, asitleri de ve hattâ bitkilerin kokularını da kendinden uzaklaştırdı.

Bu önlemler alındıktan sonra, bedeninin, İblis'in korkunç hizmetçileri olan bu mahvedici etkenlerden korunmuş olduğundan iyice emin olduğunda, kendisini artık son olarak Kaf Dağı'na götürttü ve cinleri toplayarak, onlara muazzam işler yapmalarını, aksi halde en korkunç cezalara uğrayacaklarını söyleyerek, uykusuna saygı duymalarını ve çevresinde nöbet tutmalarını emretti.

Sonra, yavaş yavaş soğuyan kol ve bacaklarını iyice toplayıp tahtına oturdu; gözlerinin ferî söndü, soluğu durdu ve ölüm uykusuna daldı.

Köle cinler, ona hizmet etmeye, emirlerini yerine getirmeye ve uyanmasını bekledikleri efendilerinin önünde yerlere kapanmaya devam ediyorlardı.

Rüzgarlar, yüzünden uzak durdu; kurtlara dönüşen larvalar ona yaklaşmadı; kuşlar ve kemirici dört ayaklılar, uzaklaşmak zorunda kaldı; su, buharlarını başka yöne çevirdi ve büyülerin etkisiyle iki yüz yıldan fazla bir süre boyunca bedeni olduğu gibi kaldı.

Uzamış olan sakalı, Süleyman'ın ayaklarına kadar iniyordu; tırnakları, eldivenlerinin derisini ve ayakkabılarının yaldızlı kumaşını delip uzamıştı.

Ama nasıl olur da, sınırlı insan bilgeliği, SONSUZLUĞU elde edebilirdi? Nitekim Süleyman, bir böceği, böceklerin en ufağını büyüyle kendisinden uzaklaştırmayı ihmal etmişti... Peynir ve duta dadanan kurttu bu.

Ve bu kurt gizlice ve görünmeden yaklaştı. Tahtın dayandığı sütunlardan birine yapıştı ve onu, hiç durmadan yavaş yavaş kemirmeye koyuldu. Her yıl, arkasında toz parçacıkları bırakan bu zerre kadar küçük canlının oyarken çıkardığı sesi, en keskin kulak bile duyamazdı.

Bu kurt, iki yüz yirmi dört yıl durmadan kemirdi... Ve sonra oyulmuş sütun, tahtın ağırlığı altında, büyük bir gürültüyle ansızın çöktü.*

Gerçekten onun öldüğünü ilk olarak bilen ve Süleyman'ı yenilgiye uğratan da bu kurt oldu; çünkü, döşeme taşının üzerinde yuvarlanan kralların kralı, bir daha hiç uyanmadı.

Bunun üzerine, küçük düşmüş ve yanlışlarını anlamış olan cinler, özgürlüklerine kavuştular.

Yüce Süleyman Bin-Davud'un, gerçek müminler tarafından saygıyla karşılanması gereken hikayesi de burada sona erdi. Çünkü bu hikaye, bilgeliğin aynası ve hakikatin kaynağı olan Kuran'ın otuz dördüncü suresi Fatiha'da Peygamber'in kutsal elinden çıkmış olarak özet halinde belirtilmiştir.¹²⁷

SÜLEYMAN VE SABA MELİKESİ HİKAYESİNİN SONU

Ve böylece hikayeci, iki hafta kadar süren anlatısını sona erdirmişti. Bu süre içinde, İstanbul'da gözlemleyebildiğim şeylerden söz ederek, duyulacak ilgiyi dağıtmaktan çekindim. Ayrıca, dinleyicilerin yeterince kalabalık olmadığına ya da hikayedeki bazı dramatik olayları daha da çekici kılmak için, âdet olduğu

*) Doğululara göre, doğanın güçlerinin etkili olabilmesi için genel anlamda bir anlaşma yapılması gerekir. *Allah*'ın gücü bütün varlıkların anlaşmasına dayanır. Süleyman'ın muhteris hesaplarını alt-üst eden kurtçuk ile Balder'i konu alan Edda efsanesi arasındaki ilişkiyi gözden kaçırmamak gerekir. Odin ile Freya çocukları Balder'in yaşamına saygı göstermeleri için büyüyle bağlamışlardı bütün varlıkları. Ne var ki, ökseotunu unutmışlardı; işte bu gösterişsiz bitki de tanrıların oğlunun yaşamına yol açtı. Skandinav inançlarından daha sonra ortaya çıkan Drüid inançlarında ökseotunun kutsal olmasını nedeni de budur.

127) Kuran'ın bölümlerine sure denilir. *El-Fatiha* (açılış) bu surelerin ilkinin belirtir yalnızca. 34. sure olan *Sebe Suresi* Süleyman'ın ölümünü aşağı yukarı aynı biçimde aktarır.

üzere yer yer araya sokuşturulan bazı küçük hikayeleri de söz konusu etmedim. Kahveciler ünlü hikayecileri kendi mekanlarına çekmek için, çoğunlukla büyük masraflar yapıyorlardı. Oturum, bir buçuk saatten fazla sürmediği için, hikayeciler, aynı gecede, birkaç kahvede çalışabiliyorlardı. Ayrıca, bir hikayenin ilginç olduğuna inanan bir aile reisi, almış olduğu zevki, ailesinin de paylaşmasını istediği zaman, hikayeciler, haremelerde de *otururlar yapıyorlardı*, ihtiyatlı insanlar, anlaşma yapmak için, hikayecilerin, *kasideciler* denen loncasının başkanına başvuruyorlardı, çünkü, kahvede aldıkları paradan ya da bir evde kendilerine verilen miktardan memnun olmayan bazı kötü niyetli hikayeciler, kimi zaman, anlattıklarının en ilginç yerinde ortadan kayboluyorlardı; böylece dinleyiciler düşkırıklığına uğruyor, hikayenin sonunu öğrenemiyorlardı.

Müdavimlerinin çeşitli kişiler olması, herkesin de istediğini serbestçe söylemesi dolayısıyla, İranlı arkadaşlarımla gittikleri kahvehaneyi çok seviyordum; bu kahvehane bana, babacan Bernardin de Saint-Pierre'nin *Café de Surate*'ini¹²⁸ hatırlatıyordu. Gerçek şu ki, Asya'nın çeşitli ülkelerinden gelmiş tüccarların oluşturduğu bu kozmopolit toplantılarda, sadece Türklerin ve Arapların geldiği kahvehanelerdekinden çok daha fazla hoşgörü vardı. Bize anlatılan hikaye, her molada, farklı müşteri toplulukları arasında tartışılmıştı; bunun nedeni, Doğu'daki bir kahvehanede, karşılıklı konuşmanın hiçbir zaman genel bir konuşma olmamasıydı. Ve sadece, Hristiyan olarak şarabı biraz fazla kaçıran Habeşlinin söyledikleri dışında, hikayedeki temel açıklamalardan hiç kimse şüphe duymamıştı. Bu açıklamalar, Doğu'nun genel inançlarına uygundu; yalnızca, İranlılar ile Yemen Araplarını birbirinden ayıran karşıt anlayıştan bazı izler taşıyor-

128) *Le Café de Surate*, Bernardin de Saint-Pierre'in din alanındaki hoşgörü konulu felsefi masalıdır.

du. Hikayecimiz, deyim yerindeyse, Doğu'nun Katolikliği diyebileceğimiz Hz. Ali mezhebine bağlıydı; oysa Hz. Ömer mezhebine bağlı Türkler, Güney halklarını boyun eğdirerek egemen kıldıkları bir tür Protestanlığı temsil ediyorlardı daha çok.¹²⁹

129) Türkler çoğunlukla Sünnidir ama kimi Şii toplulukları da vardır. Burada onlar kastediliyor.

IV. BAYRAM

I. GÖKSU

Göksu'ya bir Cuma günü gitmekten vazgeçmemiştik. Ama bu sefer, daha uzağa, Büyükdere'ye götüren karayolunu seçtik.

Giderken, Sultan'ın yüksek memurlarından biri olan B... Efendi'nin kaldığı bir kır evinde durakladık. Bu zat, ressam arkadaşımın evinde konuk olduğu Ermenilerin bir akrabasıyla evlenmiş bir Ermeni'ydi. Nadir bitkilerle süslenmiş bir bahçe, evin girişinden önce yer alıyordu ve minyatür birer sultan gibi giyinmiş çok güzel iki kız çocuğu, zenci bir kadının gözetiminde, çimenler üzerinde oynuyordu. Çocuklar, ressamı öpmek için koşuştular ve eve kadar bize eşlik ettiler. Levanten giysiler içindeki bir kadın bizi karşılamaya geldi; ressam dostum: "*Kalimera, kokana*" (Günaydın, Madam!) dedi. Ressam onu, Rumca selamlıyordu, çünkü bu kadın Ermenilerle yakınlığı olmakla birlikte, Rum'du.

Bir seyahatnamede, ülkelerinden geçen bizim Frenk uygarlığımızın bugün üzerlerine aydınlıklar saçtığı, her yerde bizimkilerle yakınlık duyan toplumlar ve yabancı âdetler konusunda kendi ülkesine gerçek bilgiler aktarmak isteyen Avrupalıyı en iyi biçimde karşılayan canlı insanlardan söz etmek sıkıntılı bir iştir... Ortaçağda, her şeyi, Doğu'dan almıştık; şimdi, insanlığın

bu ortak kaynağını, evrensel anayı yeniden yüceltmek için, bize verdiği bütün gücü, ona geri vermek istiyoruz.

Fransa'nın o güzelim adı, bu uzaktaki uluslar için çok değerli bir şey; bizim gelecekteki gücümüz de burada... Hükümetlerimizin köhne diplomasisi ne yaparsa yapsın, beklentimizin temeli de bu.

Bu ülkenin bazı şahıslarını anarak, Racine'in *Beyazıt*'ta söylediklerini tekrarlayabilir insan: "Öylesine uzak ki orası!" Ama, Ermeniler gibi bizi iyi karşılamak için çırpınan ev sahiplerine teşekkür etmek gerekmez mi? Bizim düşüncelerimizle Türklerden daha yakın bağlantılar kurmuş olan Ermeniler, Türklerin her zaman bir dost ulus olarak gördükleri Fransa ile onların iyi niyeti arasında, deyim yerindeyse, bir iletişimin kurulmasına hizmet etmişlerdir.

Ülkemden bir yıl uzak kaldıktan sonra, sadece İstanbul'un son modasına uygun olan kadın giysileri sayılmazsa (bu da yerellik bakımından iyi oluyordu), tamamen Avrupalı bir ailenin içinde bulunmak, beni çok hoşnut etti kuşkusuz.

Madam B... küçük kızlarıyla bir kahvaltı getirtti bize; daha sonra, birçok Levanten hanımın bulunduğu büyük odaya geçtik. Hanımlardan biri, Paris'ten gelmiş en son parçaları çalmak üzere piyanonun başına geçti: Halévy'nin yeni operasının parçalarını dinlerken, bu ince davranışı çok takdir ettik.

Masaların üzerinde, gazeteler, Victor Hugo'dan, Lamartine'den şiir ve tiyatro kitapları vardı. Suriye'den gelen bir insan için şaşırtıcı bu, ama Konstantinopolis'te, Paris'ten gelen edebiyat ve sanat eserlerinin Petersburg'da olduğu kadar çok okunduğu düşünülürse, kolayca anlaşılacak bir durum.

Resimli kitaplara ve albümlere göz attığımız sırada, B... Efendi geldi; bizi yemeğe alkoymak istedi; ama Göksu'ya gitmeyi tasarladığımız için, teşekkür ettik. B... Efendi Boğaz'a kadar bizimle gelmek istediğini söyledi.

Kayık bekleyerek bir süre kıyıda durduk. Rıhtımda dolaşırken, melezlere benzer bir ten rengi olan haşmetli görünüşlü bir adamın uzaktan geldiğini gördük; *Tanzimat* giysileri değil, eski moda görkemli bir kıyafet giymişti. Kendisini saygıyla selamlayan B... Efendi'yi görünce durdu; konuşmalarının bitmesi için kısa bir süre bekledik. Arkadaşım, onun, önemli bir şahsiyet olduğunu ve yanımızdan ayrılırken, elimizi göğsümüze ve ağzımıza götürerek Doğulular gibi, güzel bir *selamünaleyküm* demeyi unutmamamızı söyleyerek uyardı beni. Dediği gibi yaptım, melez de büyük bir nezaketle selamımı aldı.

Bu adamın, daha önce gördüğüm sultan olmadığından emindim. Yanımızdan uzaklaştığında, "Kim bu?" diye sordum.

"Kızlarağası," dedi ressam arkadaşım, hayranlık, biraz da korkuyla.

Her şeyi anlamıştım. Kızlarağası, saray haremağalarının başıydı ve sultandan sonra ve sadrazamdan önce en korkulan adamdı. Çok nazik, ama öneminden de çok fazla emin görünen bu adamı çok daha yakından tanıyamadığım için esef ettim.

İlgililer, sonunda geldi; B... Efendi'den ayrıldık ve altı kürekçili bir kayık Asya kıyısına doğru götürmeye başladı bizi.

Göksu'ya ulaşmamız, aşağı yukarı bir buçuk saat aldı. Kıyıların sağındaki ve solundaki mazgalı kuleleri hayranlıkla seyrettik. Bunlar, Karadeniz yönünden, Kırım ve Trabzon'dan gelecek istilalara karşı, Pera'yı, İstanbul'u ve Üsküdar'ı korumak için inşa edilmiş. Pera ve Galata'yı ayıranlar gibi bunlar da, Cenevizlilerden kalma surlar ve kuleler.

Asya ve Avrupa kıyılarındaki kuleleri geçtikten sonra, sandalımız, Göksu deresine girdi. Uzun ince bacaklı kuşların yer yer havalandığı yüksek otlar, deniz yakınında Pelusium Gölü'ne dökülen Nil Nehri'nin son akıntılarını bana hatırlatan bu dere ağzını çevreliyordu. Ama burada, daha sakin, daha yeşil, daha ku-

zeyli olan doğa, Grekçenin Latince çevirisi gibi, Mısır Deltası'nın göz kamaştırıcılığının hayli zayıf bir çevirisini yapıyordu sanki.

Küçük akarsuların yer yer böldüğü çok güzel bir çayıra ayak bastık. Uсталıkla kesilip seyrekleştirilmiş korular, yüksek otları gölgelendiriyordu. Meyve ve içecek satıcılarının çadırları, bu manzaraya, göçebe kabilelerin mola verdikleri bir vaha görüntüsü veriyordu. Çayır çok kalabalıktı. Giysilerin çeşitli renkleri, ilkbahar çimenlerinin üzerindeki çiçeklerin canlı renkleri gibi yeşilliği alacalaştırıyordu. Çayırın en geniş açıklığında, kendine özgü mimarisi Konstantinopolis'e egemen olan Çin köşkü biçiminde bir çeşme dikkati çekiyordu.

Su içme zevki, bu insanların akla gelebilecek en çekici yapıları yaratmasına yol açmış. Bu çeşme, yortusundan başka zamanda suyu akmayan çeşmesinin başında bir azizin keyfinin gelmesini beklemek gereken Arnavutköy'deki su kaynağı gibi değildi. Bir mucize sayesinde berrak su içmek için sabreden gavurlar için uygun bir şeydi bu bekleme işi... Oysa, Göksu çeşmesinde bu durumlara düşülmüyordu. Hangi Müslüman azizinin, Rum azizlerin düşünmedikleri kadar bol ve berrak suyu akıttığını bilmiyorum doğrusu. Bu sudan bir bardak içmek için bir para, yerinde içebilmek için de, yol hakkı olarak on kuruş vermek gerekiyordu.

Öküzlerin koşulu olduğu, çoğu yaldızlı her çeşit araba, Üsküdarlı hanımları Göksu'ya getirmişti. Çeşmenin yakınında, sadece kadınlar ve çocuklar görülüyordu ve bunlar, yumuşak sesli heceleri kuşların dem çekmesine benzeyen Türk dilinde, yüksek sesle konuşuyor, bağırıyor, gevezelik ediyor ya da tatlı muziplikler yapıyorlardı.

Kadınlar, örtünmüş oldukları için az çok gizlenmiş de olsalar, Frenklerin meraklı bakışlarından gaddarca kaçınmıyorlardı. Peçelerini daha da kalınlaştırmalarını, kafirlerin duyularını etki-

leyebilecek her tür davranıştan kaçınmalarını emreden polis nizamnamesi, sıradan bir baştan çıkarmaya kolayca boyun eğmeyecek bir çekimserlik kazandırıyordu onlara.

Hava çok sıcaktı; biz de, çevresinde köy sedirleri bulunan koskoca bir çınarın gölgesine sığındık. Uyumaya çalıştık, ama Fransızlar öğle uykusuna yatmayı beceremezler. Uyuyamadığımızı gören ressam, bir hikaye anlatmaya koyuldu.

Bu hikaye, elinde bir *daguerreotype* aygıtıyla Konstantinopolis'e servet edinmeye gelen bir sanatçı arkadaşının maceralarıydı.

Bu sanatçı çok kalabalık yerleri aradığı için, günün birinde, aygıtını yerleştirmek üzere, Göksu gölgeliklerine gelmişti.

Bir çocuk çayırda oynuyordu; sanatçı, onun görüntüsünü aygıttaki gümüşlü levha üzerinde başarıyla saptadı; sonra, çok güzel bir sonuç elde etmenin sevinciyle, bu durumlarda hiç de eksik olmayan meraklılara gösterdi onu.

Çocuğun annesi doğal bir merakla yaklaştı ve çocuğunun görüntüsünün bu kadar açık-seçik saptanmış olması karşısında şaşırdı. Bunun bir sihirbazlık olduğunu düşündü.

Sanatçı, Türkçe bilmediği için ilk önce, hanımın iltifatlarını hiç anlamadı. Ama, hanımın yanındaki zenci bir kadın, sanatçıya bir işaret yaptı. Hanım, bir arabaya binmişti ve Üsküdar'a gidiyordu.

Sanatçı, taşınması pek de kolay olmayan aygıtın kutusunu kolunun altına alıp, arabanın arkasından, dört kilometre kadar yürüdü.

Üsküdar'ın ilk evlerine varınca, uzakta, arabanın durduğu nu ve kadının, denize bakan, çevresi bomboş bir köşkün önünde indiğini gördü.

Hanımın yanındaki yaşlı kadın, görünmemesini ve beklemesini işaret etti; sonra, karanlık bastırınca, eve aldı onu.

Sanatçı, hanımın karşısına çıktı ve hanım, çocuğunun görün-

tüsünü gerçekleştirdiği gibi, kendi portresini de çıkartmak üzere aygıtını kullanması için onu eve getirttiğini söyledi.

Sanatçı, "Madam, bu aygıt ancak güneş ışığında çalışır," diye cevap verdi ya da en azından bunu anlatmaya çalıştı.

"Peki öyleyse! Güneşin doğmasını bekleyelim," dedi hanım.

Bu hanım iyi ki duldu ve Müslüman ahlakı bakımından bir sakınca yok gibiydi bu durumda.

Ertesi sabah, parmaklıklı pencereler arasından sızan güzel bir güneş ışınından yararlanan sanatçı, Üsküdar semtinin bu güzel hanımının yüz hatlarını saptamakla uğraştı. Hanım adamakıllı gençti ve hayli büyük bir erkek çocuğu vardı. Ama bilindiği gibi, Doğulu kadınların çoğu, daha on iki yaşında evlenir. Sanatçı, levhalarını cilalarken, dış kapının vurulduğu duyuldu.

"Saklanın!" diye bağırdı hanım ve hizmetçisinin yardımıyla, sanatçıyı aygıtıyla birlikte, yatak odasına açılan çok dar bir hücreye soktu. Zavallı adam, kötü kötü düşünmeye başlamıştı. Kadının dul olduğunu bilmiyor ve kocasının, bir seyahatten sonra beklenmedik bir anda çıkageldiğini düşünüyordu. Daha az tehlikeli olmayan bir olasılık da vardı: önceki gün, bir gavurun girdiğinin görüldüğü bu eve polisin baskın yapmış olmasıydı bu. Ama kulak kabartmaktan geri kalmadı ve Türklerin ahşap evlerinin duvarlarının ince olması sayesinde, kadın fısıltılarından başka bir şey duyamayınca içi biraz rahatladı.

Gerçekten de, arkadaşlarından biri hanımı ziyarete gelmişti; ama Konstantinopolis kadınlarının ziyaretleri, genellikle bütün bir gün sürüyordu ve bu işsiz güçsüz güzeller, her fırsattan yararlanarak, elden geldiğince fazla zaman öldürmeye çalışıyorlardı. Sanatçının, kendini göstermesi tehlikeliydi; misafir kadın yaşlı ya da çirkin olabilirdi; üstelik, Müslüman kadınlar, koca paylaşmaya bir şey demedikleri halde, bir gönül meselesi söz konusu olunca, kıskançlık duymaktan alıkoyamıyorlardı kendi-

lerini. Zavallı sanatçıdan da hoşlanılmıştı.

Akşam olunca, bu can sıkıcı kadın, yemeğini yedikten, daha sonra serinletici içecekler içtikten ve kuşkusuz, uzun dedikodular yaptıktan sonra, evden çıkıp gitti nihayet ve böylece, Fransız da, sonunda gizlendiği daracık yerden çıkarılabildi.

Portre üzerinde, uzun süren ve zahmetli çalışmayı yapmak için vakit çok geçti. Üstelik, sanatçı, saatlerdir aç ve susuz kalmıştı. Çalışma, ister istemez, ertesi güne bırakıldı.

Üçüncü gün, sanatçı, bir halk şarkısında, XV. Louis döneminde bir din kurumunun başkanı olan kadının evinde uzun süre alıkondduğu söylenen tayfanın durumuna düşmüştü... Sıkılmaya başlamıştı artık.¹³⁰

Türk kadınlarının konuşmaları hayli yeknesaktır. Hele, dillerini bilmiyorsanız, onların yanında, uzun süre hoşça vakit geçirmeniz söz konusu olamaz. Sanatçı, istenilen portreyi başarıyla tamamlamıştı ve önemli işlerden ötürü Pera'ya gitmesi gerektiğini anlattı. Ama güpegündüz evden çıkmak olanaksızdı ve akşam olunca, hanımın ikram ettiği hafif ama şahane bir yemek, sanatçının evde kalmasına neden oldu; ama, bu kadar tatlı bir misafirperverliğe duyulan şükranı da buna eklemeyi unutmamak gerekir. Ne var ki, ertesi gün, sanatçı, gitmek istediğini büyük bir kararlılıkla söyledi. Yine akşamı beklemek gerekti. Ama sanatçının aygıtını saklamışlardı; bu kentte bir benzeri bulunmayan böylesine değerli bir aleti yanına almadan bu evden nasıl çıkabilirdi? Üsküdar kadınları duygusal bağlılıklarında biraz vahşi yaratıklardı ve hanım, nihayet birkaç Türkçe sözü anlamaya başlamış olan sanatçıya, kendisini bundan sonra terk etmeyi isterse, namusuna tecavüz etmek üzere eve gizlice girdiğini haykırarak, komşuları çağıracağını söyledi.

130) *Chansons et Légendes du Valois (Les Filles du Feu)* içinde yer alan şarkı: "Bordeaux kentine – Üç tekne geldi." Eksiksiz metin için, bkz. P. Bénichou, *Nerval et la chanson folklorique*, Paris, Corti, 1970, p. 234-235.

Böylesine rahatsız edici bir duygusal bağlılık, genç adamın sabrını tüketti. O da, *daguerreotype* aygıtını orada bırakıp, hanımın uyuduğu sırada, pencereden kaçmayı başardı.

Maceranın tatsız yanı, üç günden fazladır kendisini görmeyen Peralı arkadaşlarının polisi uyarmış olmalarıydı. Göksu'daki olay konusunda bazı bilgiler edinilmişti. Kırsal alandakiler, sanatçının uzaktan izlediği arabanın geçtiğini görmüşlerdi. Hangi ev olduğu da haber verilmişti ve zavallı Türk hanımı, polis tarafından gizlice kaçırılmamış olsaydı, evine bir gavuru aldığı için bağınaz kalabalık tarafından öldürülecekti. Hanım, elli değnek yiyerek kurtuldu bu işten; zenci kadına da yirmi beş değnek vuruldu; yasa, bir köleye, özgür bir insana verilen cezanın ancak yarısının uygulanmasını öngörüyordu.

II. BÜYÜK BAYRAM ARİFESİ

Türklerin bayramı,¹³¹ bizim yılbaşımıza benzer. Âdetlerine yavaş yavaş sızan Avrupa uygarlığı, onları, dinleriyle uyuşabilir ayrıntılar söz konusu olduğunda, gittikçe daha fazla kendine çekiyor; dolayısıyla, kadınlar ve çocuklar, Fransa'dan ya da Almanya'dan gelen süs eşyasına, ıvır zıvıra, oyuncaklara bayılıyorlar. Ayrıca, Türk kadınlarının çok güzel reçel yapmasına rağmen, şekerlemeler, bonbonlar ve göz alıcı kutular içindeki Paris imalatları herkesin gözdesi. Göksu'dan geldikten sonra, o akşam bizim Lombards Sokağı'na¹³² benzemiş olan Pera caddesinden geçtik. Buranın başlıca şekercisi olan Madam Meunier'nin dükkanında duraklayarak, ferahlatıcı birkaç içecek tatmak ve

131) Başlık öyle olmasa da, gerçekte Küçük Bayram (çn., Şeker Bayramı; Ramazan Bayramı) söz konusuydu (Büyük Bayram bundan yetmiş gün sonra kutlanırdı). Ne var ki, en önemlisi Küçük Bayram'dır ve Ramazan'ın bitiminde tam anlamıyla zevk içinde üç gün geçirilmesi demektir.

132) Paris'teki Lombarlar Sokağı şekercilerin toplandığı bir merkezdi.

kalabalığı gözlemlemek çok hoştu. Bu ülkede bonbonlarını satın alma işini, sıradan uşaklara emanet etmek akıl kârı olmadığı için, alışverişlerini kendileri yapan seçkin kişiler, zengin Türkler görülüyordu burada. Madam Meunier'nin efendilere (seçkin kişilere) Özel bir güveni vardı ve onlar da, kendilerine ne idüğü belirsiz şekerlemeler vermeyeceğini biliyorlardı... Rekabet yaşanması ya da kin duyulması, Müslüman toplumunda kimi zaman cürüm işlemeye yol açıyor; ayrıca kanlı çatışmalar çok azalmış olmasına rağmen, zehir kullanmanın, bugüne kadar kocalarından daha az uygarlaşmış kadınlar için, bazı durumlarda güçlü bir silah olduğunu unutmamak gerekir.

Bu arada, belli bir anda, bütün Türkler satın aldıkları şeyleri beraberlerinde götürerek, geriye çekilme borusunu duyan askerler gibi ortadan kaybolmuşlardı; çünkü, camilerde geceleyin kılınan *namazın* vakti gelip çatmıştı.

Bu adamcağızlar Ramazan gecelerini, meddahları dinlemekle ya da *Karagöz* seyretmekle geçirmiyorlardı sadece; her sefer, Kuran'dan on kadar ayetin okunduğu ve *rekat* denilen namazlarına da vakit ayırmak zorundaydılar. Her gece, en iyisi camilerde, evde ya da eğer insanın evi yoksa, ancak kahvehanelerde uyuyabilenlerin başına geldiği gibi sokakta, yirmi rekataz namaz kılmak gerekiyordu. Demek ki, dini bütün bir Müslümanın, her gece, iki yüz ayet okuması gerekiyordu; bu da, otuz gecede, altı bin ayet yapardı. Masallar, gösteriler ve gezintiler, bu dini görevin yorgunluğunu atmaya yarıyordu ancak.

Şekerci Madam, bazı Türk memurlarının safdilliği konusunda fikir verebilecek bir olay anlattı bize. Madam, Tuna'da işleyen gemiyle, Nuremberg oyuncaklarıyla dolu kasalar getirtmişti. Gümrük vergisi, malın beyan edilen değeri üzerinden kesiliyordu; ama, başka yerde olduğu gibi Konstantinopolis'te de, sahtekarlığı önlemek için, gelen malın beyan edilenden daha

değerli olduğu düşünüldüğünde, idarenin, beyan edilen değeri ödeyerek malı alıkoyma hakkı vardı.

Madam, Nuremberg oyuncaklarının kasalarını açınca, gümrük memurlarının hepsi hayranlıkla haykırmışlardı. Beyan edilen değer on bin kuruştı (iki bin altı yüz frank). Ama memurlara göre, oyuncaklar en az otuz bin kuruş ederdi. Bunun üzerine, kasaları alıkoymuşlardı; bu mal da, sergileme ve kasalardan çıkarma masrafı olmaksızın çok iyi bir ödeme yapılarak güzelce satılmıştı. Madam Meunier, memurların safdilliğine gülerek on bin kuruşu almış; memurlar da, palyaçoları, tahta askerleri ve bebekleri paylaşmışlardı, ama, çocuklarına vermek için değil, kendilerini eğlendirmek için.

Dükkandan çıktığımız sırada mendilimi ararken bir cebimde, daha önce Seraskerlik meydanında satın almış olduğum şişeyi buldum. Bana serinletici içecek olarak satılan ve ilk yudumuna bile tahammül edemediğim bu sıvının ne olduğunu sordum: Ekşimiş bir limonata mıydı bu, yoksa bayatlamış bir sütlü çay mı ya da bu ülkeye özgü bir likör müydü?

Şekerci Madam ve matmazelleri, şişeyi görünce katıla katıla gülmeye başladılar; onlardan bir cevap almak olanaksızdı. Ressam arkadaşım, dışarı çıktığımızda, bu tatlı sıvının ancak, belli bir yaşa gelmiş Türklere satıldığını söyledi. Bu ülkede, cinsel duygular, genellikle otuzundan sonra zayıflıyordu. Oysa her koca, Bayram'da Ay ilk yuvarlak oyuntusunu gösterince, en önemli görevlerini yerine getirmek zorundaydı... Karagöz'ün edepsizliklerinden yeterince tahrik olmayan bir erkek zorlanabilirdi bu durumda.

Bayram arifesi gelip çatmıştı; o güzelim Ramazan Ayı, eski Ayların ve geçmiş yılın karlarının gittiği yere gidiyordu, – bizim koca şairimiz François Villon'un hüznünlü hüylarına konu olan bir şeydi bu. Şevval ayını başlatmak için yükselen güneş, do-

nanmalar, fenerler ve havaifşeklerin de yardımıyla, otuz gün boyunca gerçek bir gece güneşi haline gelmiş olan dolunayı, zorla ödünç alınmış bir göz kamaştırıcılığı olan dolunayı tahtından indirecek. Yıldız Hanı'nda benimle birlikte kalan İranlılar, ayın ne zaman batacağı, yenisinin de ne zaman tahta çıkacağını söylediler bana; bu olay, olağanüstü bir törenin yapılmasını gerekli kılıyormuş.

Gerçekten de o gece, askeri birliklerde büyük bir hareketlilik görüldü. Valide Sultan'ın oturduğu Eski Saray ile İstanbul limanının ucundaki Topkapı Sarayı arasında uzayan, çit gibi bir engel kuruluyordu. Yedikule kalesinden ve Belisarios sarayından Ayasofya'ya kadar, çeşitli mahallelerde oturanlar, akın akın bu iki noktaya doğru geliyorlardı.

Bu ayrıcalıklı gecenin bütün göz kamaştırıcılığı nasıl anlatılabilir ki! Özellikle, sultanı, o gece imparatorluğunun biricik mutlu adamı kılan garip neden nasıl dile getirilebilir? Bütün dindarlar, bir ay boyunca, sevişme düşüncesini bir yana bırakmak zorunda kalmışlardı. Bir gece daha geçmeliydi ve o zaman, eğer birden çok karıları varsa, tercih göstergesi olan buketi onlardan birine gönderebilirlerdi. Sadece bir tek karıları varsa, buket onun hakkıydı tabii. Ama sadece Sultan, padişah ve halife olması dolayısıyla, bir sonraki ay ortaya çıkan ve ancak Bayram'ın ilk gününde görünen *Lailat-ul-id*'in ilk gününü beklemek hakkına sahipti. Yani Sultan, bu sefer, yeni bir kadından elde edeceği bir vâris dünyaya getirmek için, bütün uyruklarından bir gece daha evvel davranabilirdi.

Eski Saray ile yenisi arasında yapılan törenin anlamının bundan kaynaklandığı söylendi bana. Sultan'ın annesi ya da teyzesi, kendisinin pazardan aldığı ve bir alay arabasıyla şatafatlı bir şekilde getirdiği bakire bir köle kızı oğluna sunacaktı.*

*) Bu merasim bir süredir yapılmamaktadır.

Gerçekten de, biraz sonra, Topkapı Sarayı'nın kapısının yakınlarındaki Ayasofya'ya kadar uzanan anacaddeyi izleyen ve uzun bir dizi oluşturan arabalar, İstanbul'un kalabalık mahallelerinden geçti. Sayıları yirmiye ulaşan bu arabalarda, Zat-ı Şahane'nin bütün yakın akrabaları ve bir prens ya da prenses doğruduktan sonra, aylık bağlanarak açığa alınmış hanım sultanlar yer alıyordu. Arabaların kafesleri beyaz başörtülü başlarının ve üst giysilerinin şeklinin fark edilmesini engelleyemiyordu. Kadınlardan birinin aşırı iriliği şaşırtmıştı beni. Hiç kuşkusuz, ayrıcalıklı olduğu için ve mevkiinin ya da yaşının kendisine vermiş olabileceği özgürlük sayesinde, başını, bir zamanlar çok güzel olan yüz hatlarının göze çarpmasını engellemeyen çok ince bir tülle örtmüştü. Müstakbel kadınefendiye gelince, o herhalde, en baştaki arabadaydı, ama onu, öteki hanımlardan ayırt etmek olanaksızdı. Çok sayıda uşak, alayın iki yanında, meşaleler ve fenerlerle yürüyordu.

Mermerlerle, oymalarla, yaldızlı arapkarilerle bezenmiş, Çin üslubu damı ve parıldayan bronzlarıyla dikkati çeken göz kamaştırıcı bir çeşmeyle süslenmiş saray kapısının muhteşem meydanında durdu herkes.

Saray kapısının küçük sütunları arasında, bir zamanlar, boyunu vurulmuşların başlarının, ünlü *saray başlarının* teşhir edildiği oyuklar hâlâ görölüyordu.

III. SARAY ŞENLİKLERİ

Sadece kendi gözümle görebildiklerimi anlatmak âdetim olduğu için, saray içindeki törenleri anlatmamak zorunda olduğumu biliyorum. Ne var ki, olayın geçtiği yeri, daha önceden hayli biliyordum. Her yabancı, belirli günlerde, iki ya da üç bin Türk kuruşu ödeyerek, büyük ikametgahları ve camileri ziyaret

edebiliyor. Ama bu miktar o kadar yüksek ki, sıradan bir turist, bunu ödemek konusunda çoğunlukla kararsız kalıyor. Ne var ki, bu ücret karşılığında, istenildiği kadar insanı beraberinde getirmek olanaklı; dolayısıyla, meraklılar bu masrafı paylaşıyorlar ya da önemli bir Avrupalı şahsın, bu parayı ödemeye razı olmasını bekliyorlar. Bütün bu önemli yapıları, Prusya prensinin İstanbul'dan geçtiği sırada ziyaret edebildim. Bu durumlarda, orada bulunan Avrupalıların, maiyet alayına kabul edilmeleri usûldendir.

Bütün seyahat yazılarında okunabilecek bir betimleme yapma tehlikesine düşmeksizin, Haliç ile Boğaziçi'nin oluşturduğu üçgen kara parçasında bulunup saraya ait olan birçok bina ve bahçenin durumunu belirtmeye çalışmanın iyi olacağını sanıyorum. Burası yer yer kulelerin yükseldiği mazgallı duvarlar içine kapatılmış tam bir kenttir; bu duvarlar, Bizanslıların inşa ettiği ve deniz kıyısı boyunca Yedi Kule'ye kadar uzanan, oradan da İstanbul'un oluşturduğu koskoca üçgeni tamamen kapatan büyük surlara bağlanmaktadır.

Saray'ın binaları arasında birçok eski yapı, köşkler, camiler, şapeller ve ayrıca, Avrupa zevkinde yapılmış diyebileceğimiz modern yapılar da var. Parterli, çardaklı, mermer harklı, çakıldan mozaik patikalı, budanmış ağaççıklı ve nadir çiçeklerden oluşturulmuş taraçalı küçük bahçeler hanımların gezintisine ayrılmış. İngiliz tarzı düzenlenmiş başka bahçeler, kuşlarla dolu havuzlar, yüksek çınarlar, söğütler, akça ağaçlar, sarayın en eski bölümünde, köşkerin çevresini kaplıyor. Biraz tanınmış ya da görevlilerle işi olan herkes, kadınlara ayrılmamış kısımlardan, gündüz rahatça geçebilirler. Kitaplığa ya da hazine dairesine giderken, buralarda sık sık gezindim. Kolayca izin alınıp girilebilen kitaplıkta birçok cilt ve ilginç yazma var; bunlar arasında ince kurşun yapraklar üzerine hakkedilmiş bir Kuran dikkati çe-

kiyor; yapıkların üstün niteliği bayağı kitap sayfaları gibi çevrilmelerini sağlıyor; süslemeleri mineden ve çok parlak. Hazine dairesinde, yüzyıllardır saklanan imparatorluk mücevherleri hayranlıkla seyredilebiliyor. Bir başka salonda da, önce Venedikli Bellin'lerin, daha sonra da başka İtalyan ressamların yaptığı minyatür tarzı padişah portreleri yer alıyor. Abdülmecid'in resmi olan sonuncusu, modern Bizans giysileri de çizmiş olan Fransız ressam Camille Rogier tarafından yapılmış.

Müslümanlara yakıştırılan içine kapanık ve haşin eski hayat âdetlerinin, modern düşüncelerin getirdiği ilerlemeler karşısında, geri adım attığı görülüyor. KAPI denilen ilk girişin ardında yer alan iki büyük avludan sonra, sarayın koskoca binaları yer alıyor. Alçak ve üstü örtülü geçitlerle çevrelenmiş olan en öndeki avlu, beden eğitimi ve binicilikte ustalık göstermek için yarışan içoğlanlarının çalışmalarına ayrılmış. Herkesin girebildiği birinci avlu, ağaçları ve kafesleriyle, bir kır havası taşıyor. Burasının çok ilginç bir özelliği, uzaktan bir kuyu ağzına benzeyen koskoca mermer bir havanın da orada olması. Bunun işlevi de duyulmuş bir şey değil. Bu havanda görevlerini kazara yerine getirmeyen diyanet başkanı müftünün vücudunun, çok büyük bir demir tokmakla dövülüp un ufak edilmesi gerekiyormuş. Müftü de, sultanı her ziyaretinde, içinde son nefesini verebileceği bu koskoca nesnenin önünden geçmek zorundaymış. Bunun yarattığı olumlu dehşet, o güne kadar ancak tek bir müftünün bu işkenceden geçmiş olmasına yol açmış.

Ortalık öyle kalabalıktı ki, birinci avluya bile girmek olanaksız göründü bana. Ben de vazgeçtim; oysa sıradan insanlar oraya kadar girebilir ve eski sarayın hanımlarının arabalarından indiklerini görebilirdi. Meşaleler ve alevli sopalar, giysiler üzerine yer yer kıvılcımlar saçıyordu; iriyarı birçok uşak da, ilk sıraların bozulmaması için sağa sola güçlü değnek darbeleri sallı-

yordu. Öğrenebildiğime göre, sadece bir resmigeçit ve kabul töreni söz konusuydu. Sultanın yeni köle kızı, üç kadın sultan ve otuz kadınefendi tarafından Hünkar dairesine kabul edilecekti; sultanın, Bayram arifesinde geceyi bu güzel bakire ile geçirmesini hiçbir şey engelleyemezdi. Belki de kısır olan bir gözdenin, devlet başkanının sevgisine ve tercihinine konu olabileceğini öngörerek böyle bir tedbir alan Müslüman bilgeliğine hayran olmak gerekirdi.

O gece için sultana yükletilmiş olan dini ödev, soyunun elden geldiğince bereketli olması amacını güdüyordu. Sıradan Müslümanların, Bayram'ın birinci gecesini yerine getirmeleri gereken görevlerin amacı da yine budur.

Erkeğin gücünü yenilediği söylenilebilecek olan, bütün bir ay süren bu imsak ve onu arıtan bu belli süreli oruç, Yahudi yasasındakine benzer tıbbi öngörülere dayanılarak hesaplanmış olmalıdır. Doğu'nun, bize, binlerce yıllık geçmişe sahip tıbbi, kimyayı ve sağlık koruma kurallarını vermiş olduğunu unutmayalım; bizim Kuzey dinlerimizin, bunun kusurlu bir taklidi olduğuna esef etmekten geri kalmayalım. –Yukarda aktarılan garip âdetler tablosundan, Müslümanların çok geniş mezhepli olmakla suçlanmasına yönelik bir niyet çıkarılırsa üzülrüm.

Bizimkilerden çok farklı olan inanç ve âdetlerini, biz ancak, görece yozlaşmışlığımız açısından yargılayabiliyoruz. Yaşadıkları sayısız veba salgını ve savaşlar yüzünden nüfusları çok azalmış Güney halklarının varlığı açısından yararlı olan cinsel duyguların ateşliliğinde, Müslümanlığın günah diye bir şey görmemesini anlamak için, kişinin bu gerçeği göz önünde tutması yeter de artar. Bir Müslüman erkek ile eşleri arasındaki bağın ne denli saygın olduğu kadar iffet konusunda da gerektiği gibi düşünülseydi, XVIII. yüzyıl yazarlarımızın yarattığı bütün şehvet dolu seraplardan yüz çevrilirdi kuşkusuz.

IV. AT MEYDANI

Ertesi sabah, Bayram'ın ilk günüydü. Gün doğarken, bütün kalelerden ve gemilerden atılan topların yankısı, binlerce minarenin tepesinden Allah'ı yücelten müezzinlerin ezanlarını bastırarak etrafa yayıldı. Şenlik, bu sefer, oraya anıtlar dikmiş olan Bizans imparatorlarının hatıralarıyla ünlü At Meydanı'nda yapılıyordu. Uzun bir dikdörtgen biçiminde olan bu meydan, eski zamandaki hipodrom görünümünü korumaktadır; karşıt gruplar olan *yeşiller* ile *maviler*'in¹³³ Bizans çatışmaları döneminde yarış arabalarının çevresinde döndüğü iki büyük taş sütun da olduğu yerde durmaktadır. Hâlâ belirgin olan hiyerogliflerle kaplı pembe granitten en sağlam sütunun beyaz mermerden kaidesini çepeçevre saran alçak kabartmalar, saray halkıyla birlikte Grek imparatorlarını, savaşları ve törenleri canlandırıyor. Bu kabartmalar tam bir usta işi değil, ama burada hâlâ durmaları, Türklerin, bizim Avrupa'da sandığımız kadar heykel düşmanı olmadığını kanıtlıyor.

Bir zamanlar Delfi tapınağında saçayağı olarak kullanıldığı söylenen ve birbirine sarılı üç yilandan oluşan ilginç bir sütun, meydanın ortasında duruyor.

Meydanın bir kenarında Sultan Ahmed Camisi yer alıyor. Haşmetli Sultan Abdülmecid, Bayram namazını kılmak için buraya gelecek.

Bayram'ın ilk günü olan ertesi gün, İstanbul, Üsküdar ve Pera'dan gelen ve sayıları belki de bir milyona varan insan, Sarayburnu'nda sona eren koskoca üçgeni dolduruyordu. Yakında bir yerde kaldığım için, At Meydanı'na giden alayı görebildim.

133) Maviler ve Yeşiller: Bizans'ın ilk yüzyıllarında düzenlenen oyunlara katılan ve seyislerin giysi rengine göre adlandırılan birbirine rakip iki takım.

Ayasofya çevresindeki sokaklarda gözlemlenen resmigeçit en az bir saat sürdü. Askeri birliklerin kıyafetlerinde bir Frenk için ilginç gelecek hiçbir yan yoktu; yeknesak bir başlık olan kırmızı fes sayılmazsa, çeşitli müfrezeler, hemen hemen Avrupa üniformaları giymişlerdi. Mirlivaların (generallerin) bizimkilere benzeyen kıyafetleri, altın hurma dalı işlemelerle donatılmıştı. Özellikle, her tarafta, mavi redingotlar görünüyordu, ama tek bir frak bile yoktu.

Pera'dan gelen pek çok Avrupalı da, kalabalığa karışmıştı; Bayram günlerinde, her dinden insan, Müslümanların neşesini paylaşıyordu. İslam törenlerine dini inançlarından dolayı katılmayanlar için bu, en azından sivil bir şenlikti. Donizetti'nin kardeşinin yönettiği Padişah bandosu, Doğu müzik sistemine uyarak, çok güzel marşları tek sesli olarak çalıyordu. Alayın en ilginç yanı, başlarında, tepeleri, mavi tuğlalarla süslenmiş çok iri sorguçları olan tolgalarla geçen içoğlanları, yani padişahın muhafızlarıydı. *Macbeth*'in sonunda görüldüğü gibi, insan yürüyen bir ormanı seyrediyordu sanki.

Daha sonra çok sade giyinmiş olan ve başlığında sadece parlak bir sorguç bulunan Sultan görüldü. Ama atı, altın işlemelerle ve elmaslarla öylesine kaplanmıştı ki, bakan herkesin gözü kamaşıyordu. Seyisler, pırıl pırıl yanan değerli taşlarla donatılmış koşumlarla süslü birçok atı, hükümdarın arkasından yürütüyordu. Vezirler, seraskerler, kazaskerler, ulemanın en yüksek rütbelileri ve büyük bir memur kalabalığı, doğal olarak, devlet başkanını izliyordu, ardından da, yeni askeri birlikler resmigeçidi sona erdiriyordu.

Uçsuz bucaksız At Meydanı'na ulaşan bu alay, biraz sonra, caminin geniş avlularında ve bahçelerinde eridi adeta. Sultan, atından indi, girişte merdivenlerin üstünde kendisini bekleyen imamlar ve mollalar tarafından karşılandı. Meydanda sıralan-

muş olarak birçok araba duruyordu; Konstantinopolis'in bütün seçkin hanımları, orada toplanmış ve arabaların kapı perdelerinin yaldızlı kafesleri arkasından, töreni seyrediyorlardı. En seçkin olanlar, caminin yüksek balkonlarında yer alma ayrıcalığını elde etmişlerdi.

İçerde olup bitenleri göremedim, ama başlıca törenin, bir koyun kurban etmek olduğunu duydum. O gün, bütün Müslüman evlerinde hep aynı şey yapılıyordu.

Meydanın her yanında, oyunlar, eğlenceler, her çeşit satıcı vardı. Kurban kesiminden sonra herkes, yiyeceklerin ve serinletici içeceklerin başına üşüştü. Poğaçalar, şekerli kremalar, kızartmalar, halkın çok sevdiği, yanında maydanoz ve mayasız ekmek dilimleriyle yenen ızgara koyun etinden oluşan *kebablar*, belli başlı önemli kimseler tarafından, herkese bedava dağıtılıyordu, ayrıca, herkes, bir eve gelebilir ve kurulmuş sofraya katılabilirdi. Yoksul ya da zengin olsunlar, evleri olan bütün Müslümanlar, Tanrı misafiri olan herkesi mevkilerine ya da dinlerine bakmaksızın ellerinden geldiğince ağırlıyorlardı. Bu, Yahudilerin, kurban günlerinde de geçerli olan bir âdetti.

Bayramın ikinci ve üçüncü günü, ilk günün halk şenliklerinin devamından başka bir şey değildi.

Konstantinopolis'i resmetmeye girişmedim ben; kentin sarayları, camileri, hamamları ve kıyıları, birçok kere betimlenmiştir: Ben sadece, belli başlı şenlikler döneminde sokaklarında ve meydanlarında yapılan bir gezi konusunda fikir vermek istedim. Bu kent, eskiden de olduğu gibi, Avrupa'yla Asya'yı birleştiren esrarlı ve yüce bir mühürdür. Dünyanın en güzel dış görünümüne sahip olsa da, birçok seyyahın yaptığı gibi, bu kentin bazı mahallelerinin yoksulluğu, çoğunun da pisliği eleştirilebilir. Konstantinopolis, kulislerine girmeden, salonundan seyredilmesi gereken bir tiyatronun dekoruna benziyor. Buharlı bir

gemiyle, Sarayburnu'nu dönüp, Haliç'i ve Boğaziçi'ni gezmekle yetinen ve de "görölmeye değer her şeyi gördüm," diyen özen-tili İngilizler vardır. Bu, bir abartmadır. Esef edilecek şey, belki de, bir zamanların fizyonomisini hayli kaybetmiş olan İstanbul'un düzen ve sağlık bakımından, Avrupa başkentleriyle hâlâ karşılaştırılabilecek durumda olmamasıdır. İstanbul'un tepele-rinde ve Pera ile Üsküdar'ın yüksek alanlarında düzgün sokak-lar oluşturmak zor bir iştir kuskusuz; ama daha iyi bir inşaat ve sokak döşemesi sistemiyle bunun da üstesinden gelinecektir. Boyalı evler, kurşun kubbeler, incecik minareler, şiirsel açıdan hayranlık vericidir; ama yangının sık sık yokladığı bu yirmibin ahşap ev, porsuk ağaçlarının üzerinde kumruların dem çektiği, öte yandan büyük fırtınalar toprağı yumuşattığında çakalların, ölüleri sık sık mezarlarından çıkardığı bu mezarlıklar, bütün bunlar, Lady Montague'nün¹³⁴ bilgi dolu ve ince betimlemelerin-den sonra, temizlenmesinden hâlâ zevk alınacak Bizans madal-yonunun ters yüzüdür.

Her halükarda, Türklerin bugün, başkentlerini, Avrupa'nın vardığı ilerlemeler düzeyine getirmek için harcadıkları çabaları, hiçbir şey gerektiği gibi anlatamaz. Hiçbir sanat yöntemi, hiçbir maddi ilerleme ve yetkinleşme yabancı değil onlara. Sadece, es-ki âdetlerle desteklenen ve bazı toplumsal sınıflara özgü olan değişmez alışkanlıklara üzülmek gerekir. Türkler, bu konuda, tıpkı İngilizler gibi biçimcidirler.

İstanbul'un içinde Ramazan'ın otuz gününü gördükten ve çok hoşnut kaldıktan sonra, Şevval ayının gelişinden yararlan-

134) Lady Mary Wortley Montague (1689-1762) Türkiye'de iki yıl kaldı. Ka-leme aldığı *Letters during her travels in Europe, Asia and Africa* (1763) adlı kitabı Fransızcaya birçok kez çevrilip yayınlandı. Charpentier'ye yazdığı bir mektupta (yaklaşık 1851 Mart başı) Nerval Lady Monta-gue'nün mektuplarını kendine örnek aldığını belirtir: "Yapmak istedi-ğim asıl büyük çalışma (...) anlık olan her şeyi bir kenara atmak ve Lady Montague'nün mektupları gibi genel bir yapıt oluşturmak (...)

rak, Yıldız Hanı'nda bana kiralanan yerden ayrılacağımı bildirdim. Bana dostça davranan ve her zaman *Mirza* (okumuş adam) diyen İranlılardan biri, ayrılacağım sırada bir hediye vermek istedi. Dediğine göre, değerli taşlarla dolu olan küçük bir mahzene indirdi beni. Ebul-Kasım'ın¹³⁵ hazinesine geldik herhalde, diye düşündüm, ama mahzende bayağı taşlardan ve çakıllardan başka şey yoktu.

"Geliniz," dedi bana; "burada kıızıyakutlar, şurada mor yakutlar, orada lal taşları, şurada firuzeler, orada da aynüşşemsler, birini seçin de size hediye edeyim."

Bu adamın deli olduğunu düşünüyordum; aynüşşemsleri seçtim üzerinde pek durmayarak. İranlı eline bir balta alıp, kaldırım taşı büyüklüğünde beyaz bir taşı ikiye böldü. Bu kireç taşı içinde bulunan aynüşşemsler gözlerimi kamaştırdı hemen. Taşın bir parçasını uzatarak, "Alınız," dedi.

Malta'ya gelince, kireç parçası içinde bulunan bu değerli taşlardan bazılarına değer biçtiirmek istedim. Görünüşte en parlak ve en iri olan çoğu, ufalanıyordu. Bu parçanın içinden, Yıldız Hanı'ndaki dostlarımdan güzel bir hatıra olarak beş ya da altı aynüşşems çıkarılıp tıraş edilebildi ancak.

135) Abdül Kasım Basri'nin hikayesi *Binbir Gece Masalları*'nda yer alır (I-XVI); bu İran masalları Fransızcaya Pétis de la Croix tarafından çevrilmişti.

MALTA

İtalya'nın ve Fransa'nın hoş yörelerine yeniden ulaşmadan önce Malta'da karantinada geçirilmesi gereken on günden kurtuluyorum nihayet. Bir kalenin tozlu bodrumlarında bu kadar uzun süre kalmak, Doğu'nun göz kamaştırıcı ufuklarının ortasında geçirilen güzel günlerden sonra çok ağır bir ceza. Üçüncü karantinam bu, ama Beyrut ve İzmir karantinalarını, büyük ağaçların gölgesinde, kayaların süslediği deniz kenarında, uzaklardaki kıyıların ya da adaların mavimsi görünümü karşısında geçirmiştım en azından. Burada ise, bütün ufku-muz, bir iç limanın oluşturduğu havuz ve çıplak bacaklı birkaç İskoç askerin gezindiği, Valetta kentinin yontulmuş kayalarından oluşturulan taraçaları. –Ne hazin bir izlenim! Soğğun ve fırtınaların ülkesine dönüyorum ve daha şimdiden Doğu, benim için, ardından hemen gündüzün can sıkıntılarının geldiği bir sabah düşü ancak.¹³⁶

Daha ne diyeyim sana, dostum? Bu tutarsız üsluplu, darmadağınık gezi notlarına ve rasgele derlenmiş efsanelere karıştırılarak yazılmış mektuplarda ilgini çekecek ne bulacaksın? Bu savrukluğun kendisi, içtenliğimin güvencesidir; yazdıklarımı gördüm ve

136) "Kısacası, iki yıl önce uyanırken gördüğüm şu düşe hiç benzemiyor Doğu ya da o Doğu daha da uzakta ya da daha da yüksekte bir yerde" (Jules Janin'e mektup, 16 Kasım 1843).

hissettim ben. Pitoresk ve bilimsel seyahatlerde her zaman küçümşenen binlerce küçücük olayı aktarmakla hata mı ettim?

Geçmiş olduğum ülkelerin çeşitli dinlerine art arda hayranlık duyduğum için, senin karşında savunmalı mıyım kendimi? Evet, Yunanistan'da çoktanrı, Mısır'da Müslüman, Dürzilerin arasında tümtanrı ve Keldani ülkesinin tanrı-yıldızlı denizlerinde bir sofı olarak hissettim kendimi; ama Konstantinopolis'te, Türklerin bugün uyguladıkları evrensel hoşgörünün büyüklüğünü kavradım.

Türklerin, bildiğim en güzellerinden biri olan bir hikayesi var: "Biri Türk, biri Arap, biri İranlı biri de Rum dört yol arkadaşı, birlikte ikinci kahvaltısı yapmak istemişler. Her biri on para vermiş. Ama ne satın alınacağını bilmek gerekiyormuş: Türk, 'Üzüm' demiş; Arap, 'İneb' demiş; İranlı, 'Engür' demiş; Rum da 'Stafilion' demiş. Her biri, kendi zevkini ötekilerden üstün tutmak istediği için, neredeyse dövüşüyorlarmış; o sırada, bu dört dili de bilen bir derviş, bir üzüm satıcısını çağırmış ve o zaman, hepsi, istediklerinin üzüm olduğunu anlamışlar."

Konstantinopolis'te, iyi yürekli dervişlerin ayine katıldıklarını gördüğümde çok duygulanmıştım. Onlara göre, Tanrı sözü bütün dillerde iyi ve güzeldi. Ayrıca, bu dervişler, ney sesine uyarak fırıldak gibi dönmesi için hiç kimseyi zorlamıyorlardı. -Ve kendileri için bu, Tanrı'yı ululamanın en yüce yolu.

SONUÇ

Şu günlerde yayınlanmakta olan Türkiye konulu bir kitabın yazarı M. Ubicini, buharlı gemiler daha çok kullanılsa da, modern statistik yöntemler gelişmiş olsa da, Doğu'nun tanınması konusunda son iki yüzyıldan bu yana pek bir yol alınmadığını belirtiyor; bu görüşünde son derece haklı. Seyyah sayısı artmış olsa da, bizim Güney illerimizle Doğu kentleri arasında, çok eskiden kurulmuş ticari ilişkilerin gerilediği de gerçektir. Sıradan turistler, yüzeysel gözlemlerden kendilerini özenle saklayan bir toplumun sırlarına sızabilecek kadar kalmıyorlar da buralarda. Kaldı ki, Türklerin kurumları, *Tanzimat* denilen yeni düzenlemeden bu yana tümüyle değişti; Tanzimat'la birlikte, uzun zamandır beklenen Gülhane Hatt-ı Hümayun'u da gerçekleşmiş oldu. Günümüzde Türkiye, düzenli bir yönetime sahip; bu yönetim de İmparatorluğun çeşitli uyruklarının tam anlamıyla eşit olmasına dayanıyor.*

*) Türklerin İmparatorluğunun en son durumunu yansıtan sayılar şöyle:

Osmanlı soyu 11 milyon 700 bin kişi.

İmparatorluğun çeşitli bölümlerinde yaşayan öteki halklar, Rumlar, Slavlar, Araplar, Ermeniler, vb. ise İmparatorluğun toplam nüfusu olan 35 milyon 350 bin kişinin geri kalanını oluşturuyor. – Konstantinopolis'in nüfusu 797 bin kişidir, bunun 400 bini Müslüman, gerisi ise Rum, Ermeni, vb.'den oluşur.

İmparatorluğun bütçesi 168 milyondur.

13 bin 680 kişiden oluşan düzenli ordu, yedekler ve askere alınabilecek nüfusun tamamı hesaba katıldığında, 400 bin kişinin ötesine geçebilir.

Elinizdeki bu iki ciltte bir araya getirilen seyahat mektup ve notları, yaşanmış gerçek maceraların anlatımı olmaktan öteye geçmiyor. Bunun için de, roman türünden beklenen serimleme, düğüm ve düğümün çözülmesinden oluşan düzenli bir yapıya sahip değildir. Bu anlatılanlar gerçek olmaktan öteye geçmemekte. Bu yapının ilk bölümünün başarılı olması, büyük ölçüde, Kahire'de fellah Abd-ül Kerim'den satın alınan Hintli köle kadına duyulan ilgiye dayanmakta. Doğu sanılandan daha yakın bize; söz konusu köle kadın gerçekten yaşıyor, dolayısıyla basılı metindeki adının değiştirilmesi gerekti. Suriye'deki bir kentte yaşıyor şimdi, evli ve geleceğe umutla bakıyor. Söz konusu kişinin yaşamını, pek bir şey düşünmeden, tümüyle değiştirmeye yeltenen seyyah doğrusu hülyalara kapılmıştı; öyle ki, bu kişinin şimdiki yaşamının tam anlamıyla kendi seçimi olduğunu öğrenince rahatladı. Hristiyan olması yolunda epey çaba gösterilmiş olsa da, o Müslüman kalmayı seçti. Fransızlar Mısır'da köle satın alamıyorlar artık, dolayısıyla kimse de zor duruma düşebilirim tehlikesi yaşamıyor; böyle bir şey ahlaki açıdan da asgari bir sorumluluğu üstlenmeyi gerektirir zaten.

GÉRARD DE NERVAL

Doğu'ya Yolculuk

İKİNCİ CİLT

Kendinden sonraki tüm bir sanat ve edebiyat dünyasını etkileyen hatta belirleyen, sembolizmin ve gerçeküstücülüğün öncüsü olarak nitelenen ve genç yaşta, tutulduğu bir melankoli nöbeti sonrası kendini asan Nerval'in "Doğu'ya Yolculuk" isimli ünlü seyahatnamesi, ilk kez 'tam metin' olarak çevriliyor Türkçe'ye...

Yer yer gazeteci diliyle yer yer de sanatçı üslubuyla kaleme alınmış bu ünlü seyahatname, hem yazarı hem de gezdiği coğrafyaları tanımak isteyenler için bulunmaz bir kaynak.

Tanpınar'dan Yahya Kemal'e ve Orhan Pamuk'a dek pek çok yazar ve sanatçıyı etkileyen "Doğu'ya Yolculuk", başka dünyalara ve başka kültürlere uzanan ve geçmiş bugüne taşıyan görkemli bir kapı...

Tkm ISBN 975-273-006-X

Edebiyat - 333

www.ithaki.com.tr

ISBN 975-273-008-6

İnternet Satış

www.ilknokta.com

